

С. И. Индияминов

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

**Билим соҳаси - Иқтисодий таъминот ва соғлиқни сақлаш - 500000
Таълим соҳаси - Соғлиқни сақлаш - 511000**

ВРАЧ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ УҚУВ ҚУЛЛАНМА

**Даволаш инти- 5510100
Касб таълими- 5111000 (Даволаш инти-
5510100). Педагогика инти-5510200 таълим
буғаланилари учун**

ТОШКЕНТ-2014



СМ.2
И 602

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

С. И. ИНДИАМИНОВ

Билим соҳаси- Ижтимоий таъминот ва соғлиқни сақлаш-500000
Таълим соҳаси – Соғлиқни сақлаш - 511000

ВРАЧ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ (ўқув қўлланма)

Даволаш иши- 5510100
Касб таълими- 5111000 (Даволаш иши- 5510100).
Педиатрия иши-5510200 таълим йўналишлари учун

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг
2014 йил 9 июндаги 220-сонли буйруғига асосан тиббиёт олий ўқув
юртлари даволаш, касбий таълим (даволаш иши) ва педиатрия иши
таълим йўналишлари студентлари учун ўқув қўлланма сифатида нашрга
тавсия этилди (руйхатга олиш рақами 220-056)

1208y

ТОШКЕНТ-2014

Илдамшинов С.И. Врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари: Ўқув қўлланма.- Тошкент.: 2014.- 172 бет

Такризчилар:

Искандаров А.И. –Тошкент педиатрия тиббиёт институти суд тиббиёти ва тиббиёт ҳуқуқи кафедраси мудири, тиббиёт фанлари доктори, профессор.

Гиёсов З.А. – Тиббиёт фанлари доктори, Тошкент тиббиёт академияси суд тиббиёти ва тиббиёт ҳуқуқи кафедраси профессори.

Ўқув қўлланмада Ўзбекистон Республикасида врач фаолиятининг қонунчилик асосларини белгиловчи қонунлар, Конституцияда белгиланган фуқароларнинг ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқлари, эркинликлари ва уларнинг қаролатлари, шунингдек, фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги Қонун таркиби ва мазмуни, Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастурлари ва уларнинг асосий босқичлари, тиббий этика ва биоэтиканинг асосий тамойиллари, тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар, унинг сабаблари ва оқибатлари, тиббий ходимлар касбий ҳуқуқбузарликларини ва уларга оид суд-тиббий экспертиза масалалари ҳамда меҳнат қонунчилигига оид маълумотлар баён қилинган.

Ўқув қўлланма “врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари” фани дастури асосида тузилган бўлиб, тиббиёт олий ўқув юртлири талабалари учун мўлжалланган. Қўлланма талабаларда тиббий-ҳуқуқий билимини шакллантириш, врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари фанини юқори савияда ўзлаштиришлари учун муҳим дастур бўлиб, соҳа педагог-ўқитувчилари учун ҳам фойдали манбаа ҳисобланади.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикасида ҳукукий демократик жамиятнинг барпо этилиши, фукаралар соғлиғини сақлашга эътиборнинг кучайиши, жумладан, соғлиқни сақлаш тизимининг ислоҳ этилиши тиббиёт ходимларни фаолиятини ҳукукий жиҳатдан аниқ тарзда меъёрлашни такозо этади. Тиббиёт ходимининг касбий фаолияти билан боғлиқ вазифалари адо этиш жараёнидаги ноўринли хатти-ҳаракати, уларнинг нафакат ахлокий-маънавий ёки маъмурий ва интизомий айбланишига, балки аксарият ҳолатларда жиноий жавобгарликка тортилишга асос бўлади.

Шу нуктаи назардан, тиббий фаолиятнинг, жумладан врач фаолиятининг ҳукукий асосларига оид қонунлар, меъёрий ҳужжатлар ва бошқа маълумотларни ўрганиш ва уларга амал қилиш, аввало тиббий ёрдам кўрсатиш сифатини яхшиланишида, қолаверса тиббий фаолиятдаги касбий ҳуқуқбузарликларини олдини олиш ва бартараф этишда шубҳасиз муҳим аҳамиятга эгадир.

Тиббиёт олий ўқув юртлари талабалари томонидан врач фаолиятининг ҳукукий асослари бўйича билим ва қўникмаларни эгаллаш, уларнинг келгусидаги умумамалиёт врачлари ёки тегишли соҳа врач мутахассислари сифатида фаолият кўрсатишларида муҳим аҳамият касб этади. Бундан ташқари, талабалар томонидан врач фаолиятининг ҳукукий асосларига оид маълумотларни ўрганиш тиббий ёрдам сифатининг яхшиланиши билан бир қаторда, тиббиёт амалиётида кузатилаётган тиббий ёрдам нуксонлари ва уларнинг салбий оқибатларини бартараф қилинишида ҳамда битирувчиларнинг умумамалиёт врачлари ёки врач мутахассис сифатидаги фаолиятига масъулият билан ёндашишида муҳим омил ҳисобланади. Шу сабабли тиббиёт олий ўқув юртлари талабаларидан врач фаолиятига тегишли ҳукукий-меъёрий асосларни мукаммал даражада билиши талаб қилинади.

Мазкур ўқув қўлланма 5510100 - даволаш иши, 5511100 - касбий таълим (5510100-даволаш иши), 5510200 - педиатрия иши ва 5511100 - касбий таълим (5510200 - педиатрия иши) таълим йўналишларида врач фаолиятининг ҳукукий асослари фанини инновацион технологиялар асосида ўқитиш учун мулжалланган.

Ўқув қўлланманинг мазмуни фан дастурида режалаштирилган амалий машғулотлар, жумладан талабалар мустақил ишига тегишли бўлган мавзуларга оид бўлиб, уларда врач фаолиятининг ҳукукий асосларини белгилловчи қонунлар, Конституцияда белгиланган фукараларнинг ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқлари, эркинликлари ва уларнинг қаролатлари, шунингдек, фукаралар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги Қонун таркиби ва мазмуни, Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастурлари ва

уларнинг асосий боскичлари, тиббий этика ва биоэтиканинг асосий тамойиллари, тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар, унинг сабаблари ва оқибатлари, тиббий ходимлар касбий ҳуқуқбузарликлари ва уларга оид суд-тиббий экспертиза масалалари ҳамда меҳнат қонунчилигига оид маълумотлар баён қилинган. Ўқув қўлланма талабаларда тиббий-ҳуқуқий билимни шакллантириш, врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари фанини талаб даражасида ўзлаштиришлари учун муҳим дастур бўлиб, соҳа педагог-ўқитувчилари учун ҳам фойдали манба ҳисобланади.

1-МАВЗУ.

Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунчилик асослари. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонуни. Соғлиқни сақлаш соҳасига оид қабул қилинган бошқа қонунчилик ҳужжатлари. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш тизимини қилиш босқичлари (ҳар бир босқичнинг мақсад ва вазифалари) давлат дастурлари.

Ўқитишнинг технологияси

Вақти –5-6	Талабалар сони: 8-9 нафар
Ўқув машғулотли	Билимларни чуқурлаштириш, кенгайтириш ва амалда бажариш бўйича амалий машғулот.
Амалий машғулотнинг тузилиши	- Конституцияда белгиланган инсонларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқлари, ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатлари; - «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисида»ги қонуннинг таркиби ва мазмуни; - Соғлиқни сақлаш соҳасида қабул қилинган бошқа қонунлар; - Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастурлари; - Тиббий ёрдам турлари
Ўқув машғулотининг мақсади: Тиббиёт ҳуқуқи соҳасида назарий билим ва амалий кўникма, тиббий фаолиятдаги юридик меъёрларни ўзлаштириш, билим ва кўникмаларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш. Соғлиқни сақлашнинг қонунчилик асосларини ўрганиш.	
Педагогик вазифалар:	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба:
- Фуқароларнинг соғлигини сақлашнинг қонунчилик асосларини ўргатиш; - ЎзР Конституциясида белгиланган инсонларнинг ижтимоий, иқтисодий ҳуқуқлари, ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини ўргатиш; - соғлиқни сақлаш соҳасида қабул қилинган қонунлар таркиби ва мазмуни билан таништириш; - «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисида»ги қонун таркиби ва мазмунини ўрганиш; - соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастури, ислоҳ қилиш сабаблари ва босқичларини ўргатиш.	- Конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқ ва эркинликларини назарий ўзлаштиради; -соғлиқни сақлаш соҳасида қабул қилинган қонунларни ўрганади; - фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонуннинг таркиби ва мазмунини ўрганади; - фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонуннинг вазифаси, принципларига тавсиф беради; - ЎзР соғлиқни сақлаш тизимини тасвирлайди; - ногиронлар, вояга етмаганлар, беморлар, пенсионерлар, ҳарбийларнинг тиббиёт соҳасида ҳуқуқларини ўзлаштиради; - тиббий аралашувга розилик бериш ва рад этишга кўрсатмаларни билиб олади; - тиббий ёрдам турларига тавсиф беради.
Ўқитиш услуби ва техникаси	<i>Билин-сўров, биргаликда ўқиймиз, организаерлардан фойдаланиш, баҳс- мунозара.</i>
Ўқитиш воситалари	<i>Маъруза матни, ўқув қўлланмаси, жадваллар, бўр. доска, компьютер мультимедия дарсликлари, ЎзР</i>
Ўқитиш шакли	<i>Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гуруҳ бўйича ўқитиш.</i>
Ўқитиш шaroитлари	<i>Маъруза мос жиҳозланган аудитория (СТЗ ҳужжатлари ва ҳ.к.).</i>

Амалий машғулотнинг технологик картаси (1-машғулот)

Босқичлар ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. <i>Мавзу:</i> Фуқаролар соғлигини сақлашнинг қонунийлик асослари. <i>Мақсад:</i> Тиббий ҳуқуқ соҳасида назарий билим ва ўқиш, тиббий фаолиятдаги юридик меъёрларни ўлаштириш, билим ва кўникмаларни қўлдан келтириш ва чуқурлаштириш. Соғлиқни сақлашнинг қонунийлик асослари ўргатиш. <i>Результат:</i> - Фуқароларнинг соғлигини сақлаш қонунийлик асосларини ўргатади; - ЎзР Конституциясида белгиланган инсонларнинг ижтимоий, иқтисодий ҳуқуқлари, ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатларини ўргатади; - соғлиқни сақлаш соҳасида қабул қилинган қонунолар билан таништиради; - "Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисида"ги қонун таркиби ва мазмунини таништириб беради; - суд экспертизаси тўғрисидаги қонун таркиби ва мазмунини билан таништиради; - соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастури, ислоҳ қилиш сабаблари ва босқичларини ўргатади. Машғулот ҳамжарияда ишлаш технологиясини қўллаган ҳолда (организаёрларлардан фойдаланиб) ўтишни маълум қилади (жадвал 1). 1.2. Ақлий ҳужум усулидан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайёргарлик даражасини аниқлайди: «Тиббий соҳада қабул қилинган қонуноларни биласизми?» «Уларнинг мазмунларига исхот бердингиз?» Мавзунинг муҳкамаси гуруҳларда давом этишини ўзлон қилади.	1.1. Мавзунини ёзди ва савол-ларга жавоб берди. Адабиётлардан фойдаланиб, организаёрларни мустақил тузади, ўзаро таққослайди, тўлдирди, муаммонини аниқлаш ва ечим вариантларини ишлаб чиқиш учун ижодий ёндашади.
2-босқич Асосий қисм (70 мин)	2.1. Талабаларни 3 гуруҳга бўлади, ҳар бирига вазифа беради (саволларга жавоб бериш - топириқ, организаёр чизмасини чизиш - 1-жадвал, тест ишлаш). Машғулот сўнггида қўлдан келтирган ўқув натижаларини эскалади (талаба билимини керак): - Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунийлик асосларини; - Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва унинг таркибини; - конституцияда белгиланган фуқароларнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқларини; - конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатлари; - тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асосларини белгилловчи қонуноларни; - суд экспертизаси тўғрисидаги қонун таркиби ва мазмунини; - «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун таркиби ва мазмунини»; - Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастури, унинг асосий босқичлари, мақсад ва вазифаларини; 2.2. Гуруҳда ишлаш қоидаи билан таништирилади (1-илова). Баҳолаш мезонларини ҳам намоиш қилади (2-илова). 2.3. Вазифани бажаришда ўқув материаллари (матрица матни, ўқув қўлланма, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун ва Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастури») дан фойдаланиш мумкинлигини эскалади. Гуруҳларда иш бошлагани таъкиф этили. 2.4. Тайёргарликдан кейин амалий ишлар бошлангани ўзлон қилинади (топириқ, қар қўйишда қўлдан келтирилган). 2.5. Талабалар қонунийлик тамойилларини шарҳлайди, ҳулосаларга эътибор беради, аниқлик қўрилади. 2.6. Талабаларга 1-жадвал бўйича ифозаланган организаёрлардан намуна намоиш қилади ва шундай чизмалар тайёрлашни айтиди. Тушунчаларга изоҳларни тўғрилайди ва саволлари га жавоб қайтаради. Гуруҳлар фаолиятини а умумий баля беради.	2.1. Ўқув натижаларини тақдим қилади. 2.2. Саволлар беради. 2.3. Жавобларни тўлдирди. 2.4. Жадвал устунларини тўлдирди ва муҳкамада иштирок этиди.
3-босқич Яқиний қисм (10 мин)	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди (2-илова) ва фазл иштирокчиларни раёзбтавлантиради. 3.2. Мустақил иш сифатида "Фуқароларнинг тиббий ижтимоий ердан олиш ҳуқуқлари" мавзусида "реферат" ётишни топиради.	3.1. Эниқталади. 3.2. Топириқни олади.

Фукаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунчилик асослари

Республикамиз мустақилликка эришганидан сўнг социалистик қонунчилик негизида ишлаб чиқилган собиқ қонунлар мамлакатнинг янги давр стратегияси учун яроқсиз бўлиб қолди. Шу боисдан 1992 йил 8-декабрда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинди ва Конституция асосида халқ ҳўжалигининг барча тармоқларида қатор қонунлар қабул қилинди. Бу қонунлар Республиканинг бош стратегик мақсади – бозор иқтисодиётига асосланган ҳуқуқий эркин демократик давлатнинг асосий тамойилларидан бири, яъни ҳар бир фуқаронинг, жумладан, барча соҳа мутахассисларининг ҳуқуқий саводхонлигини такозо этган ҳолда жамият ҳаётини демократлаштириш жараёнини чуқурлаштириши, унинг изчиллиги ва самарадорлигини таъминлаб беради.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (Конституция VI бўлим. 26 боб. 128 моддадан иборат)

I бўлим. Асосий принциплар, яъни давлат суверинитети, халқ ҳокимиятчилиги, Конституция ва қонуннинг устуворлиги, ташқи сиёсат масалалари юзасидан Ўзбекистон Республикасининг позицияси белгилаб қўйилган.

II бўлим. Фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари кўрсатилган.

IV бўлим. Жамият ва шахс деб номланади. Бу бўлимда иқтисодиёт негизлари, жамоат бирлашмалари, оила ҳамда оммавий ахборот воситаларининг ўрни, эркинликлари, ҳуқуқ ва бурчлари қаролатилган.

V бўлим. Ўзбекистон Республикаси маъмурий, ҳуқуқий ва давлат тузилиши белгилаб қўйилган.

VI бўлим. Давлат ҳокимиятини ташкил этиш, Олий Мажлис, Республика Президентини, Вазирлар Маҳкамасини, маҳаллий давлат ҳокимияти, суд ҳокимияти, прокуратура, молия ва кредит муассасаларининг қаролатилари, шунингдек, Ўзбекистон Республикасида сайлов тизими ақс эттирилган.

VII бўлим. Конституцияга ўзгартириш киритиш тартиби қаролатилган.

Конституцияда белгиланган фуқароларнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлари қаролатилари:

✓ 36-моддада ҳар бир шахснинг хусусий мулкка эгалик ҳуқуқи қаролатилган;

✓ 37-моддада фуқароларнинг меҳнат қилиш ҳуқуқи кўрсатилган;

✓ 38-моддада ишчи ва хизматчиларнинг дам олиши, меҳнат таътилидан баҳраманд бўлиш ҳуқуқлари ақс эттирилган;

- ✓ 39-моддада ҳар бир шахснинг давлат томонидан ижтимоий муҳофазаланиш ҳуқуқлари кўрсатилган;
- ✓ 40-моддада фуқароларнинг малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқи белгилаб қўйилган;
- ✓ 42-моддада ҳар бир кишининг илмий ва техникавий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқлари кўрсатилган.

Конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатлари:

- 43-моддада фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларининг давлат томонидан кафолатланганлиги кўрсатилган;
- 44-моддада ҳар бир шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари суд орқали ҳимоя қилиниши белгиланган;
- 45-моддада вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсизлар ва ёлғиз кексаларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясида эканлиги қайд этилган;
- 46-моддада хотин-қизларнинг эркаклар билан бир хил ҳуқуқларга эга эканлиги кўрсатилган.

Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асосларини белгиловчи қонунлар

- «Давлат санитария назорати тўғрисида», 1992 йил;
- «Фуқаролар Соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун», 1996 йил;
- «Одам иммунтанқислиги вируси (ОИВ) билан касалланишнинг олдини олиш тўғрисида», 1999 йил;
- «Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида», 1999 йил;
- «Аҳолини сил касаллигидан муҳофаза қилиш тўғрисида», 2001 йил;
- «Психиатрия ёрдами тўғрисида», 2002 йил;
- «Кон ва унинг таркибий қисмлари донорлиги тўғрисида», 2002 йил;
- «Йод етишмовчилиги билан боғлиқ касалликлар профилактикаси тўғрисида» 2007 йил.

«Фуқаролар Соғлигини сақлаш тўғрисида» ги қонун таркиби ва мазмуни
Ушбу қонун 1996 йил 29 августда қабул қилинган, VI бўлим, 47 моддадан иборат.

I-бўлим. Умумий қоидалар. Бу бўлимда фуқаролар соғлигини сақлаш-бу ҳар бир инсоннинг соғлигини сақлаш ва мустаҳкамлашга қаратилган сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий, ижтимоий, маданий, илмий, санитария-гигиеник ва эпидемияга қарши тadbирлар мажмуаси эканлиги кўрсатилган.

II-бўлим. Фуқаронинг соғлигини сақлаш соҳасидаги ҳуқуқлари. Бу ҳуқуқлар тиббий муассасалар, бирлашмалар ва ташкилотлар, шунингдек,

хусусий тиббий амалиёт билан шугулланувчи шифокорлар томонидан таъминланади.

III-бўлим. Фуқароларга тиббий, ижтимоий ёрдам кўрсатиш. Ушбу бўлимда тиббий ёрдам турлари ва ҳар бир фуқаронинг тиббий ёрдамидан фойдаланиш ҳуқуқлари кафолатланган.

IV-бўлим. Тиббий экспертиза. Мазкур бўлимда тиббиётда мавжуд экспертизалар, уларнинг вазифалари ва фуқароларнинг бу борадаги ҳуқуқлари акс эттирилган.

V-бўлим. Тиббиёт ва фармацевтика ходимлари. Бу бўлимда тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан хусусий тиббий амалиёт билан шугулланиш ҳуқуқи профессионал тиббиёт ва фармацевтика уюшмалари, уларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликлари кафолатлари белгилаб қўйилган.

VI-бўлим. Якуновчи коидалар. Ушбу бўлимда Ўзбекистон Республикаси шифокорининг қасамёди, шифокор сирни, сирни ошкор этишга йўл қўядиган ҳолатлар, фуқаролар соғлиғига зарар етказилган ҳолларда зарар ўрнини қоплаш тартиби ифодаланган.

Қонуннинг бўлимлари ва моддалари мазмуни

1-модда. Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари

Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ҳамда бошқа қонун ҳужжатларидан иборат.

Қорақалпоғистон Республикаснда фуқароларнинг соғлиғини сақлаш соҳасидаги ҳуқуқий муносабатлар Қорақалпоғистон Республикасининг қонун ҳужжатлари билан ҳам тартибга солинади. Башарти халқаро шартномада фуқароларнинг соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларидагидан ўзгача коидалар белгиланган бўлса, у ҳолда халқаро шартнома коидалари қўлланади.

2-модда. Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий вазифалари

Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- фуқароларнинг соғлиқни сақлашга доир ҳуқуқлари давлат томонидан кафолатланишини таъминлаш;
- фуқароларнинг соғлом турмуш тарзини шакллантириш;
- давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмаларининг фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасидаги фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш.

3-модда. Фуқаролар соғлигини сақлашнинг асосий принциплари.

Фуқаролар соғлигини сақлашнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

- соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқларига риоя қилиниши;
- аҳолининг барча қатламлари тиббий ёрдамдан баҳраманд бўла олиши;
- профилактика чора-тадбирларининг устунлиги;
- соғлигини йўқотган тақдирда фуқароларнинг ижтимоий ҳимоя қилиниши;
- тиббиёт фанининг амалиёт билан бирлиги.

4-модда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

- соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини;
- фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги давлат сиёсатини;
- соғлиқни сақлаш ва тиббиёт фанини ривожлантириш дастурлари тасдиқланиши ва маблағ билан таъминланишини;
- соғлиқни сақлаш давлат тизимини бошқаришни;
- санитария-эпидемиология хотиржамлигини таъминлаш устидан назоратни;
- фавқулодда вазиятларда одамларнинг ҳаётини сақлаб қолиш ва уларнинг соғлигини муҳофаза этиш чора-тадбирлари кўрилишини, фуқароларни фавқулодда вазият зонасидаги аҳвол ва кўрилаётган чора-тадбирлардан хабардор қилишни;
- фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасида статистика ҳисоби ва ҳисоботнинг ягона тизими ўрнатилишини;
- Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тиббий сугуртасининг таянч дастурларини тасдиқлашни;
- фуқароларнинг айрим гуруҳларига тиббий ёрдам кўрсатишда ва уларни дори-дармон билан таъминлашда имтиёзлар белгилашни;
- давлат бошқарув органлари, хўжалик юритувчи субъектларнинг фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги, оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш борасидаги фаолиятларини мувофиқлаштириб боришни ва назорат қилиб туришни;
- қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

5-модда. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги:

- соғлиқни сақлаш ва тиббий сугуртанинг норматив базасини, тиббий ёрдам сифати ва ҳажми давлат стандартларини ишлаб чиқишда иштирок этади;

- барча тиббий муассасаларнинг фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этиши устидан назоратни амалга оширади;
- фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасида мақсадли давлат дастурларини амалга оширади;
- давлат томонидан кафолатланган ҳажм доирасида аҳолига бирламчи тиббий-санитария ёрдами кўрсатилишини ташкил этади;
- тиббиёт ва фармацевтика фаолиятини лицензиялашни белгиланган тартибда амалга оширади;
- давлат соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида тиббий хизматлар тарифлари даражасини тартибга солади;
- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўлланилишига рухсат этилган дори воситалари ва препаратларини стандартлаштириш ҳамда сертификатлаштиришни амалга оширади;
- қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.
- Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги ўз ваколатлари доирасида даволаш-профилактика, санитария, эпидемияга қарши, радиация, экология масалалари юзасидан чиқарадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмалари ҳамда жисмоний шахслар томонидан бажарилиши мажбурийдир.

6-модда. Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги ваколатлари

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг тасарруфига қуйидагилар қиради:

- соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш;
- фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги қонун ҳужжатлари бажарилишини таъминлаш;
- соғлиқни сақлаш тизимининг бошқарув органларини шакллантириш, унинг муассасалари тармогини ривожлантириш;
- бирламчи тиббий-санитария ва тиббий-ижтимоий ёрдамни ташкил этиш, улардан ҳамманинг баҳраманд бўла олишини таъминлаш, тиббий ёрдам сифатининг клиник-статистик стандартларига риоя этилишини назорат қилиш, тасарруфдаги ҳудудда фуқароларни дори-дармонлар ва тиббиёт маҳсулотлари билан таъминлаш;
- соғлиқни сақлаш харажатларини молиявий таъминлашнинг ўз манбаларини шакллантириш;

- фукароларнинг санитария-эпидемиология жиҳатидан хотиржамлигини таъминлаш, профилактика, санитария-гигиена, эпидемияга карши ва табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини амалга ошириш;
- атроф - мухитни муҳофаза этиш ва экологик хавфсизликни таъминлаш;
- фавқулодда вазиятларда одамларнинг ҳаётини сақлаб қолиш ва уларнинг соғлигини муҳофаза этиш чора-тадбирларини кўриш, фукароларни фавқулодда вазият зонасидаги аҳвол ва кўрилаётган чора-тадбирлардан хабардор қилиш;
- соғлиқни сақлаш тизими органлари, муассасалари ва корхоналари фаолиятини мувофиқлаштириш ҳамда назорат қилиш, соғлиқни сақлаш муассасаларида кўрсатилаётган тиббий-ижтимоий ёрдам сифатини назорат қилиб бориш;
- ногиронлар ва тиббий-ижтимоий ҳимояга муҳтож шахсларнинг куч-қувватини тиклайдиган муассасалар ташкил этиш ва улар фаолиятини таъминлаш;
- оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга ошириш;
- фукароларга санитария-гигиена ва экология таълими беришни ташкил этиш;
- соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимларини ривожлантиришни рағбатлантирувчи шароитлар яратиш;
- қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга ошириш.

7-модда. Соғлиқни сақлаш тизими.

Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлашнинг давлат, хусусий ва бошқа тизимлари йиғиндисидан иборат ягона соғлиқни сақлаш тизими амал қилади.

8-модда. Давлат соғлиқни сақлаш тизими.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимига Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, вилоятлар, Тошкент шаҳар соғлиқни сақлашни бошқариш органлари, уларнинг шаҳар ва туман бўлинмалари қиради. Давлат соғлиқни сақлаш тизимига давлат мулки бўлган ва давлат соғлиқни сақлаш тизимининг бошқарув органларига бўйсунувчи даволаш-профилактика ва илмий-тадқиқот муассасалари, тиббиёт ва фармацевтика ходимлари тайёрлайдиган ҳамда уларни қайта тайёргарликдан ўтказадиган ўқув юртлари, фармацевтика корхоналари ва ташкилотлари, санитария-профилактика муассасалари, суд-тиббий экспертиза муассасалари, тиббий дори-дармонлар ва тиббиёт техникаси ишлаб чиқарадиган корхоналар ҳамда асосий фаолияти фукаролар соғлигини сақлаш билан боғлиқ бошқа корхона, муассаса ва ташкилотлар қиради.

Илмий-тадқиқот институтларининг клиникалари, вазирликлар, идоралар, давлат корхоналари, муассаса ва ташкилотлари барпо этадиган даволаш-профилактика ва дорихона муассасалари давлат соғлиқни сақлаш тизимига киради.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимининг даволаш-профилактика муассасалари аҳолига давлат томонидан кафолатланган бепул тиббий ёрдам кўрсатади. Бепул тиббий ёрдам кўрасатиш ҳажми ва тартиби қонун ҳужжатлар билан белгиланади.

Давлат томонидан кафолатланган тиббий ёрдам ҳажмининг белгилангандан ортиқча тиббий ва бошқа хил хизматлар кўрсатиш қўшимча хизматлар бўлиб, аҳоли томонидан белгиланган тартибда ҳақ тўланади.

9-модда. Давлат соғлиқни сақлаш тизимини маблағ билан таъминлаш

Давлат соғлиқни сақлаш тизимини маблағ билан таъминлаш манбалари қуйидагилардан иборат:

- давлат бюджети маблағлари;
- тиббий суғурта маблағлари;
- фуқароларнинг соғлиқини сақлашга мўлжалланган мақсадли фондларнинг маблағлари;
- даволаш-профилактика муассасаларининг давлат томонидан кафолатланган ҳажмидан ортиқча тиббий ёрдам кўрсатганлик учун ва пуллик хизматлар кўрсатганлик учун олинган маблағлари;
- корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмалари ҳамда жисмоний шахсларнинг соғлиқни сақлаш муассасаларига ихтиёрий ва хайрия бадаллари;
- банкларнинг кредитлари;
- қонун ҳужжатларида таъкидланмаган бошқа манбалар.

10-модда. Соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимлари

Соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимлари жумласига хусусий тиббиёт амалиёти ёки хусусий фармацевтика фаолияти билан шугулланувчи жисмоний шахслар, ўз маблағлари ва жалб этилган маблағлар, шунингдек қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа манбалар ҳисобидан молиялаштирилаётган даволаш-профилактика, дорихона муассасалари ҳамда тиббиёт ва фармацевтика маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган корхоналар киради.

Соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимларига тааллуқли даволаш-профилактика муассасалари фуқароларнинг айрим гуруҳларига бепул тиббий хизмат кўрсатадилар. Бундай хизматларнинг ҳажми, рўйхати,

уларни кўрсатиш тартиби ҳамда компенсацияси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимларида факат конун ҳужжатларида белгиланган тартибда қўлланилишига рухсат этилган профилактика, ташхис қўйиш ҳамда даволаш воситаларидан фойдаланилади.

Соғлиқни сақлашнинг хусусий ва бошқа хил тизимлари белгиланган тартибда тиббий ҳужжатларни юритиши ҳамда статистика маълумотларини тақдим этиши шарт.

11-модда. Тиббиёт ва фармацевтика фаолиятини лицензиялаш
Соғлиқни сақлаш корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари, шунингдек жисмоний шахслар лицензияга эга бўлган тақдирдагина тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан шугулланиши мумкин.

Тиббиёт ва фармацевтика фаолиятини амалга ошириш учун лицензиялар бериш тартиби ҳамда шартлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

12-модда. Аҳолининг санитария-эпидемиология жихатидан хотиржамлиги

Аҳолининг санитария-эпидемиология жихатидан хотиржамлиги конун ҳужжатларига мувофиқ давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмалари ва фуқаролар томонидан санитария-гигиена йўсинидаги ҳамда эпидемияга қарши тадбирлар ўтказилиши орқали таъминланади.

13-модда. Фуқароларнинг соғлигини сақлаш ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари соғлигини сақлаш борасида дахлсиз ҳуқуққа эгадирлар. Давлат ёши, жинси, ирки, миллати, тили, динга муносабати, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар фуқароларнинг соғлиғи сақланишини таъминлайди. Давлат фуқароларда касалликларнинг ҳар қандай шакллари борлигидан қатъи назар, уларнинг камситишлардан ҳимоя қилинишини кафолатлайди. Ушбу қонунда бузишда айбдор бўлган шахслар қонунда белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

14-модда. Ажнabий фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг соғлигини сақлаш ҳуқуқи

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги ажнabий фуқароларнинг соғлигини сақлаш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ кафолатланади.

Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахслар, соғлиқни сақлашда Ўзбекистон Республикасининг фуқарolari билан тенг ҳуқуқдан фойдаланадилар.

Ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмларида кўрсатиб ўтилган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартибини Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилайди.

15-модда. Фуқароларнинг соғлиққа таъсир этувчи омиллار ҳақида ахборот олиш ҳуқуқи

Фуқаролар соғлиққа таъсир этувчи омиллار ҳақида, шу жумладан яшаш ҳудудининг санитария-эпидемиология жихатидан хотиржамлиги тўғрисида, овқатланишнинг оқилона нормалари ҳусусида, товарлар, ишлар, хизматлар, уларнинг хавфсизлиги, санитария нормалари ва қондаларига мувофиқлиги тўғрисида ўз вақтида ва аниқ ахборот олиш ҳуқуқига эга.

16-модда. Фуқароларнинг тиббий-ижтимоий ёрдам олиш ҳуқуқи

Қасал бўлиб қолганда, меҳнат лаёқатини йўқотганда ва бошқа ҳолларда фуқаролар профилактик, ташхис қўйиш-даволаш, қуч-қувватни тиклаш, санаторий-курорт, протез-ортопедия ёрдами ва бошқа хил ёрдамни, шунингдек беморларни, меҳнатга лаёқатсиз ва ногирон кишиларни боқиш-парваришлаш юзасидан ижтимоий чора-тадбирларни, шу жумладан, вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик нафақаси тўлашни ўз ичига оладиган тиббий-ижтимоий ёрдам олиш ҳуқуқига эга.

Тиббий-ижтимоий ёрдам тиббиёт ходимлари ва бошқа мутахассислар томонидан кўрсатилади.

Фуқаролар ўзларини ихтиёрий равишда тиббий сугурта қилдириш асосида, шунингдек қорхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг маблағлари, ўз шахсий маблағлари ҳамда қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан қўшимча тиббий ва бошқа хил хизматлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

Фуқароларнинг айрим тоифалари протезлар, ортопедик ва мослама буюмлар, эшитиш аппаратлари, ҳаракатланиш воситалари ва бошқа махсус воситалар билан имтиёзли тарзда таъминланиш ҳуқуқига эга. Бундай ҳуқуққа эга бўлган фуқароларнинг тоифаларини, шунингдек, уларни таъминлаш шартлари ва тартибини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайди.

Фуқаролар ихтисослашган соғлиқни сақлаш, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш муассасаларида тиббий экспертизадан ўтиш ҳуқуқига эга.

17-модда. Айрим турдаги касб-кор билан шуғулланувчи фуқароларнинг соғлигини сақлаш.

Фуқароларнинг соғлигини сақлаш, юқумли ва касб касалликларининг олдини олиш мақсадида рўйхатини Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги тасдиқлайдиган ишлаб чиқаришлар ҳамда айрим касбларнинг ходимлари ишга кириш вақтида дастлабки мажбурий тиббий кўрикдан ҳамда кейинчалик вақти-вақти билан тиббий кўрикдан ўтадилар.

Соғлиқнинг ҳолатига кўра фуқаро айрим турдаги касб-кор ҳамда юқори даражали хавф манбаи бўлган фаолият билан шуғулланишга вақтинча ёки доимий лаёқатсиз деб топилиши мумкин. Бундай қарор тиббиёт нуктаи назаридан шуғулланиш номақбул деб топилган фаолиятлар рўйхатига мувофиқ ҳолда тиббий комиссиялар чиқарган ҳулоса асосида қабул қилинади ва унинг устидан судга шикоят қилиниши мумкин.

Тиббиёт нуктаи назаридан шуғулланиш номақбул деб топилган айрим турдаги касб-кор ва юқори даражада хавфли манба билан боғлиқ фаолиятлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги ҳамда Ўзбекистон қасаба уюшмалари Федерацияси Кенгаши билан биргаликда белгиланади ҳамда беш йилда камида бир марта қайта кўриб чиқилади.

Иш берувчилар ўз ходимларининг мажбурий тиббий кўрикдан ўз вақтида ўтиши учун ва мажбурий тиббий кўрикдан ўтмаган шахсларни ишга қўйиш натижасида фуқароларнинг соғлиқига етказилган зарарли оқибатлар учун жавобгар бўладилар.

18-модда. Оила соғлигини сақлаш.

Ҳар бир фуқаро давлат соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида оилага тааллуқли масалалар, ўзида ижтимоий аҳамиятли касалликлар ва атрофдагилар учун хавфли бўлган касалликлар бор-йўқлиги юзасидан, никоҳ ва оила муносабатларининг тиббий-руҳий жиҳатлари юзасидан бепул маслаҳатлар олиш, шунингдек тиббий-ирсий ҳамда бошқа масалалар юзасидан маслаҳатлар олиш ва текширувдан ўтиш ҳуқуқига эга.

Ҳар бир оила ўзига оилавий шифокор танлаш ҳуқуқига эга. Болали оилалар фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасида қонун ҳужжатларида белгиланган имтиёзлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

Уч ёшга тўлмаган болалар, шунингдек, шифокорларнинг ҳулосасига кўра қўшимча қаровга муҳтож бўлган катта ёшдаги касали оғир болалар стационар шифохонада даволанаётганида, уларнинг отаси ёки онасига ёхуд онланинг болани бевосита парваришлайётган бошқа аъзосига даволаш

муассасасида унинг ёнида бирга бўлиши учун имконият яратилади ва меҳнатга лаёқатсизлик варақаси берилади.

19-модда. Вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари.

Давлат вояга етмаганларнинг соғлиқни сақлаш ҳуқуқларини уларнинг жисмоний, маънавий ривожланиши учун, касалликларнинг олдини олиш учун энг қулай шароит яратиш, шунингдек, мактабгача тарбия муассасалари, мактаблар ва бошқа муассасаларда тиббий хизматни йўлга қўйиш орқали таъминлайди.

Вояга етмаганлар қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган тартибда диспансер назоратида бўлиш ҳамда болалар ва ўсмирларнинг даволаш-профилактика муассасаларида даволаниш;
- санитария-гигиена таълимини олиш, ўқиш ҳамда ўзларининг физиологик хусусиятлари ва соғлиғига мос шароитларда меҳнат қилиш;
- касбга яроқлилигини аниқлаш чоғида бюджет маблағлари ҳисобидан бепул тиббий маслаҳатлар олиш;
- соғлиқлари тўғрисида ўзлари учун қулай тарзда зарур ахборот олиш;
- ўн тўрт ёшдан ошган вояга етмаганлар маълумотларни билган ҳолда тиббий аралашувга ихтиёрий равишда розилик бериш ёки уни рад этиш ҳуқуқига эга;
- жисмоний ёки рухий ривожланишида нуқсони бор вояга етмаганлар ота-оналарининг ёки улар ўрнини босувчи шахсларнинг аризасига кўра бюджет маблағлари, хайрия жамғармалари ва бошқа фондларнинг маблағлари, шунингдек, ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахсларнинг маблағлари ҳисобидан ижтимоий ҳимоя тизими муассасаларида яшашлари мумкин.

Ота-оналар ёки бошқа шахсларнинг ўз тарбиясидаги вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини бузишлари, уларни тарбиялашдан бўйин товлашлари, вояга етмаганлар билан уларнинг соғлиғига зарар етказадиган даражада шafқатсиз муносабатда бўлишлари қонунда белгиланган тартибда жавобгарликка тортишга сабаб бўлади.

20-модда. Ҳарбий хизматчилар, ҳарбий ва муқобил хизматга чақириладиган ҳамда ҳарбий хизматга контракт бўйича қирадиган фуқароларнинг ҳуқуқлари.

Ҳарбий хизматчилар ҳарбий хизматга яроқли ёки яроқсиз эканликларини аниқлаш учун тиббий текширувдан ўтиш ҳамда ҳарбий-тиббий комиссиянинг ҳулосаси асосида ҳарбий хизматдан муддатидан илгари бўшатилиш ҳуқуқига эга.

Ҳарбий ва муқобил хизматга чақириладиган ёки ҳарбий хизматга контракт бўйича қирадиган фуқаролар тиббӣй текширувдан ўтади ҳамда соғлиғига кўра ҳарбий хизматга чақирувни кечиктириш ёки чақирувдан озод этилиш ҳуқуқини берадиган тиббӣй маълумотлар тўғрисида тўлиқ ахборот олиш ҳуқуқига эга.

21-модда. Пенсия ёшидаги фуқароларнинг ҳуқуқлари.

Пенсия билан таъминланиш ҳуқуқини берадиган ёшга етган фуқароларга давлат соғлиқни сақлаш ва меҳнат ҳамда аҳолини ижтимоӣй муҳофаза қилиш тизими муассасаларида тиббӣй-ижтимоӣй ёрдам кўрсатилади.

Тиббӣй-ижтимоӣй ёрдам кўрсатиш ўз ичига стационар-амбулатория йўли билан даволашни, санаторий ва дам олиш уйларида соғломлаштиришни, ёлғиз кексаларга уларнинг ўз уйида ҳамда интернат-уйларда хизмат кўрсатишни қамраб олади.

Пенсия ёшидаги фуқаролар тиббӣй ҳулоса асосида қонун ҳужжатларига мувофиқ ижтимоӣй суғурта маблағлари, меҳнат ва аҳолини ижтимоӣй муҳофаза қилиш органларининг маблағлари ҳамда қорхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг маблағлари ҳисобидан қуч-қувватни тиклаш ҳуқуқига эга.

22-модда. Ногиронларнинг ҳуқуқлари.

Ногиронлар, шу жумладан, ногирон болалар ва болалиқдан ногиронлар тиббӣй-ижтимоӣй ёрдам олиш, қуч-қувватни тиклашнинг барча турларидан фойдаланиш, дори-дармонлар, протез-ортопедия мосламалари, ҳаракатланиш воситалари билан имтиёзли асосларда таъминланиш, шунингдек қасб-қор эгаллаш ва қайта тайёргарликдан ўтиш ҳуқуқига эга.

Ногиронлар давлат соғлиқни сақлаш тизими ва меҳнат ҳамда аҳолини ижтимоӣй муҳофаза қилиш муассасаларида бепул тиббӣй-ижтимоӣй ёрдам олиш, ўз уйларида парвариш қилиниш, ўзганинг парваришига муҳтож бўлган ёлғиз ногиронлар ва сурункали руҳий ҳасталиқларга қалинган ногиронлар эса ижтимоӣй таъминот муассасаларида яшаш ҳуқуқига эга.

Ногиронларга тиббӣй-ижтимоӣй ёрдам кўрсатиш тартиби ва уларга бериладиган имтиёзлар рўйхати қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилади.

23-модда. Фавқулодда вазиятлар туфайли жабр кўрган фуқароларнинг ҳуқуқлари.

Фавқулодда вазият туфайли жабр кўрган фуқаролар бепул тиббӣй ёрдам олиш ва соғлиғини тиклаш тарзида даволаниш, фавқулодда вазият оқибатларини бартараф этиш ҳамда ҳаёти ва соғлиқларига таҳдид солаётган ҳавфни қамайтиришга қаратилган гигиена чора-тадбирлари ва эпидемияга қарши чора-тадбирлар ўтказиш ҳуқуқига эга.

Фавкулудда вазият шароитида одамларни куткариш ва тиббий ёрдам кўрсатиш чоғида жабр кўрган фуқароларга бепул даволаниш, шу жумладан, санаторий ва курортларда даволаниш, куч-қувватни тиклашнинг барча турларидан фойдаланиш, шунингдек, конун ҳужжатларида белгиланган тартибда моддий компенсация олиш кафолатланади.

24-модда. Беморнинг ҳуқуқлари.

Бемор тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилган ва тиббий ёрдам олаётган пайтда қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- тиббиёт ходимлари ва хизмат кўрсатувчи ходимларнинг ҳурмат ва меҳр-мурувват кўрсатишлари;
- шифокорни ва даволаш-профилактика муассасасини танлаш;
- санитария-гигиена талабларига жавоб берадиган шароитда текширувдан ўтиш, даволаниш ва парвариш қилиниш;
- Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилаб қўйган тартибда ўз илтимосига кўра бошқа мутахассисларнинг консилиум қилиши ва улардан маслаҳатлар олиш;
- тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилганлиги, соғлигининг ҳолати, қўйилган ташхис тўғрисидаги маълумотлар ҳамда уни текшириш ва даволаш чоғида олинган бошқа маълумотлар сир сақланиши;
- тиббий аралашувга ўз ихтиёри билан розилик бериш ёки уни рад этиш;
- ўз ҳуқуқ ва бурчлари хусусида ҳамда соғлигининг ҳолати ҳақида маълумот олиш, шунингдек соғлигининг ҳолатига доир маълумотларни унинг манфаатини кўзлаган ҳолда берса бўладиган шахсларни танлаш;
- ихтиёрий тиббий суғурта доирасида тиббий ва бошқа хил хизматлардан фойдаланиш;
- тиббий ёрдам кўрсатиш вақтида соғлигига зарар етказилган тақдирда қўрилган зарарнинг ўрни конун ҳужжатларида белгиланган тартибда қопланиши;
- ҳуқуқини ҳимоя қилиши учун ҳузурига адвокат ёки бошқа конуний вакил қўйилиши.

Ҳуқуқлари бузилган тақдирда бемор ёки унинг конуний вакили бевосита даволаш-профилактика муассасасининг раҳбари ёки бошқа мансабдор шахсига, юқори бошқарув органига ёки судга шикоят билан мурожаат қилиши мумкин.

25-модда. Фуқароларнинг ўз соғлигининг ҳолати тўғрисида маълумот олиш ҳуқуқи.

Ҳар бир фуқаро ўз соғлигининг ҳолати тўғрисида маълумот, шу жумладан текшириш натижалари, қандай касали борлиги, қандай ташхис

қўйилганлиги, касалликнинг бундан буён қандай кечишига оид тахминлар, даволаш усуллари ва бу усуллар билан боғлиқ хавф-хатар, тиббий аралашувнинг эҳтимол тутилган турлари ва уларнинг оқибатлари, амалга оширилган даволашнинг натижалари тўғрисидаги маълумотларни олиш ҳуқуқига эга.

Фуқаронинг соғлиги ҳақидаги маълумотни унинг ўзига, ўн тўрт ёшга тўлмаган шахслар ҳамда қонунда белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқаролар соғлиги тўғрисидаги маълумотларни эса уларнинг қонуний вакилларига даволаш-профилактика муассасасининг даволовчи шифокори, бўлим мудири ёки текшириш ва даволашда бевосита қатнашаётган бошқа мутахассислар беради.

Касалликнинг кечиши номақбул деб тахмин қилинган ҳолларда бу ҳақда фуқарога ва башарти унинг ўзи оила аъзоларига хабар қилишни тақиқламаган ва (ёки) бундай маълумот берилиши учун бирор шахсни тайинламаган бўлса, беморнинг оила аъзоларига тиббий-одоб меъёрларига риоя қилган ҳолда хабар қилиниши керак.

Фуқаронинг талабига мувофиқ унга соғлиғининг ҳолатини акс эттирувчи тиббий ҳужжатлардан қўчирмалар берилади.

Фуқаронинг тиббий ҳужжатларида акс этган маълумотлар шифокорлик сири бўлиб, у фақат ушбу Қонун 45-моддасининг учинчи қисмида назарда тутилган асослардагина фуқаронинг розилигисиз тақдим этилиши мумкин.

26-модда. Тиббий аралашувга розилик бериш.

Фуқаронинг ўз касалига доир маълумотларни билган ҳолда ўз ихтиёри билан розилик бериши тиббий аралашувнинг дастлабки зарур шартидир.

Фуқаронинг аҳволи ўз хохиш-иродасини изҳор этишга имкон бермайдиган, тиббий аралашувни эса кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда фуқаронинг манфаатини қўзлаб тиббий аралашувни амалга ошириш масаласини консилиум ҳал қилади, башарти консилиумга йиғилишнинг иложи бўлмаган тақдирда эса, кейинчалик даволаш-профилактика муассасасининг мансабдор шахсларини хабардор қилиш шarti билан бевосита даволовчи (навбатчи) шифокор ҳал этади.

Ўн тўрт ёшга тўлмаган шахсларга ва қонунда белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқароларга нисбатан тиббий аралашувга уларнинг қонуний вакиллари розилик беради. Ота-она ёки бошқа қонуний вакиллар йўқлигида тиббий аралашув тўғрисидаги қарорни консилиум қабул қилади, башарти консилиумга йиғилишнинг иложи бўлмаган тақдирда эса, кейинчалик даволаш-профилактика муассасасининг мансабдор шахслари ва

беморнинг қонуний вакилларини хабардор қилиш шарти билан бевосита даволовчи (навбатчи) шифокор қабул қилади.

27-модда. Тиббий аралашувни рад этиш.

Фуқаро ёки унинг қонуний вакили тиббий аралашувни рад этиш ёки унинг тўхтатилишини талаб қилиш ҳуқуқига эга, ушбу Қонуннинг 28-моддасида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно. Бундай ҳолларда шифокор ёзма тасдиқнома олишга, агар тасдиқнома олишнинг иложи бўлмаса тиббий аралашувни рад этишни гувоҳлар иштирокида тегишли далолатнома билан гувоҳлантириб олишга ҳақлидир.

Башарти тиббий аралашувни беморнинг қонуний вакили рад этса ва бу ҳол бемор учун оғир оқибатлар келтириб чиқариши мумкин бўлса, шифокор бу ҳақда васийлик ва ҳомийлик органларини хабардор қилиши шарт.

28-модда. Фуқароларнинг розилигисиз тиббий ёрдам кўрсатиш.

Атрофдагилар учун хавфли касалликка чалинган шахсларга фуқаролар ёки улар қонуний вакилларининг розилигисиз тиббий ёрдам кўрсатилишига (тиббий кўрикдан ўтказиш, касалхонага ётқизиш, кузатиш ва яққалаб қўйишга) қонун ҳужжатларида белгиланган асосларда ва тартибда йўл қўйилади.

29-модда. Бирламчи тиббий-санитария ёрдами.

Давлат соғлиқни сақлаш тизими, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш, жамоат бирлашмаларининг муассасалари кўрсатадиган бирламчи тиббий-санитария ёрдами тиббий хизмат кўрсатишнинг асосий, қулай ва бепул тури бўлиб, қуйидагиларни ўз ичига олади:

- энг кўп тарқалган касалликлар, шикастланиш, захарланиш ва шошилиш ёрдам талаб этиладиган бошқа ҳолатларни даволашни;
- санитария-гигиенага доир ва эпидемияга қарши чора-тадбирлар, энг муҳим касалликларнинг тиббий профилактикасини ўтказишни;
- оилани, оналик ва болалиқни муҳофаза қилиш тадбирларини, турар жойларда фуқароларга тиббий-санитария ёрдами кўрсатиш билан боғлиқ бошқа чора-тадбирлар кўришни.

Хусусий ва бошқа хил соғлиқни сақлаш тизимларининг муассасалари томонидан кўрсатиладиган бирламчи тиббий-санитария ёрдами шартнома асосида амалга оширилади. Ушбу Қонун 10-моддасининг иккинчи қисмига мувофиқ шундай ёрдам кўрсатиладиган фуқароларнинг айрим гуруҳлари бундан мустасно.

Бирламчи тиббий-санитария ёрдами кўрсатишнинг ҳажми ва тартибини Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилайди.

30-модда. Шошилинич ва тез тиббий ёрдам.

Фукаролар соғлиқни сақлаш тизимининг ҳар қандай даволаш-профилактика муассасасида шошилинич тиббий ёрдам олиш ҳуқуқига эга.

Тиббиёт ва фармацевтика ходимлари фукароларга шошилинич тиббий ёрдам кўрсатишлари шарт. Улар шошилинич тиббий ёрдам кўрсатишдан бўйин товлаганлик, шунингдек, фукароларнинг соғлиғига етказилган зарар учун қонунга мувофиқ жавобгар бўладилар.

Тез тиббий ёрдам соғлиқни сақлаш тизимининг махсус тез тиббий ёрдам хизмати томонидан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгиланган тартибда кўрсатилади.

Фукаронинг ҳаёти хавф остида бўлган тақдирда тиббиёт ходимлари уни даволаш-профилактика муассасасига олиб бориш учун ҳар қандай транспорт туридан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

Милиция, ёнгиндан сақлаш, авария хизматлари, транспорт ташкилотлари ходимлари, шунингдек, бошқа касб-кор вакиллари тиббиёт ходимлари етиб келгунга қадар воқеа содир бўлган жойда қонун ҳужжатларига биноан зиммаларига юклатилган бирламчи шошилинич ёрдамни кўрсатишлари шарт.

31-модда. Ихтисослашган тиббий ёрдам.

Ихтисослашган тиббий ёрдам профилактика, ташхис қўйиш, даволашнинг ва мураккаб тиббий технологиялардан фойдаланишнинг махсус усулларины такозо этувчи касалликларга чалинган фукароларга кўрсатилади.

Ихтисослашган тиббий ёрдам даволаш-профилактика муассасаларида мутахассис шифокорлар томонидан кўрсатилади.

Соғлиқни сақлаш муассасаларида кўрсатиладиган ихтисослашган тиббий ёрдамнинг турлари, ҳажми ва сифат стандартлари Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

32-модда. Ижтимоий аҳамиятга молик касалликларга чалинган фукароларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш.

Ижтимоий аҳамиятга молик касалликларга чалинган фукароларга давлат соғлиқни сақлаш тизимининг тегишли даволаш-профилактика муассасаларида тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатилади ва доний тиббий кузатув таъминланади.

Ижтимоий аҳамиятга молик касалликлар рўйхати ва бундай касалликларга чалинган шахслар учун имтиёзлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Ижтимоий аҳамиятга молик касалликларга чалинган фукароларга кўрсатиладиган тиббий-ижтимоий ёрдам турлари ва ҳажмини Ўзбекистон

Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда белгилайди.

33-модда. Атрофдагилар учун хавфли бўлган касалликларга чалинган фуқароларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш.

Атрофдагилар учун хавфли бўлган, рўйхати Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдикланадиган касалликларга чалинган фуқароларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш давлат соғлиқни сақлаш тизимининг ана шундай мақсадга мўлжалланган муассасаларида бепул амалга оширилади.

Атрофдагилар учун хавфли бўлган касалликларга чалинган фуқароларга кўрсатиладиган тиббий-ижтимоий ёрдамнинг турлари ва ҳажми Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда белгиланади.

34-модда. Профилактика, ташхис қўйиш, даволашнинг янги усулларини, дори-дармонлар, иммунобиология препаратлари ва дезинфекция воситаларини қўлланиш ҳамда биологик-тиббий тадқиқотлар ўтказиш тартиби.

Соғлиқни сақлаш амалиётида фақат қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қўлланишга рухсат этилган профилактика, ташхис қўйиш, даволаш усулларидан, тиббиёт технологиялари, дори-дармонлар, иммунобиология препаратлари ва дезинфекция воситаларидан фойдаланилади.

Қўлланишга рухсат этилмаган, лекин белгиланган тартибда қўриб чиқилаётган ташхис қўйиш, даволаш усуллари ва дори-дармонлардан беморни даволаш манфаатини қўзлаб фақат унинг ихтиёрий равишдаги ёзма розилиги олинганидан кейин, ўн тўрт ёшга тўлмаган шахсларни даволашда эса фақат уларнинг ҳаёти бевосита хавф остида қолган тақдирда ва қонуний вакилларининг ёзма розилиги билангина фойдаланиш мумкин.

Ушбу модданинг иккинчи қисмида назарда тутилган ташхис қўйиш, даволаш усуллари ва дори-дармонларни, иммунобиология препаратлари ва дезинфекция воситаларини, шу жумладан, чет элда фойдаланиладиганларини қўлланиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

Инсонни объект сифатида жалб этиб, биологик-тиббий тадқиқот ўтказишга фақат лаборатория тажрибалари ўтказилганидан ва фуқаронинг ёзма розилиги олинганидан кейингина давлат соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида йўл қўйилади. Фуқарони биологик-тиббий тадқиқотларда қатнашишга мажбурлаш мумкин эмас.

Биологик-тиббий тадқиқот ўтказишга фуқародан розилик олинаётганда унга тадқиқотнинг мақсади, усуллари, қўшимча оқибатлари, эҳтимол тутилган хавфи, тадқиқотнинг қанча давом этиши ва кутилаётган натижаларига оид маълумотлар берилиши лозим. Фуқаро тадқиқотининг исталган босқичида унда қатнашишдан бош тортиш ҳуқуқига эга.

Белгиланган тартибда текширув синовларидан ўтмаган профилактика, ташхис қўйиш, даволаш усуллари ва дори-дармонларни тарғиб қилиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида тарғиб қилиш тақиқланади. Ушбу нормани бузиш конунда белгиланганидек жавобгарликка тортишга сабаб бўлади.

35-модда. Фуқароларни дори-дармонлар ва тиббиёт буюмлари билан таъминлаш.

Шифокорнинг дори қогози бўйича ва дори қогозсиз бериладиган дори-дармонлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тасдиқланади.

Дори-дармонлар ва яқка тартибда фойдаланиладиган тиббиёт буюмлари билан имтиёзли асосларда таъминланадиган фуқароларнинг тоифалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгилаб қўйилади. Давлат соғлиқни сақлаш тизимининг даволовчи шифокорлари фуқароларнинг дори-дармонлар билан имтиёзли асосларда таъминланиши учун дорикогоз ёзиб бериш ҳуқуқига эга.

36-модда. Меҳнатга вақтинча лаёқатсизликни экспертизалаш.

Фуқароларнинг касаллик, шикастланганлик, хомиладорлик, тукканлик, оиланинг бетоб аъзосини парваришлаганлик, протез қўйдирганлик, санаторий-курортда даволанганлик муносабати билан ва бошқа ҳоллардаги меҳнатга вақтинча лаёқатсизлигини экспертизалаш конун ҳужжатларида белгиланган тартибда ўтказилади.

Меҳнатга вақтинча лаёқатсизликни экспертизалаш давлат соғлиқни сақлаш тизимининг даволовчи шифокорлари томонидан ўтказилади ва улар фуқароларга меҳнатга лаёқатсизлик варакасини беради. Хусусий ва бошқа хил соғлиқни сақлаш тизимларида даволанган фуқароларга меҳнатга лаёқатсизлик варакалари Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилаб қўядиган тартибда берилади.

Меҳнатга вақтинча лаёқатсизлик экспертизаланганида ходимни соғлигининг ҳолатига қараб вақтинча ёки доимий равишда бошқа ишга ўтказиш зарурати ва муддати аниқланади, шунингдек, фуқарони белгиланган тартибда, шу жумладан, унда ногиронлик белгилари мавжуд бўлган тақдирда тиббий-меҳнат эксперт комиссиясига йўллаш тўғрисида қарор қабул қилинади.

37-модда. Тиббий-меҳнат экспертизаси.

Тиббий-меҳнат экспертизаси фуқаролар ногиронлигининг сабаби ва гуруҳини, уларнинг меҳнат лаёқатини йўқотганлик даражасини, улар соғлигини тиклашнинг турлари, ҳажми ва муддатини ҳамда ижтимоий ҳимоялаш чора-тадбирларини белгилайди, тегишли хулосалар беради. Ушбу хулосалар корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмаларининг маъмурияти учун мажбурийдир.

Тиббий-меҳнат экспертизасини ташкил қилиш ва ўтказиш тартиби конун ҳужжатларида белгилаб қўйилади.

Тиббий-меҳнат экспертизасини ўтказган муассасанинг хулосаси устидан фуқаронинг ўзи ёки унинг қонуний вакили судга шикоят қилиши мумкин.

38-модда. Ҳарбий-тиббий экспертиза.

Ҳарбий-тиббий экспертиза ҳарбий ёки муқобил хизматга чақириладиган, ҳарбий хизматга контракт бўйича қирадиган, Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг, ички ишлар ва Миллий ҳавфсизлик хизмати органларининг заҳирасида (резервида) турган фуқароларнинг ҳамда ҳарбий хизматчиларнинг саломатлиги жихатидан ҳарбий хизматга яроқли ёки яроқсиз эканлигини, касаллик, ярадорлик, шикастланганлик ҳарбий хизмат (ҳарбий йигинларни ўташ) билан боғлиқлигини аниқлайди, ҳарбий хизматчиларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш ва уларнинг соғлигини тиклашнинг турлари, ҳажми ва муддатини белгилайди.

Ҳарбий-тиббий экспертизани ташкил этиш ва ўтказиш тартибини, шунингдек, ҳарбий ёки муқобил хизматга чақириладиган, ҳарбий хизматга контракт бўйича қирадиган фуқаролар ва ҳарбий хизматчилар соғлигининг ҳолатига нисбатан қўйиладиган талабларни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайди.

Ҳарбий-тиббий экспертизанинг хулосалари мансабдор шахслар ижро этиши учун мажбурийдир. Ҳарбий-тиббий экспертизани ўтказган муассасанинг хулосаси устидан фуқаронинг ўзи ёки унинг қонуний вакили судга шикоят қилиши мумкин.

39-модда. Суд-тиббиёт ва суд-психиатрия экспертизалари.

Суд-тиббиёт экспертизаси давлат соғлиқни сақлаш тизимининг тиббий муассасаларида эксперт томонидан, унинг йўқлигида эса — экспертиза ўтказишга жалб этилган шифокор томонидан суриштирув ўтказаетган шахс, терговчи, прокурорнинг қарори ёки суднинг ажрими асосида ўтказилади.

Суд-психиатрия экспертизаси давлат соғлиқни сақлаш тизимининг шу мақсадга мўлжалланган муассасаларида ўтказилади.

Суд-тиббиёт ва суд-психиатрия экспертизаларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби конун ҳужжатларида белгилаб қўйилади.

Суд-тиббиёт ва суд-психиатрия экспертизаларини ўтказган муассасаларнинг хулосалари устидан фуқаронинг ўзи ёки унинг қонуний вакили судга шикоят қилиши мумкин.

40-модда. Патологик-анатомик тадқиқотлар ўтказиш ва одамнинг ўлган вақтини аниқлаш.

Патологик-анатомик тадқиқотлар соғлиқни сақлаш муассасаларида одам ҳаётлигида ҳамда ўлганидан сўнг ташхис қўйиш (биопсия ва аутопсия), шунингдек, клиник шароитда ташхис қўйиш ва касалликни даволаш ишларининг тўғри олиб борилганлигини назорат қилиш, ўлим сабаблари ҳақида аниқ маълумотлар олиш мақсадида ўтказилади.

Патологик-анатомик тадқиқотлар ўтказиш ва одамнинг ўлган вақтини аниқлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

41-модда. Тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқи.

Ўзбекистон Республикасида тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқига олий ёки ўрта махсус тиббиёт ўқув юртини тамомлаганлик тўғрисида диплом олган шахслар эга бўладилар.

Тиббиёт ва фармацевтика маълумоти тўғрисидаги дипломни хорижий давлатларда олган шахсларнинг тиббиёт ёки фармацевтика фаолияти билан шуғулланишига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган тартибда йўл қўйилади.

Ўз касби бўйича уч йилдан кўп ишламаган тиббиёт ва фармацевтика ходимларининг тегишли фаолият билан шуғулланишига тегишли ўқув юртларида қайта тайёргарликдан ўтганларидан кейин ёки Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг аттестация комиссиялари ўтказадиган аттестация асосида йўл қўйилади.

Тиббиёт ёки фармацевтика соҳасида тугалланмаган олий маълумоти бўлган шахсларнинг тиббиёт соҳасида ўрта маълумоти бўлган ходимлар ишлайдиган лавозимларда тиббиёт ёки фармацевтика фаолияти билан шуғулланишига Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган тартибда йўл қўйилади.

Олий ва ўрта махсус тиббиёт ўқув юртлари талабаларининг фуқароларга тиббий ёрдам кўрсатишда таълим дастурларига мувофиқ қатнашишига тиббиёт ходимлари назорати остида, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган тартибда йўл қўйилади.

Ҳайриқонуний равишда тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан шуғулланувчи шахслар қонунга мувофиқ жавобгар бўладилар.

42-модда. Хусусий тиббиёт амалиёти билан шуғулланиш ҳуқуқи.

Олий ёки ўрта махсус тиббий маълумот тўғрисида диплом ва танланган фаолият тури билан шуғулланиш учун лицензия олган шахслар хусусий тиббиёт амалиёти, шу жумладан, табиблик (халқ табobati) билан шуғулланиш ҳуқуқига эга.

Тиббий ёрдам кўрсатиш сифатини профессионал тиббиёт уюшмалари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек, рухсатнома (лицензия) берган орган назорат қилиб боради.

Хусусий тиббиёт амалиёти билан шуғулланиш хусусий тиббиёт амалиёти билан шуғулланишга рухсатнома берган органнинг ёки суднинг қарори билан тўхтатилиши мумкин.

43-модда. Профессional тиббиёт ва фармацевтика уюшмалари.

Тиббиёт ва фармацевтика ходимлари ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, тиббиёт ва фармацевтика амалиётини ривожлантириш, илмий тадқиқотларга қўмаклашиш, тиббиёт ва фармацевтика ходимларининг касб фаолияти билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳал этиш мақсадида ихтиёрий асосда таркиб топадиган профессионал уюшмалар ҳамда бошқа жамоат бирлашмалари тузиш ҳуқуқига эга.

Профессионал тиббиёт, фармацевтика уюшмалари ва бошқа жамоат бирлашмалари ўз фаолиятларини уставлар асосида ва қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширадилар.

44-модда. Ўзбекистон Республикаси шифокорининг қасамёди.

Шифокор дипломини олаётган шахслар қуйидаги мазмунда қасамёд қабул қилади:

«Шифокор деган юксак унвонни олиб, тиббиёт фаолиятига киришар эканман:

❖ ўзимнинг бор билим ва маҳоратимни беморни даволашга ҳамда инсон соғлиғини сақлашга бағишлашга;

❖ ёши, жинси, ирки, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий қелиб чиқиши ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, ҳар бир беморга қуч-ғайратим ва вақтимни аямай тиббий ёрдам кўрсатишга;

❖ беморнинг соғлиғини шахсий манфаатларимдан юқори қўйишга, қамтар ва ҳалол бўлишга, ўз билим ва маҳоратимни донмо ошириб боришга;

❖ шифокор сирини сақлашга;

❖ кишиларга ҳамиша меҳр-мурувват ва шифо топишларига ишонч ҳадя этишга;

❖ Букрот, Абу Али ибн Сино сингари улуг табибларнинг шонли анъаналарини давом эттиришга тантанали қасамёд қиламан.

Ушбу қасамёдга умримнинг охиригача содиқ қолишга қасамёд қиламан».

Шифокорлар касамёдни бузганлик учун конунда белгиланган жавобгарликка тортиладилар.

45-модда. Шифокор сири.

Фуқаронинг тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилганлиги, унинг соғлигининг ҳолати, касаллигига қўйилган ташхис хусусидаги ҳамда уни текшириш ва даволаш давомида олинган бошқа маълумотлар шифокор сирини ташкил этади.

Шифокор сири ҳисобланган маълумотлардан ўқиш ҳамда касб-корга, хизматга доир ва бошқа хил вазифаларни бажариш пайтида хабардор бўлиб қолган шахсларнинг бу маълумотларни фуқаро ёки унинг конуний вакилининг розилигисиз ошкор қилишига йўл қўйилмайди, ушбу модданинг учинчи қисмида белгиланган ҳоллар бундан мустасно.

Шифокор сири ҳисобланган маълумотларни фуқаро ёки унинг конуний вакилининг розилигисиз беришга қуйидаги сабабларга кўра йўл қўйилади:

- аҳволи оғирлиги сабабли ўз хохиш-иродасини билдира олмайдиган фуқарони текшириш ва даволаш мақсадида;
- юқумли касалликлар тарқалиши, ялпи захарланиш ва зарарланиш хавфи таҳдид солганида;
- тергов ёки суд текшируви ўтказилиши муносабати билан суриштирув ва тергов органларининг, прокуратура ва суднинг сўрови бўйича;
- ўн тўрт ёшга тўлмаган вояга етмаган шахсга ёрдам кўрсатилаётганда унинг ота-онаси ёки конуний вакиллари хабардор қилиш учун;
- фуқаронинг соғлигига гайриконуний хатти-ҳаракатлар ёки бахтсиз тасодиф натижасида зарар етказилган деб гумон қилишга асослар мавжуд бўлганида.

Шифокор сири ҳисобланган маълумотлар конунда белгиланган тартибда берилган шахслар шифокор сирини ошкор қилганлик учун конун ҳужжатларига мувофиқ тиббиёт ва фармацевтика ходимлари билан баб-баравар жавобгар бўладилар.

46-модда. Фуқароларнинг соғлигига етказилган зарарни қоплаш.

Фуқароларнинг соғлигига зарар етказилган ҳолларда айбдорлар жабрланганлар кўрган зарар ўрнини конун ҳужжатларида белгиланган ҳажм ва тартибда қоплашлари шарт.

Гайриконуний хатти-ҳаракатлардан жабр кўрган фуқароларга тиббий ёрдам кўрсатишга сарфланган маблағлар уларнинг соғлигига етказилган зарар учун жавобгар бўлган жисмоний ва юридик шахслардан ундирилади.

Тиббиёт ва фармацевтика ходимлари ўз касб-кор вазифаларини малакали бажармаганликлари оқибатида фуқароларнинг ҳаёти ва соғлигига

зарар етган ҳолларда етказилган зарар ўрни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қопланади.

Зарарнинг ўрнини қоплаш тиббиёт ва фармацевтика ходимларини қонунга мувофиқ интизомий, маъмурий ёки жиноий жавобгарликдан озод этмайди.

47-модда. Соғлиқни сақлаш соҳасида фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини қамситувчи давлат органлари ҳамда мансабдор шахсларнинг ҳатти-ҳаракатлари устидан фуқароларнинг шикоят қилиш ҳуқуқи.

Давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг ушбу Қонунда белгиланган фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини қамситувчи ҳатти-ҳаракатлари устидан юқори давлат органларига ёки судга шикоят қилиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастурлари, унинг асосий босқичлари, мақсади ва вазифалари

Собик соғлиқни сақлаш тизимида қишлоқ участка шифохоналари (ҚУШ), врачлик амбулаториялари ва фельдшерлик-акушерлик пунктлари (ФАП)да ишловчи тиббиёт ходимлари (асосан ўрта маълумотли тиббий ходимлар) аҳолига бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш, сурункали сомастик ва юқумли касалликларни аниқлаш, санитария-пропаганда ва санитария назорати каби вазифаларни бажаришган. Стационарларда беморларга, нафакат керакли бўлган тиббий ёрдамни кўрсатиш, балки уларнинг даволаниши даврида даволаш-муҳофазаси ва маиший хизмат (озикланиш, даволаниш, гигиеник муолажалар) ҳам бажарилар эди.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан сўнг ўша даврда фаолият кўрсатаётган соғлиқни сақлаш тизими мамлакатнинг бозор тизимига ўтиш даврида қуйидаги иқтисодий сабабларга кўра давр талабига умуман тайёр эмаслиги маълум бўлди.

Биринчидан, Соғлиқни сақлаш тизими тўлалигича давлат молия бюджетига боғлиқ эди, бу эса Ўзбекистоннинг ўтган асрнинг 80-йилнинг охири, 90-йилнинг ўрталарида иқтисодий инкирозга сабаб бўлган. Соғлиқни сақлаш тизимининг ривожини ва ўзини-ўзи таъминлашни учун ҳеч қандай легал молия бюджети мавжуд эмас эди.

Иккинчидан, тизимга ажратилган бюджетдаги маблағлар сарфланиши назорат қилинмаган. Ажратилган маблағлар соғлиқни сақлаш тизими ривожланишига қаратилган, мавқеи йўлида сарфланишни ўрнига, бошқа мақсадлар учун беҳуда сарфланиб кетарди. Асосий эътибор профилактик ва амбулатор даво чораларига йўналтирилган эди.

Учинчидан, ушбу тизимда бирламчи соғлиқни сақлаш ҳолати мавжуд бўлган, асосан қишлоқ шароитига қаратилган. Бунда аҳолига тиббий ёрдамни

врачлар эмас (жуда кам ҳолатларда шифокорлар ёрдам кўрсатишган), балки кишлоқ фельдшерлик-акушерлик пунктдаги (ФАП), ишловчи фельдшерлар кўрсатишган. Кишлоқ шароитида кўрсатилаётган тиббий ёрдам сифати шаҳарникидан анча паст бўлган.

Тўртинчидан, она ва болага ёрдам кўрсатиш тизими, туғилиш кўрсаткичи юқори бўлган ҳолда соғлом бола туғилишига қаратилган чоратадбирлар умуман ўтказилмасдан, балки туғруқ жараёнига ва мавжуд бўлган касалликларни даволашга қаратилган эди. Натижада кўп сонли туғруқлар жараёнида фертил ёшидаги аёлларнинг соғлиги ёмон бўлган, оналар ўлими – иттифок, микёсида энг юқори кўрсаткични эгаллаган. Тез-тез ва қисқа муддат оралигидаги туғруқлар туфайли кучсиз, чала ва жисмоний етилмаган болалар туғилган. Натижада болалар ўлимининг коэффиценти ошган, кейинчалик эса болалар, ўсмирлар ҳамда катта ёшли болаларнинг касалланиш кўрсаткичлари ошиб борган.

Бешинчидан, соғлиқни сақлаш тизимида асосий эътибор фақат даволашга қаратилган эди, профилактика ва соғлом турмуш тарзи ҳолатига эътибор йўқ эди. Аҳоли ўртасида ўзининг соғлиги хақида қайғуриш маданияти тушунтирилмас эди. Дори-дармонлар жуда арзон ва кенг қамровли бўлган ҳамда кўп истеъмол қилинар эди. Бу кетишда соғлиқни сақлаш тизими замоннинг ўзгаришларига жавоб бермас эди ва аҳолига муносиб соғлом турмуш тарзини яратишга қурби йўқ эди.

Ана шу сабабларага кўра 1998 йил 10 ноябрдаги «Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастури» тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президент Фармони асосида соғлиқни сақлаш тизимини батамом ислоҳ қилиш зарурияти вужудга келди (Биринчи босқич). Сўнгги ўн йил ичида соғлиқни сақлашни ривожлантиришга қаратилган Давлат дастурлари кишлоқ инфраструктураларини ривожлантиришга қаратилди, «Она ва бола йили», «Соғлом авлод йили», «Саломатлик йили», «Ҳомийлар ва шифокорлар йили», «Ижтимоий ҳимоя йили», «Баркамол авлод йили» дастурлари бўйича қабул қилган ва амалга оширилган эътиборга молик ишлар бунинг далили ҳисобланади.

Биринчи босқичда Соғлиқни Сақлаш тизимини ислоҳлаштиришни асосий йўналишлари қуйидагилар деб белгиланди:

- соғлом бола туғилиши ва соғлом авлодни тарбиялашга йўналтирилган, оналик ва болалик масалаларига янги концептуал ва амалий ёндашув. Реформанинг бу йўналишидаги мақсади нафақат она ва бола ўлимини қисқа муддат ичида камайтиришга, балки маълум даражада юқори сифатли соғлом

авлодни ва соғлом турмуш тарзини узок муддатгача яратишга қаратилгандир. Бу инсоният ривожланишидаги энг тўғри ёндашув ҳисобланади;

- соғлиқни сақлаш тизимини тузишда, унинг инфраструктурасини ривожлантиришда мутлоқ янги ёндашувлардир. Реформанинг асосий мақсади – бирламчи тиббий ёрдам кўрсатишни шаҳар ва қишлоқ шароитларида тенглаштиришга қаратилгандир;

- эски стереотиплардан воз кечиш ва соғлиқни сақлашни молиялаштириш тизимини ўзгартириш, молиялаштириш манбаларини имкон даражада кенгайтириш, яъни соғлиқни сақлашда пуллик ва хусусий хизматларни ташкиллаштириш, кўрсатилаётган тиббий хизматларнинг сифатини ошириш;

- бирламчи звенода бюджет маблағларини концентрациялаш, молиялаштириш тизимини оптимизациялаш, қимматбаҳо қойка фондлардан камроқ фойдаланиб, амбулатор поликлиник тарзда даволаш ва профилактик чора-тадбирларни қўллашга имкон яратиш;

- ҳамма маъмурий территориал соҳаларда аҳолига шошилинч тиббий ёрдам кўрсатишнинг принципи жиҳатидан янги тизимини яратиш;

- соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш шароитларини ошириш, звеноларни қискартириш;

- соғлиқни сақлашнинг норматив ҳуқуқ базасини ошириш ва яхшилаш.

2003 йил 26 февралдаги «Соғлиқни сақлаш тизимини ислох қилишни янада чуқурлаштириш тўғрисида»ги (иккинчи босқич) Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонига асосан, соғлиқни сақлаш тизимини реформалаштиришнинг 2–босқичи бошланди, мамлакатда босқичма-босқич ривожланувчи, аҳолига юқори малакали тиббий хизматларни кўрсатувчи юқори технологияли махсуслаштирилган тиббий марказлар яратилди. Масалан, ҳозирги вақтда 4 та махсуслаштирилган Республика тиббий марказлари мавжуд: жарроҳлик, кардиология, урология ва кўз микрохирургияси фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистон ҳукумати соғлиқни сақлаш тизимини янгича формасини яратишда қуйидаги босқич ва ёндашувларга амал қилди:

1. Бирламчи тиббий ёрдам чегараланмаган, сифатли, хаттоки бозор иктисодиёти шароитида бўлса ҳам бепул бўлиши кераклигига, яъни соғлиқни сақлаш аҳолининг барча қатламларида бир хил бўлишни таъминлаш.

Авалги соғлиқни сақлаш тизимида мавжуд бўлган шароитлар, яъни қишлоқ шароитида қишлоқларга бирламчи тиббий ёрдамни фельдшер томонидан кўрсатилиб, қишлоқ аҳолисини дискриминацияга олиб келган. Шунинг учун соғлиқни сақлашнинг янги тизимида тиббий ёрдам кўрсатиш сифатини асосан қишлоқ шароитида оширишга қаратилмоқда. Бунини қишлоқ шароитида қўллаётган қишлоқ врачлик пунктлари (КВП) мисолида исботлаш

мумкин. Унда тиббий ёрдамни олий тиббий билимга эга бўлган юкори малакали мутахассислар кўрсатади.

2. Ихтисослашган бирламчи тиббий ёрдамга ажратилган воситалар пациентларни индивидуал хусусиятларини эътиборга олган ҳолда, уларни тизимли ва комплекс равишда кузатиб бориш учун жуда кўп сарфланар эди. Шунинг учун бирламчи соғлиқни сақлаш тизимини янада яхшилаш учун бирламчи тиббий ёрдам кўрсатувчи, тиббий ёрдамнинг иктисодий ва сифатли томонларини эътиборга олган ҳолда пациентларга интеграл шароит яратувчи, умумий амалиёт шифокорлари (УАШ) тайёрлаш йўлга қўйилди.

3. Мамлакатнинг ҳамма жойларда шошилинч тиббий ёрдам бепул бўлиши керак. Бу мақсадлар учун мамлакатимизда шошилинч тиббий ёрдам кўрсатувчи муассасалар яхши таъминланган. Республика бўлимларидан тортиб вилоят, туман бўлимларигача махсус муассаса турлари ташкил қилинган.

4. Соғлиқни сақлаш тизими бюджетини молиялаштиришда оптимал тиббий ёрдамни ташкил қилиш учун аҳолининг сонига қараб амалга оширилади, яъни ҳар бир одам бошига кўра. Бунинг учун асосий сарф-харажатларни стационар даволаш муассасаларига эмас, балки профилактик чора-тадбирларга ва амбулатор даволаш муассасаларига йўналтириш йўлга қўйилди.

5. Бирламчи соғлиқни сақлаш тизими бирламчи звеноси билан бир қаторда сифатли шошилинч тез тиббий ёрдам ихтисослашган клиникаларда бажарилса, тиббий ёрдамни ташкиллаштириш ўз ўрнига тушиб кетади. Бу эса ўз навбатида юкори технологияли тиббий ускуналар ва юкори малакали мутахассислар билан таъминланган тор касалликларни даволовчи махсуслашган клиникаларни ташкил қилишни талаб этади.

Ўзбекистон ҳукуматининг эътибори туфайли давлат дастурлари муддат бўйича бажарилиши белгиланган ҳамма мақсадларга эришилди.

Аҳолига бирламчи тиббий ёрдам кўрсатадиган кенг муассаса тури ташкил этилди. Энг асосийси, умумий амалиёт шифокори принципи асосида иш юритаётган КВП бежиздан ташкил қилинмади, чунки бугунга қадар аҳолига шошилинч тиббий ёрдам кўрсатиш тизими бутунлиги ҳеч бир МДХ давлатларида ташкил қилинмаган эди.

Соғлиқни сақлашни ривожланишидаги янги йўналишлардан бири - бу халқаро стандартларга жавоб берувчи замонавий клиника ва марказларнинг ташкил этилишидир. Шунинг ҳисобига она ва бола саломатлиги шароитлари яхшиланди:

- чакалоқлар ўлими кескин камайди;

- кўкрак ёшидаги чакалоқларни, яъни 6 ойликкача бўлган чакалоқларни, она сути билан озиклантириш 94-96% га ошди;

- оналар ўлими икки барабар камайди, туғрук интервали эса 2 йилгача узайди;
- соғлом турмуш тарзини яратиш яхши ташкил этилди;
- мамлакатда санитар эпидемиологик стабиллик ўрнатилди;
- мактабгача ва мактаб ёшидаги болаларга 98% гача профилактик эмлашлар ўтказилди, полиомиелит ва дифтерия рўйхатдан ўтказилмади, вирусли гепатит билан касалланиш камайди.

Натижада давлат билан параллел равишда ривожланувчи соғлиқни сақлашнинг хусусий сектори ташкил этилди. Бу сектор соғлиқни сақлаш тизимида нафақат бюджет етишмовчилиги, балки аҳолининг тиббий муассасани ва тиббий хизмат турларини танлашига имконият яратиб бериш, ҳаттоки уларнинг сифатли тиббий ёрдам олишини ташкиллаштириш билан ҳам шуғулланади. Соғлиқни сақлашни реформалаштиришнинг давлат дастури тугади. Энди унинг нафақат эришган ютуқларини, балки яқин келажакда туғиладиган муаммоларини ҳам ҳал этиш кўзда тутилди. Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш ва уни ривожлантириш режалаштирилди.

Шу ҳолатни инобатга олган ҳолда, 2007 йил 19 сентябрда «Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш ва ривожлантириш» (учинчи босқич) тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони чиқарилди. Ушбу фармонга биноан қуйидагилар соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштиришнинг асосий вазифалари этиб белгиланди:

- ягона ташкилий-услубий раҳбарликни ҳамда аҳолига кўрсатиладиган тиббий хизматлар сифати устидан назоратни таъминлайдиган соғлиқни сақлашнинг замонавий ташкилий тузилмасини шакллантириш;
- замонавий диагностика ва даволаш ускуналари билан жиҳозланган, юқори малакали кадрлар салоҳияти билан таъминланган ҳамда аҳолига ихтисослаштирилган юқори технологик тиббий ёрдам кўрсатадиган Республика ихтисослаштирилган илмий-амалий тиббиёт марказлари тармоғини янада ривожлантириш ва шундай янги марказлар ташкил қилиш;
- тиббий диагностика тизимини тубдан таксимлаштириш, Республика ҳудудида замонавий, халқаро стандартларга мос бўлган ускуналар билан жиҳозланган ҳамда юқори малакали мутахассислар билан таъминланган диагностика хизматлари тармоғини кенг ривожлантириш;
- аҳолини вирусли ва юқумли касалликлардан ҳимоя қилиш, ОИВ\ОИТС касаллигининг олдини олиш тизими самарадорлиги ва ишончлилигини, аввало зарарланиш манбаларини профилактика қилиш ва тугатишга қаратилган чора-тадбирлар ҳисобини ошириш;

- аёллар ва болалар соғлигини сақлаш, бўлғуси оналар соғлиги ҳолати устидан назорат қилиш тизими сифатини тубдан оширишнинг – марказлар, педиатрия ва тугруқ муассасаларнинг моддий-техника базасини, айниқса, қишлоқ жойларда янада ривожлантириш ва мустаҳкамлаш;

- тиббиёт муассасаларининг умумамалиёт шифокорлари ва тор ихтисослашган шифокорларга нисбатан талаб – эҳтиёжларни қондиришни ҳисобга олган ҳолда кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, тиббиёт ходимларининг малакаси ва касб маҳоратини муттасил ошириб бориш учун шарт-шароитларни таъминлаш;

- замонавий диагностика ва даволаш ускуналарига, юқори малакали тиббиёт ходимларига эга бўлган ҳамда аҳолига даволаш жараёнининг тасдиқланган стандартларига мувофиқ равишда сифатли, ихтисослаштирилган тиббий хизмат кўрсатадиган хусусий тиббиёт муассасаларини ривожлантиришга кўмаклашиш.

2011 йил 28 ноябрда «Соғлиқни сақлаш тизимини ислохлаштиришни янада чуқурлаштириш ва ривожлантириш» (тўртинчи босқич) тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони қабул қилинди.

Дастурий асосий йўналишлари:

• Қишлоқ жойларда бирламчи тиббий санитария ёрдамини кўрсатиш учун кенг имкониятлар яратиш;

• Туман тиббиёт бирлашмаларининг халқаро молия кредит ва грант маблағлари ҳисобидан замонавий ускуналар билан жиҳозлаб қайта қуриш;

• Республика ихтисослаштирилган тиббиёт марказларини базасини, замонавий ускуналар билан жиҳозлаш ва доимий равишда қайта жиҳозлаб бориш;

• Тез тиббий ёрдам кўрсатиш хизматини замонавий мобил тиббий ускуна ва алоқа воситалар билан жиҳозланган автотранспортлар билан таъминлаш;

• Она ва бола саломатлиги миллий моделига мувофиқ перинатал, скриннинг марказлари, тугруқхона, педиатрия муассасаларининг моддий техник базасини янада ривожлантириш ва мустаҳкамлаш;

• Аҳолини вирусли ва юқумли касалликлардан муҳофаза қилиш, онкологик ва сил касалигига қарши хизматлар муассасаларининг моддий техник базасини мустаҳкамлаш.

• Замонавий ташхис ва даволаш ускуналаридан юқори малакали тиббий кадрларга эга хусусий тиббиёт муассасалари фаолиятини тартибга солиш ва лицензия беришни янада такомиллаштириш, уларга нисбатан тасдиқланган даволаш стандартларга боғлиқ равишда аҳолиятли, сифатли, ихтисослаштирилган тиббий хизмат кўрсатиш талабларини ошириш.

НАЗОРАТ ТУРЛАРИ

- Огзаки сўров;
- Саволларга ёзма жавоб бериш;
- Тест назорати;
- Графикли организерлар тузиш.

ТЕСТ НАЗОРАТИ САВОЛЛАРИ

А, В, С, Д, Е харфлари билан белгиланган тестлардан битта жавобни белгиланг.

1. Ўзбекистон Республикаси конституцияси қачон қабул қилинган, нечта бўлим, нечта боб ва неча моддадан иборат?

- А. 1992 йил 8 декабр, VII – бўлим, 25 - боб
127 – моддадан иборат,
В. 1992 йил 8 декабр, VI – бўлим, 24 - боб
129 – моддадан иборат.
С. 1992 йил 8 декабр, VI – бўлим, 26 - боб
128 – моддадан иборат,
Д. 1992 йил 7 декабр, VII – бўлим, 28 - боб
127 – моддадан иборат,
Е. 1992 йил 9 декабр, VI – бўлим, 26 - боб
128 – моддадан иборат,

2. Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунининг қачон қабул қилинган, нечта бўлим ва моддадан иборат?

- А. 1996 йил 29 август, VII – бўлим, 60 та
моддадан иборат,
В. 1997 йил 30 август, V – бўлим, 45 та
моддадан иборат,
С. 1996 йил 29 август, VI – бўлим, 47 та
моддадан иборат,
Д. 1998 йил 30 август, VI – бўлим, 46 та
моддадан иборат.
Е. 1995 йил 29 август, VI – бўлим, 45 та
моддадан иборат,

3. Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун бўлимлари қандай номланади?

А. Умумий қондалар; сиёсий, ижтимоий
мажмуаси; фуқаронинг соғлигини сақлаш

хукуки; фуқароларга ижтимоий ёрдам;
тиббий экспертиза; якунловчи бўлим.

В. Умумий қондалар; фуқаролар соғлигини
хукукий жиҳатдан муҳофаза қилиш;
фуқароларга тиббий ижтимоий ёрдам
курсаатиш; тиббий экспертиза; тиббиёт ва
фармацевтика ходимлари; якунловчи
қондалар.

С. Умумий қондалар; санитар – гигиеник
ва эпидемияга қарши кураш; фуқаронинг
соғлигини сақлаш соҳасидаги хукуки;
тиббий экспертиза; интимиқий ёрдам;
якунловчи қондалар.

Д. Умумий қондалар; тиббий ёрдам;
ижтимоий ёрдам; тиббий экспертиза;
тиббий фаолият билан шугулланиш
хукуки; якунловчи қондалар.

Е. Умумий қондалар; беморнинг хукуки
ижтимоий ёрдам; тиббий ёрдам; тиббий
фаолият билан шугулланиш хукуки;
якунловчи қондалар.

4. Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунининг асосий вазифалари нималардан иборат?

А. Хусусий амалиёт билан шугулланувчи
шифокорларни танлаш, уларга лицензия
беришни танқиллаштиришдан,

В. Фуқароларнинг соғлигини сақлашга
доир хукуқлари давлат томонидан
қафолатланиши ва назорат қилинишини
таъминлаш, фуқароларнинг соғлом
турмуш тарзини шакллантириш, тиббий
маданиятни ривожлантириш,

С.Ўзбекистон Республикасида Соғлиқни сақлашнинг давлат, хусусий ва бошқа тизимлари йиғиндисини ташкиллаштириб, ягона системани яратишдан,

Д.Ўзбекистон Республикасида ижтимоий касалларга бепул тиббий хизматни ташкил қилиш, уларни ижтимоий ҳимоялашдан,

Е.Республика Шошилич тез тиббий ёрдам марказини ташкил қилиш, вилоятларда филиални, туманларда бўлимларини яратишдан.

5. Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун вазифаларидан бирини кўрсатинг.

А. Соғлиқни сақлаш тизимидаги муассасалар давлат ва нодавлат ташкилотлари ва жамоат ташкилотларининг фуқаролар соғлиғини сақлаш борасидаги фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан бошқариш;

В. Хусусий амалиёт билан шугулланувчи шифокорларни танлаш, уларга лицензия беришни ташкиллаштиришдан,

С. Республика Шошилич тез тиббий ёрдам марказини ташкил қилиш, вилоятларда филиални, туманларда бўлимларини яратишдан.

Д.Ўзбекистон Республикасида ижтимоий касалларга бепул тиббий хизматни ташкил қилиш, уларни ижтимоий ҳимоялашдан,

Е. Ўзбекистон Республикасида Соғлиқни сақлашнинг давлат, хусусий ва бошқа тизимлари йиғиндисини ташкиллаштириб, ягона системани яратишдан,

6. Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлаш тизимидаги ислохотларни ўтказишдан мақсад нима?

А. Жойларда малакали тиббий ёрдам кўрсатишдан, шошилич тиббий ёрдамни янги тизимини яратиш, аҳолини соғлом турмуш тарзини яратиш, барча табақадаги аҳолининг тиббий ёрдамдан баҳраманд бўла олиши,

В. Аҳолига соғлом турмуш тарзини яратиш,

С. Бозор иктисодиётига мослаштириш,

Д. Рақобатдош тиббий муассасалар яратиш,

Е. Аҳолига шахсий тиббий муассаса хизматини таклиф этиш.

7. Фуқаролар соғлиқни сақлашнинг принципларидан бирини айтинг.

А. Фуқаролар соғлиғини йўқотганда ижтимоий ҳимояланиши,

В. Соғлиқни сақлаш тизимида икки поғонали тиббий хизмат кўрсатишга ўтиш,

С. Давлат органлари, корхоналари, муассасалар, ташкилотлар фаолиятини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш,

Д. Фуқароларнинг соғлом турмуш тарзини яратиш,

Е. Ногироларнинг тиббий ёрдамдан баҳраманд бўлиши,

8. «Соғлиқни сақлаш тизимини ислохотлаштиришни янада чуқурлаштириш» давлат дастури асосий йўналишларини кўрсатинг.

А. Аҳолига шошилич тиббий ёрдам кўрсатишнинг янги структурасини яратиш,

В. Соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш йўналиши, УАШ тайёрлаш,

С. Аҳолига малакали тиббий ёрдам кўрсатишни таъминлаш учун ихтисослашган марказларни барпо этиш, УАШ тайёрлаш.

Д. Соғлиқни сақлаш тизимини бошқаришни яхшилаш, кўп поғонали тизимдан икки поғонали тизимга ўтказиш,

Е. Бирламчи звенога бюджет маблағларини йўналтириш,

9. Бирламчи тиббий санитария ёрдамни ислохотлаштириш, умумий амалиёт шифокорлар институтини яратиш ва ривожлантиришда нималарга аҳамият берилган?

А. Қишлоқ жойларда ҚВП, ҚВА, КУШ ларни ташкил тониши, умумий амалиёт врачларини жалб қилиш,

В. Қишлоқ жойларда ФАП ларни қолдириш.

С. Жойларнинг ўзида аҳолига мукаммал тиббий хизмат кўрсатиш.

Д. Республика шойлинич тез тиббий ёрдамни ташкил қилиш.

Е. Малакали тиббий ёрдам кўрсатиш.

10. Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунда югирон болаларнинг қандай ҳуқуқлари кўрсатилган?

А. Санитар-гигиена таълимини олиш.

В. Қасбга яроқлилиқни сақлаш чоғида бюджет маблаглар ҳисобидан бепул тиббий маслаҳат олиш.

С. Дори-дармонлар, протез-ортопедик мосламалари билан имтиёзли таъминланиш, қасб-қор эгаллаш ва тайёрларликдан ўтиш.

Д. 15 ёшдан ошган барча югиронлар тиббий аралашувларга ихтиёрий равишда розилик бериш ва рад этиш.

Е. Вояга етмаган болалар фақат қонуний вакили бўлгандагина имтиёзчилиги кўрсатилган.

11. Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонунда вояга етмаганларнинг қандай ҳуқуқлари белгилаб қўйилган?

А. Ҳуқуқини ҳимоя қилиш учун ҳузурига адвокат ёки қонуний вакил олиш.

В. Соғлиги тўғрисида маълумот олиш.

С. Диспансер назоратида бўлиш, ҳамда даволаш профилактика муассасаларида даволаниши.

Д. Шифокорни ва даволаш муассасани танлаш.

Е. Шифокор устидан маъмуриятга шикоят қилиш.

12. Ўзбекистон Республикасида суд-тиббий экспертиза муассасалари соғлиқни сақлаш соҳасининг қандай тизимига қирали?

А. Давлат тасарруфидаги соғлиқни сақлаш тизимига.

В. Нодавлат тасарруфидаги соғлиқни сақлаш тизимига.

С. Хусусий соғлиқни сақлаш тизимига.

Д. Адлия вазирлигига.

Е. Ички ишлар вазирлигига.

13. Вояга етмаган қандай шахслар ижтимоий ҳимоя тизими муассасаларида яшашлари мумкин?

А. Вояга етмаган ҳар қандай шахслар.

В. Соғлом болалар.

С. Жисмоний ёки руҳий ривожланишда нуқсонли бор вояга етмаганлар.

Д. Ҳар томонлама таъминланган вояга етмаганлар.

Е. Носоғлом болалар.

14. Вояга етмаганларни соғлигини сақлаш жисмоний, маънавий ривожланиши учун қандай шароитлар яратилиши лозим?

А. Беморларни оромгоҳларга юбориш.

В. Мактабга тарбия муассасаларида, мактабларда ва бошқа муассасаларда тиббий хизматни йўлга қўйиш.

С. Мактаб ва маҳаллаларда спортни ривожлантириш.

Д. Соғломлаштириш муассасаларини қуриш.

Е. Санатор-курортларга юбориш.

15. Вояга етмаганларнинг тиббий аралашувига унинг қонуний вакиллари руҳсат бермаса, даволочни врач қандай йўл тутishi зарур?

А. Ҳокимият идораларига билдиришнома ёзиш.

В. Судга бериш.

С. Қаршиликларга қарамасдан даволашни давом эттириш.

Д. Гувоҳлар иштирокида даволатномани тузиш.

Е. Прокуратурага хабар бериш.

16. Ўн беш ёшга тўлмаган шахсларга инебатан тиббий аралашувга қимлар розилик беради?

А. Ўқитувчи ва мураббийлар.

В. Беморнинг ўзи.

С. Унинг қонуний вакиллари.

Д. Яқин қариндошлари.

Е. Адвокати.

17. Бемор оғир аҳволда келтирилганда консилиум чақиришнинг иложи бўлмаса тиббий аралашув қарори ким томонидан қабул қилинади?

А. Шифохона маъмурияти томонидан,

В. Тез ёрдам врачлари томонидан,

С. Даволовчи (набатчи) врач томонидан,

Д. Беморнинг ўзи томонидан,

Е. Бўлим мудри томонидан.

18. Тиббий-ижтимоий ёрдам турини қўрсатинг?

А. Профилактик, тиббий, диагностик, реабилитацион, санатор-курорт,

В. Давлат, ҳукукий, диагностик, протез-ортопедик, санатор-курорт,

С. Реабилитацион, тиббий, хусусий, ижтимоий, маънавий,

Д. Туман ҳокимлиги, туман марказий шифохонаси, тиббий, диагностик, реабилитацион,

Е. Реабилитацион, тиббий, нодавлат, ҳукукий, маънавий.

19. Бирламчи тиббий-санитария ёрдами нималардан иборат?

А. Шикастланиш, заҳарланишларни даволаш, оилани, оналик ва болаликни химоя қилиш, санитария гигиена ва эпидемияга қарши тадбирлар ўтказиш,

В. Бирламчи врачлик ёрдам, санитария — гигиена қондаларига ва эпидемияга қарши курашиш,

С. Оилани, оналик ва болаликни химоя қилиш,

Д. Бирламчи тиббий ёрдам, врачлик ёрдам қилиш, даволаш,

Е. Шошилинч, тез тиббий ёрдам, врачлик ёрдам.

20. Хусусий тиббий амалиёт соҳасида тиббий ёрдам сифатини назорат этувчи идораларни қўрсатинг?

А. Видоят ҳокимлиги, соғлиқни сақлаш бошқармаси,

В. Профессional тиббий ассоциациялар, лицензия берган идора жойлардан даволат бошқарув идоралари,

С. Туман марказий шифохонаси, профессионал тиббий ассоциациялар,

Д. Ички назорат инспекциялари, туман марказий шифохонаси,

Е. Соғлиқни сақлаш бошқармаси, прокуратура.

21. Шифокор сири деганда нимани тушунаси?

А. Беморга қўйилган ташхис, ўтказилган даволаш чора тадбирлари, беморга тааллуқли бўлган бошқа маълумотлар,

В. Врачлар консилиуми, касб-кори, заҳарланишга гумон қилингандаги маълумотлар,

С. Аҳволи оғир беморлар, текшириш натижалари, беморнинг аҳволи келиб чиқиб сабаби,

Д. Даволаш ишлари, тан жароҳатлари, бирламчи тиббий ёрдам маълумотлари,

Е. Бемор туғрисидаги оилавий ва шахсий маълумотлар, беморнинг аҳволи, касалликнинг кечиши.

22. Ўзбекистон Республикасида суд-тиббий экспертиза муассасалари соғлиқни сақлаш соҳасининг қандай тизимига киради?

А. Давлат тасарруфидаги соғлиқни сақлаш тизимига,

В. Нодавлат соғлиқни сақлаш тизимига,

С. Хусусий соғлиқни сақлаш тизимига,

Д. Адлия вазирлигига,

Е. Ички ишлар вазирлигига.

23. Бирламчи врачгача бўлган ёрдамни қўрсатишлари шарт:

А. Милиция ходимлари,

В. Ўт ўчириш хизмати ходимлари,

С. Вок еа жойида бўлган ҳар бир шахс,

Д. Транспортташқилоти хизматчилари,

Е. Келтирилган барча жавоблар туғри.

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А — тўғри: 1, 2, 3. В — тўғри: 1, 3. С — тўғри: 2, 4. Д — тўғри: 4. Е — тўғри: 1, 2, 3, 4.

24. Конституцияда белгиланган фуқароларнинг асосий иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлари кафолатларини белгиланг.

1. 36 модда — ҳар бир фуқаро (шахс) хусусий мулкка эгалик қилиш ҳуқуқига эга, 37 модда — ҳар бир фуқаро меҳнат қилиш ҳуқуқига эга,

2. 38 модда — ишчи ва хизматчиларнинг дам олиш ва меҳнат таътилидан баҳраманд бўлиш ҳуқуқига эга, 39 модда — ҳар бир шахс давлат томонидан муҳофазаланиш ҳуқуқига эга,

3. 40 модда - ҳар бир фуқаро малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эга

4. 42 модда — ҳар бир кишининг илмий ва техникавий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқи

25. Конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатларини кўрсатинг

1. 43 модда — фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари давлат томонидан кафолатланганлиги кўрсатилган,

2. 44 модда — ҳар бир шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари суд орқали ҳимоя қилиниши белгиланлаган,

3. 45 модда — вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсизлар ва ёлғиз кексаларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясида эканлиги қайд этилган,

4. 46 модда — хотин — кизларнинг эркаклар билан бир хил ҳуқуқларга эга эканлиги.

26. Соғлиқни сақлаш тизимига оид қонусларни кўрсатинг?

1. «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун» 1996 йил, «Давлат санитария нозорат тўғрисидаги қонун» 1998 йил.

2. «Одам иммун танқислиги вирусини (ОИТС) билан касалланишнинг олдини олиш тўғрисидаги қонун» 1999 йил.

3. «Аҳолини сил касаллигидан муҳофаза қилиш тўғрисида» қонун 2001 йил, «Психиатрия ёрдами тўғрисидаги қонун» 2002 йил, «Қон ва унинг таркибий қисмлари донорлиги тўғрисидаги қонун» 2002 йил.

4. «Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида қонун» 1999 йил.

27. Фуқаролар соғлиқни сақлашнинг асосий принципларини кўрсатинг?

1. Соғлиқни сақлаш борасида инсон ҳуқуқларга қатъий риоя қилиш,

2. Тиббий ёрдамдан барча қатламдаги фуқаролар баҳраманд бўлиши,

3. Профилактик йўналишларнинг устуворлиги,

4. Тиббиёт фани ва амалиётининг бирлиги.

28. «Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастури» (I босқич)нинг асосий йўналишларини кўрсатинг.

1. Оналик ва болаликни муҳофаза қилишга қаратилган янги концептуал ва амалий йўналишдаги саволлар,

2. Соғлиқни сақлаш инфраструктурасини ривожлантиришга янгича ёндашиш,

3. Соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш йўналиши,

4. Бирламчи звенога бюджет маблағларини йўналтириш.

29. Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастури I босқичининг йўналишларидан қайсиларини биласиз?

1. Аҳолига шовилинч тиббий ёрдам кўрсатишнинг янги структурасини яратиш,

2. Соғлиқни сақлаш тизимини бошқаришни яхшилаш, қўн поғонали тизимдан икки поғонали тизимга ўтказиш,

3. Соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш йўналиши,

4. Соғлиқни сақлаш ҳуқуқий – норматив базасини яхшилаш ва сифатини ошириш.

30. Соғлиқни сақлаш тизимини ислох қилиш III босқичининг йўналишларини кўрсатинг.

1. Бирламчи тиббий санитария ёрдамига алоҳида эътибор қаратиш, профилактика устуворлиги.

2. Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш масаласи; Ихтисослашган диагностика марказларини яратиш,

3. Республикада энг юқори технологиялар билан жиҳозланган малакали тиббий ёрдамга мўлжалланган марказини барпо этиш (БТЕКМ),

4. Ихтисослашган тиббий ёрдам кўрсатишга мўлжалланган хусусий секторни барпо этиш.,

31. Соғлиқни сақлашни ислохлаштириш давлат дастурининг асосий бўлимларини кўрсатинг?

1. Бирламчи тиббий ёрдам тизимини ислох қилиш,

2. Барча аҳоли табақалари тиббий ёрдамдан фойдаланиши,

3. Кафолатланган тез тиббий ёрдам тизимини тузиш,

4. Тиббиёт ходимларини малакасини ошириш ва уларни тайёрлаш жараёнини такомиллаштириш.

32. Фуқаролар соғлиқни сақлаш асосий тамойилларини белгиланг

1. Инсон ҳуқуқларини химоя қилиш,

2. Аҳолини барча табақаларини тиббий ёрдам билан таъминлаш,

3. Профилактика чора тadbирларини устуворлиги,

4. Фан ва амалиёт бирлиги.

33. Соғлиқни сақлаш тизимининг қандай турлари мавжуд?

1. Давлат,

2. Нодавлат,

3. Сугурта компаниялари,

4. Фондларидаги тиббий бирлашмалар.

34. Уч ёшга тулмаган болалар, шунингдек шифокорнинг ҳуласасига кўра қўшимча қаровга муҳтож бўлган катта ёшдаги касали оғир болалар стационар шифохонада даволанаётганда, уларнинг отаси ёки онасига, ёхуд болани бевосита нараваришлатган шахсга қандай имтиёзлар берилади?

1. Даволаш муассасасида беморнинг ёнида бира бўлиш учун имконият берилади.

2. Вояга етмаган меҳнатга лаёқатсиз болани парваришлатганлиги учун бир умрга нафақа тайинланади.

3. Меҳнатга вақтинча лаёқатсиз варақаси берилади.

4. Қўшимча иш ҳақи туланади.

35. Меҳнатга вақтинча лаёқатсизлик экспертизаси ким томонидан ўтказилади?

1. Суд-тиббий эксперт томонидан.

2. Исталган тиббий ходим томонидан.

3. Олий тоифали врач томонидан.

4. Давлат соғлиқни сақлаш тизимининг даволловчи шифокори томонидан.

36. Бемор розилигисиз қўллаш мумкин бўлган тиббий ёрдам ҳолатларини санаб беринг?

1. Тиббий ёрдам зарур, лекин бемор ахволи оғирлиги туфайли ўз хохишини билдира олмайдиган беморларга,

2. Ҳар хил сабабли шок ҳолатларида бўлган беморларга,

3. Атроф муҳитдагилар учун хавфли ҳисобланган касалликларга чалинган шахсларда

4. Қонуний вакиллари бўлмаган, қонун бўйича лаёқатсиз деб эътироф этилган беморларга.

37. Хусусий тиббий амалиёт билан шуғулланиш учун зарур асосий ҳужжатларни кўрсатинг?

1. Танланган фаолият бўйича лицензия;

2. Мехнат дафтарчаси ёки ундан кўчирма маълум иш стажига эга эканлиги тўғрисида;

3. Олий ўқув юртини битиргани ҳақида диплом;

4. Махсус сертификат.

38. Тиббий ёрдам турларини кўрсатинг?

1. Бирламчи,

2. Шошлинч,

3. Махсуслаштирилган

4. Тез тиббий.

39. Ким томонидан хусусий шифокор лицензияси бекор қилиниши мумкин?

1. Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан.

2. Туман ва вилоят ҳокимлиги томонидан,

3. Вилоят ва туман соғлиқни сақлаш бошқармалари томонидан,

4. Суд томонидан.

40. Қайси ҳолатларда беморни розилигисиз шифокор сирини ошкор қилиниши мумкин?

1. Ҳуқуқни ҳимоя қилувчи органларини илтимосига куўра.

2. Агар тан жароҳатларини етказилганига шубҳа туғилса,

3. Агар захарланиш ва касалликни тарқалишига шубҳа бўлса,

4. 18 га қирмаган шахсларни ота-оналарини огоҳлантириш учун.

Жавоблар жумласи алоҳида мазмунга эга бўлган икки қисмдан иборат. Иккала қисм «чунки» боғловчи билан боғланган тестларда 1-чи ва 2-чи қисм жумлалари мазмунининг алоҳида тўғри ёки нотўғрилигини, кейин эса уларнинг бирлашган ҳолидаги мазмунининг алоқадорлигини аниқланг ва қуйидаги ҳарfli коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

Жавоб	1-жумла	2-жумла	Боғлам
А	тўғри	тўғри	тўғри
В	тўғри	тўғри	нотўғри
С	тўғри	нотўғри	нотўғри
Д	нотўғри	тўғри	нотўғри
Е	нотўғри	нотўғри	нотўғри

41. Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, аҳолининг ҳамма табақасининг тиббий ёрдамдан баҳраманд бўла олиши, профилактик чора тadbирлар устуворлиги фуқаролар соғлигини сақлашнинг асосий принциплари ҳисобланади, чунки фуқароларнинг соғлигини сақлаш бўйича ҳуқуқлари давлат томонидан қафолатланади.

42. Шошлинч тиббий ёрдамнинг янги тизимининг таркиби Республика шошлинч тез тиббий ёрдам илмий маркази, туманларда филиаллари, вилоятлар марказида бўлимлари, ҚВПларда постлардан иборат, чунки вилоят шошлинч тез тиббий ёрдам илмий маркази ва унинг филиаллари ҳар бир шаҳарда мавжуд.

43. «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисидаги қонун»га асосан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлган чет эл фуқаролари ЎЗР фуқаролари билан бир хил ҳуқуқларга эга, чунки улар дипломатик статус бўлган тақдирда тиббий ёрдам олиш ҳуқуқига эгадирлар.

44. Шифохонада даволанаётган болаларга қараётган ота-оналарга ишга вақтинча лаёқатсизлик варақаси берилади, чунки «Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисидаги қонун»га асосан уларга алоҳида имтиёзлар берилади.

45. Бемор тиббий ҳужжатлар билан бевосита танишиш ҳуқуқига эга, чунки тиббий ҳужжатлар билан танишишни ман қилиш бемор ҳуқуқларига қарши ҳисобланади.

46. Вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсизлар ва ёлғиз қариялар давлат ҳимоясидадирлар. Чунки фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликлари давлат томонидан қафолатланган.

47. Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш тизимини ислохлаштириш сабабларидан бири оналар ва болаларга кўрсатилаётган тиббий ёрдам сифатининг пастлигидир, чунки оналар ва болалар ўлими кўрсаткичлари ва касалланиш даражаси юқорилиги, болалар кучсиз ва касалманд туғилиши қайд қилинмоқда.

48. Бемор даволовчи врачни танлаш ҳуқуқига эга, чунки даволаш-профилактика муассасаларини танлаш ҳуқуқига эга.

49. Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқароси меҳнат қилиш ҳуқуқига эга, чунки дам олиш ва таътилга чиқиш ҳуқуқига эгадирлар.

50. Бирламчи тиббий ёрдам чегараланмаган, сифатли ва бозор муносабатларида бепул бўлиши керак, чунки аҳолининг барча табақаларини тиббий ёрдамдан баҳраманд бўла олиши қонун билан қафолатланган.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

- ✓ Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асослари» фанини ўрганишдан мақсад нима?
- ✓ Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг таркибий тузилиши.
- ✓ Конституцияда белгиланган фуқароларнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлари қафолатлари.
- ✓ Конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг қафолатлари.
- ✓ Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асосларини белгиловчи қонунлар.
- ✓ «Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида»ги қонуннинг таркибий қисмлари.
- ✓ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасидаги ваколатларини кўрсатинг.
- ✓ Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ваколатларини кўрсатинг.
- ✓ Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг фуқаролар соғлиғини сақлаш соҳасидаги ваколатларини кўрсатинг.
- ✓ Аҳолининг санитария-эпидемиология жихатидан хотиржамлиги деганда нимани тушунасиз?

- ✓ Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқароликка эга бўлмаган шахсларнинг соғлигини сақлаш ҳуқуқи қай тарзда амалга оширилади?
- ✓ Фуқароларнинг соғлиқка таъсир этувчи омиллар ҳақида ахборот олиш ҳуқуқи нималардан иборат?
- ✓ Оила соғлигини сақлаш нималардан иборат?
- ✓ Ҳарбий хизматчиларнинг ҳуқуқлари.
- ✓ Фавқулодда ҳолатларда жабр кўрган фуқароларнинг ҳуқуқлари.
- ✓ Фуқаролар ўз соғлиги тўғрисида маълумот олиши ва тиббий аралашувга розилик бериши ёки уни рад этиши ҳоллари.
- ✓ Тиббий экспертиза турлари.
- ✓ Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастурининг яратилиш сабаблари?
- ✓ Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастурининг биринчи босқичида белгиланган вазифалар.
- ✓ Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастури иккинчи ва учинчи босқичларида кўрсатилган асосий йўналишлар.
- ✓ Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастури асосида соғлом турмуш тарзини шакллантириш учун қандай ишлар амалга оширилди?

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УЧУН КЎРСАТМАЛАР

- ❖ Ўқув гуруҳи ичида “Соғлиқни сақлашда қонунчилик асослари» мавзусида анжуманлар ўтказиш;
- ❖ Мавзуга оид альбом, макет, стенд, слайд, ўқув жадваллари ва тест саволлари тузиш;
- ❖ Ўқитувчи назорати остида “Сиз қонунни биласизми?» мавзусида мунозарали суҳбат ўтказиш;
- ❖ Мавзу бўйича янги педогогик технологиялардан фойдаланган ҳолда интерактив ўйинлар ўтказиш.

1 – илова

Гуруҳ билан ишлаш қоидалари

Гуруҳ аъзоларининг ҳар бири:

- ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;
- ўзларига ёрдам керак бўлганда сўрашлари мумкин;
- ёрдам сўраганларга қўмақ беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолаш жараёнида иштирок этишлари лозим;
- «Биз бир кемадамыз, бирга чўкамыз ёки бирга қутиламиз» қоидасини яхши билишлари лозим.

1 - Ўқув топширик

1. Саволга жавобни шакллантиринг:

- Фуқароларнинг соғлиқни сақлаш соҳасидаги ҳуқуқларини санаб беринг?
- Соғлиқни сақлашни ислоҳ қилиш Давлат дастурининг босқичларини санаб беринг?

Ушбу тушунчаларнинг мазмунини ёритинг:

Ногиронлар, вояга етмаганлар, беморлар, пенсионерлар, ҳарбийларнинг тиббиёт соҳасидаги ҳуқуқларини ёритиш, соғлиқни сақлашни ислоҳ қилиш Давлат дастурида белгиланган тадбирларни изоҳлаш.

2-Ўқув топширик

- 1-мавзуда баён этилган маълумот мазмунини диққат билан ўрганиб чиқинг.
2. Чизмали органайзерларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг (таклиф қилинган асосий тушунчалардан фойдалансангиз бўлади).

1-жадвал

Чизмали органайзерлар	Асосий тушунчалар (калит сўзлар)
Кластер (1.1)	«Соғлиқни сақлаш тизими». «Фуқароларнинг ҳуқуқлари». «Тиббий ёрдам турлари». «Тиббий экспертиза турлари».
Б.Б.Б. жадвал (1.2 - намуна) Тоңфалн жадвал (1.3 - намуна), Инсерт жадвали (1.4- намуна)	- Конституцияда белгиланган фуқароларнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлари кафолатлари. - Конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатлари. - «Тиббий ёрдам турлари».
Венн диаграммаси (1.5 -намуна)	- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги ваколатлари. - Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш Вазирлигининг ваколатлари. - Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг фуқаролар соғлигини сақлаш соҳасидаги ваколатлари. - Тиббий ёрдам турлари.
«Нима учун?» схемаси (1.6 - намуна)	- Нима учун «Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асослари»фани ўрганилади? Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асосларини билмаслик қандай оқибатларга олиб келади.
«Балиқ скелети» (1.7 - намуна)	Қонуларнинг амалдаги ижроси билан боғлиқ муаммоларнинг намоён бўлиши.
«Т – жадвал» (1.8 - намуна) SWOT (1.9 - намуна)	- Ихтисослашган тиббий ёрдам. - Тиббий аралашувни рад этиш. - Фуқароларнинг розилигисиз тиббий ёрдам кўрсатиш.
«Қандай?» (1.10 - намуна)	- Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи фуқароликка эга бўлмаган шахсларнинг соғлигини сақлаш ҳуқуқи қай тарзда амалга оширилади? - Уз СС тизимини ислоҳ қилиш.
«Қучлар таҳлили» (1.11 - намуна) «Нилуфар гули» (1.12 - намуна)	Аввал олинган маълумотларга асосланиб, чизма ёки диаграмма (хохишингизга биноан) ишлаб чиқинг: - асосий муаммо - кичик муаммо

3 – Ўқув топширик - Тест вариантларини ечиш.

2 – илова

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари (балл)

Гуруҳ	1 топширик	2 топширик	3 топширик (ҳар бир савол 0,2 балл)			Баллар йиғиндиси	100 баллик системада
	(1,0)	(1,4)	1-савол	2-савол	3-савол	3,0	100
1	0,6	0,8	0,2	0,2	0,2	2,0	67
2							
3							

2-МАВЗУ

Тиббий этика ва деонтология, биоэтика. Тиббий ходимларнинг ҳуқуқий ҳолатлари. Тиббий этика ва деонтология, биоэтиканинг асосий тамойиллари, врачлик сирини қонуний ошқор қилиш ҳолатлари тиббий биологик эксперимент, ўтказиш қоидалари тартиби, клонлаштириш масалалари, тиббий ҳуқуқий асослари. Трансплантация унинг турлари, ўтказиш тартиби, эвтаназия тушунчаси, моҳияти, турлари, қўллаш тартиби. Тиббий ёрдам турлари бирламчи, шошилинч, тез, ихтисослашган. Бемор ҳуқуқлари, тиббий ва фармацевтика фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқлари.

Ўқитишнинг технологияси

Вақти – 5-6 соат	Талабалар сони: 8-9 нафар
Ўқув материалнинг шакли	Билимларни чуқурлаштириш, кенгайтириш ва амалда бажариш бўйича амалий машғуллот.
Амалий машғуллотнинг тузиллиги	- Тиббий этика, деонтология ва биоэтиканинг асосий тамойиллари; - врачлик сир ва уни қонуний ошқор қилиш ҳолатлари; - тиббий-биологик эксперимент ўтказиш қоидалари ва тартиби; - клонлаштириш масалалари; - трансплантация, унинг турлари, ўтказиш тартиби. - Эвтаназия тушунчаси, моҳияти, турлари, қўллаш тартиби.
Ўқув машғуллотининг мақсади: Биоэтика, тиббий этиканинг асосий тамойиллари, трансплантация, эвтаназия тушунча ва муаммолари билан таништирилади.	
Педагогик вазифалар: - Биоэтика мавзуси бўйича билимларни тизимлаштирилади, мустақамлаштирилади. - трансплантация, эвтаназия, сунъий урулантириш, эксперимент тушунчалари ва моҳиятини кўрсатади; - янги ахборотларни таҳлил қилиш қўникмаларини ривожлантиришга йўллама беради.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: - Трансплантация, эвтаназия, эксперимент, клонлаштириш тушунчаларини ўзлаштирилади; - биоэтиканинг асосий муаммоларини ўрганади; - тиббий этика, деонтология ва биоэтиканинг асосий тамойилларини изоҳлайди; - трансплантация, унинг турлари, ўтказиш тартибини ўрганади; - эксперимент ўтказиш қоидалари ва тартибини ўзлаштирилади; - клонлаштириш масалалари ва муаммоларини ўзлаштирилади.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Билу-сўроқ, диалогикда ўқийди, "Трансплантация" сўзига кластер.
Ўқитиш воситалари	Майнута матни, ёрқ қўланмаси, жажжаклар, бур. доска. Компьютер, мультимедия дарсликлари атлоси.
Ўқитиш шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гурӯҳ бўйича ўқитиш.
Ўқитиш шифоитлари	Мавзуга мос яшашган аудитория (ТЭ объектлари, ТЭ ҳужжатлари ва ҳ.к.).

Амалий машгулотнинг технологик картаси (2-машгулот)

Босқичлар ва киси	Фаолият мазмуни	Талаба
1-босқич Кириш қисм (10 мин)	1.1 Мазму: Тиббий этика ва биотиканинг замонавий муаммолари Мақсад: Биотиканинг асосий принциплари ва муаммоларини, трансплантация, эвтаназия, сунъий урулантириш, экспериментни қўллаш тартиб, муаммоларини ўрганиш. Режа: - Биотика тушунчаси, асосий тамойилларини ўргатади; - биотиканинг асосий принциплари ва муаммолари билан таништиради, - трансплантация, турлари, тиббий ва ҳуқуқий муаммоларини кўрсатади, - эвтаназия, турлари, тиббий ва ҳуқуқий тамойилларини ўргатади; - сунъий урулантириш, унинг муаммоларини тушутиради; - эксперимент ўтказиш тартиби ва турлари, қондаларини ўргатади Машгулот ҳамкорликда ишлаш технологиясини қўллаган ҳолда (органайзерлардан фойдаланиб) ўтишни маълум қилади (жадвал 1). 12. Ақлий ҳужум усулидан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайёргарлик даражасини аниқлайди: «Тиббий этика фанини ўзлаштириш учун зарур бўлган қандай асосий терминлар, атамаларини биласиз? Уларнинг мазмунларига низоҳ бериш» Мавзунинг муҳокамаси гуруҳларда давом этишини эълон қилади.	1.1. Мавзунинг ёзди ва саволларга жавоб беради Адабиётлардан фойдаланиб, органайзерларини мустақил тузади, ўзаро таққослайди, қўлдиради. муаммони аниқлаш ва сечим қарарларини ишлаб чиқиш учун ижодий ендашалаи
2-босқич Асосий қисм (70 мин)	2.1. Талабаларни 3 гуруҳга бўлади, ҳар бирини вазифа беради: (саволларга жавоб бериш - топшириқ, органайзер чизмасини чизиш - 1-жадвал, тест ишлаш) Машгулот сўнгиди кутливетган ўқув натижаларини эслатади (талаба билишни ксрак) -Трансплантация, эвтаназия, эксперимент, клонлаштириш тушунчаларини тушутиради; - биотиканинг асосий муаммоларини ўргатади; - тиббий этика, деонтология ва биотиканинг асосий тамойилларини изохлайди, - трансплантация, унинг турлари, ўтказиш тартибини ўргатади, -эксперимент ўтказиш қондалари ва тартибини тушутиради; - клонлаштириш масалалари ва муаммоларини ўзлаштиради, -врачлик сирини ва уни қонуний ошқор қилиш ҳолатларини ўргатади 2.2. Гуруҳда ишлаш қондаси билан таништиради (1-илова) Баҳолаш мезонларини ҳам намойиш қилади. 2.3. Вазифани бажаришда ўқув материаллари (маъруза матни, ўқув адабиётлар, ўқув қўлланма, «Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисида»ги қонун ва Соғлиқни Сақлашда қабул қилинган қонун.)лардан фойдаланиш мумкинлигини эслатади 2.4. Тайёргарликдан кейин амалий ишлар бошлангани эълон қилинади (тўғрилик, ҳар қандай келтирилган) 2.5. Талабалар деонтология ва биотика тамойилларини шарҳлайди, ҳулосаларга эътибор беради, аниқлик қиритади. 2.6. Талабаларга 1-жадвал бўйича ифодаланган органайзерлардан намуна намойиш қилинади ва шундай чизмалар тайёрлашини айтади. Тушунчаларга изохларини тўғрилади ва саволларга жавоб қайтаради. Гуруҳлар фаолиятига умумий баҳо беради.	2.1. Ўқув натижаларини тақдим қилади. 2.2. Саволлар беради. 2.3. Жавобларини тулдиради. 2.4. Жадвал устунларини қўлдиради ва муҳокимада иштирок этади.
3-босқич Якуий қисм (10 мин)	3.1. Машгулотини якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фвал иштирокчиларини рағбатлантиради 3.2. Мустақил иш сифатида «Сунъий урулантириш масалалари ҳозирги замон тиббиёти низоҳида» мавзусида «реферат» ёзишни топширади.	3.1. Эшитади 3.2. Топшириқини олади.

Этика-маълум турдаги меҳнат фаолиятига хос бўлган умуммаънавий – ахлоқий муносабатлар меъёрининг мажмуасидир.

Тиббиёт **этикаси-умуммаънавий-ахлокий** **муносабатлар**
принципларининг тиббий фаолиятига нисбатан конкретлаштирилиши, яъни тиббий ходимнинг ўз касбий вазифаларини бажариши пайтидаги хулқ-атвор меъёрлари, унинг бемор билан, бемор қариндошлари билан, бошқа тиббий ходимлар билан ўзаро муносабатлари масалалари.

Тиббий деонтология - тиббиёт этикасининг бир қисми бўлиб, тиббиёт ходими бурчи, вазифаси, мажбуриятининг ўз вақтида, тўлалигича ва сифатли бажарилишига қаратилган ҳамда тиббий ходим фаолиятида нохуш салбий оқибатларнинг олдини олиш, кўрсатилаётган тиббий ёрдам сифатини оширишни белгиловчи ҳолатдир.

Ҳозирги вақтда тиббиёт соҳасида сифат жиҳатдан янги шакл намоён бўлиши билан бир қаторда, тиббиёт амалиётида кўплаб янги технологияларнинг қўлланилиши оқибатидаги ноаниқлик ёки амалда жорий этишнинг муайян даражада хавфлилиги ҳам маълум бўлмоқда. Замонавий тиббиёт амалиётида кўп ҳолларда илмий экспериментлар ва янги доривор препаратлар ҳамда тиббий технологиялар инсонда синаб кўрилмоқда. Тиббиёт соҳаси технологик жиҳатдан мукаммаланиши билан бирга, тиббий ходимларнинг этик ва ҳуқуқий жиҳатларига ўта таъсирчан бўлиб бормоқда ва клиник амалиётда кўплаб баҳсли ахлокий муаммолар вужудга келмоқда. Масалан давога имкони бўлмаганда оғир даражадаги бемор ҳаётини қувватлашнинг чегараси мавжудми? Ёки бўлмаса трансплантология, клонлаш, сунъий уруғлантириш, эвтаназия муаммолари ва бошқалар. Тиббиёт соҳасида вужудга келган бу ва бошқа кўплаб ахлокий муаммолар дунё миқёсида жадал ривожланаётган **биоэтика** (амалий этика) номли янги билим йўналишини раванқ топишига олиб келди (З.Мухамедова, 2006).

Биоэтика – соғлиқни сақлаш соҳасида юзага келаётган янги ахлокий муаммоларни, тиббиёт соҳасидаги янги технологияларни ҳамда мазкур муаммоларни ҳал қилишнинг янги принципларининг ўзида мужассамлаштиради. «Биоэтика» тушунчаси америкалик биохимик онколог врач Ван Ранселер Поттер (1971 й.) томонидан адабиётга киритилган.

Поттернинг асосий ғояси ер юзида ҳаётни сақлаб қолиш муаммоларини ҳал қилиш учун гуманитар фанлар ва биология фанининг саъйи-ҳаракатларини бирлаштиришнинг, фан-техника таракқиётининг узок муддатли оқибатларининг эътиборга олишни назарда тутати. Этика нормаларининг мазкур тизимини В.Р.Поттер **глобал биоэтика** деб номлади.

Поттернинг фикрига кўра, биоэтика инсониятнинг яшаб қолишини таъминлаш ва бутун кишилик жамияти соғлигини сақлаш учун тиббиёт этикаси билан атроф муҳит этикаси (экоэтика) жаҳон миқёсида бирлаштирувчи кўприк бўлиб хизмат қилиши лозим.

Ривожланиш натижасида биоэтикада қуйидаги икки йўналиш шаклланди:

1- инсонга маънавий муносабат масалаларини кўриб чиқиш йўналиши.

2- инсоннинг ҳайвонларга муносабати этикасини, яъни ҳайвонлардан турли мақсадларда фойдаланиш масалаларини ўрганувчи йўналиш. Бугунги кунда биоэтиканинг 1- йўналиши амалий этикага айланади ва асосий эътиборни тиббиёт амалиётининг ахлоқий муаммоларига қаратди. Биоэтика бугунги кунда врач ва пациент муносабатларининг ахлоқий жиҳатларига, шунингдек, эвтаназия, инсон аъзолари трансплантацияси, ҳомила тушириш (аборт), клонлаш, ирсий инжинерия ва бошқа шу каби масалаларга алоҳида эътиборни қаратмоқда. Замонавий адабиётларда этика тушунчаси ўрнига кўпинча «деонтология» тушунчаси қўлланилади (бу тушунчани инглиз файласуфи И.Бентам киритган, XIX аср).

Биоэтика масалалари

Биоэтика инсоннинг турли тириклик шакллари ва ҳайвонларга муносабатини кўриб чиқувчи инсон ҳулқ - аъводининг ахлоқий жиҳатларга тааллуқли бўлган ва инсоннинг ўзини қуршаган муҳит олдидagi масъулиятини белгилайди. Инсоннинг ҳулқ - аъвори ва бошқа инсонга муносабати этика қондаларига қай даражада мувофиқлигини таҳлил қилиш жараёнида биоэтика, тиббиёт этикаси (деонтология) билан туташади. Дунёқараш сифатида биоэтика инсоннинг бутун дунёга муносабатини, унинг ўзини қуршаган олам ва ундаги ўз ўрни ҳақидаги тасаввурини англатади.

XX аср бошларига қадар амал қилиб келинган *антропоцентризм* номли дунёқарашда тирик мавжудот сифатида фақат инсон қимматли бўлиб, у жонли ва жонсиз табиатнинг истаган объектларидан эркин фойланиш ҳуқуқига эга деган тушунча ҳукм сурган эди. Этика фалсафий тафаккурнинг ривожланиш ҳисобига инсониятнинг атроф-муҳитга нисбатан ўз қарашларини қайта кўриб чиқиш зарурлиги вужудга келтиради, яъни **биоцентризм** дунёқарашини раванқ топади.

Биоэтика ва амалий этика (тиббиёт этикаси) масалалари.

Биоэтика фалсафа ва тиббиётнинг қўшилиши натижасида юзага келди ва у моҳир тиббиёт ходимиға ҳаёт-мамот масалаларини ҳал қилишда ижобий самараларға эришиш имконини берадиган амалий тиббиёт этикасиға айланди.

Тиббиёт этикасида врачлар мажбуриятлари ҳақида сўз юритилса, биоэтикада пациентлар ҳуқуқлари ҳимоя қилинади.

Тиббиёт этикаси ривожланишида қуйидаги босқичларни кўрсатиб ўтиш мумкин:

1- босқич - тиббиётнинг шаклланишида- «Гиппократ корпуси» нинг пайдо бўлишиға қадар ўтган давр (яхшилиқ ва ёвузлик тушунчаларига таянган).

2- боскич - монотеистик динлар пайдо бўлиши билан бошланди ва прогрессив дин таълимоти шаклланиш доирасида ривожланди. Кейинчалик Ибн Сино, А.Розий ва бошқаларни асарлари дунё микёсида таржима қилинди.

3- боскич - X-XII асрлардан сўнг врачлар уюшмаси ташкил топган.

4- боскич - Деонтология боскичи (И.Бентам, 1834 й), яъни ҳар қандай касб учун деонтологиянинг зарурлиги утилитаризм нуктаи назардан тасдиқлади, фойда келтириш, бурч принциплари муҳокама қилинди.

5- боскич - 1948 й. Жаҳон тиббиёт уюшмасини Женевада бўлиб ўтган 2-сессиясида Декларация (XX аср) ва тиббиёт этикаси халқаро кодекси (1949 й.)нинг қабул қилинишидан бошланди. Мазкур боскичда врачнинг ижтимоий роли янада ортиди. тиббиёт ходимларини ахлокий тартибга солиш эса янги поғонага кўтарилди, халқаро битимлар тузиш орқали мустахкамланди. 1970 й. В. Поттер «Биоэтика» атамасини муомалага киритди.

Тиббиёт этикасининг принциплари

Тиббиёт этикаси – тиббий ходимлар билан беморлар ўртасида юзага келувчи мураккаб муносабатларни тартибга солишга қаратилган.

Ҳозирги вақтда тиббиёт этикасининг халқаро принциплари ишлаб чиқилган ва улар БМТнинг Ассамблеясининг 1982 йил қабул қилинган «Қийноқлардан ва инсон кадр-қимматини камситишнинг бошқа шаклларида ҳимоя қилиш тўғрисидаги Декларацияси» да баён қилинган.

Тиббиёт этикасининг маҳбусларини қийноқлардан ва инсон кадр-қимматини камситувчи муносабат ва жазо турларидан ҳимоя қилишда соғлиқни сақлаш ходимларининг ролига тааллуқли асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

1) соғлиқни сақлаш ходимлари маҳбусларнинг жисмоний ва рухий соғлигини кўриклашлари, маҳбус бўлмаган шахсларни қандай даволасалар, маҳбусларни ҳам шундай сифатли даволаш билан таъминлашлари шарт;

2) агарда соғлиқни сақлаш ходимларининг қийноқларда ёки бошқа муносабат ва жазонинг шафқатсиз турларида иштирок этсалар ёки иштирокчилик қилсалар, жиноят содир этадилар;

3) соғлиқни сақлаш ходимлари ўз билми ва тажрибасидан маҳбусларни, уларнинг соғлигига таъсир кўрсатиш мумкин бўлган тарзда сўроқ қилишга кўмаклашиш учун фойдалансалар, шунингдек, маҳбусларнинг соғлиги уларга нисбатан муносабат ёки жазонинг маҳбуслар жисмоний ёки рухий соғлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳар қандай шакллари қўллаш имкониятини бериш тўғрисида шохидлик берсалар, улар жиноят содир этадилар;

4) тийдириш йўсинидан ҳар қандай ҳаракатларда соғлиқни сақлаш ходимларининг иштирок этиши тиббиёт этикасига зид ҳисобланади, башарти

буни маҳбуснинг соғлиги ва хавфсизлигини сақлаш зарурияти такозо этган бўлмаса;

5) юқорида баён этилган принциплардан ҳеч қандай асосларга кўра, шу жумладан, фавқулудда ҳолатда ҳам чекиниш мумкин эмас.

Тиббиёт ходимининг мажбуриятлари.

Тиббиёт этикасида асосий принциплар тиббиёт ходими мажбуриятларида ўз ифодасини топади. Тиббий деонтологияда тиббиёт ходимининг бемор, бошқа тиббиёт ходимлари, беморнинг қариндош - уруғлари ва яқинлари олдидаги ўз мажбуриятларини адо этишга асосий эътибор берилади.

Бу мажбуриятлар қуйидагилар:

- * аҳолининг барча катламларига малакали ёрдам кўрсатиш;
- * ёрдам кўрсатишда инсоннинг кадр-қимматини эъзозлаш ва ҳамдардлик қилиш;
- * тиббиёт сирини сақлаш;
- * зиён етказмаслик;
- * ўз ҳамкасбларига виждонан муносабатда бўлиш, беморларни алдайдиган, каллоб врачларни фош қилиш;
- * ўз билимларини ошириб бориш;
- * бошқа одамларни қандай даволаса, маҳбусларга ҳам шундай сифатли тиббий ёрдам кўрсатишни таъминлаш;
- * кийноқларда ёки бошқа шафқатсиз ва инсон кадр-қимматини камситувчи талбирларда иштирок этмаслик;
- * маҳбуслар ёки ушланганларга нисбатан тийдириш йўсинидаги ҳаракатларда иштирок этмаслик.

Биоэтиканинг асосий принциплари

Биоэтиканинг асосий принциплари (тиббиёт этикасидаги сингари) врач мажбуриятларида эмас, балки бемор ҳуқуқларини таърифлашда ўз ифодасини топади, улар қуйидагилар:

- * бемор ёзма ёки тушунарли баён этилган ахборот олиш ҳуқуқига эга;
- * бемор ўз тақдири ҳақида қарор қабул қилиш, қарор қабул қилишда иштирок этиш ҳуқуқига эга;
- * бемор эркин талаб ҳуқуқи ва шахс эркинлиги ҳуқуқига эга;
- * хабардорликка асосланган розилик ҳолати, яъни беморга тушунарли тарзда айtilган ва бўлғуси даволаш юзасидан қарор қабул қилишда иштирок этиш ҳуқуқи.

Биоэтиканинг асосий муаммолари

1. Одамларда тажриба ўтказиш ҳамда хабардорликка асосланган розилик принципининг қарор топиш масалалари.

2. Фармацевтик биоэтика масалалари – дори воситаларнинг хавфсизлиги ва самарадорлиги масалалари.

3. Геномика этикаси, яъни инсон геноми тузилишини ўрганиш, сунъий (ирсий) вакциналар ишлаб чиқиши, қўлланиши, инсон хужайралари ва туқималарини клонлаш, инсонни клонлаш, инсон аъзолари ва туқималарини кўчириб ўтказиш, ирсий ўзгартирилган хайвонлар аъзоларини кўчириб ўтказиш, аҳолининг турли гуруҳларида касалликлар миграциясини ёки занжирини аниқлаш ва бошқа масалалари.

4. Эвтаназия (тузатиб бўлмайдиган оғир аҳволдан беморнинг ҳаёти) муаммолари.

5. Насл қолдириш технологияларининг ахлоқий муаммолари – сунъий инсеминация технологиялари муаммолари.

6. Аборт (хомила тушириш) ва бошқа ҳолатлар замонавий биоэтиканинг асосий муаммолари ҳисобланади.

Тиббий-биологик эксперимент

Тиббий ва биологик текширувларда экспериментлар зарурдир. Бу инсон физиологияси ва патологиясининг яширин томонларини очувчи энг унумдор йўл ҳисобланади ҳамда тиббий билим шароитларни прогресс билан ўсишига жалб қилади.

Одатда, тиббий ва биологик экспериментларнинг объектлари хайвонлар ҳисобланади. Уларда ўтқир ва сурункали тажрибалар ўтказилади, улар инсонда кузатиладиган ҳар хил моделдаги биологик жараёнларни яратиш учун ишлатилади.

Хайвонларда тиббий-биологик экспериментларни ўтказиш талаблари тегишли буйруқларда белгилаб қўйилган, унда экспериментал хайвонларни сақлаш шароитлари ва улар устида тажриба ўтказиш шароитлари алоҳида айтиб ўтилган. Қандай натижа қутилишидан қатъий назар, хайвонлар устида ўтказилган тажрибалар инсонларга мос келадиган коррекцияларсиз ўтказилиши мумкин эмас.

Айрим экспериментларни инсонларда ҳам ўтказиш мумкин. Инсон устида ўтказиладиган тажрибалар-экспериментлар характери, мақсадлари, ҳаёт ва соғлиқнинг хавфсизлилик даражаларига кўра бир канча гуруҳларга бўлиш мумкин:

- янги иммунобиологик воситаларни (вакцина, зардоб ва бошқалар) инсонлар учун иммуногенлигини ва реактогенлигини намоён қилиш мақсадидаги илмий тажрибалар;

- янги даволаш препаратларининг самарадорлигини ва намоён бўладиган ноҳўя таъсирларини аниқлаш мақсадидаги илмий тажрибалар;

- диагнозни аниклашни тезлаштириш, ойдинлаштириш ёки беморни даволаш жараёнида энг яхши натижаларга эришиш мақсадида; синовдан ўтмаган диагностик, актив терапия, жаррохлик аралашув методларига онд тажрибалар;

- ҳар хил методларни қўллаш билан ўтказиладиган текширувлар.

Янги препаратларнинг даволаш-профилактик таъсирини аниклаш тартибини қуйидагича белгилаш мумкин:

- ❖ препаратнинг бирламчи реактогенлигини, зарарсизлигини ва иммуногенлигини аниклаш учун кўнгиллилар (20 кишигача) устидаги тажрибалар;
- ❖ чегараланган тартибдаги тажрибалар;
- ❖ ССВнинг буйруклари асосидаги амалиётда кенг қўлланиладиган тажрибалар.

Деонтологик нуқтан назардан, биринчи этап анча маъсулиятли ҳисобланади, чунки бу тиббий эксперимент ҳарактерга эгадир. Бунда кўнгилли тажрибанинг мазмунини, унинг илмга кераклигини, унинг хавф-хатарларини, чин кўнгилдан чуқур ўйлаб, режали равишда тан олиниб, тажрибани ҳамма оқибатларни тушнатириб ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Деонтологик нуқтан назардан ножоиз (умидсиз) ётган беморларда ўтказиладиган тажрибалар анча мураккаб кечади, чунки бундай беморлар кўпинча экспериментларни айнан ўзларида ўтказилишини такрор-такрор айтиб ўтади. Албатта, бу ҳолат махсус зарурий шароитлар асосида ўтказилиши талаб қилинади, яъни умидсиз ҳолатдаги беморларга иложи борица азоб бермаслик кўзда тутилган.

Табий равишда, янги дори препаратларни татбиқ этишдан аввал уларнинг дастлабки тажрибаларсиз ҳамда уларнинг экспериментларисиз рухсат этиб бўлмайди. Энг маъсулиятли этап-бу бемор кишиларда препаратни бирламчи қўллаш ҳисобланади. Албатта, бу тажрибалар, энг аввало (хайвонларда лаборатор текширувлар ўтказилгандан сўнг), алоҳида махсус юкори номга сазовор бўлган даволаш муассасаларида, дастлабки текширувларнинг қутиладиган ҳамма натижалари билан яхши таниш бўлган малакали шифокорлар томонидан чегараланган гуруҳдаги беморлар устида ўтказилади. Фақатгина бу тажрибага беморнинг ўзи ҳам рози бўлиши керак.

1964 йилда бутунжаҳон тиббиёт ассоциацияси томонидан Хельсинки Декларацияси қабул қилинди. 1975 йил Токиода унга қўшимчалар киритилди. Мазкур кодексларда тиббий-биологик эксперимент қуйидаги талаблар ва ҳолатлар инobatга олиннши лозимлиги кўрсатиб ўтилган:

- даволаш диагностикаси ва профилактика янги услуб ва воситаларнинг илмий жиҳатдан асосланганлиги;

- тажрибанинг ижтимоий фойдалилиги;
- оғир беморнинг ҳолатини энгиллаштириш;
- оғир асоратларга қарамасдан муваффақиятга эришиш;
- врачлик сирини сақлаган ҳолда тажриба вақтида ошқоралик;
- эксперимент ўтказиш тўғрисида барча шарт-шароитлар ва маълумотларга тажрибачининг эга бўлиши.

Рухий беморларда, камокда сакланадиганларда, асирга тушганларда, оғир беморларда, ҳомиладор аёллар ва касаллиги тажриба мақсади билан боғлиқ бўлмаган беморларда эксперимент ўтказиш тақиқланади.

Тўқима ва органларни кўчириб ўтказиш-трансплантация. трансплантациянинг тиббий-ҳуқуқий тамойиллари

Замонавий тиббиётнинг глобал ютуқларидан бири бу инсон танасидаги орган ва тўқималарнинг трансплантацияси ҳисобланади. Трансплантация кўпгина касалликларнинг давосида тиббиёт амалиётида катта имкониятларни яратади, инсон умрининг давомийлигини оширади.

Трансплантация — аъзо ва тўқималарни кўчириб ўтказиш. Ўтган асрнинг 50 йилларида биринчи марта буйракни кўчириб ўтказиш операцияси клиникада бажарилган ва самарали яқунланган, сўнгра 60-йиллардан сўнг жигар, ўпка, ошқозон ости беzi ҳамда юрак (К.Бернард, 1967 й.) реципиентларга кўчириб ўтказилган ва самарали яқунланган. Клиник амалиётда буйраклар, жигар, юрак ошқозон ости беzi, ўпкаларни кўчириб ўтказишдан ташқари, талоқ, ичак сегментлари ва эндокрин безларини ҳам кўчириб ўтказиш борасида изланишлар йўлга қўйилмоқда. Бу каби изланишлар трансплантологияни янада ривожлантиришга олиб келмоқда. Трансплантациянинг қуйидаги турлари фарқланади:

Аутотрансплантация - тўқималарни (мушак, тери, тоғай ва бошқ.) бир организм микёсида кўчириб ўтказиш. Ушбу муолажага қарши кўрсатма бўлмаган ҳолларда ва ижобий самарада, баҳсли муаммолар деярли келиб чикмайди.

Аллотрансплантация - бир организмдан (донор) иккинчи организмга (реципиент) аъзо ва тўқималарни кўчириб ўтказиш.

Аллотрансплантацияда кўпгина жиддий ва ечилмаган саволлар мавжуд. Энг аввало ушбу айтиб ўтилган муаммолардан бири бу бевосита айнаи вақтда жуда хавфли ва хатарли операцияга тайёр турган бемор, яъни реципиент билан боғлиқдир. Ҳозирги кунда ҳаётий муҳим аъзоларни кўчириб ўтказиш операциясида аллоген буйрак трансплантацияси клиник амалиётда кенг қўлланилмоқда.

Эксплантация — сунъий материалларни (трансплантантларни) кўчириб ўтказиш. Ҳозирги кунда тиббиётга замонавий техниканинг кириб келиши

ҳаракатларнинг барчаси ғайриқонуний ҳаракат ҳисобланади. Турли олимлар ва юристлар фаол, пасив тўғри ва эгри ихтиёрий эвтаназия билан бир қаторда бир неча чегарадош тушунчалар – дистаназия, ортатаназияни ҳам ажратишга ҳаракат қилмоқдалар. Масалан, дистаназия - этиологик маъноси ўлимни инкор этиш. Дистаназия - деганда терминал ҳолатдаги ҳар бир беморни ҳалос этиш мумкин бўлган барча чораларни қўриш тушунилади. Бу ҳолат ҳар бир тиббий ходимнинг асосий бурчи ва мажбурияти ҳисобланади. Ортатаназия- пасив эвтаназияга яқин тушунча, бўлиб врач беморни қутқариш учун қўлидан келган чораларни қўрмайдиган, аммо унинг ҳаётини қисқартирадиган воситалар ҳам киритмайдиган ҳодисадир. Бу ҳолат Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг тегишли моддаси (117-модда) талабида қўриб чиқилади.

Қўплаб олимларнинг фикрича, эвтаназияни ҳукукий тартибга солиш тиббий нуктаи назардан ортиқча, психологик жиҳатдан хавфли, ахлоқ нуктаи назаридан эса нотўғри, тиббиёт принципларига зиддир. Қўплаб мамлакатларда эвтаназиянинг барча шакллари қонун йўли билан тақиқланган. Беморни онгли равишда эвтаназияга даъват этган ёки эвтаназияни амалга оширган шахс қонунга мувофиқ жиноий жавобгар бўлади.

Маълумки, оғир хаста беморлар алоҳида парваришга муҳтож бўлади. Бундай беморларни парвариш қилиш бўйича тиббий амалиёт масаласи турли мамлакатларда иқтисодий имкониятлар, диний ва миллий анъаналар, қариликка ҳурмат, беморлар ва оғирларга ёрдам қўрсатишга тайёргарлик даражасига қараб ҳар хил ҳал қилинади.

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги соғлиқни сақлаш соҳаси тегишли қонун ҳужжатларида беморларга тиббий аралашувга розилик бериш («Фуқаролар Соғлиғини сақлаш тўғрисида»ги Қонуннинг 26-моддаси) ёки уни рад этиш (27-модда) ҳукуқини беради.

НАЗОРАТ ТУРЛАРИ

- Оғзақин сўров;
- Саволларга ёзма жавоб бериш;
- Тест назорати;
- Графикли организаерлар тузиш.

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

А, В, С, Д, Е харфлари билан белгиланган тестлардан битта жавобни белгиланг.

1. Тиббий этика маъносини курсатинг?

- А. Этика ва эстетика қоидаларига риоя қилиш,
- В. Тиббий эксперимент ўтказиш қоидалари,
- С. Тиббий ходимларнинг тартиб-ингизоми,
- Д. Тиббий ходимларнинг профессионал-лиги,
- Е. Тиббий ходимларнинг ҳуқ-аъвор нормалари.

2. Тиббий деонтология тушунчасига кирди:

- А. Тиббий хизмат сифатини ошириш ва салбий оқибатларни бартараф этишга қаратилган тиббий ходимларнинг ҳуқ-аъвор нормалари,
- В. Тиббий ходимларнинг маънавий, меҳнат ва жамоат фаолиятининг уйғунлиги,
- С. Тиббий ходимларнинг ҳуқ-аъвор меъёрлари ва принциплари уйғунлиги.
- Д. Тиббий ходимларнинг тартиб-ингизоми,
- Е. Тиббий эксперимент ўтказиш қоидалари.

3. Тиббий деонтология турларини кўрсатинг?

- А. Диний, эстетик, профилактик, даволаш,
- В. Ижтимоий, эстетик, даволаш,
- С. Профилактик, этик, даволаш,
- Д. Ижтимоий, жисмоний, даволаш,
- Е. Ташкилий, диагностик, даволаш, профилактик.

4. Тиббий этика тушунчаси қандай ифодаланган?

- А. Маънавиятнинг умумий тамойиллари нинг врачнинг касбига нисбатан аниқ туридир,
- В. Тиббий ходимлар ҳуқ-аъворлари, меъёрлар йиғиндисидир,
- С. Маънавият ва маърифат меъёри йиғиндисидир,
- Д. б ва в жавоблар тўғри.

Е. ҳамма жавоб нотўғри.

5. Тиббий деонтологиянинг турларини кўрсатинг?

- А. Ташкилий, диагностик, даволаш, техник, профилактик, реабилитацион,
- В. Маънавий, эстетик, профилактик, даволаш, техник
- С. Ижтимоий, эстетик, даволаш, техник, диагностик
- Д. Профилактик, этик, даволаш, реабилитацион,диagnostик
- Е. Жисмоний, даволаш, ижтимоий, реабилитацион, ташкилий.

6. Биоэтиканинг I модели принципини кўрсатинг.

- А. «Фойда келтир»,
- В. «Яхшилик қил»,
- С. «Зиён етказма»,
- Д. «Инсон ҳуқуқларининг устуворлиги»,
- Е. «Бурчини бажар».

7. Биоэтиканинг II модели принципини ва моҳиятини кўрсатинг.

- А. «Фойда келтир», тиббий фаолиятнинг муаммоларини ўрганди,
- В. «Яхшилик қил», врач ва беморнинг ўзаро муносабатларини тартибга солиди,
- С. «Зиён етказма», «ўз манфаатининг ўйла», бемор ҳуқ-аъворини меъёрлари
- Д. «Инсон ҳуқуқларининг устуворлиги», тиббий ходим ҳуқ-аъворини меъёрлари,
- Е. «Бурчини бажар», врач ва беморнинг ўзаро муносабатларини тартибга солиди.

8. Биоэтиканинг IV модели моҳиятини нимада?

- А. Врач қарорларида бемор иштироки. Принципи: «Инсон ҳуқуқларининг устуворлиги», хабардорликка асосланган розилик принципи,
- В. Парацельс модели асосида патернализм шаклланади, принципи “яхшилик қил”

С. Гиппократнинг «Қасамёд», «Қонун», «Врачлар ҳақида» асарларида келтирилган, тиббий фаолиятнинг маънавият принципи.

Д. Тиббий ходим ҳатти-ҳаракати, интизоми, принципи «Зиён етказма»,

Е. Врач ва беморнинг ўзаро муносабатлари, принципи «Бурчилар бажар».

9. Беморнинг соғлиғини шахсий манфаатларидан юқори қўйишга, камтар ва ҳалол бўлишга, ўз билим ва маҳоратини доимо ошириб боришга деган сўзлар касрда ёзилган?

А. Гиппократ қасамёдида.

В. Ўзбекистон Республикаси шифокори қасамёдида.

С. Женева Декларациясида.

Д. Хусусий тиббий амалиёт билан шугулланиш ҳақидаги дастурда.

Е. Ўзбекистон конституциясида.

10. Биоэтикада белгиланган врач мажбуриятлари:

А. Аҳолининг барча қатламларида ўз вақтида тулик малакали тиббий ёрдам кўрсатиш.

В. Шифокор касамёдида содик бўлиш ва шифокор сирини сақлаш.

С. Маҳбуслар ва ушланганлар устидан инсон кадр-қийматини камситувчи ёки тийдирish йўсинидаги гадбирларда иштирок этмаслик.

Д. Беморларни алдайдиган қаллоп тиббий ходимларни фаолиятини фoш қилиш.

Е. Келтирилган барча жавоблар тўғри.

11. Биоэтикада белгиланган бемор ҳуқуқларига қаради:

А. Бемор ёзма ёки тушунарли баён этилган ахборот олиш ҳуқуқи.

В. Бемор ўз тақдирини ҳақида қарор қабул қилиш, қарор қабул қилишда иштирок этиш ҳуқуқи.

С. Даволаш юзасидан қарор қабул қилишда иштирок этиш ҳуқуқи.

Д. Даволаш муассасини танлаш ҳуқуқи.

Е. Келтирилган жавобларнинг ҳаммаси тўғри.

12. Трансплантациянинг турлари-ни кўрсатинг?

А. Аутоотрансплантация, аллотрансплантация, ксенотрансплантация, эксплантация.

В. Ксенотрансплантация, биотрансплантация, эксплантация, аллотрансплантация.

С. Аутоотрансплантация, физиотрансплантация, ксенотрансплантация.

Д. Аллотрансплантация, биотрансплантация, аутоотрансплантация, эксплантация.

Е. Аутоотрансплантация, ксенотрансплантация, аллотрансплантация, биотрансплантация.

13. Ксенотрансплантацияга таъриф беринг?

А. Айрим хайвон туқимаси ёки унинг қисмини инсонга қўчириб ўтказиш.

В. Бир организмдан иккинчи организмга аъзо ва туқимаси ёки унинг қисмини қўчириб ўтказиш.

С. Сунъий мослама ва аъзони ўрнатиш.

Д. Бир организм микёсида аъзо ва туқималарни қўчириш.

Е. Қариндошлар орган ва туқималарини қўчириб ўтказиш.

14. Аллотрансплантация тушуни-ч-си нимани англатади?

А. Айрим хайвон туқимаси ёки унинг қисмини инсонга қўчириб ўтказиш.

В. Бир организмдан иккинчи организмга аъзо ва туқимаси ёки унинг қисмини қўчириб ўтказиш.

С. Сунъий мослама ва аъзони ўрнатиш.

Д. Бир организм микёсида аъзо ва туқималарни қўчириш.

Е. Болаларга ота-онасидан орган ва туқималарини қўчириб ўтказиш.

15. Аутоотрансплантация маъносини тушунтиринг.

А. Айрим хайвон туқимаси ёки унинг қисмини инсонга қўчириб ўтказиш.

В. Бир организмдан иккинчи организмга аъзо ва тўқимаси ёки унинг қисминини қўчириб ўтказиш.

С. Сунъий мослама ва аъзони ўрнатиш.

Д. Бир организм микёсида аъзо ва тўқималарини қўчириш.

Е. Қариндошлар орган ва тўқималарини қўчириб ўтказиш.

16. Аллотрансплантациянинг ҳуқуқий муаммоларини санаб беринг?

А. Мазкур давлатда трансплантация тўғрисида қонун қабул қилиниши керак. донор ва реципиентнинг ҳуқуқларини қўрсатишлари керак. айрим ҳолларда қариндошларнинг розилиги ҳам керак.

В. Фарзанди, ота-онаси, қариндошнинг розилиги, бир-бирига ёзма тарзда розилиги, фақатгина мурдалардан олинган аъзоларни трансплантация қилиш мумкин.

С. Шахснинг саломатлигини аниқлаш керак, фақат ауотрансплантация қилиш мумкин.

Д. Трансплантация тўғрисида қонун қабул қилиш керак, фақат ксенотрансплантация қилиш мумкин.

Е. Ота-оналар розилиги бўлиши керак, фақат трансплантация рухсат берилиши мумкин.

17. Аъзо ёки тўқималарини ажратиб олиш Ўзбекистон Республикасининг қайси қонунда тақиқланади ва жазо тайинланади?

А. Фуқаролар Соғлиқни Сақлаш тўғрисидаги қонунда.

В. Фуқаролик кодекси қонунда.

С. Жиноят кодекси қонунда.

Д. Жиноят процессуал кодекси қонунда.

Е. Қон ва донорлик тўғрисидаги қонунда.

18. Трансплантация қабул қилинган мамлакатларда донор деб қимлар бўлиши мумкин?

А. Бемор қариндошлари.

В. Бегона одамлар.

С. Қари кишилар бўлиши керак.

Д. Қасаллиги бор шахслар.

Е. Соғлом қариндошлари, бегона одам, ёш киши бўлиши.

19. Трансплантация турларининг қайси бирининг ҳам ҳуқуқий, ҳам тиббий муаммоси йўқ?

А. Аллотрансплантация.

В. Ауотрансплантация.

С. Ксенотрансплантация.

Д. Экстратрансплантация.

Е. Сунъий уруғлантириш.

20. Эвтаназия – бу:

А. Катта ёшли одамлар қасаллигини ўрганадиган фан.

В. Умрини узайтириш ҳақидаги фан.

С. Одам ҳаёти активлигини ошириш ҳақидаги фан.

Д. Енгил, оғриқсиз, тез ўлим.

Е. Медикаментлар ёрдамида беморларни физик азоблардан озод этиш.

21. Пассив эвтаназия нима?

А. Наркотик моддаларни кўп миқдорда бериш.

В. Дори моддаларни кўп миқдорда бериш.

С. Беморга тиббий ёрдам қўрсатишни тўхтатиш.

Д. Бемор умрини узайтириш.

Е. Медикаментлар ёрдамида беморларни физик азоблардан озод этиш.

22. Эвтаназия жамиятнинг қайси қирраларини қамраб олади?

А. Эвтаназия жамиятнинг маънавий ва ҳуқуқий томонларини. ҳамда тиббий этика ва деонтология муаммоларини қамраб олади.

В. Эвтаназия жамиятнинг фақат шахсни муаммосини унинг тафаккурини ҳисобга олади.

С. Эвтаназия жамиятнинг ҳуқуқий жиҳатдан чиққан қонун ва кодексларини қамраб олади.

Д. Эвтаназия жамиятнинг маънавий ва руҳий жиҳатини ҳисобга олади.

23. Терминаль ҳолатларнинг ривожланиш кетма-кетлигини қўрсатиш:

А. Агония, преагония, биологик ўлим, клиник ўлим, терминал пауза,

В. Терминал пауза, агония, преагония, биологик ўлим, клиник ўлим,

С. Клиник ўлим, биологик ўлим, терминал пауза, преагония

Д. Преагония, терминал пауза, агония, клиник ўлим,

Е. Терминал пауза, агония, преагония, клиник ўлим.

24. Рак билан оғриган бемор, стол устида қаровсиз қолдирилган касаллик тарихини ўқиб диагнозини билиб олди ва ўз жонига қасд қилди. Тиббий ходим ҳаракатини баҳолаган

А. Врачлик сирини ошкор этиш,

В. Врачлик этикасини бузилиши,

С. Бепарволик,

Д. Эҳтиётсизлик оқибатида одам ўлдириш,

Е. Қасдан одам ўлдириш.

25. Кимларда тиббий-биологик эксперимент ўтказиш тақиқланади?

А. Беморларда,

В. Хоши билдирган маҳбуслар ва ҳарбий асирларда,

С. Соғлом шахсларда,

Д. Ёш болалар, ҳомиладор аёллар, ногиронларда,

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А — тўғри: 1, 2, 3. В — тўғри: 1, 3. С — тўғри: 2, 4. Д — тўғри: 4. Е — тўғри: 1, 2, 3, 4.

28. Тиббий деонтология қандай маънони англатади?

1. Тиббиёт ходимининг ахлоқ қўғирсидagi мажмуадир,

2. Тиббий ходимларини эстетика, этика қоидаларига риоя қилиши,

3. Тиббиёт ходимларини эстетика, этика қоидаларига риоя қилмаслиги,

4. Тиббиёт ходимларининг даволаш жараёнида, ҳамда салбий оқибатларини олдини олишга йўналтирилган ҳуқуқ-атворини меъёrlарни тушунилади.

29. Биозтика моделларини кўрсатинг.

1. Гиппократ модели, принципи «эпидемиология»

Е. Ҳаммаси тўғри.

26. Тиббий биологик экспериментнинг тиббий-ҳуқуқий тамойилларини маълумлардан иборат?

А. Эксперимент ўта оғир беморларда, маҳбусларда, ҳарбий асирларда, Янги туғилган чақалоқларда, ҳомиладор аёлларда, умидсиз беморда, руҳий беморда ўтказмаслиги,

В. Соғлом одамда, касаллиги шу эксперимент билан боғлиқ касалларда бемор ўзи хоҳласа ўтказиш мумкин,

С. Ҳарбий асирларда, қачонки улар ўзи рози бўлса ёки уларнинг касали шу эксперимент билан боғлиқ бўлса,

Д. Нуқсон билан туғилган чақалоқларда мумкин ота-онаси розилиги билан.

27. Кимларда тиббий-биологик эксперимент ўтказиш тақиқланади?

А. беморларда,

В. маҳбуслар ва ҳарбий асирларда,

С. соғлом шахсларда,

Д. ёш болалар, ҳомиладор аёллар, ногиронларда,

Е. ҳаммаси тўғри.

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А — тўғри: 1, 2, 3. В — тўғри: 1, 3. С — тўғри: 2, 4. Д — тўғри: 4. Е — тўғри: 1, 2, 3, 4.

2. Парасельс модели, принципи «яҳишлоқ қил»

3. И.Бенгтамининг деонтологик модели, принципи «бурчини бажар», «фойда келтир», «ўз манфаатингни ўйла»;

4. Р.В.Поттернинг биоэтика модели «инсон ҳуқуқларининг устуворлиги», «хабардорликка асосланган розилик принципи», «бурчингни бажар».

30. Биоэтиканинг II модели қандай номланади?

1. Гиппократ — патернализм,

2. Биоэтика — религианизм,

3. Деонтологик — патернализм.

4. Парацельс – патернализм.

31. Биозтиканинг III модели номланганини кўрсатинг?

1. Парацельс – патернализм,
2. Биозтика – религиизм,
3. Гиппократ – патернализм,
4. Деонтологик – патернализм.

32. Биозтиканинг замонавий муаммоларига қайсилар қиради?

1. Тиббий фаолиятда хабардорликга асосланган розилик принципи асосининг қарор топиши,
2. «Яхшилик қил» принципини ҳаётга татбиқ этиш,
3. Келажак авлоднинг жисмоний, ақлий фазилятларини яхшилаш ёки насайтириш масаласи,
4. Шифокор касамёдига содик бўлиш,

33. Биозтика тамойилларига кўра врач мажбуриятларига қиради:

1. Тиббий ёрдам кўрсатишда инсон кадр-қийматини эъозлаш ва хабардорликга асосланган розилик принципга асосан ишлаш;
2. Тиббий ёрдам кўрсатишда зиён етказмаслик;
3. Касбдошларига нисбатан виждонан муносабатда бўлиш;
4. Махбустларни даволаганда бошқа беморларга ёрдам кўрсатишдагидек бир хил муносабатда бўлиш;

34. Шифокор касамёли Фукарлар соғлигини сақлаш қонунини қайси моддасида кўрсатилган?

1. 48-модда,
2. 45-модда,
3. 46-модда,
4. 44-модда,

35. Фуқролар соғлиққа етказилган зарарин қоплаш ҳолатлари Фуқаролар соғлигини сақлаш қонунини қайси моддаларида кўрсатилган?

1. 48-модда,
2. 45-модда,
3. 44-модда,

4. 46-модда,

36. Ксенотрансплантациянинг тиббий муаммоларини айтиб ўтинг?

1. Биологик тур , хромосома ва ген номувофиклиги, ДНК номувофиклиги,
2. Иммуно номувофиклиги, организмнинг ута юкори сезувчанлиги,
3. Антиген-антитело муаммоси, иммуно муаммо, тур номувофиклиги,
4. Тиббий муаммо йўқ.

37. Дори-дармонлар ёрдами билан огир касалларни рухий, жинсмоний кийналишларини етгиллаштириш ёки ҳаётини иложи борица чўзиш бу-

1. Медикртаназия,
2. Дистаназия,
3. Ортотаназия,
4. Аутотаназия,

38. Эксперимент қуйидаги таялбарга жавоб бериши шарт:

1. Янги услуб, восита, препаратнинг илмий жиҳатдан асосланганлиги,
2. Тажрибанинг ижтимоий самарадорлиги,
3. Огир бемор аҳолини енгиллаштириши,
4. Айрим асоратларга қарамасдан муваффақиятга эришиш,

39. Клонлаштириш ўтказиш тартибини кўрсатинг.

1. Организмдан соматик ҳужайра ажратиб олинад
2. Соматик ҳужайрадан ядросини ажратиб олинад
3. Электроразряд ёрдамида ҳужайрани урулганганлигига «ишонтиришади».
4. Эмбрион суррогат онага имплантация қилинад

40. Врачлик сирини ошкор қилишнинг қандай турлари амалиётда учрайди?

1. Тиббий ходимнинг бемор билан суҳбати вақтида,
2. Тиббий ҳужжатлар, маълумотномаларда
3. Тиббий ходимнинг бемор қариндошлари билан суҳбаг вақтида,
4. Қасддан ошкор этиш,

Жавоблар жумласи алоҳида мазмунга эга бўлган икки қисмдан иборат, иккала қисм «чунки» боғловчи билан боғланган тестларда 1-чи ва 2-чи қисм жумлалари мазмунининг алоҳида тўғри ёки нотўғрилигини, кейин эса уларнинг бирлашган ҳолидаги мазмунининг алоқадорлигини аниқланг ва қуйидаги харфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

Жавоб	1- жумла	2- жумла	Боғлам
A	тўғри	тўғри	тўғри
B	тўғри	тўғри	нотўғри
C	тўғри	нотўғри	нотўғри
D	нотўғри	тўғри	нотўғри
E	нотўғри	нотўғри	нотўғри

41. Тиббий ёрдам кўрсатишда инсон кадр-қийматини эъозлаш ва хабардорликка асосланган розилик принциппга асосан ишлаш биоэтика тамойилларидан бири ҳисобланади, чунки биоэтика тамойилларига кўра тиббий ходим касбдошларига нисбатан виждонан муносабатда бўлиши лозим.

42. Эксперимент касаллиги эксперимент мақсади билан боғлиқ бўлмаган беморларда ўтказилади, чунки эксперимент ўтказиш учун бемор ўз ихтиёри билан розилик бериши лозим.

43. Врачлик сирини ошкор этиш ҳолати тиббий ходимнинг бемор билан суҳбати вақтида кузатилиши мумкин, чунки тиббий ходимнинг ҳамкасблари ёки бемор қариндошлари билан суҳбат вақтида врачлик сирини ошкор этилиши кузатилиши мумкин.

44. Организмнинг юқори сезувчанлиги, хромосома ва генетик мос келмаслик аллотрансплантациянинг тиббий муаммолари ҳисобланади, чунки аллотрансплантация бир организмдан иккинчи организмга аъзо ва тўқимаси ёки унинг қисмини кўчириб ўтказишдир.

45. Ксенотрансплантация айрим ҳайвон тўқимаси ёки унинг қисмини инсонга кўчириб ўтказиш демакдир, чунки ксенотрансплантация тиббий эксперимент ўтказиш тартибини ўрганади.

46. Аутоотрансплантация вақтида тиббий-ҳуқуқий муаммолар бўлмайди, чунки аутоотрансплантация бу бир организм микёсида аъзо ва тўқималарни кўчириш демакдир.

47. Беморларга тиббий ёрдам кўрсатишнинг тўхтатиш пассив эвтаназияга қиради, чунки бунда наркотик моддалардан заҳарланиш кузатилади.

48. Преагония, терминал пауза, агония, клиник ўлим, биологик ўлим ҳолатлари кетма-кет ривожланади, чунки улар терминал ҳолатлар ҳисобланади.

49. Суриштирув ва тергов ходимлари талабига асосан врачлик сирини бемор розилигисиз ошкор қилиш мумкин, чунки врач бемор розилигисиз врачлик сирини ошкор қилишни қонунда тақиқланган.

50. Беморларга тиббий ёрдам кўрсатишнинг тўхтатиш пассив эвтаназияга қиради, чунки врач оғир аҳволдаги бемор азобларини дорин-дармонлар ёрдамида енгиллаштириш ҳуқуқига эга.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

- ✓ Тиббиёт этикасининг қандай принципларини биласиз?
- ✓ Биоэтиканинг муаммолари нима?
- ✓ Тиббий биологик экспериментнинг аҳамияти ва ҳуқуқий муаммоларини айтиб беринг?
- ✓ Трансплантациянинг аҳамияти, тиббий ва ҳуқуқий тамойилларини айтиб беринг?
- ✓ Трансплантациянинг қандай турларни биласиз? Уларнинг мазмуни?
- ✓ Эвтаназиянинг турлари ва мазмунини айтиб беринг?
- ✓ Эвтаназиянинг тиббий ва ҳуқуқий тамойилларини айтиб беринг?
- ✓ Трансплантациянинг ҳуқуқий муаммолари нималардан иборат?
- ✓ Трансплантациянинг деонтологик ва тиббий муаммоларини нималар ташкил этади?
- ✓ Эвтаназия тарихи ҳақида тушунча беринг?
- ✓ Эвтаназиянинг тиббий деонтологик ва ҳуқуқий муаммолари.
- ✓ Эвтаназия муқобиллиги деганда нимани тушунасиз, таърифлаб беринг?
- ✓ Дистаназиянинг республикамизда қўлланилишини тушунтиринг?
- ✓ Тиббиётда эксперимент турлари.
- ✓ Эксперимент қандай талабларга жавоб бериши керак?
- ✓ Эксперимент ўтказишда қандай шартлар бажарилиши керак?
- ✓ Фаол эвтаназиянинг намоён бўлиш шакллари.

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УЧУН КўРСАТМАЛАР

- ❖ Ўқув гуруҳи ичида «Биоэтика нима?» мавзусида анжуманлар ўтказиш;
- ❖ Мавзуга оид альбом, макет, стенд, слайд, ўқув жадвалари ва тест саволлари тузиш;
- ❖ Ўқитувчи назорати остида «Биоэтиканинг замонавий муаммолари» мавзусида мунозарали суҳбат ўтказиш;
- ❖ Мавзу бўйича янги педогогик технологиялардан фойдаланган ҳолда интерактив ўйинлар ўтказиш.

1 - илова

Гуруҳ билан ишлаш қоидалари

Гуруҳ аъзоларининг ҳар бири:

- ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;

- Ўзларига ёрдам керак бўлганда сўрашлари мумкин;
- ёрдам сўраганларга кўмак беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолаш жараёнида иштирок этишлари лозим;
- «Биз бир кемадамиз, бирга чўкамиз ёки бирга қутиламиз» қондасини яхши билишлари лозим.

1 - Ўқув топшириқ

1.Саволга жавобни шакллантиринг:

- В.Р. Поттернинг биоэтика ривожланишига қўшган ҳиссаси?

-Этика турлари.

-Эвтаназия турлари.

-Трансплантация турлари.

2. Ушбу тушунчаларнинг мазмунини ёритинг:

Этика, биоэтика, релятивизм,биоцентризм,биоэтиканинг асосий принциплари, муаммолари, врачлик сири,трансплантация, эвтаназия, клонлаштириш, тиббий ёрдам тушунчаларига изоҳ беринг.

2-Ўқув топшириқ

1. 3-мавзуда баён этилган маълумот мазмунини диққат билан ўрганиб чикинг.

2. Чизмали органайзерларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг (таклиф қилинган асосий тушунчалардан фойдалансангиз бўлади).

Чизмали органайзерлар	Асосий тушунчалар (калит сўзлар)
Кластер (1.1)	«Биоэтика». «Биоэтика ва тиббий этика масалалари». «Эвтаназия». «Трансплантация». «Эксперимент».
Б.Б.Б. жадвал (1.2 - намуна) Гоифали жадвал (1.3 – намуна)	- Конституцияда белгиланган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг кафолатлари. - Тиббий ёрдам турлари.
Венн диаграммаси (1.5 – намуна)	- Трансплантация турлари. - Клонлаштириш муаммолари.
«Нима учун?» (1.6 - намуна)	- Нима учун эвтаназияни қўллаш муаммо тугдирмоқда? -Клонлаштириш қандай оқибатларга олиб келади?
«Балик скелети» (1.7 - намуна)	-Биоэтиканинг асосий муаммолари. - Тиббий-биологик эксперимент муаммолари

«Т – жадвал» (1.8 - намуна) SWOT (1.9 - намуна)	- Трансплантация. - Сунъий уруғлантириш. - Клонлаштириш.
«Қандай?»(1.10 намуна)	- Тиббий-биологик эксперимент ўтказиш. -Эвтаназия. - Трансплантациянинг тиббий-ҳуқуқий тамойиллари
«Кучлар таҳлили» (1.11 - намуна) «Нилуфар гули»(1.12 намуна)	Аввал олинган маълумотларга асосланиб, чизма ёки диаграмма (ҳоҳишингизга биноан) ишлаб чиқинг: - асосий муаммо - кичик муаммо

3-МАВЗУ Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар. Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар тушунчаси, таснифи, нуксонларнинг моҳияти, келиб чиқиш сабаблари. Тиббий ёрдам нуксонларининг оқибати. Тиббий хизмат сифатини оширишда тиббий ёрдам нуксонларининг ўрганишнинг аҳамияти

Ўқитишнинг технологияси

Вақти – 5--6 соат	Галабалар сони: 8 - 9 нафар
Ўқув машғулотини шакли	Билимларни чуқурлаштириш, кенгайтириш ва амалда бажариш бўйича амалий машғулот.
Амалий тузилмаи машғулотнинг	- Тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари тушунчаси; - нохуш салбий оқибатлар; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари этаплари; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари турлари; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари сабаблари; - ТЁКН билан боғлиқ СТЭ масалалари, вазифалари.
Ўқув машғулотининг мақсади: Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар, турлари, сабаблари, босқичлари, нохуш салбий оқибатлар, уларнинг олдини олиш билан таннштириш.	
Педагогик вазифалар: - Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар мазмунини ва моҳиятини ўргатиш; - ТЁКН турлари, сабабларини, босқичларини кўрсатиб бериш; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлар нохуш салбий оқибатларни ўргатиш; - ТЁКН билан боғлиқ СТЭ масалаларини тушунтириш. - дини ностик ва даволаш нуксонларига мисоллар келтириш.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: - Тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари тушунчасини ўзлаштиради; - нохуш салбий оқибатларни ўрганиб, санаб беради; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари босқичларини ўзлаштиради; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари турларини ўрганади; - тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари сабабларини ўрганади; - ТЁКН билан боғлиқ СТЭ масалалари, вазифалари, ўтказиш тартиби ва босқичларини ўрганади.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Билич-сўров, биргаликда ўқиймиз, органиайзерлароан фойдаланиш, баҳс- мунозара.
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, ўқув қўлланмаси, жадваллар, бур, доска. Компьютер, мультимедия дарсликлари атласи.
Ўқитиш шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гуруҳ бўйича ўқитиш.
Ўқитиш шaroитлари	Мавзуга мос жиҳозланган аудитория (СТЭ объектилари, СТЭ ҳужжатлари ва ҳ.к.).

Амалий машғулотнинг технологик картаси

	Фаолият мазмуни	
Босқичлар, вақти	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (15 мин)	1.1. <i>Маъзу</i>: Тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари. <i>Мақсад</i>: Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлар турлари, сабаблари, босқичлари, нохуш салбий оқибатлар, уларнинг олдини олиш билан таништириш. <i>Режи</i>: - ТЕКН турлари, сабабларини, босқичларини кўрсатиб беради; - Тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари, нохуш салбий оқибатларини мисоллар ёрдамида тушунтиради; - ТЕКН билан боғлиқ СТЭ масалаларини ўтказиш тартиби, ҳужжатларини тулдириш қоидаларини ўргатади; -диагностик ва даволаш нуксонларига мисоллар келтиради; Машғулот ҳамкорликда ишлаш технологиясини қўллаган ҳолда (органайзерларлардан фойдаланиб) ўтишни маълум қилади (жадвал I). 1.2.«Несик картошка» усулидан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайёрларлик даражасини аниқлайди: «ТЕКН билан боғлиқ қандай асосий терминлар, атамаларни биласиз?» Уларнинг турларига изоҳ бериш; «ТЕКН сабаблари ва босқичларини айтишг». Мавзунинг муҳокамаси гуруҳларда давом эттирилиш эълон қилади.	1.1. Мавзунинг ёзди ва саволларга жавоб беради. Адабиётлардан фойдаланиб, органайзерларини мустақил тузади, ўзаро таққослайди, тулдиради. муаммони аниқлаш ва ечим вариантларини ишлаб чиқиш учун ижодий ёндашади.
2-босқич Асосий қисм (150 мин)	2.1. Талабаларни 2 ёки 3 гуруҳларга бўлади, ҳар бирига вазифа беради (саволларга жавоб бериш - топшириқ, органайзер чизмасини чизиш – 1-жадвал, тест ишлаш). Машғулот сўнггида кутилаётган ўқув натижаларини эслатади (талаба билиши керак): -ТЕКН тушунчаси, турлари, сабабларини, босқичларини; -тиббий ёрдам кўрсатиш нуксонлари, нохуш салбий оқибатларини, мисоллар келтириб олишни; - ТЕКН билан боғлиқ СТЭ масалаларини ўтказиш тартиби, ҳужжатларини тулдириш қоидаларини; -диагностик ва даволаш нуксонларига мисоллар келтиришни; 2.2. Гуруҳда ишлаш қоидаи билан таништирилади(1-илова). Баҳолаш мезонларини ҳам намойиш қилади. 2.3. Вазифани бажаришда ўқув материаллари (маъруза матни, ўқув адабиётлар, қўлланмалардан фойдаланиш мумкинлигини эслатади. Гуруҳларда иш бошлашни таклиф этади. 2.4. Тайёрларликдан кейин амалий ишлар бошлангани эълон қилади (<i>топшириқлар қўлида келтирилган</i>). 2.5. Талабалар ТЕКН турлари ва сабабларини санаб беради, ҳулосаларга эътибор беради, аниқлик киритади. 2.6. Талабаларга 1-жадвал бўйича фойдаланган органайзерлардан намуна намойиш қилади ва шундай чизмалар тайёрлашни айтади. Тушунчаларга изоҳларни туғрилайди ва саволларга жавоб кайтаради. Гуруҳлар фаолиятига умумий баҳо беради.	2.1. Ўқув натижаларини тақдим қилади. 2.2. Саволлар беради. 2.3.Жавобларни тулдиради. 2.4. Жадвал устунларини тулдиради ва муҳокамада иштирок этади.
3-босқич Якуний қисм (15 мин)	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларни рағбатлантиради. 3.2. Мустақил иш сифатида «ТЕКН» мавзусида «Балик скелети» диаграммасини тузишни топширади	3.1. Эшитиладилар. 3.2. Топшириқни олади.

Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлари (ТЁН) тушунчаси, таснифи, нуксонлар моҳияти, келиб чиқиш сабаблари

Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуксонлари (ТЁН) термини билан ифодаланувчи тиббий ходимларнинг нотўғри ҳаракати, замонавий тиббиёт илмлари ва амалиёти, тиббий ходимларнинг малакасини ошириш, тиббий ёрдам кўрсатишнинг тиббий - ҳуқуқий коида ва нормативлари нуктаи назарида кўриб чиқилади.

Тиббий ёрдам нуксонлари (ТЁН) – бу тиббий ходимлар ўз касбий мажбуриятларини талаб даражасида тўлиқ ёки қисман бажармаслик билан боғлиқ нотўғри диагностика, беморни нотўғри даволаш, профилактик чоратадбирларни нотўғри ўтказиш натижасидаги нохуш салбий оқибатнинг кузатилиши демакдир.

Тиббий ходимнинг нотўғри ҳаракатларидан (ёки ҳаракатсизлигидан), у ёки бу салбий оқибатлар келиб чиқиши мумкин.

Қуйидагилар нохуш салбий оқибатлар деб ҳисобланади:

- ўлимнинг ривожланиши;
- ҳаёт учун хавфли ҳолатнинг ривожланиши;
- умумий меҳнат қобилиятининг нисбатан тургун йўқолиши (камида 1\3 қисми);
- касбий меҳнат қобилиятининг тўлиқ йўқолиши;
- ҳомиладорликнинг узилиши;
- рухий бузилиши;
- гиёҳвандликнинг ривожланиши;
- ВИЧ инфекция ёки бошқа оғир юқумли касалликлар билан зарарланиш;
- ногиронликнинг ривожланиши;
- соғлиқнинг узок вақт бузилиши (4 ойдан ортиқ) кабилар тушунилади.

ТЁН боскичлари:

ТЁН тиббий ёрдам кўрсатишнинг *госпитализация* олди ва *госпитализация* этапларида бўлган нуксонларга бўлинади.

Тиббий ёрдамнинг госпитализация олди даврида диагностиканинг 1-этапи ва у ёки бу касалликлари, шикастлари (травмалари) мавжуд беморларнинг амбулатор даволаши ўтказилади. Тиббий ёрдам кўрсатишнинг бу этапи, стационар типда ёрдам кўрсатишга мўлжалланмаган тез тиббий ёрдам, травма пунктлари, лазаретлар, поликлиникалар ва бошқа тиббий муассасалар томонидан (КВП) амалга оширилади.

Тиббий ёрдам госпитализация даврининг 2- звеноси бу туман ва шаҳар шифохоналари, тиббий-санитар қисмлар, махсус тиббий муассасалар ҳисобланади. Госпитализация даври беморнинг қабул бўлимига олиб

келинганлигидан бошланади ва айнан шу бўлимда беморни стационарга ётқизиш ёки ётқизмаслик масаласи ҳал қилинади.

Тиббий ёрдам кўрсатишнинг госпитализация олди ва госпитализация этапларида ТЁНнинг қуйидаги 4 та тури учрайди: *диагностик, даволаш, профилактик ва ташкилий нуқсонлар.*

Диагностик нуқсонлар – беморга тиббий ёрдам кўрсатишнинг ҳар хил этапларида патологияни (шикастни) нотўғри ёки ўз вақтида аниқлай олмаслик демакдир. Шунингдек, оғир йўлдош ёки асоратли патологиянинг ривожланиши билан кечувчи асосий патологияни нотўғри (ёки кечикиб) аниқлаш ҳам диагностик нуқсонларга киради.

Даволаш нуқсонлари – беморда мавжуд патологиянинг чуқурлашиб кечиши ёки бошқа нохуш-салбий оқибатга олиб келувчи ҳолатларда зарур бўлган тиббий ёрдам кўрсатишни нотўғри ёки нотўлиқ ҳажмда бажарилиши тушунилади.

Профилактик нуқсонлар - бу тиббий ёрдам кўрсатиш жараёнида санитария нормативлари, қоидалари ва гигиеник нормативларига амал қилмаслик ҳолатида юқумли касалликларга қарши иммуно-профилактикани ташкиллаштириш ва ўтказиш қоида нормативларни бузишдир.

Ташкилий нуқсонлар – бу соғлиқни сақлаш вазирлигининг (ССВ) буйруқларида белгиланган ва бошқа норматив ҳужжатлар инструкцияларига, тиббий ёрдам кўрсатишнинг норма ва тартибларини, шунингдек тиббий муассасалардаги қоидаларни бузиш тушунилади.

ТЁН нинг сабаблари. Уларни шартли равишда қуйидаги 4 та асосий блокка бўлиш мумкин:

1. **Субъектив сабаблар** (тиббий ходимларнинг касбий ва лавозимли самарасининг етишмовчилиги ҳамда уларнинг нотўғри ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги):

- беморга нисбатан лоқайд бўлиш;
- тиббий ходим малакасининг етишмовчилиги;
- нотўлиқ текшириш.

2. **Ташкилий нуқсонлар:**

- ташкиллаштиришда даволаш - диагностик жараёнларининг етишмовчилиги;

- асосий диагностик воситаларнинг йўқлиги;
- даволашга ёндашувчанликнинг йўқлиги.

3. **Объектив сабаблар** (тиббий ходимларга, қолаверса тиббий муассасага боғлиқ бўлмаган ҳолатлар):

- беморнинг шифокорга кеч мурожаат этиш;
- касаллик (шикастланиш) нинг атипик кечиши;

- тиббий ёрам кўрсатишдан объектив қийинчиликлар.

4. Бошқа сабаблар.

Беморга нисбатан эътиборсизлик (локайдлик) фақатгина ижобий сабабларининг йўқлиги ҳолатида ТЁНнинг малакали сабаби бўлиб ҳисобланиши мумкин. Диагностика ва даволашнинг мавжуд бўлган имкониятларидан фойдаланмасдан туриб, бемордан тўлиқ анамнез йиғишни, унинг юзаки кўригини ўтказиш бу эътиборсизлик мезонидир. ТЁНнинг сабаби бўлган беморга нисбатан эътиборсизлик бўлиш фақатгина у ҳақиқатдан ҳам тиббий ходимлар (шифокор, фельдшер, ҳамшира) томонидан содир этилган бўлса, мустақил омил сифатида кўриб чиқилади. Бу ҳолатда мутахассиснинг малакаси, қобилияти эътиборга олинмайди.

Беморнинг шифохонага тушгунга қадар ва шифохонада бўлган даврида кузатилган даволаш ва диагностика жараёнлари нохуш салбий оқибатларига сабаб бўлувчи омиллар қуйидагилар бўлиши мумкин:

- 1) бемор (ҳомиладор аёл) ни ўз вақтида диспансер ҳисобига олмаслик,
- 2) беморларни, ҳомиладорлик патологияси бўлган туғувчи аёлни, хавф гуруҳидаги болаларни уй шароитида патронаж ва кўздан кечириш тадбирларининг бажарилмаганлиги;
- 3) беморга нисбатан эътиборсизлик (локайд муносабатда бўлиш);
- 4) тиббий ходимларнинг малакасизлиги;
- 5) врачнинг беморни текшириш ва даволаш жараёнида ўз имкониятларига ортикча (юкори) баҳо бериши;
- 6) касаллик анамнезини юзаки ўрганиш;
- 7) бемор аҳволининг оғирлигини тўғри баҳолай олмаслик;
- 8) алкоголь ёки наркотик мастликка гумон қилинаётган беморнинг зарурий текширувлардан ўтишдан бош тортиши ёки текширувларнинг тўлиқ бажарилмаганлиги;
- 9) элементлар диагностик тадбирларнинг ва асосий лаборатор ҳамда инструментал текширув усулларининг бажарилмаганлиги;
- 10) диагностик текширув тадбирларининг талаб даражасида бажарилмаганлиги;
- 11) бажарилган текширувлар натижаларининг нотўғри баҳоланиши;
- 12) мазкур тиббий муассасада зарурий диагностик воситаларнинг йўқлиги;
- 13) консултатив (маслахат) ёрдамидан ўз вақтида фойдаланмаслик;
- 14) беморнинг тиббий ёрдамидан кечикиб мурожаат қилганлиги;
- 15) беморнинг аҳволи оғирлиги сабабли текширувларни амалга ошириш борасида қийинчиликлар (муаммолар) пайдо бўлиши;
- 16) касалликнинг тез кечуви сабабли зарурий текширувларни бажариш учун вақт етишмаганлиги;

- 17) беморни операцияга тўлиқ тайёрламаслик;
- 18) касаликнинг тиббий амалиётда камдан-кам ҳолларда учраши;
- 19) ушбу беморда мазкур касалликнинг белгисиз ва атипик кечуви;
- 20) беморни текшириш ва даволаш тадбирларини амалга оширишга рози бўлмаганлиги;
- 21) бемор организмнинг ўзига хос анатомио-физиологик ҳолати;
- 22) беморнинг динамик тарзда кузатувда бўлмаганлиги;
- 23) зарурий даво воситаларининг йўқлиги;
- 24) тиббий ходимлар томонидан белгиланган даво муолажаларининг бажарилмай қолганлиги;
- 25) ахволи оғир бўлган бемор зарурий парваришда бўлмаганлиги;
- 26) ушбу беморда даволанишнинг самарасизлиги;
- 27) бемор томонидан шифохона ва даволаниш тартиб - қоидаларининг бузилиши;
- 28) тиббий ҳужжатларни юритишда йўл қўйилган хатолар;
- 29) беморни асоссиз ҳолда бир бўлимдан иккинчи бўлимга ўтказиш;
- 30) беморга стационар вақтидан аввал жавоб бериш. (В.В. Томилин, Ю.И.Соседко 2000 й.)

ТЁН билан боғлиқ суд-тиббий экспертиза масалалари вазифалари

ТЁН нинг сабаб-оқибатини аниклаш учун суд-тиббий экспертиза жараёнида қуйидаги масалалар ҳал қилиниши лозим:

- пациент (бемор)да касалликнинг (шикастнинг) диагнозини аниклаш;
- кўрсатилган тиббий ёрдамни баҳолаш (шифокорнинг нотўғри ҳаракатларини аниклаш ва бошқалар);
- шифокор ҳаракати (ёки ҳаракатсизлиги) ва ривожланган оқибат ўртасида сабаб-оқибат кўринишидаги боғлиқликнинг мавжудлиги (ёки йўқлиги) ни аниклаш.

Бу масалаларни ҳал қилиш учун шифокор ҳаракатини баҳоловчи модифицирланган алгоритм тақдим қилинган (В.В.Колкутин, 2005й).

Шифокор ҳаракатини, айнан шифокор ҳаракатими ёки йўқлигини баҳолаш алгоритми босқичлари қуйидагилар:

I-этап. Текширилаётган ҳолатда патологик жараённинг мазмунини, шифокор ҳаракатини баҳолаш учун нималар асос бўлганлигини аниклаш, тиббий ёрдамга мурожаат қилингунга қадар ва мурожаат қилгандан кейин, патологик жараённинг этиологияси ва патогенизини қамровчи тавсифи, унинг ривожланиш муддати, ривожланиш механизми, унинг ривожланиш tempi (ривожланмайдиган, тезкор ривожланадиган, яшинсимон), клиник кечинишининг оғирлиги (оғир, ўрта оғир, енгил, латент) ва учраш оралиғи назарда тутилади.

II-этап. Шифокорнинг кутилаётган (идеал) ҳаракатлар билан боғлиқ қуйидаги позициялар бўйича реал содир этган ҳаракатларини тузиб чиқиш: боғлиқлик, тасдиқланиш ва тўлиқлик.

Боғлиқлик позицияси билан кечувчи шифокорнинг ҳаракатини баҳолаш шароитлари асосан тиббий ёрдам ва далилий (фактли) шароитлар фаркланади.

«Формал» шароитлар конунлар, буйруқлар ва кўрсатмалар асосида белгиланади, «далилий» шароитлар эса шифокор ихтиёридаги имкониятлар - конкрет ҳолатда танланган вариантдаги тиббий ёрдам кўрсатиш учун зарур бўладиган куч ва воситалар ҳисобланади.

Далилий шароитларни аниқлаш учун комиссия қуйидагиларни намоён қилиши керак:

- тиббий ходимнинг маълумоти ва касбий тайёргарлик даражалари, шуғулланаётган касбий тиббий фаолият талабларига мос келадиган йўқми (у тиббий фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига эгами ва бошқалар);

- тиббий ходим ўзининг ҳаракатлари (ёки ҳаракатсизлиги) жараёнида зарарли оқибатларнинг келиб чиқишини пайқаганими, сезганими ёки йўқми;

- конкрет тиббий ҳолатни ҳисобга олган ҳолда зарарли оқибатларнинг мавжудлиги ёки йўқлиги, касбий тиббий маълумотнинг ҳамда тиббий ходимларнинг индивидуал (ўзига хос) сифатларини.

- малакали ва амалий қобилиятларнинг мавжудлигини аниқлаш;

- зарарли оқибатларнинг келиб чиқишини олдини олишга мос равишда тиббий ёрдам тури ўтказилганми, ушбу масъул шахснинг меҳнат муносабатлари билан тиббий муассаса ўртасидаги боғлиқликнинг мавжудлиги, (конунга белгиланган тартибда масъул шахснинг хусусий тиббий амалиёт билан шуғулланиши ҳақидаги фактлар (далиллар);

- тиббий ёрдам кўрсатиш йўлида ҳар хил вақт оралигида белгиланган тиббий муассасада диагностика ва даволаш учун зарур бўлган воситаларнинг мавжудлиги ва бошқалар.

Тасдиқловчи позицияси билан кечувчи шифокорнинг ҳаракатини баҳолаш ҳаракатни бажаришга асос бўлган текширишларни англатади, улар қуйидагилардир: беморнинг шикоятлари, патологик жараённинг аниқланган белгилари ҳақидаги конунчиликларни билиш ҳамда режалаштирилган ёки кўрсатилган тиббий ёрдам турини бемор соғлиғига таъсир қиладиган оқибатлар.

Агар шифокорнинг ҳаракати жараёнида ҳар бир айтиб ўтилган асослар содир этилган бўлса, унда унинг ҳаракати тасдиқланади (кўрсатмаларга асосан ҳаракатлар). Агар уларнинг бирортаси содир этилмаган бўлса, унинг ҳаракатлари нотўғри деб баҳоланади (кўрсатмаларсиз бажарилган ҳаракатлар).

Тезкорлик (ўз вақтида) позицияси билан кечувчи шифокорнинг ҳаракатини баҳолаш, тезкорлик (ўз вақтида) ва кечиктириш (вақтдан ўтказиш) тартибда ўтказилади. Тезкорлик ҳаракатларини шошилиш, зудлик билан режали кўринишларга бўлиш мумкин.

III этап. Шифокорнинг нотўғри ҳаракати ва ривожланган оқибат ўртасидаги сабаб - оқибат боғлиқлиги мавжудлиги ва ҳаракатларини аниқлаш ҳамда патологик жараённинг белгилари ва шифокорнинг ҳаракатларини тузиб чиқиш.

Патологик жараёнга тааллуқли бўлмаган шифокорнинг ҳаракатлари қуйидагилардир:

1. Патологик жараён ўзи мустақил ривожланган вақтда (касаллик, травма-шикаст) қандайдир ўзаро таъсирнинг йўқлиги ҳамда шифокорнинг ҳаракатлари, уларнинг кечишига ҳеч қандай салбий таъсир қилмаслиги, аксинча, патологик жараённинг ривожланиш темпини секинлаштириш билан характерланади. Агар шифокорнинг ҳаракатлари ўзи ривожланган асосий патологик жараёнга тааллуқли бўлмаса, ҳамда бошқа бир янги касаллик ривожланишига, соғлигининг ёмонлашувига олиб келмаса, унда ривожланган оқибат билан шифокор ҳаракатлари ўртасидаги боғлиқлик мавжуд бўлмайди. Асосий патологик жараённинг оғир кечишидан ривожланган салбий оқибатда ва бемор ҳаётини саклашда, ҳаттоки тўғри шароитларда ўтказилган тиббий ёрдам муолажалари ҳам ёрдам бермаган ҳолатлар инobatга олинади (ривожланаётган оқибатни аниқлай олмайдиган ҳолатлар).

2. Шифокор ҳаракатларига юкланмаган (тааллуқли бўлмаган) ҳолатлар янги патологик жараённинг ривожланишига олиб келади, балки, улар мавжуд бўлган патологик жараённинг кечишини чуқурлаштиради ёки тезлаштиради, яъни тиббий ёрдамнинг йўқлиги (ўз вақтида тиббий ёрдамни кўрсатмаслик) натижасида – беморнинг ўлимига сабаб бўлиши билан характерланади. Бундай кўринишдаги шифокорнинг ҳаракатлари сабаб-оқибат кўринишидаги боғлиқлик мавжудлиги билан тасдиқланади.

НАЗОРАТ ТУРЛАРИ

- Оғзаки сўров;
- Саволларга ёзма жавоб бериш;
- Тест назорати;
- Графикли органайзерлар тузиш;

ТЕСТ НАЗОРАТИ САВОЛАРИ

А, В, С, Д, Е харфлари билан белгиланган тестлардан битта жавобни белгиланг.

1. Тиббий ёрдам нуксонлари деб нимага айтилади?

А. Тиббий ходимнинг ўз касбий фаолияти билан боғлиқ ишларни талаб даражада бажармаслиги натижасида нотўғри ташхис қўйиш ва даволаш оқибатидаги нохуш салбий ҳолатининг кузатилиши демасдир.

В. Тиббий ходимнинг нотўғри ташхис қўйиш ва даволаш оқибатидаги нохуш салбий оқибатидир.

С. Тиббий ходимнинг нотўғри ташхис қўйиш ва даволаш оқибатидаги ножўя хатти-ҳаракатидир.

Д. Тиббий ходимнинг нотўғри ташхис қўйиш, даволаш оқибатидаги билиб-билмай қилган ҳаракатидир.

Е. Тиббий ходимнинг қасддан қилган қилмишидир.

2. Тиббий ходим фаолиятидаги нохуш салбий оқибатлардан бирини кўрсатинг?

А. Беморда ҳаёт учун хавфли ҳолат ривожланиши.

В. Беморнинг соғайиб кетиши.

С. Жиноятлар, бахтсиз ҳодиса, ятрогения.

Д. Врач хатоси, бахтсиз ҳодиса, қилмиш.

Е. Ножўя хатти-ҳаракатнинг ривожланиши.

3. Тиббий ёрдам нуксонлари билан боғлиқ нохуш салбий оқибатларга қайси пункт қирмайди?

А. Беморнинг ўлими.

В. Беморда ҳаёт учун хавфли ҳолат ривожланиши.

С. Бемор умумий меҳнат қобилиятининг кўп миқдорда тургун йўқолиши.

Д. Ҳомиланинг туғилиши.

Е. Беморнинг даволашдан воз кечиши.

4. Тиббий ёрдам нуксонларининг объектив сабабини келтиринг?

А. Врач билан боғлиқ сабаб.

В. Врачнинг даволаш иши билан боғлиқ сабаб.

С. Врачнинг тажрибасизлиги.

Д. Врач, тиббий ходим ва тиббий муассаса билан боғлиқ бўлмаган сабаблар.

Е. Нотўғри ташхис билан боғлиқ сабаб.

5. Ўн беш ёшли беморда касалликнинг симптомсиз ёки атипик кечуви тиббий нуксонларининг келиб чиқиш сабабига кўра қайси турига киради?

А. Субъектив ва объектив.

В. Субъектив.

С. Объектив.

Д. Ташкилий.

Е. Профилактик.

6. Ўн беш ёшли болаани врач текшириб, унинг анамнезини старлича таҳлил қилмади. Бу тиббий ёрдам нуксонларининг келиб чиқиши сабабига кўра қайси турига киради?

А. Субъектив ва объектив.

В. Субъектив.

С. Объектив.

Д. Ташкилий.

Е. Профилактик.

7. Жарроҳлик бўлимига 8 ёшли бола ётган эди, шифохонада диагностика асбоб-ускуна ва жиҳозлар йўқлиги сабабли беморнинг онаси бошқа тиббий муассасасига ётқизиш учун шифохонадан олиб чиқиб кетди. Бу тиббий ёрдам нуксонининг қайси турига киради?

А. Ташкилий ва объектив сабаб бўлиб ҳисобланади.

В. Субъектив сабаб бўлиб ҳисобланади.

С. Объектив сабаб бўлиб ҳисобланади.

Д. Ташкилий сабаб бўлиб ҳисобланади.

Е. Профилактик сабаб бўлиб ҳисобланади.

8. Тиббий ёрдам нуксонларининг келиб чиқиш сабабига кўра турларини айтинг?

А. Субъектив ва объектив.

В. Ташкилий, реабилитацион.

С. Ташкилий, диностик,

Д. Даволаш, субъектив,

Е. Объектив ва ташкилий.

9. Ун уч ёшли бемор даволаш муассасасидан қочиб кетди, онасининг ина қайга илтимосига биноан шифохонага ётқизилди, врачда ҳаракатсизлик сезилди. Бу тиббий нуқсоннинг келиб чиқиш сабабига қўра қайси ҳолатини қўраимиз?

А. Субъектив,

В. Объектив,

С. Субъектив ва объектив,

Д. Субъектив, ташкилий,

Е. Объектив, ташкилий.

10. 9 ёшли болага амбулаторияда тиббий ёрдам нуқсони диагностик чораталбирлар натижасида келиб чиқди. Бу нуқсон қайси босқичга қиради?

А. Госпитал босқичида,

В. ҚВП босқичида,

С. Амбулатория босқичида,

Д. Госпитал олди босқичида,

Е. диагностик босқичида.

11. Тиббий ёрдам нуқсонларининг госпитал босқичига қайси тиббий муассасалар қиради?

А. ҚВП,

В. Лазарет,

С. Тиббий санитария қисмлар,

Д. Тиббий муассасалар стационарлари,

Е. Поликлиника.

12. Саккиз ёшли бола жарроҳлик бўлимида аннектомия операциясидан кейин текширувда, операция майдонида метал жисм қолиб кетганлиги тиббий ёрдам нуқсонининг қайси босқичида олганлигини билдиради?

А. Госпитал олди босқичида,

В. Стационар босқичида,

С. Госпитал босқичида,

Д. Операциядан кейинги босқичида,

Е. Поликлиника босқичида,

13. Тўрт ёшли бола бўлимида 10 кун мобайнида даволашмоқда, тиббиёт ходими диагностик, даволаш муолажасини сифатсиз олиб бормоқда. Бу тиббий ёрдам нуқсонининг келиб чиқиш сабаби ва босқичини қўраимиз?

А. Объектив ва госпитал босқичи,

В. Субъектив ва госпитал олди босқичи,

С. Субъектив ва госпитал босқичи,

Д. Субъектив ва даволаш босқичи,

Е. Объектив ва диагностик босқичи.

14. Олти ёшли болани поликлиникада ёш врач отоларинголог қулогини текшираман деб, қулоқ нардасини шикастлад. Бу тиббий ёрдам нуқсонини келиб чиқиш сабаби ва босқичини қўраимиз?

А. Объектив ва госпитал босқичи,

В. Субъектив ва госпитал олди босқичи,

С. Субъектив ва госпитал босқичи,

Д. Субъектив ва даволаш босқичи,

Е. Объектив ва диагностик босқичи.

15. Ун ёшли бола 5 кундан бери педиатрия бўлимида даволашмоқда, лекин тиббий муассасада диагностик ва даволаш жиҳозлари етишмайди. Бу тиббий ёрдам нуқсонининг келиб чиқиш сабаби ва босқичини қўраимиз?

А. Ташкилий ва госпитал босқичи,

В. Субъектив ва госпитал олди босқичи,

С. Субъектив ва госпитал босқичи,

Д. Субъектив ва даволаш босқичи,

Е. Объектив ва диагностик босқичи.

16. 14 ёшли болани поликлиникада инструментал ва лаборатор текширувларда енгил тан жароҳати олди. Бу тиббий ёрдам нуқсон босқичи ва йўналиши бўйича турини қўраимиз?

А. Ташкилий, госпитал олди босқичи,

В. Диагностик, госпитал олди босқичи,

С. Даволаш, госпитал олди босқичи,

Д. Диагностик, госпитал босқичи,

Е. Даволаш, госпитал босқичи.

17. 10 ёшли болага бўлимида венаюнкция манипуляцияси вақтида

сигил тан жароҳати етказилди. Бу тиббий ёрдам нуксонининг босқичи ва турини кўрсатинг.

- А. Ташкилий, госпитал босқичи,
- В. Диагностик, госпитал олди босқичи,
- С. Даволаш, госпитал босқичи,
- Д. Диагностик, госпитал босқичи,
- Е. Даволаш, госпитал олди босқичи,

18. Икки ёшли рахит билан касалланган болани ҚВП шароитида тиббий ходимлар ўз вақтида патронаж қилмади. Бу тиббий ёрдам нуксонининг қайси кўринишига қиради?

- А. Диагностик,
- В. Ташкилий,
- С. Даволаш,
- Д. Профилактик,
- Е. Арлаш.

19. Жарроҳлик бўлимига 12 ёшли бола ётқизилди, даволовчи врач тажрибали бўлим мудир ва илмий унвони бўлган мутахассислар билан маслаҳатлашмай операциyani ўтказди. Натижада бемор ногирон бўлиб қолди. Бу тиббий ёрдам нуксонининг қайси кўринишига қиради?

- А. Диагностик,
- В. Ташкилий,
- С. Даволаш,
- Д. Профилактик,
- Е. Техник.

20. 13 ёшли қиз болани стоматолог қабулида юкори жағидан тишини оламан деб гаймор бушлнгини тешиб қўйди. Бунда врач-стоматолог қандай тиббий ёрдам нуксонини содир қилган?

- А. Госпитал олди босқичи, ташкилий нуксон,
- В. Госпитал олди босқичи, диагностик нуксон,
- С. Госпитал олди босқичи, даволаш нуксони,
- Д. Госпитал босқичи, даволаш нуксони,
- Е. Госпитал босқичи, диагностик нуксон.

21. 11 ёшли болани физиотерапия муолажаларини ўтказиш вақтида бемор соглигининг бузилишига сабаб бўлган енгил тан жароҳати олди. Бу тиббий ёрдам нуксонининг қайси турига қиради?

- А. Ташкилий,
- В. Диагностик,
- С. Даволаш,
- Д. Профилактик,
- Е. Реабилитацион.

22. Ўн беш ёшли болани врач текшириб, унинг анамнезини старлича тахлил қилмади. Бу тиббий ёрдам нуксонларининг келиб чиқиши сабабига кўра қайси турига қиради?

- А. Субъектив ва объектив,
- В. Субъектив,
- С. Объектив,
- Д. Ташкилий,
- Е. Профилактик.

23. Жарроҳлик бўлимида 8 ёшли бола ётган эди, шифохонада диагностик асбоб-ускуна ва жиҳозлар йўқлиги сабабли беморнинг онаси бошқа тиббий муассасига ётқизиш учун шифохонадан олиб чиқиб кетди. Бу тиббий ёрдам нуксонининг қайси турига қиради?

- А. Ташкилий ва объектив сабаб бўлиб ҳисобланади,
- В. Субъектив сабаб бўлиб ҳисобланади,
- С. Объектив сабаб бўлиб ҳисобланади,
- Д. Ташкилий сабаб бўлиб ҳисобланади,
- Е. Профилактик сабаб бўлиб ҳисобланади.

24. Беморда касалликнинг симптомсиз ёки атипик кечуви тиббий нуксонларининг келиб чиқиш сабабига кўра қайси турига қиради?

- А. Ташкилий
- В. Субъектив
- С. Субъектив ва объектив
- Д. Объектив
- Е. Профилактик

25. Қабул бўлими навбатчи врач
тажрибасизлиги туфайли қон
тахлилини нотўғри текширувдан
ўтказди. Бу тиббий ёрдам
нуқсонларининг келиб чиқиши
сабабига қўра қайси турига кириди?

- A. Ташкилий
- B. Субъектив ва объектив
- C. Объектив
- D. Субъектив
- E. Профилактик

26. Тиббий ёрдмининг кечикиб, тулик
кўрсатилмаслиги нуқсонларининг
келиб чиқиш сабабига қўра қайси
турига кириди?

- A. Даволаш, субъектив
- B. Ташкилий, реабилитацион
- C. Ташкилий, диагностик
- D. Субъектив, объектив ва ташкилий
- E. Объектив ва ташкилий

27. Беморда манипуляция
(ангиография) ўтказиш натижасида
тўсатдан рефлектор равишда юраги
тўхтаб қолди. Бу ҳолатни қандай
баҳолайсиз?

- A. Тиббиёт ходими қилмиши.
- B. Бахтсиз ҳодиса,
- C. Касбий малакасизлик,
- D. Врач лоқайдлиги.
- E. Врач хатоси.

28. Тўрт ёшли бола бўлимида аниқ
ташхиссиз 10 кун мобайнида
даволанимқда, сабаби тиббиёт ходими
шу ўпан вақт мобайнида тулик
диагностик текширувлардан
ўтказмаган. Бу тиббий ёрдам
нуқсонининг келиб чиқиш сабаби ва
босқичини кўрсатинг?

- A. Объектив ва диагностик босқичи
- B. Субъектив ва госпитал босқичи
- C. Субъектив ва госпитал олди босқичи
- D. Объектив ва госпитал босқичи
- E. Субъектив ва даволаш босқичи

29. Поликлиникада тиббий ходим олти
ёшли боланининг қулоғини ювамай деб,

нардасини шикастлади. Бу тиббий
ёрдам нуқсонини келиб чиқиш сабаби
ва босқичини кўрсатинг?

- A. Объектив ва диагностик босқичи
- B. Субъектив ва госпитал олди босқичи
- C. Объектив ва госпитал босқичи
- D. Субъектив ва госпитал босқичи
- E. Субъектив ва даволаш босқичи

30. Туман марказий шифохонасининг
педиатрия бўлимида зарур диагностик
жихозларнинг йуклиги сабабли 10 ёшли
боланинг касаллигини аниқлашнинг
имкони бўлмапти. Бу тиббий ёрдам
нуқсонининг келиб чиқиш сабаби ва
босқичини кўрсатинг?

- A. Субъектив ва госпитал босқичи
- B. Ташкилий ва госпитал босқичи
- C. Субъектив ва госпитал олди босқичи
- D. Объектив ва госпитал олди босқичи
- E. Субъектив ва даволаш босқичи

31. Диагностика бўлимида беморга
сийдик пуфегини текшириш мақсадида
вена ичига 30 см3 70% дийодон
эртмаси юборди. Беморда талваса
хуружи бошланиб биологик ўлим қайд
қилинди. Сиз бу жараёнга қандай баҳо
берасиз?

- A. Касбий малакасизлиги,
- B. Врач хатоси.
- C. Врач эҳтиётсизлиги,
- D. Бахтсиз ҳодиса,
- E. Врач совукқонлиги.

32. Олий маълумотли хамшира уй
шароитида мутахассислик дипломинин
олмасдан, беморларни даволаш билан
шугулланмоқда, бу ҳолатни қандай
баҳолайсиз?

- A. Мансабини суистеъмол қилиш
- B. Савдо қилиш ёки хизмат кўрсатиш
қоидаларини бузиш
- C. Фаолият билан лицензиясиз
шугулланиш
- D. Тўғри ҳаракат олиб бормоқда
- E. Ўз лавозимига лаёқатсиз қараши

33. Терапия бўлимида тиббий ходим ушбу бўлимида ёғиб даволанмаган II. исмли фукарога даволанган деган маълумотнома берди. Ушбу ҳолат қандай боҳоланади?

А. Хўжалик фаолиятида учрайдиган жиноятлари

В. Оила, ахлоқ ва ёшларга қарши жиноятлари

С. Мансаб сохтакорлиги

Д. Ҳаётга ва соғлиққа хавф солувчи жиноятлари

Е. Оилада учрайдиган жиноятлар

34. Қандай ҳолларда тиббий ходимларни ўз касбига совуққонлик билан қараш деб таърифланади?

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги ҳарфли қоддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А — тўғри: 1, 2, 3. В — тўғри: 1, 3. С — тўғри: 2, 4. Д — тўғри: 4. Е — тўғри: 1, 2, 3, 4.

36. Тиббий ёрдам нуксонлари билан боғлиқ ноҳуш салбий оқибатларини кўрсатинг?

1. Беморнинг ўлими,

2. Беморда ҳаёт учун хавфли ҳолат ривожланиши,

3. Бемор умумий меҳнат қобилиятининг кўп миқдорда тургун йўқолиши,

4. Ҳомиланинг тушиши

37. Тиббий ёрдам нуксонларининг субъектив сабабларига нималар қиради?

1. Врачнинг профессионал қобилиятсизлиги,

2. Бемор аҳволига эътибор бермаслик,

3. Малакасизлик,

4. Анамнезнинг етарлича таҳлил қилинмаслиги.

38. Тиббий ёрдам нуксонлари моҳияти бўйича бўлинади:

1. Даволаш,

2. Қасалга етарли эътибор бермаслик.

3. Диагностика.

4. Керакли жиҳозларнинг етишмаслиги.

39. Тиббий ёрдам нуксонларининг салбий оқибатларига қиради:

1. Салбий,

2. Ўлимга олиб келувчи,

3. Ижобий,

4. Ўлимга олиб келиш мумкин бўлган сабаблар.

40. Беморнинг тиббий ёрдамига кеч мурожаат қилиши тиббий ёрдам

А. Қобилиятсизлиги.

В. Малакасизлиги. Уқувсизлиги.

С. Бепарволиги, лоқайдлиги,

Д. Қасалликнинг атипик кечуви,

Е. Қобилиятсизлиги, қасалликнинг атипик кечуви

35. Травмотология шифохонасида тиббий ходим беморнинг гипс боғламини ечиш вақтида болдир юмшоқ тўқималарини шикастлади. Ушбу ҳолатни баҳолаб беринг?

А. Тиббий ходим ноҳуш хатти-ҳаракати.

В. Ятрогения,

С. Шифокор ҳатоси,

Д. Бахтсиз ҳодиса,

Е. Тиббий ходим жинояти

нуксонларининг келиб чиқиш сабабига кўра қайси турига қиради?

1. Субъектив,

2. Ташкилий,

3. Субъектив ва объектив,

4. Объектив,

41. Тиббий ёрдам нуксонларининг госпитал олди босқичига қайси тиббий муассаса қирмайдиган?

1. Амбулатория,

2. Поликлиника,

3. Травм пункт,

4. Шошолинч тиббий ёрдам маркази.

42. Тиббий ёрдам нуксонлари босқичи бўйича турларини кўрсатинг?

1. Госпитал олди босқичи,

2. КВП босқичи,

3. Госпитал босқичи,

4. Туман марказий шифохонаси босқичи,

43. Тиббий ёрдам нуксонларини турларини кўрсатинг?

1. Ташкилий,

2. Диагностик,

3. Даволаш,

4. Профилактик

44. Неврология бўлимида 10 ёшли бола нотўғри даволаниши натижасида соғлигининг узок муддатга бузилиши содир бўлди. Қандай оқибат ривожланди?

1. Профилактик кўринишидаги ТЁН билан боғлиқ нохуш салбий оқибат,
2. Диагностик кўринишидаги ТЁН билан боғлиқ нохуш салбий оқибат,

3. Ташкилий кўринишидаги ТЁН билан боғлиқ нохуш салбий оқибат,
4. Даволаш кўринишидаги ТЁН билан боғлиқ нохуш салбий оқибат,

Жавоблар жумласи алоҳида мазмунга эга бўлган икки қисмдан иборат, иккала қисм «чунки» боғловчи билан боғланган тестларда 1-чи ва 2-чи қисм жумлалари мазмунининг алоҳида тўғри ёки нотўғрилигини, кейин эса уларнинг бирлашган ҳолидаги мазмунининг алоқадорлигини аниқланг ва қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

Жавоб	1-жумла	2-жумла	Боғлам
А	тўғри	тўғри	тўғри
В	тўғри	тўғри	нотўғри
С	тўғри	нотўғри	нотўғри
Д	нотўғри	тўғри	нотўғри
Е	нотўғри	нотўғри	нотўғри

45. Диагностик муолажаларни малакасиз бажариш ТЁКН субъектив сабабларига киради, чунки тиббий ходим фаолияти билан боғлиқ ТЁКН субъектив сабаб ҳисобланади.

46. Ятроген патология бемор айби билан ривожланади, чунки бемор билан боғлиқ ТЁКН объектив сабаб ҳисобланади.

47. Туман Марказий Касалхонасида асосий касалликни кеч диагностикалаш госпитал босқич дефектига киради, чунки госпитал босқич касалхона қабул бўлимидан бошланади.

48. Организмнинг анатомо-физиологик хусусиятлари, касалликнинг атипик кечиши ТЁКН объектив сабабларига киради, чунки бемор билан боғлиқ ТЁКН объектив сабаб ҳисобланади.

49. Поликлиникада йўл қўйилган ТЁКН госпитал олди босқичга киради, чунки КВПда йўл қўйилган нуқсон ҳам госпитал олди босқичга киради

50. Тиббий фаолиятдаги бахтсиз ҳодиса ТЁКНга кирмайди, чунки бахтсиз ҳодиса салбий оқибатга олиб келмайди.

HAZOPAT CAVOLLARI

- ✓ Тиббий ёрдам нуқсони тушунчаси, моҳиятини айтиб беринг.
- ✓ Тиббий ёрдам нуқсони таснифи, сабабларини айтиб беринг.
- ✓ Тиббий ёрдам нуқсони билан боғлиқ нохуш салбий оқибатларни кўрсатинг.
- ✓ Нохуш салбий оқибатларнинг ҳуқуқий баҳолашини айтинг
- ✓ Ташкилий нуқсонларнинг турларини санаб беринг.
- ✓ Тиббий ёрдам нуқсонининг сабабларига нималар қиради?
- ✓ Тиббий ёрдам нуқсони билан боғлиқ суд-тиббий экспертиза масалалари вазибаларига нималар қиради?
- ✓ Шифокор ҳаракатини, айнан шифокор ҳаракати ёки йўқлигини баҳолаш алгоритми босқичларини кўрсатинг?
- ✓ Далилий шароитларни аниқлаш учун комиссия нималарни намоён қилиши керак?
- ✓ Патологик жараёнга тааллуқли бўлмаган шифокорнинг ҳаракатларига нималар қиради.
- ✓ ТЁН билан боғлиқ суд-тиббий экспертизада қимлар қатнашади?
- ✓ Тиббий қуч ва воситаларни нораціонал тақсимланиши тиббий фаолият юритувчи ҳужжатлардаги норматив ҳолатларни била туриб бузиш ТЁНнинг қайси турига қиради?
 - ✓ Ҳозирги вақтда ТЁН лари ошиб бормоқда, бу ҳақда сизнинг фикрингиз?
 - ✓ Шифокор ҳаракатини айнан шифокор ҳаракати ёки йўқлигини баҳолаш алгоритми босқичлари.
 - ✓ Тезкорлик ҳаракатларининг турлари.
 - ✓ ТЁН нинг профилактик нуқсонлари .
 - ✓ ТЁН нинг бошқа сабабларига изоҳ.
 - ✓ ТЁН билан боғлиқ бўлган суд- тиббий экспертиза жараёни қандай масалаларни ҳал қилади?

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УЧУН КЎРСАТМАЛАР

- ❖ Ўқув гуруҳи ичида «Тиббий ёрдам нуқсони» мавзусида анжуманлар ўтказиш.
- ❖ Мавзуга оид альбом, макет, стенд, слайд, ўқув жадвалари ва тест саволлари тузиш.
- ❖ Ўқитувчи назорати остида «Тиббий ёрдам нуқсонининг сабаблари» мавзусида мунозарали суҳбат ўтказиш.
- ❖ Мавзу бўйича янги педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда интерактив ўйинлар ўтказиш.

Гуруҳ билан ишлаш коидалари

Гуруҳ аъзоларининг ҳар бири:

- ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;
- ўзларига ёрдам керак бўлганда сурашлари мумкин;
- ёрдам сураганларга кўмак беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолаш жараёнида иштирок этишлари лозим;
- «Биз бир кемадамиз, бирга чўкамиз ёки бирга қутиламиз» коидасини яхши билишлари лозим.

1 - Ўқув топшириқ

1.Саволга жавобни шакллантиринг.

- Нохуш салбий оқибатларга мисоллар келтиринг?
- ТЁКНнинг госпитал олди босқичига кирувчи муассасаларни айтинг.
- ТЁКН билан боғлиқ СТЭ саволларни келтиринг.

2. Ушбу тушунчаларнинг мазмунини ёритинг:

Диагностик, даволаш, профилактик, ташкилий нуқсонлар; субъектив, объектив, ташкилий сабаблар, шифокор ҳаракати, шифокор ҳаракатсизлиги.

2-Ўқув топшириқ

1. 6 - мавзуда баён этилган маълумот мазмунини диққат билан ўрганиб чиқинг.
2. Чизмаларни организацларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг (таклиф қилинган асосий тушунчалардан фойдалансангиз бўлади).

Чизмаларни организацлар	Асосий тушунчалар (калит сўзлар)
Кластер (1.1)	«Тиббий ёрдам нуқсонлари». « Тиббий ёрдам нуқсонлари сабаблари» «Нохуш салбий оқибатлар». «Тиббий экспертиза турлари».
Б.Б.Б. жадвал (1.2 - намуна) Тоифали жадвал (1.3 – намуна) Инсерт жадвали (1.4 – намуна)	- Комиссион экспертиза. - Тиббий ёрдам кўрсатиш нуқсонлари. - Диагностик хатолар. -Даволаш хатолари. -Профилактик хатолар.

«Нима учун?» (1.6 - намуна)	- Нима учун ТЁН билан боғлиқ суд-тиббий экспертиза ўтказилади? -Нима учун ТЁН ўрганилади? - Нима учун ТЁН содир этилади?
«Балиқ скелети» (1.7 - намуна)	-Даволаш нуксонларининг мавжудлиги. -Диагностик нуксонларининг мавжудлиги. -Профилактик нуксонларининг мавжудлиги.
«Т – жадвал» (1.8 - намуна) CWOT (1.9 - намуна)	- Тиббий аралашувни рад этиш. - Фуқароларнинг розилигисиз тиббий ёрдам кўрсатиш. - Ихтисослашган тиббий ёрдам. -ТЁКН олдини олиш.
«Қандай?» (1.10 - намуна)	- Нохуш салбий оқибатларга қандай омиллар сабаб бўлади? - ТЁН билан боғлиқ суд-тиббий экспертиза ўтказиш. -ТЁКН олдини олиш
«Нилуфар гули» (1.12 - намуна)	Аввал олинган маълумотларга асосланиб чизма ёки диаграмма (хохишингизга биноан) ишлаб чиқинг: - асосий муаммо - кичик муаммо

4-МАВЗУ

Тиббий ходимларининг килмишлари (айб-хатолари). Соғлиққа етказилган зарар. Тиббий ходимларнинг ножўя хатти-ҳаракатлари, турлари, врач хатолари турлари келиб чиқиши сабаблари. Тиббий амалиётда бахтсиз ходисалар. Ятроген касалликлар ва шикастлар. Тиббий ходимларнинг фукаролик-процессуал жавобгарлиги. Соғлиққа етказилган зарар, уни аниклаш, ундириш тартиби ва воситалари.

Ўқитишнинг технологияси

Вақти 5 - 6 соат	Талабалар сон: 8 - 9 нафар
Ўқув маишулотини шакли	Билимларни чуқурлаштириш, кенгайтириш ва амалда бажариш бўйича амалий машғулот.
Амалий маишулотининг тузилиши	-Тиббий ходимнинг ножўя хатти- ҳаракатлари. -тиббий ходимнинг ножўя хатти-ҳаракатларининг турлари. -врач хатоси; -бахтсиз ҳодиса; -ятрогения; -фукаролик айб хатолари. -маъмурий айб хатолар; -ингизомий айб хатолар; - тиббий ходимнинг ножўя хатти- ҳаракатларини жазолаш тартиби.
Ўқув машғулотининг мақсади: Тиббий ходимнинг айб хатолари. уларнинг турлари. сабаблари, босқичлари,оқибатлари ҳамда жазолаш турлари билан таништириш.	
Педагогик вазифазар: - Тиббий фаолиятдаги килмишлар тушунчасига таъриф беради, -килмишларининг турлари, сабабларини кўрсатади. - врач хатоси, бахтсиз ҳодиса, ятроген патология ва уларнинг йўл қўйилиш босқичларига тушунча беради. - тиббий ходимнинг ножўя хатти-ҳаракатларини жазолаш тартиби тўғрисида маълумотлар беради.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: -Тиббий ходимнинг ножўя хатти-ҳаракатлари турларини ўрганади; - фукаролик айб хатоларини ўзлаштиради; - маъмурий айб хатолар турларини ўзлаштиради; - ингизомий айб хатолар ва жазолаш тартибини ўрганади; -бахтсиз ҳодисалар ва уларнинг сабабларини ўрганади; -врач хатолари, сабаблари, баҳолаш мезонларини ўрганади; -тиббий ходимнинг ножўя хатти- ҳаракатларини жазолаш тартибини ўрганади.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Блиц-сўров, биргалликда ўқиймиз. "Айб -хато" сўзига кластер, баҳо-мунозара.
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, ўқув қўлланма, жавоблар, бўр, доска. Компьютер мультимедия дарсликлари, СТЭ иш
Ўқитиш шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гурӯҳ бўлича ўқитиш.
Ўқитиш шaroитлари	Маъруза мос жиҳозланган аудитория (СТЭ объектлари, СТЭ хужжатлари ва х.к.).

Амалий машғулотнинг технологик картаси

Босқичлар ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (15 мин)	1.1 Мавзу: Тиббий ходимларнинг қилимишлари. Соғлиққа етказилган зарар. Мақсад: Тиббий ходимнинг айб хатолари, уларнинг турлари, сабаблари, босқичлари, оқибатлари, ҳамда жазолаш турлари, уларнинг олдини олишни ўргатиш. Режа: -Тиббий ходимлар касбий ҳуқуқбузарликлари, турлари билан таништириш; -ингилизомий, фуқаролик, маъмурий қилимишлар, уларнинг сабабларини ўргатиш; -бахтсиз ҳодиса, сабаблари, аниқлаш мезонларини ўргатиш; -врач хатоси ва ятроген патологиялар тушунчалари билан таништириш; -тиббий ходимлар ҳуқуқбузарликларини олдини олиш масалалари ҳақида тушунча бериш; -тиббий ходимнинг ноҳўя хатти- ҳаракатларини жазолаш тартибини ўргатиш. Машғулот ҳамкорликда ишлаш технологиясини қўллаган ҳолда организаёлардан фойдаланиб) ўтишни маълум қилади (жадвал 1). 1.2. Ақил ҳужум усулидан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайёргарлик даражасини аниқлайди: «Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари» мавзусини ўзлаштириш учун зарур бўлган асосий терминлар, атамаларни биласиз? Уларнинг мазмунларига изоҳ бериш? Мавзунинг муҳокамаси гуруҳларда давом этишини ўзлон қилади.	1.1. Мавзунинг асосий ва саволларга жавоб беради. Адабиётлардан фойдаланиб, организаёларни ва мустақил тулади. Ўзаро таққослайди, тулдирди. Муаммони аниқлаш ва счим вариантларини ишлаб чиқиш учун ижодий ёндашади
2-босқич Асосий қисм (150 мин)	2.1. Талабаларни 2-3 гуруҳга бўлади, ҳар бирига вазифа беради: саволларга жавоб бериш - топширик, организаёл чизмасини чизиш - 1-жадвал, тест ишлаш). Машғулот сўнггида кутилаётган ўқув натижаларини эслатади (талаба билиши «ерек»): -Тиббий ходимлар касбий ҳуқуқбузарликлари, турларини; -ингилизомий, фуқаролик, маъмурий қилимишлар, уларнинг сабабларини; -бахтсиз ҳодиса, сабаблари, аниқлаш мезонларини; -врач хатоси ва ятроген патологиялар тушунчаларини; -тиббий ходимлар ҳуқуқбузарликларини олдини олиш масалаларини. 2.2. Гуруҳда ишлаш қоидаи билан таништиради (1-илова). Баҳолаш мезонларини ҳам намоиш қилади. 2.3. Вазифани бажаришда ўқув материаллари (маъруза матни, ўқув қўлланма, ЖК, ЖПК)ларидан фойдаланиш мумкинлигини эслатади. Гуруҳларда иш бошлагани тақдиф этади. 2.4. Тайёргарликдан кейин амалий ишлар бошлангани ўзлон қилади (топшириклар қўлида келтирилган). 2.5. Талабалар бахтсиз ҳодисалар, врач хатоси ва ятроген шикастларни шарҳлайди, ҳужжатларга эътибор беради, аниқлик киритади. 2.6. Талабаларга 1-жадвал бўйича ифодаланган организаёлардан намуна намоиш қилади ва шундай чизмалар тайёрлашни айтади. Тушунчаларга тушунчаларни туғрилайди ва саволларга жавоб қайтаради. Гуруҳлар фаолиятига умумий балл беради.	2.1. Ўқув натижаларини тақдиф қилади. 2.2. Саволлар беради. 2.3. Жавобларни тулдирди. 2.4. Жадвал тушунчаларини тулдирди ва муҳокамада иштирок этади.
3-босқич Якуний қисм (15 мин)	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларини раёблангирди. 3.2. Мустақил иш сифатида «Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликларини олдини олиш ҳозирги замон талаби нигоҳида» мавзусида «жадвал» сўнгги топширади	3.1. Эшитди. 3.2. Топширикни қилади.

Касбий ҳуқуқбузарлик – бу тиббий ходимнинг ўз касбий фаолияти билан боғлиқ вазифалари, бурчлари, мажбуриятларини белгиланган тартибга, қоидага, бўйруққа, йўриқномага ва қонунга зид ҳолда қасддан (ўз манфаатини кўзлаган ҳолда) ёқа бепарволик туфайли бажармаслик демакдир.

Касбий ҳуқуқбузарликлар ҳуқуқий нуқтан назардан 2 гуруҳга бўлинади:

1. Қилмиш (айб-хато).

2. Жиноят.

Қилмиш – бу жамият учун хавfli бўлмаган белгиланган тартибга ҳилоф, ноўрин хатти-ҳаракат бўлиб, бу ҳолат юзасидан қонунда жиноий жавобгарлик белгиланмаган. Бирок ҳар қандай қилмишга маъмурий, интизомий, ахлоқий жазо қўлланилади. Шу сабабларга кўра қилмишлар 3 гуруҳга бўлинади:

а) фуқаролик айб хатолар. Даволаш муассасаси мулкига зиён етказиш (медикаментларнинг тўғри сақлай олмаслик), шунингдек, беморни нотўғри даволаш оқибатида зиён етказиш;

б) маъмурий айб хатолар. Даволаш муассасаси бошқарув тартибининг бузилиши. Масалан, бемор госпитализацияси, техника хавфсизлиги, ёнгинга қарши, санитар-эпидемиологияга қарши қоидаларни бузиш;

в) интизомий айб хатолар. Соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида ўрнатилган ҳулқ-атвор меъёрлари, яъни меҳнат, хизмат, ишлаб чиқариш интизомининг бузилиши тушунилади. Интизомий айб хатоларга қуйидагилар қиради:

- ишга келмаслик, ишга кеч қолиш, бош шифокор, унинг ўринбосари ва бўлим бошлиғи топшириқларини бажармаслик ва хоказолар.

Айб хато бир вақтда ҳуқуқ - тартибнинг бир неча томонлама қўринишига эга бўлиши мумкин, (ҳуқуқий-фуқаролик ва маъмурий, интизомий ва бошқ.) Масалан, тиббиёт ходими ички интизом қоидаларини бузган ҳолатда даволаш муассасасига зарар етказди, унинг ҳаракати бир вақтнинг ўзида маъмурий ва фуқаролик айб хатоси деб ҳисобланади.

Айб хатонинг ҳар бир турнда жавобгарлик белгиланган.

Тиббий ходимларнинг фуқаролик жавобгарлиги уларга нисбатан жазолар ёки жазо қўллашдан иборат. Масалан, мол-мулкка зарар етказилганда ўрнини қоплаш, дори-дармонлар қўп миқдорда ишлатилганда, нотўғри даволаниш оқибатида бемор меҳнат қобилиятини йўқотганда, нафакат суд орқали (фуқаролик арзи), балки жамоат тартиби орқали олиниши мумкин.

Тиббиёт ходимларининг моддий жавобгарлиги фақат тиббиёт ходимлари томонидан тиббий муассаса ёки беморга етказилганда тўлиқ бўлиши мумкин. Агар ходим билан тўлиқ моддий жавобгарлик бўйича шартнома тузилган бўлса, ёки чекланган бўлса (яъни олдиндан ўрнатилган тартиб бўйича зарарни қоплаш

қоидалари бўйича); ходимлар ўз ихтиёрий равишда зарарни қоплашдан бош тортсалар у қонунга асосан ундирилади. Етказилган зарар ўлчами ишчининг ўртача ойлик иш ҳақи ҳисобидан 1/3 қисмдан зиёд бўлмаса, у суд орқали ундирилади.

Тиббиёт ходимларига нисбатан маъмурий жавобгарлик қуйидаги қўринишда бўлади: жарима, конфискация (асбоб усқуналарни, препаратларни ўрнини қоплаш), эгаллаб турган лавозимидан вақтинчалик четлатиш ва бошқалар. Маъмурий жавобгарлик асосан ҳокимият қошида ташкил этилган маъмурий комиссиялар орқали ҳамда маълум бир мансабдор шахслар (милиция ходимлари, қасаба уюшмаси ходимлари) орқали амалга оширилади.

Интизомий жавобгарликлар асосан ходим фаолият қўрсатган тиббий муассаса маъмурияти томонидан ёки бўйсунтириш тартиби орқали юқори ташкилот томонидан интизомий жазолар (огоҳлантириш, хайфсан, бошқа лавозимга ўтказиш, ишдан четлатиш ва бошқалар) орқали амалга оширилади.

Айб ҳато аниқлангандан сўнг интизомий жазо белгиланади ва у айб ҳато содир этилгандан сўнг 6 ой ичида қўлланилиши мумкин.

Тиббий ходимларнинг фаолиятида қўпинча интизомий ва фуқаролик айб ҳатолар қузатилади.

Тиббий амалиётда врач ҳатолари ва бахтсиз ҳодисаларнинг тиббий-ҳуқуқий тамойиллари

Врачларнинг ҳатоси — бу врачнинг ҳаракати ва муҳокамасида сидқидилдан янглишишидир. Баъзан, врач маълум бир конкрет ҳолатда ўзининг ҳақлигига ишонган ҳолда, виждони нимани қўрсатса, шунга қараб сидқидилдан ҳаракат қилади ва шунга қарамасдан ҳатоликка йўл қўяди.

Бунинг объектив ва субъектив сабаблари бор.

1. **Врачлар ҳатосининг объектив сабабларига қуйидагилар қиради:** - тиббиётнинг шу соҳаси бўйича касалликнинг этиологияси, патогенези ва клиник белгилари тўлалигича маълум бўлмаслиги, ташхис қўйишнинг объектив қийинлиги, касалликнинг ноаниқ ўтиши, бир беморда бир нечта касалликлар бўлиши, беморнинг оғир ҳушсиз ҳолда бўлиши ёки текшириш учун вақт етишмаслиги ва керакли диагностик аппаратларнинг бўлмаслиги.

2. **Врачлар ҳатосининг субъектив сабаблари:** врачнинг тайёргарлиги ва амалий тажрибасининг етишмаслиги туфайли анамнезтик маълумотларни, клиник қузатиш натижаларини, лаборатория ва инструментал текширув усулларини яхши баҳолай олмалиги ёки ўзининг билимини ва имкониятларини ортиқча баҳолаш ва бошқалар қиради.

Врачлик ҳатосига йўл қўйилишида врачнинг ҳаракатида ҳеч бир жиноят белгилари қузатилмайди. Бунда врачнинг фаолиятида қонун билан ҳимояланувчи шахснинг соғлиги ва ҳаётига ҳавф солувчи ҳеч бир жиноят изи

йўқ. Шунинг учун врач ўзининг хатоси учун жиноий жавобгарликка эмас, балки маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин.

Врачларнинг хатосини куйидаги турларини фарклаш мумкин:

- *диагностик хатолар;*
- *техник хатолар;*
- *даволаш усуллари танлаш ва даволашдаги хатолар;*
- *тиббий ёрдамни ташкил қилишдаги хатолар;*
- *тиббийёт ҳужжатларини тулғазинишдаги хатолар;*
- *тиббийёт ходимларининг ахлоқий хатолари (деонтологик ҳолатлар).*

Тиббий фаолиятда врач хатоларидан қочиб бўлмайди. Врачга боглик бўлмаган нафакат субъектив, шу билан бирга объектив хатолар ҳам учраб туради. Шунга қарамай, ҳар бир врач хатоси албатта таҳлил қилиниши ва ўрганилиши лозимки, у бошқа хатолар манбаига айланиб қолмаслиги керак.

Амалиёт шуни кўрсатадики, врачлар ва ўрта тиббийёт ходимларига нисбатан шикоятлар сезиларли фойзга ташкил қилиб, булар тиббий ходимларнинг беморларга ва уларнинг яқинларига нисбатан ноўринли ёндашилиш, деонтологик қоида ва нормаларни бузишда намоён бўлади.

Диагностик хатолар. Клиник диагноз – бирмунча мурракаб кўп компонентли текширув бўлиб, бир томондан касалликнинг этиологияси, патогенези, клиник ва патоморфологик белгиларнинг юзага чиқиши, бошқа томондан эса маълум касалликнинг индивидуал хусусияти ва кечишига боглик бўлади. Кўпчилик касалликлар жараёни ўзини яширин даври билан узок ва амалий жиҳатдан симптомсиз кечиши ҳолатида бўлиши мумкин. Бу ёмон сифатли ўсмалар (ёшлик даврларда), сурункали захарланиш, ўлик ҳомиладорлик ва бошқаларга тааллуқли. Кўпинча диагнозда кийинчиликлар юзага келиши айрим касалликларнинг яширин ва тез кечиши билан боглик бўлади.

Юқорида айтиб ўтилгандек, касалликларни атипик кечиши, бир инсонда икки ёки бир қанча касалликларни комбинациялашган кўринишида кечиши ва беморнинг қисқа вақтда оғир хушсиз ҳолати ташхис қўйиш кийинчилигини туғдиради.

Алкоголдан мастлик ҳолати диагностикасини бир қанча кийинлаштириб, кўпинча касаллик ва травмалар симптомларини никоблайди ёки ўзгартиради.

Диагностик хатоларга оид мисоллар:

1. 13 ёшли бола қорнида оғриқ, қўнғил айланиши, кўп қусиш, суюқ сувсимон нажас кузатилиб 2- кунга ахлат массасида шиллик пайдо бўлди. Тана ҳарорати 38°C га кўтарилди. Бола ва унинг ота-онаси касалликни овқатланиш билан боғлаб, болаларни даволаш бўлимига қоринда тарқалган оғриққа шикоят

килиб келди. Объектив кўриқда қорин бир канча таранглашган ва барча соҳалари оғрикли эканлиги аникланади. Қорин пардада таъсирланиш белгилари йўқ. Дефеккациядан сўнг қорин юмшади, оғриқ кўтарилувчи ва тушувчи ичак қисмлари бўйлаб кузатилади. Қонда лейкоцитоз (16 500 лейкоцитлар ҳисобига) СОЭ 15 мм/с «ўткир гастрозентрит» диагнози қўйилиб, консерватив даво тавсия қилинди. Даво муолажаларидан кейин ҳам бола аҳволи яхшиланмади. Стационар даволанишнинг 3-куни уни жарроҳ кўриб, хирургик касалликни аниқлади ва жарроҳлик бўлимига ўтказишни тавсия қилди. Боланинг умумий аҳволи оғирлашиб, перитонит белгилари юзага келгандан сўнг лапоротомия қилинди. Қорин бўшлиғида суяқ йиринг топилди. Перитонит манбаи кичик чанок бўшлиғида кўричак ва сигмасимон ичаклар оралиғида жойлашган гангриноз - ўзгаришли чувалчангсимон ўсимта эканлиги аниқланди. Болани кутқаришнинг имкони бўлмади. У тарқалган перитонит туфайли ривожланган умумий организм интоксикациясидан вафот этди. Суд-тиббий экспертлар комиссияси ҳулосасига кўра ўлим сабаби кечиккан диагностика, ўткир аппендицит атипик кечиши, ўсимтани кичик чанок бўшлиғида ғайриодатий жойлашуви деб белгиланди.

2-мисол. Бемор 56 ёшда. Тарқалган атроф тўқима билан инфильтрацияланган флегмонозли аппендецит кўр ичакнинг хавфли ўсмаси билан адаштирилган. Бемор текширувдан ўтказилганда унда қайта-қайта қусиш, озиб кетиш аппендицитга хос симптомларининг йўқлиги, аниқ билинадиган ўнг ёнбош соҳада ўсмасимон ҳосила, пайпасланганда ичак тутилиши каби белгилари бўлган. Бемор икки марта операция қилинди. Биринчи операция полиатив бўлиб – илиостома қўйилди, иккинчисида радикал йўғон ичак «ўсма» соҳаси резекция қилинди. Тўғри диагноз бемордан биопсия олингандан сўнг қўйилди. Кейинчалик мурдани очиш жараёнида шу нарса аниқландики, бемор иккинчи травматик операциядан кейин ривожланган тарқалган йирингли перитонит натижасида вафот этган.

Бу ҳолатда тиббий ходим томонидан даво усулини танлаш ва олиб бориш билан боғлиқ хатоликларга йўл қўйилган. Бу ҳилдаги хатоликлар диагностикак турдаги хатоликларга нисбатан бир неча марта кам учрайди.

Даволаш услубини танлаш ва ўтказишдаги хатолар. Диагностикак хатоларга нисбатан кам учрайди. Бир қатор ҳолатларда нотўғри ёки кечиктирилиб ўтказилган диагностика натижасида ривожланиши кузатилади. Лекин тўғри ва ўз вақтида ўтказилган диагностика ҳолатларида ҳам даволаш хатолари кузатилади (масалан, даволаш услубини нотўғри танлаш, ўз вақтида даволашни бошламаслик, жарроҳлик аралашув ҳажми ва услубини нотўғри танлаш). Баъзида ўз вақтида ўтказилган даволаш услубини танлаган вақтида

ҳам унинг техникасида ҳам хатолар бўлиши мумкин. Бу асосан жарроҳлик операцияларига тааллуқлидир.

Даволашни ўтказишида ва уни тавсия этишида йўл қўйилган хатоларга оид мисоллар:

1. 63 ёшли эркак киши макрогематурия давридаги 8 соат давом этган ўткир сийдикнинг тутилишидан урологик стационарга мурожаат қилиб келган. Текширув вақтида унинг артериал босими 130/180 мм.с.м.у.ст. га тенг, яъни коникарсиз бўлган. Сийдик пуфагининг орка девори соҳасидан шошилиш цистоскопия ўтказилганда 3х4 см ўлчамдаги қайталовчи ўсма аниқланган. Бир ҳафтадан кейинги цистогаммада ҳам сийдик пуфагининг тўлалиги ва 1,0х1,0см ўлчамдаги ўсма аниқланади. Шу маълумотларга асосан қон кетиш билан асоратланган, сийдик пуфаги орка деворининг раки диагнози қўйилади. Лекин операция вақтида ўсма аниқланмайди. Натижада беморнинг ўлимига олиб келувчи тарқалган инфекцияли пиелонефрит асорати ривожланади.

Нотўғри даволаш ўтказилганлиги сабабли кариндошларининг шикоятларига асосан суд-тиббий экспертиза ўтказилди. Эксперт комиссиясининг ҳулосасида хато қўйилган "сийдик пуфагининг раки" диагнози беморнинг тўлиқ текширилмаганлиги билан боғлиқлиги кўрсатилган. Сийдик пуфагининг касаллиги диагностикасида натижалари бир-бирига тўлиқ мос келмайдиган, бир вақтнинг ўзida ўтказилган цитоскопия ва цистография етарли эмас деб ҳисобланади. Балки сийдик пуфагининг шиллиқ пардасига ёпишган қон лахтастарини ўсма деб ўйлашган. Хато қўйилган диагноз натижасида беморга муҳтож бўлмаган жарроҳлик даво услуби қўлланилган.

2. 24 ёшли аёлда тиббий аборт вақтида йирингланувчи периметрийнинг гематомаси билан асоратланувчи, бачадон деворининг тешилиши кузатилган. Шу билан бирга қин ости ампутацияси ва қорин бўшлигини дренажлаш-операцияси ўтказилган. Бемор 1,5 ойдан кейин ривожланган сепсис натижасида вафот этган.

Эксперт комиссиясининг таҳлилига кўра бу ҳолатдаги аёлга ўтказилган операция тўлиқ ҳажмда бўлмаганлиги ва йиринглаган гематомали периметрий мавжудлигини инобатга олиб, яхшироқ радикал жарроҳлик аралашувни, яъни нафакат қорин бўшлигининг, балки периметрийни ҳам дренажлаш билан ўтказиладиган бачадоннинг экстерпация операцияси талаб қилинган. Бу эса ўз навбатида йиринглаган периметрийдан йирингнинг чиқиб кетишига имкон берарди.

3. Жарроҳлик клиникасида 28 ёшли М. исми фукаро чап қўлтиқ ости соҳасида санчилган-кесилган жароҳат билан жуда оғир аҳволда олиб келинган. Артериал босим аниқланмаган, кўз қорачикларининг ёруғликка таъсир реакцияси йўқ. Реанимацион чора тadbирлардан сўнг доимий давом этувчи қон

қўйиш муолажаси остида операция ўтказилган. Елка нервининг шикастланиши, қўлтиқ ости артериясининг тўлиқ кесиб ўтилганлиги аникланиб, нерв ва кон томирларга чок қўйилган. Операциядан сўнг жабрланувчининг аҳволи яхшиланмайди: актив реанимацион чора-тадбирларга қарамасдан, 9 соатдан кейин ўлим содир бўлади. Мурданинг суд-тиббий текширувида аникландики, операция вақтида шифокор-жарроҳлар томонидан техник хатоликка йўл қўйилган, яъни кесилган қўлтиқ ости артериясининг периферик учини зарарланган елка венасининг марказий учи билан бирга тикиб қўйилган. Артериянинг марказий учи ва венанинг периферик учи тикилмаган ҳолатда қолган. Бу ҳолатда кўриниб турибдики, яранинг оператив муолажаси вақтида қўйилган диагноз нотўлиқ бўлган, артериянинг кесилиши аникланиб, венанинг кесилиши эса аниқланмаган. Аниқ қўйилмаган диагноз натижасида оғир оқибатларга олиб келувчи шифокорнинг техник хатоси қўзғатилган.

Тиббий ёрдамни ташкиллаштиришдаги хатоликлар. Бу хатолар, тиббий ёрдамни нотўғри ёки етарлича бўлмаган ташкиллаштириш билан боғлиқдир. Бу хатоликларнинг сабаблари, гоҳида Соғлиқни сақлашнинг алоҳида бошқарув звеноларида юқори профессионал даражанинг етишмаслиги, гоҳида эса қандайдир махсус даволаш – профилактик муассасасининг ишида салбий шароитнинг ҳосил бўлиши билан тушунтирилади. Агар тиббий ёрдамни ташкиллаштиришда хатоликлар вужудга келса ва беморлар жабрланса, унда даволаш профилактика муассасаларининг шифокорлари ўз бурч-вазифасини виждонан бажармаган бўлади, чунки бу каби хатоликлар асосан ўша даволаш-профилактик муассасанинг бошликлари томонидан йўл қўйилган ҳисобланади. Тиббий ёрдамни ташкиллаштиришда йўл қўйиладиган хатоларнинг келиб чиқишига бир қанча шароитларни айтиб ўтса бўлади. Одатда театр кийим иладиган жихозлардан бошланса, даволаш муассасасининг иши қабул бўлимидан бошланади. Бу хатоларда эса, асосан, ургент ҳолатларда, шошилинч ҳаракатларни талаб қилувчи касалликларда, травма ва захарланишларда тиббий ёрдам кўрсатиш ўз вақтида бажарилиши керак. Шунинг учун қабул бўлими жуда чуқур ўйланиб ва жиддий ташкиллаштирилган хатоликлардан ҳоли бўлиши керак, яъни ходимлар беморларга нисбатан лоқайдлик, эътиборсизлик каби ҳолатларга йўл қўймасликлари керак.

Тиббий ёрдамни ташкиллаштиришдаги хатоликларга оид мисоллар:

1. 66 ёшли аёл кўзикаринли консерва истеъмол қилгандан сўнг қорин соҳасида ўткир оғрик бошланиб, дармонсизлик, қусиш сўнгга чап чов соҳасида оғрик билан ўзи мустақил ҳолатда ТМШга юқоридаги шикоятлар билан мурожаат қилиб борган. Навбатчи фельдшер беморни текширмасдан туриб, уни поликлиникага мурожаат қилишини айтиди ва бемор поликлиникага борганда иш вақти тугаган бўлади. Бемор яна қайтадан қабул бўлимига келиб, шифокор

чакиришини сўрайди. Лекин фельдшер унга ҳозир навбатчи шифокор оғир аҳволдаги бемор билан бандлигини, тезда бўшамаслигини, шу сабабли, эрталаб поликлиникага мурожаат қилишни тавсия қилиб, жавоб бериб юборади. Бемор уйига кетади, эрталаб эса уни қисилган сон чурраси ва бошланувчи перитонит билан тез ёрдам машинасида шу қабул бўлимига олиб келишади. Шошилинч тартибда операция ўтказилади, лекин беморнинг ҳаётини сақлаб қолаолмайди, у тарқалган йирингли перитонит сабабли вафот этади.

2. 29 ёшли П. исмли фуқаро ТМШнинг қабул бўлимига кўкрак кафасига етказилган ўкли шикастланиш билан 45 – минут ўтгандан сўнг мурожаат қилиб келган. Тез ёрдам шифокори стационарга етказилган жабрланувчидаги ўкли яра плеврал бўшлиққа тешиб кирганлиги, сезиларли гемоторакс, тарқалган тери ости эмфиземаси каби ҳолатлар мавжудлигини айтиб ўтади. Лекин беморнинг умумий аҳволи ўртача оғирликда бўлганлиги сабабли навбатчи хирург бу беморга шошилинч равишда ёрдам кўрсатмайди, чунки ўша вақтда операцион бўлим банд бўлиб орадан 4 соат вақт ўтгандан сўнг ёрдам кўрсатган. Бу ўтган вақт орасида бемор қабул бўлимида бўлган, унинг умумий аҳволи прогрессив равишда ёмонлашиб борган ва шифокор келгандан сўнг бу беморга зудлик билан реанимацион чора - тадбирларни талаб қилинишини аңглайди. Операциядан 1,5 соат ўтгач бемор вафот этади.

Тиббий амалиётда бахтсиз ҳодисалар

Айрим ҳолларда ўз вақтида тўғри ташхис қўйилганда ва зарурий даволанишдан ўтказилганда ҳам тиббий ёрдамнинг оқибатида нохуш ҳолат қайд этилиши мумкин. Бундай ҳолат одатда тиббиёт амалиёти бахтсиз ҳодисаси деб эътироф этилади.

Шу нуктаи назардан тиббиёт амалиёти бахтсиз ҳодисалар деганда, диагностик, даволаш ва профилактик ишларнинг талаб даражасида бажарилишига қарамадан кузатишган нохуш салбий оқибатни врач олдиндан била олмаслиги ёки кўра олмаслик тушунилади.

Тиббиёт амалиётида бахтсиз ҳодисаларнинг типик турига беморда доривор моддаларга нисбатан реакция ёки металлостеоцинтез муолажасида ёғ эмболиясини ривожланиши, шунингдек, операция вақтида юракни рефлексор тўхташи каби ҳолатларни киритиш мумкин.

Ятроген патологиялар - ятрогения.

Ятрогения (грекча- iatros (врач), genes-жароҳатловчи) ҳақида таълимот ўтган асрнинг 20 йилларида немис врач О.Вумке (1925) томонидан тақлиф этилган. У ятрогения тушунчасига бемор психикасига врачнинг салбий таъсири натижасидаги руҳий бузилиш деб қараган. Кейинчалик Р.А.Лурия (1977) О.Вумке қарашларини тасдиқлаб «...ятрогения фақат психологик характерда бўлиб, врачнинг беморга унинг хоҳиши ва ҳатто онгидан ташқари тўғридан-

тўғри ёки билвосита таъсир ўтказишининг оқибати» деб таъкидлаган. Унинг фикрича ятрогения- «дастлабки нуктаси врач хатти ҳаракати» га боғлиқ бўлган касалликдир.

Тиббиётнинг кўп йиллик тарихи давомида ятрогения маъноси трансплантацияланди, ўсди, ўзгарди. Ятрогения тушунчасини биринчи бўлиб И.А.Кассирский (1970) кенгайтирди ва ятроген касалликларни таърифлади. У ятроген касалликлари келиб чиқиш сабабларига кўра турларини кўрсатди:

- шифокор, тиббий ходимнинг ноўрин хатти-ҳаракати туфайли беморнинг бевосита жароҳатланиши;

- тиббий адабиётларни мутолаа қилиш билан боғлиқ билвосита жароҳатланиш;

- беморнинг шахсий (индивидуал) хусусиятлари, психопатик, психостеник, ёпишқоқ реакцияларга мойиллиги билан боғлиқ ятроген касалликлар;

- врач томонидан инструментал текширувларнинг нотўғри ўтказилиши, дори воситаларини хатолик билан юборилиши;

- қандайдир касалликнинг маълум мутахассис томонидан ҳаттоки самарали даволаниши оқибатида ҳам бошқа мутахассис даволаши лозим бўлган қандайдир касаллик ривожланиши ятрогения шаклида кечади.

И.А.Кассирский кўп ҳолдаги ятрогенияларни (тиббий ходимлар) врачларнинг тиббий психология, психотерапия, психопрофилактика усулларини билмасликлари билан боғлиқ деб ҳисоблайди.

И.А.Кассирский ятрогения тушунчасига ҳар қандай патологик врачлик ҳаракатлари билан боғлиқ патологияларни киритмаган. Бундай патологиялар у «врачлик хатоси» сифатида қарашни таклиф қилган.

А.В.Шапошников (1998) фикрига кўра ятрогения- бу тиббий ходимларнинг хатти-ҳаракати, шунингдек сўзларининг бевосита ёки билвосита таъсири оқибатида бемор психик ва физик ҳолатининг келиб чиқиш вақтидан қатъий назар бузилишидир.

Суд тиббиёти соҳаси етакчи олимлар фикрига кўра ятрогения- профилактик, диагностик ва терапевтик аралашув ва муолажаларнинг тўқимага, органларнинг анатомик бузилишига, физиологик функцияларнинг бузилиши, фаолиятининг чекланиши, ногиронлик ва ўлимга олиб келувчи ножўя ва салбий оқибатларидир.

Мисол: интубация, трахеостома вақтида трахея жароҳати. Вена катетеризацияси вақтида қон томи рёқни ўпканинг перфорацияси, гинекологик муолажалар вақтида бачадон деворининг, ошқозон деворининг зондлаш вақтида тешилиши ва бош.

Оғирлик даражасига кўра ятроген шикастлар енгил, ўрта оғир, оғир даражали бўлиши мумкин. Адабиёт маълумотларига кўра ятроген патологиялар

кўп тармокли стационарларнинг 16% беморларида учраб, тиббий ходимлар фаолияти билан боғлиқ бўлмаган, шунингдек турли хил тиббий хатолар ва даволашнинг тавсия этилган стандартларининг бузилиши оқибатида ривожланади.

Фуқароларнинг соғлиғига етказилган зарарни қоплаш ФССТ қонуни (46 модда).

Фуқароларнинг Соғлиғига зарар етказилган ҳолларда айбдорлар жабрланганлар кўрган зарар ўрнини қонун ҳужжатларида белгиланган ҳажм ва тартибда қоплашлари шарт.

Ғайриқонуний хатти-ҳаракатлардан жабр кўрган фуқароларга тиббий ёрдам кўрсатишга сарфланган маблағлар уларнинг соғлиғига етказилган зарар учун жавобгар бўлган жисмоний ва юридик шахслардан ундирилади.

Тиббиёт ва фармацевтика ходимлари ўз касб-кор вазифаларини малакали бажармаганликлари оқибатида фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига зарар етган ҳолларда етказилган зарар ўрни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қопланади.

Зарарнинг ўрнини қоплаш тиббиёт ва фармацевтика ходимларини қонунга мувофиқ интизомий, маъмурий ёки жиноий жавобгарликдан озод этмайди.

НАЗОРАТ ТУРЛАРИ

- Оғзаки сўров;
- Саволларга ёзма жавоб бериш;
- Тест назорати;
- Графикли органайзерлар тузиш.

ТЕСТ НАЗОРАТИ САВОЛАРИ

А, В, С, Д, Е харфлари билан белгиланган тестлардан битта жавобни белгиланг.

1. Тиббий ходим фаолиятидаги қилмишларнинг асосий турларини кўрсатинг?

- А. Ятрогения, врач хатоси, бахтсиз ходиса,
- В. Жиноятлар, қилмишлар, ятрогения,
- С. Жиноятлар, бахтсиз ходиса, ятрогения,
- Д. Врач хатоси, бахтсиз ходиса, қилмиш,
- Е. Врач хатоси, қонунбузарлик, ноҳўя хатти-ҳаракат.

2. Тиббий амалиётда қонуний хатти-ҳаракатлар, жамият учун хавфли бўлмаган ва жиноий жавобгарлик туғрисидаги қонунда кўрсатилмаган нима деб аталади?

- А. тиббий ёрдам нуқсонлари,

В. тиббий биоэтиканинг бузилиши,

С. врачлик сирини ошқор этилиши,

Д. ноҳўя хатти ҳаракат (қилмиш),

Е. туғри жавоб йўқ.

3. Тиббий ходимлар фаолиятидаги қилмишларига (айб-хатолар) қандай жазо турлари қўлланилади?

А. Фуқаролик, маъмурий, интизомий,

В. Интизомий, жиноий, маъмурий,

С. Интизомий, фуқаролик, қасд,

Д. Маъмурий, жиноий, фуқаролик,

Е. Фуқаролик, ижтимоий, маънавий.

4. Врач ёки тиббиёт ходими Т.Ё.Н. содир қилиб ноҳўш салбий оқибатларга олиб

келса, уни ятрогения ёки тиббий бахтсиз ходиса деб ким баҳолай олади?

- A. Даволовчи врач,
- B. Бош шифокор,
- C. Булим мудири,
- D. Суд, прокурор.
- E. Навбатчи врач

5. Қандай ҳолларда врач хатоси дейилади?

- A. Врач эндигина институтни битирган, тажрибасиз бўлса,
- B. Касаллик атипик кечса, бемор кеч мурожаат қилса,
- C. Шикоятлар ўз вақтида йнгилмаसा, касаллик атипик кечса, тажрибасиз бўлса,
- D. Касаллик атипик кечса, шифохонада даволаш диагностик асбоб-ускуналар, жихозлар бўлмаса,

E. Анамнез ўз вақтида йнгилмаса, бемор кеч мурожаат қилса,

6. Врач хатосини объектив сабабини кўрсатиш?

- A. Врачнинг лоқайдлиги,
- B. Врачнинг тажрибасизлиги,
- C. Касални шифохонага кеч мурожаат қилиши,
- D. Врачнинг бепарволиги,
- E. Врачнинг укувсизлиги.

7. Қуйидагилардан қайси бири врач хатосини субъектив сабаби бўлиб ҳисобланади?

- A. Шифохонада даволаш учун жихозлар йўқлиги,
- B. Шифохонада диагностик текпирувлар учун жихозлар йўқлиги,
- C. Врачнинг тажрибасизлиги,
- D. Мазкур касалликнинг атипик кечуви,
- E. Барчаси тўғри.

8. Диагностик жараёнда сидкидилдан англашмовчилик қандай эътироф этилади?

- A. Ятроген шикаст,
- B. Тиббий бахтсиз ходиса,
- C. Врач хатоси,
- D. Касб бузарлик,

E. Қилмиш (айб-хато).

9. Ятрогения бу нима?

A. Организм функциясининг бузилишига, фаолитининг чекланишига, ногиронлигига ва ўлимга олиб келувчи диагностик, даволаш ёки профилактик муолажа тадбирларнинг исталмаган нохуш, ҳамда қўтилмаган оқибатидир.

B. Организм функциясининг бузилиши билан боғлиқ нохуш ходисадир, бу ерда врачнинг айби йўқ.

C. Организм функциясининг кескин бузилишига олиб келувчи Сўз ва жумлалар натижасида келиб чиқади.

D. Организм функциясининг врачга боғлиқ бўлмаган ҳолда ёки тиббий муассасага боғлиқ бўлмаган ўзгариши,

E. Қасддан ёки эҳтиётсизлигидан организмга етказилган ўрта, оғир, енгил тан жароҳатидир.

10. Ятрогениянинг турларини кўрсатиш?

- A. Профилактик, информацион, диагностик, даволаш.
- B. Этика, реабилитацион, даволаш, диагностик, информацион,
- C. Эстетик, диагностик, реабилитацион, даволаш, даволанмаслик,
- D. Профилактик, этик, эстетик, деонтологик, информацион,
- E. Деонтологик, эстетик, этик, ахлокий, ҳулий.

11. Беморнинг эзофагогастро-дуоденоскопия текпирувида ошқозон ярасидан қон кетишига сабаб бўлинди. Бу ҳолат қандай эътироф этилиши мумкин?

- A. Тиббиёт амалиётидан бахтсиз ходиса сифатида.
- B. Ятроген шикаст сифатида,
- C. Врач хатоси сифатида,
- D. Врач ҳуқуқбузарлиги сифатида,
- E. Касббузарлик йўқ сифатида.

12. 3 ёшли беморнинг нафас йўлига ёт жисм тушган. врач ўз вақтида ёрдам

кўрсатиб ёт жисмдан халос қилган, лскин бола қон аспирацияси асорати билан реанимация бўлимига тушиб узок даволанган. Бу ҳолат қандай эътироф этилади?

- А. Ятроген шикаст,
- В. Бахтсиз ходиса,
- С. Врач хатоси,
- Д. Врач шикасти,
- Е. Жиноят.

13. 10 ёшли ўғил бола рентгенологик текширувда ошқозонга барий сульфат ичирилганда, болани бирдан кўнгли айниб реакция берди. Болага зудлик билан даво чоралари қўрилсада, боланинг ҳаётини сақлаб қололмади. Бу ҳолат қандай эътироф этилиши мумкин?

- А. Ятроген шикаст сифатида,
- В. Тиббий амалиётдаги бахтсиз ходиса сифатида,
- С. Врач хатоси сифатида,
- Д. Врач ҳуқуқбузарлиги сифатида,
- Е. Касббузарлиги йўқ сифатида.

14. Беморга физиотерапия муолажасини ўтказиш вақтида аҳволи оғирлашиб, нафас олиши қийинлашди ва ўлим кузатилди. Ушбу ҳолатни баҳолаш.

- А. Диагностик,
- В. Даволаш,
- С. Ташкилий,
- Д. Профилактик,
- Е. Реабилитацион,

15. Тиббий бахтсиз ходисалар мисоллар айтиш?

- А. Эндоген шок, стресс, кома,
- В. Анафилактик шок, эмоционал шок, идиосинкразия,
- С. Кома, беморнинг тўсатдан ўлими, қилмиш,
- Д. Агония, анафилактик шок, эмоционал шок,
- Е. Коллапс, шок, обморок.

16. Тиббий амалиётда бахтсиз ҳодисаларга қайси ҳолатлар қиради?

- А. Эндоген шок, стресс, кома,
- В. Анафилактик шок, эмоционал шок, идиосинкразия,
- С. Кома, беморнинг тўсатдан ўлими, қилмиш,
- Д. Агония, анафилактик шок, эмоционал шок,
- Е. Коллапс, шок, ҳушдан кетиш.

17. Санитария қонунчилигини яъни эпидемияга қарши кураш чораларини, қондаларини тиббий ходим бузса қандай чора қўрилади?

- А. Интизомий жазо,
- В. Маъмурий жазо,
- С. Жиноий жазо,
- Д. Фуқаролик жазоси,
- Е. Интизомий, фуқаролик жазо,

18. Маъмурий жавобгарликга қайси қиради?

- А. Жарима олиш ва вақтинчалик ишдан четлаштириш
- В. Каттиқ хайфсан эълон қилиш, огоҳлантириш
- С. Қўйи лавозимга ўтказиш
- Д. Ишдан бўшатиш
- Е. Хайфсан эълон қилиш

19. Касбий ҳуқуқбузарликда қандай жазо қўлланилади?

- А. Интизомий, фуқаролик
- В. Оммавий
- С. Маъмурий
- Д. Ижтимоий, маъмурий
- Е. Фуқаролик, ижтимоий

20. Травматология шифохонасида тиббий ходим беморнинг гинс боғламини ечиш вақтида болдир юмшоқ тўқималарини шикастлади. Ушбу ҳолатни баҳолаб беринг?

- А. Тиббий ходим ноҳўя хатти-ҳаракати.
- В. Ятрогения,
- С. Шифокор хатоси,
- Д. Бахтсиз ходиса,
- Е. Тиббий ходим жинояти,

21. Фуқаролик айб хатолари таърифини кўрсатинг.

А. Даволаш муассасани бошқариш тартибини бузиш,

В. Бемордан пора олиш,

С. Ишга кечикиш,

Д. Даволаш муассасаси мулкига зиён етказиш, шунингдек беморни ногўри даволаш оқибатида зиён етказиш,

Е. Бош врачнинг буйруқларини бажармаслик.

22. Фуқаролик айб хатоларни кўрсатиш.

А. Даволаш муассасасининг бошқарув тартибини бузилиши,

В. Ишга кеч қолиш,

С. Меҳнат интизомини бузиш,

Д. Медикаментларнинг тўғри саклай олмаслик,

Е. Бош шифокор топшириқларини бажармаслик.

23. Маъмурий ҳуқуқбузарликни кўрсатиш?

А. Дори воситаларини бетартиб саклаш ва ишлатиш,

В. Даволаш профилактик муассасаси мол-мулкини бузиш,

С. Даволаш профилактик муассаса раҳбарлик тартибини бузиш,

Д. Бош врач, даволовчи врач, навбатчи врачнинг буйруғини бажармаслик,

Е. Ишга кечикиш.

24. Тиббиётда интизомий қилмишларга нима қиради?

А. Санитар-эпидемияга қарши қоидаларни бузиш.

В. Соғлиқни саклаш муассасаларида меҳнат, хизмат, интизом тартибларини бузиш,

С. Даволаш муассасасининг бошқарини тартибини бузиш,

Д. Даволаш муассасасини мол-мулкига зарар етказиш.

Е. Беморларни госпитализация қилиш қоидаларини бузиш.

25. Фуқаролик айб хатоларни кўрсатиш.

А. Бош шифокор топшириқларини бажармаслик.

В. Ишга кеч қолиш,

С. Меҳнат интизомини бузиш,

Д. Даволаш муассасасининг бошқарув тартибини бузилиши,

Е. Медикаментларнинг тўғри саклай олмаслик,

26. Маъмурий айб хатоларни кўрсатиш.

А. Ишга кечикиш.

В. Бош врачнинг буйруқларини бажармаслик.

С. Даволаш муассаса мулкига зиён етказиш,

Д. Доривор моддаларни тартибсиз саклаш ва ишлатиш,

Е. Даволаш муассасани бошқариш тартибини бузиш,

27. Тиббиётда интизомий қилмишларга нима қиради?

А. Санитар-эпидемияга қарши қоидаларни бузиш.

В. Даволаш муассасасининг бошқариш тартибини бузиш.

С. Даволаш муассасасини мол-мулкига зарар етказиш,

Д. Беморларни госпитализация қилиш қоидаларини бузиш,

Е. Соғлиқни саклаш муассасаларида меҳнат, хизмат, интизом тартибларини бузиш,

28. Интизомий айб хатоларга қуйидагилар қиради.

А. Тиббий билимини етишмаслиги.

В. Санитар - эпидемияга қарши қоидаларни бузиш.

С. Даволаш муассаса мулкига зиён етказиш,

Д. Доривор моддаларни тартибсиз саклаш ва ишлатиш.

Е. Бош шифокор, унинг ўринбосари ва бўлим бошлиғи топшириқларини бажармаслик.

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А - тўғри; 1, 2, 3. В - тўғри; 1, 3. С - тўғри; 2, 4. Д - тўғри; 4. Е - тўғри; 1, 2, 3, 4.

29. Тиббий фаолиятда бахтсиз ҳодисаларга таъриф беринг?

1. Организм функциясининг бузилишига, фаолиятнинг чекланишига, ногиронликка олиб келувчи ноҳуш ҳолатлар,
2. Тиббий ходим томонидан ўз касбий вазифаларини қасддан бажармаслиги.
3. Врачнинг сидқидилдан адашишидир.
4. Тиббий ходимнинг ўз таъсир оқибатини аввалдан битмаслиги, олдини олиш имкони бўлмаган исталмаган ноҳуш ҳолатдир,

30. Тиббий ходимларнинг ҳуқуқбузарлигининг 2 та асосий турини кўрсатинг?

1. Қилмиш, қасд,
2. Қасд, айб-хато,
3. Айб-хато, қилмиш,
4. Қилмиш, жиноят,

31. Тиббий ходимларнинг айб-хато турларини кўрсатинг?

1. Фуқаролик,
2. Маъмурий,
3. Интизомий,
4. Жиноий,

32. Врач хатоси (сидқидилдан англашилмовчилик) келиб чиқиш сабабини кўрсатинг?

1. Тиббиёт фанининг етарли даражада билмаслиги,
2. Врачнинг локайдлиги,
3. Врачнинг ўзбилармонлиги,
4. Касалликнинг атипик кечуви,

33. Қандай ҳоллар врач хатосига сабаб бўлиши мумкин?

1. Врачнинг тажрибасизлиги, касалликнинг атипик кечиши,
2. Шифохонада даволаш диагностика асбоб-ускуналар, жиҳозлар бўлмаслиги.
3. Шикоятлар ўз вақтида йиғилмаса, бемор ҳушсиз бўлса.
4. Касаллик атипик кечса, бемор кеч мурожаат қилса ёки касалини яширса

34. Қуйидагилардан ятроген шикастни кўрсатинг?

1. Анафилактик шок,
2. Врачнинг саводсизлиги,
3. Операция соҳасида салфетканинг қолиши,
4. Идиосинкразия,

35. 10 ёшли болани даволаш жараёнида ёш врач тажрибасизлик қилиб диагнозни аниқлай олмади, боланинг касаллиги атипик кечган эди. Бу ҳолат қандай эътироф этилади?

1. Ятроген шикаст,
2. Бахтсиз ҳодиса,
3. Қилмиш,
4. Врач хатоси,

36. Даволаш ва диагностика жараёнидаги бахтсиз ҳодиса турини кўрсатинг?

1. Анафилактик шок,
2. Коллапс,
3. Кома,
4. Обморок,

37. Организмнинг химиявий бирикмаларга ўта юқори сезувчанлиги оқибатидаги ҳолат қандай номланади?

1. Анафилактик шок, врач хатоси,
2. Эмоционал шок, ятрогения,
3. Токсикомания, врач хатоси,
4. Анафилактик шок, тиббий амалиётда бахтсиз ҳодиса,

38. Тиббий ходимлар фаолиятидаги қилмишларига (айб-хатолар) қандай жазо турлари қўланади?

1. Маъмурий,
2. Интизомий,
3. Фуқаролик,
4. Маънавий,

39. Туман шифохонасида беморга кесар кесиш операцияси ўтказилди. Бемор 12 кундан уйига жавоб берилди ва 10 кундан кейин эса вафот этди. Суд-тиббий

текиширув вақтида тарқок перитонит аниқланди. ТЁКН турини аниқланг.

1. Стационардан эрта жавоб бериш.

2. Даволаш учун керакли жихозларнинг йўқлиги.

3. Тиббий ходим малакасининг етишмаслиги.

4. Тиббий ёрдам учун кеч мурожаат қилиш.

40. Бемор бола онасининг сўзига кўра бола ёнгоқ ея туриб бирдан кўкариб.

Жавоблар жумласи алоҳида мазмунга эга бўлган икки қисмдан иборат, иккала қисм «чунки» боғловчи билан боғланган тестларда 1-чи ва 2-чи қисм жумлалари мазмунининг алоҳида тўғри ёки нотўғрилигини, кейин эса уларнинг бирлашган ҳолидаги мазмунининг алоқадорлигини аниқланг ва қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

Жавоб	1-жумла	2-жумла	Боғлам
А	Тўғри	тўғри	тўғри
В	тўғри	тўғри	нотўғри
С	тўғри	нотўғри	нотўғри
Д	нотўғри	тўғри	нотўғри
Е	нотўғри	нотўғри	нотўғри

41. Беморда туғма нуксонларнинг бўлиши, организмнинг ўзига хос хусусиятлари врач хатосининг объектив сабаблари ҳисобланади, чунки врачнинг тайёргарлиги ва амалий тажрибасининг етишмаслиги врач хатосининг субъектив сабаблари ҳисобланади.

42. Ятрогения- тиббий ходимларнинг диагностик-даволаш ва профилактик ишларга оид муолажаларни бажаришида, шунингдек бемор ёки унинг яқин қариндошлари билан бўлган мулоқотда ўзининг ноўринли ҳаракати туфайли бемор танаси ва руҳиятига путур етказиши демакдир, чунки ятрогения содир этилганда врач жиноий жавобгарликка тортилади.

43. Беморни интубация қилиш вақтида врач нафас йўллари шикастлаб қўйиши бахтсиз ҳодиса ҳисобланади, чунки диагностика ва даволаш вақтида беморга жисмоний ва руҳий жароҳат етказиш врач хатоси тушунчасида мужассамлаштирилган.

44. Тиббий ходимлар фаолиятидаги айб-хатолар фуқаролик, маъмурий, интизомий турларга бўлинади, чунки тиббий ходимларнинг айб-хатолари жамият учун хавф туғдирмайдн.

45. Тиббий ёрдам кўрсатишнинг турли босқичларида бемор патологиясини ўз вақтида ва тўлиқ аниқлай олмаслик ТЁКН ривожланишига сабаб бўлади.

нафаси қисила бошлаган. Врач анамнез ва она сўзларига эътибор қилмади, беморга бирламчи ёрдам кўрсатиб уйига жавоб берди. 1 кундан кейин бемор вафот этди. Ушбу ҳолатни баҳоланг.

1. Тиббий ходим малакасининг етишмаслиги.

2. Анамнезнинг юзаки ўрганиш.

3. Диагностик муолажаларни тўлиқ бажармаслик.

4. Беморга совуққонлик билан қараш.

чунки тиббий муассасада меҳнат, хизмат ва ўзаро муносабатлар тартибини бузиш ТЁКН деб номланади.

46. Тиббий ходимнинг ўз вазифа ва мажбуриятларини бажариш вақтида сидкидилдан янглишиши врач хатоси деб номланади, чунки врач хатоси тиббий ходимнинг вазифасига совуққонлик билан қараши натижасида келиб чиқади.

47. Тиббий фаолиятда бахтсиз ҳодиса жиноий қилмиш ҳисобланади, чунки бахтсиз ҳодиса даволовчи врачнинг эҳтиётсизлиги натижасида келиб чиқади.

48. Тиббий ходимлар қилмишлари учун фуқаролик, маъмурий ва интизомий жазога тортиладилар, чунки ҳар бир тиббий ходим хато қилишга ҳақли.

49. Тиббий фаолиятда беморнинг бахтсиз ҳодиса оқибатида вафот этиши даволовчи врачнинг жиноий жавобгарликка тортилишига асос бўла олади, чунки бахтсиз ҳодиса тиббий ходимлар қилмишига киради.

50. Врач хатоси тиббий ходимлар жиноятлари гуруҳига кирмайди, чунки врач хатолари врачнинг сидкидилдан янглишиши натижасида ривожланади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

- ✓ Тиббиёт ходимларининг касбий ҳуқуқбузарликлари турларини кўрсатинг.
- ✓ Айб-хатонинг қандай турларини биласиз?
- ✓ Врач хатосининг қандай гуруҳларини биласиз?
- ✓ Тиббий ходим томонидан қачон диагностик ва техник хатоларга йўл қўйилади?
- ✓ Даволаш усулларини танлаш ва даволашдаги хатоликларни айтиб ўтинг.
- ✓ Тиббий ёрдамни ташкиллаштиришда қандай хатоликларга йўл қўйилади ва унга мисоллар келтиринг?
- ✓ Тиббий амалиётда юзага келадиган бахтсиз ҳодисалар деганда нимани тушунасиз,
- ✓ Тиббий ходимларининг қилмишлари турлари?
- ✓ Айб хато аниқлангандан кейин қандай жазо тури белгиланади ва у қанча вақт давомида қўлланилади?
- ✓ Тиббий амалиётда бахтсиз ҳодисаларда ўлим содир бўлса, бунда врач фаолияти қандай баҳоланади?

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УЧУН КЎРСАТМАЛАР

- ❖ Ўқув гуруҳи ичида «Тиббий ходимлар фаолиятида касбий ҳуқуқбузарлик» мавзусида анжуман ўтказиш:
- ❖ Мавзуга оид альбом, макет, стенд, слайд, ўқув жадвалари, вазиятчи масалалар ва тест саволлари тузиш:
- ❖ Ўқитувчи назорати остида «Бахтсиз ҳодиса», «Ятрогения», «Врач хатоси» мавзуларида мунозарали суҳбат ўтказиш:

❖ Мавзу бўйича янги педогогик технологиялардан фойдаланган ҳолда интерактив ўйинлар ўтказиш.

1 - илова

Гуруҳ билан ишлаш қоидалари

Гуруҳ аъзоларининг ҳар бири

- ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;
- ўзларига ёрдамни керак бўлганда сўрашлари мумкин;
- ёрдам сўраганларга кўмак беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолаш жараёнида иштирок этишлари лозим;
- «Биз бир кемадамиз, бирга чўкамиз ёки бирга қутиламиз» қоидасини яхши билишлари лозим.

1 - Ўқув топшириқ

1. Саволга жавобни шакллантиринг:

- Тиббий ходимнинг айб-хатолари?
- Айб хато турлари.
- Ушбу тушунчаларнинг мазмунини ёритинг:
- Тиббий ходим айб-хатолари турлари, бахтсиз ҳодисалар, ятроген патологиялар ва ятрогения тушунчаларига изох беринг.

2-Ўқув топшириқ

1. 4-мавзуда баён этилган маълумот мазмунини диққат билан ўрганиб чиқинг.
2. Чизмални организаерларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг (таклиф қилинган асосий тушунчалардан фойдалансангиз бўлади).

Чизмални организаерлар	Асосий тушунчалар (қалит сўзлар)
Кластер (1.1)	«Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари». «Қўлмиш» «Врач хатоси» «Ятрогения»
Венн диаграммаси (1.5 – намуна)	- Қўлмишлар (врач хатоси, бахтсиз ҳодиса). - Қўлмишлар (врач хатоси, ятрогения).
«Нима учун?» (1.6 - намуна)	- Нима учун «Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари» ўрганилади? - Нима учун «Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари» содир этилади? - Врач хатоси қандай оқибатларга олиб келади?
«Балик скелети» (1.7 - намуна)	Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари билан боғлиқ муаммолар
«Т – жадвал» (1.8 - намуна) SWOT (1.9 - намуна)	- Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликларини олдини олиш? -Илоҳи салбий оқибатлар.

5-МАВЗУ

Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари. Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликларининг суд тиббий экспертизаси. Комиссион суд тиббий экспертизаси ўтказиш тартиби ва коидалари, тиббий ходимларнинг жиноий жавобгарлиги. Тиббий ходимларнинг касбий жиноятлари уларни аниқлаш тартиби ва коидалари.

Ўқитишнинг технологияси

Вақти - соат	Талабалар сони: 8-9 нафар
Ўқув машғулотини шакли	Билимларни чуқурлаштириш, кенгайтириш ва амалда бажариш бўйича амалий машғулот.
Амалий машғулотнинг тўзлиши	- «Тиббий ходимларнинг жиноятлари» тушунчаси; - ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар; - оилага, ёшларга, ахлоққа қарши жиноятлар; - иқтисодийёт асослари ва экология соҳасидаги жиноятлар; - ҳокимият, бошқарув ва жамоа бирлашмалари орган фаолияти таркибига қарши жиноятлар; - жамоат ҳавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар;
Ўқув машғулотининг мақсади: Тиббий фаолиятда учрайдиган жиноятлар билан танишиш, турларини ва олдини олишни ўрганиш.	
Педагогик вазифалар: - Тиббий ходимлар томонидан содир этиладиган жиноятлар, уларнинг турлари билан таништирилади; - адабиётлар билан ишлаш (ЖК, ЖПК) коидаларини ўргатади.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: - Тиббий ходимлар жиноятлари ва уларнинг турларини ўрганади; - ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятларини ўзлаштириб, мисоллар келтиради; - оилага, ёшларга, ахлоққа қарши жиноятларни ўрганади; - иқтисодийёт асослари ва экология соҳасидаги жиноятларни ўрганади; - ҳокимият, бошқарув ва жамоа бирлашмалари орган фаолияти таркибига қарши жиноятларни ўзлаштирилади; - жамоат ҳавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятларни ўрганади;
Ўқитиш услуби ва техникаси	Баҳо мунозара, «Соғлиққа қарши жиноятлар» жумласига «Нитўғар гули» тузиш.
Ўқитиш воситалари	Матъуза матни, ўқув қўлланма, жадваллар, бўр, доска. Компьютер мультимедия дарсликлари, СТЭ иш материаллари, архив ҳужжатлари.
Ўқитиш шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гуруҳ бўйича ўқитиш.
Ўқитиш шароитлари	Мавзуга мос жиҳозланган аудитория (СТЭ объектлари, СТЭ ҳужжатлари ва ҳ.к.).

Амалий машғулотнинг технологик картаси

Боскичлар вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-боскич. Кириш (10 мин)	1.1. Мавзу: Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари. Мақса: Тиббий ходимлар фаолиятида учрайдиган жиноятлар, турлари, сабаблари, уларнинг олдини олиш, жиноий жавобгарлик турларини ўрганиш. Режа: -Тиббий ходимлар жиноятлари ва уларнинг турларини ўрганиш; - ҳаёта ва соғлиққа қарши жиноятларни ўзлаштириш; - оилага, ёшларга, ахлоққа қарши жиноятларни ўрганиш; - иқтисодиёт асослари ва экология соҳасидаги жиноятларни ўрганиш; - ҳоққиқият, бошқарув ва жамоа бирлашмалари орган фаолиятини таркибига қарши жиноятларни ўзлаштириш; - жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятларни ўрганиш; Машғулот ҳамкорликда ишлаш технологиясини қўллаган ҳолда (органик эрларлардан фойдаланиб) ўтганин маълум қилади (жадвал 1). 1.2. «Актив ҳужум» усулидан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайёргарлик даражасини аниқлайди: «Тиббий ходимларнинг жиноятлари» мавзусини ўзлаштириш учун зарур бўлган асосий терминлар, атамаларни биласиз? Уларнинг мазмунларига изоҳ беринг? Мавзунинг муҳокамаси гуруҳларда давом этишини эълон қилади.	1.1. Мавзунинг таълими ва саволларга жавоб беради. Адабиётлардан фойдаланиб, органик эрларни мустакил гузари, ўзаро таққослайди. Тўлдиради, муаммони аниқлаш ва счим вариант ларини ишлаб чиқиш учун ҳар бирини аниқлаш.
2-боскич Асосий қисм (70 мин)	2.1. Талабаларни 2 еки 3 гуруҳга бўлади, ҳар бирига вазифа беради: (саволларга жавоб бериш - топириқ, органик эр чизмасини чизиш – 1-жадвал, тест ишлаш). Машғулот сўнггида қўйилган ўқув натижаларини эслатади (талаба билиши керак): -Тиббий ходимлар жиноятлари ва уларнинг турларини; - ҳаёта ва соғлиққа қарши жиноятларини; - оилага, ёшларга, ахлоққа қарши жиноятларини; - иқтисодиёт асослари ва экология соҳасидаги жиноятларини; - ҳоққиқият, бошқарув ва жамоа бирлашмалари орган фаолиятини таркибига қарши жиноятларини; - жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятларини; - тиббий ходимлар жиноятларини олдини олиш чора- тадбирларини. 2.2. Гуруҳда ишлаш қоида билан таништирилади (1-илова). Баҳолаш мезонларини ҳам намоён қилади. 2.3. Вазифани бажаришда ўқув материаллари (матрица матни, ўқув қўлланма)ларидан фойдаланиш мумкинлигини эслатади. Гуруҳларда иш бошлашни тақдир этиди. 2.4. Тайёргарликдан кейин амалий ишлар бошлангани эълон қилади (<i>топириқлар қўйилган келтирилган</i>). 2.5. Талабалар тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари таърифларини намуна қилиди, турларига эътибор беради ва аниқлик кирилади. 2.6. Талабаларга 1-жадвал бўйича ифодаданган органик эрлардан намуна намоён қилади ва шундай чизмалар тайёрлашни айтиди. Тушунчаларга изоҳларини тўлдирилади ва саволларга жавоб қайтаради. Гуруҳлар фаолиятига умумий баҳо беради.	2.1. Ўқув натижаларини тақдир қилади. 2.2. Саволлар беради. 2.3. Жавобларни тўлдиради. 2.4. Жадвал устунларини тўлдиради ва муҳокамада иштирок этиди.
3-боскич Якуний қисм (10 мин)	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларини рағбатлантиради. 3.2. Мустакил иш сифатида «Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари масалалари ҳозирги замон тиббиётини ривожлантиришда» мавзусида «доклад» ёзишни топирилади.	3.1. Эшиқлади. 3.2. Топириқни олади.

Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари суд тиббий экспертизаси

Жиноят – жамият ва давлат қурилиши негизида хавф солувчи ҳуқуқбузарлик бўлиб, жамиятга катта зарар етказиш, фуқароларга зарар етказишдир.

Содир этилган ҳуқуқбузарликни жиноят деб эътироф этиш учун 2 та асос бўлиши лозим:

1. Исбот – далил, унинг ўзи 2 хил бўлади:

а) субъектив далил – жабрланувчи, гувоҳлар кўрсатмаси.

б) объектив далил – касаллик тарихи, таҳлил натижалари ва бошқа ашёвий далиллар.

2. Ҳаракат ёки ҳаракатсизлик.

а) қасддан;

б) бепарволик туфайли.

Тиббиёт ходимлари фаолияти билан боғлиқ жиноятларни ЎзР ЖК талаблари асосида қуйидагича гуруҳларга бўлиб ўрганиш мумкин:

1. Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар

• тиббий ходимларнинг фаол эвтаназияда қатнашиши ҳуқуқий жиҳатдан қасддан одам ўлдириш деб баҳоланади (97-модда);

• қасддан ёки эҳтиётсизлик сабабли оғир, ўртача оғирликда ва енгил тан жароҳати етказиш (104-105-модда), масалан ятроген шикаст етазиш;

• таносил ёки ОИТС касаллигини тарқатиш (113-модда);

• жинсий равишда ҳомила тушириш (114-модда);

• аёлни ўз ҳомиласини сунъий равишда туширишга мажбурлаш (115-модда);

• касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажара олмаслик (116-модда);

хавф остида қолдириш (117-модда).

II. Оилага, ёшларга, аслоққа қарши жиноятлар: болани алмаштириб қўйиш (124-модда);

• фарзандликка олиш сирини ошкор қилиш (125-модда);

• инсон аъзо ва тўқималарини ажратиб олиш (133-модда);

III. Иқтисодийёт асослари ва экология соҳасидаги жиноятлар

• фаолият билан лицензиясиз шуғулланиш (190-модда);

• экология хавфсизлигига оид нормалар ва талабларни бузиш (193-модда);

• атроф, табиий муҳитнинг ифлосланганлиги тўғрисида маълумотларни қасддан яшириш ёки бузиб кўрсатиш (194-модда);

• атроф табиий муҳитнинг ифлосланиши оқибатларини бартараф

килиш чораларини кўрмаслик (195-модда);

- атроф табиий муҳитни ифлослантириш (196-модда);

- ўсимликлар касалликлари ёки зараркундалар билан курашиш талабларини бузиш (199-модда).

•

IV. Ҳокимият, бошқарув ва жамоа бирлашмалари орган фаолияти таркибига қарши жиноятлар

- ҳокимият ёки мансаб фаолиятини суъистемол килиш (205-модда);

- ҳокимият ёки мансаб доирасидан четга чиқиш (206-модда);

- мансабга совуққонлик билан қараш (207-модда);

- ҳокимият ҳавфсизлиги (208-модда);

- мансаб сохтакорлиги (209-модда);

- пора олиш, пора бериш, пора олиш-беришда воситачилик килиш (210, 211, 212-модда);

- ёлғон гувоҳлик бериш суриштирув ёки дастлабки тергов маълумотларини ошқор қилиш, жиноят процессуал юридик қатнашишлари ўз зиммасидаги вазифани бажаришдан бўйин товлаш (238, 239, 240-модда).

V. Жамоат ҳавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар:

- кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддани қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (251-модда);

- радиоактив материални қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (252-модда);

- радиоактив материаллардан фойдаланиш қонунларини бузиш ва қонунга ҳилоф равишда фойдаланиш (253, 254-модда);

- тадқиқот фаолиятини амалга оширишда ҳавфсизлик қондаларини бузиш (256-модда);

- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (271-модда);

- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш (272-модда);

- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, эгаллаш, саклаш ва бошқа ҳаракатлар, гиёҳванд воситалар ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга жалб қилиш (273, 274-модда).

Тиббиёт ходимлари фаолияти билан боғлиқ касбий ҳуқуқбузарликларга оид иш материаллари суд – тиббий экспертиза ўтказиш тартиби

➤ Даволаш ва диагностика жараёнида кузатилган нохуш салбий оқибатлари билан боғлиқ иш материалларига оид суд тиббий экспертиза жараёни «Такрорий комиссия ва комплекс суд тиббий экспертизаларнинг бажарилиш қоидаларига» асосан комиссия тартибда бажарилади (ЖПК нинг 177-моддаси).

➤ Судга оид тиббий экспертиза бюросида камида уч экспертдан иборат суд тиббий экспертлар комиссияси тузилади.

➤ Суриштирув, тергов ва суд ходимлари суд тиббий экспертлар комиссиясини ўз қарашларига кўра белгилаш ва комиссия таркибига муайян мутахассисларни киритиш ҳуқуқига эга. Агар экспертиза тайинлаш тўғрисидаги қарорда (ажримда) экспертлар комиссияси таркиби кўрсатилмаган бўлса, у ҳолда комиссия таркиби судга оид тиббий экспертиза бюросининг бошлиғи ёки етакчи эксперт томонидан белгиланади.

➤ Судга оид тиббий экспертиза бюросининг бошлиғи ёки бюронинг қайта комиссия экспертизалар бўлими мудир етакчи эксперт бўлиши мумкин ва ушбу шахс экспертлар комиссияси иши юзасидан жавобгар ҳисобланади.

➤ Бюро бўйича буйруқ асосида энг малакали суд тиббий экспертларидан бири экспертлар комиссиянинг котиби этиб тайинланади. Шунингдек, комиссия таркибига юқори илмий-амалий иш фаолиятига эга бўлган махсус тиббиёт соҳаси мутахассислари ҳам комиссия таркибига киритилади.

➤ Иш натижасидан манфаатдор бўлган шахслар тиббий экспертлар комиссияси таркибига киритилмайди. Экспертлар комиссиясининг ҳар бир аъзоси шахсан иш материаллари билан танишиб чиқишлари лозим.

➤ Иш материалларининг таркиби билан танишиш экспертиза тайинлаш тўғрисидаги қарор (ажрим) ни ўрганишдан бошланади. Қарорда иш тафсилотининг негизи баён этилади ва экспертиза ўтказилиши мақсади кўрсатилади, шунингдек, экспертиза ечимига қўйилган саволлар ва текширилувчи объектлар рўйхати келтирилади.

➤ Экспертлар иш материаллари билан танишиб чиқишиб, текширилаётган ҳодиса тўғрисида муайян тушунчага эга бўлгач, тиббий ҳужжатларни (факат асл нусхасини), мурда текширув баённомаси ёки экспертиза ҳулосалари (далолатномалари), клинικο-анатомик конференциялар, ҳодиса жойини кўздан кечириш баённомалари, тиббий ходимларнинг кўрсатмалари ва бошқа ҳужжатларни синчиклаб ўрганишлари лозим.

Баъзи ҳолларда экспертизага иш материалларидан ташкари бошқа объектлар ҳам тақдим этилади ва уларнинг ўрганилиши (тахлили) текширувнинг иккинчи босқичини ташкил қилади. Бу босқичда жабрланувчи

(айбланувчи) ларни гувоҳлантириш, бирламчи ёки такроран мурда экспертизаси (текшируви), ички аъзолар киркимлари, ашёвий далиллар текшируви бажарилиши мумкин. Ушбу ҳолат бўйича экспертлар комиссияси томонидан бажариладиган ишлар ҳар бир турдаги объект учун умумий қабул қилинган қоидалар асосида амалга оширилади.

Қўшимча текширувлардан олинган маълумотлар ҳулоса тузишда инобатга олинади, баъзи ҳолларда улар ҳулоса тузишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади.

Экспертлар комиссияси экспертиза тайинланган шахснинг олдига касбий ҳуқуқбузарлик бўйича жиноий жавобгарликка тортилаётган тиббий ходимларнинг шахсан изоҳлаб беришлари учун уларни комиссияга чақириш ҳақида талаб қўйиш ҳуқуқига эга. Етакчи эксперт ҳамда комиссия аъзолари, шунингдек, комиссия қотиби эксперт ҳулосаси объективлиги ва тўлақонлиги борасида баравар жавобгар ҳисобланади.

Иш материалларини муҳофама қилиш жараёнида экспертлар комиссияси айбланаётган тиббий ходим фаолияти билан боғлиқ шароитни инобатга олишлари лозим, чунки ноҳуш ҳолат талабларга жавоб бермайдиган меҳнат шароити билан боғлиқ бўлиши мумкин (масалан, диагностик асбоб анжомларнинг йўқлиги). Бундан ташқари, ноҳуш-салбий ҳолат касалликнинг атипик кечуви, беморнинг врачга кечикиб мурожаат қилганлиги, беморда айрим дори воситаларга нисбатан аллергия реакция ривожланиши билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Суд тиббий экспертлар комиссияси иш материалларини ўрганиш асосида ноҳуш салбий оқибатнинг юзага келиш сабаби ва шароитини ҳисобга олиб факатгина тиббий биологик тавсифли саволлар юзасидан жавоб бериш ҳуқуқига эга. Даволаш диагностика ва профилактика жараёнлари билан боғлиқ ноҳуш – салбий оқибатларни ҳуқуқий жиҳатдан гуруҳларга ажратиш суд тергов органлари вазифасига қиради.

Экспертлар комиссияси томонидан ечими талаб қилинадиган саволларнинг тахминий рўйхати:

1. Амбулаторияда ёки шифохонада ташхис ўз вақтида ва тўғри қўйилганми, агар тўғри ёки ўз вақтида қўйилмаган бўлса, ушбу ҳолат қандай оқибатларга олиб келган?
2. Шифохонада беморга текширувлар тўлиқ ҳажмда бажарилганми?
3. Бемор шифохонага ўз вақтида ётқизилганми?
4. Беморга бажарилган даволаш тадбирлари аниқланган ташхисга мос келадими?
5. Асоратларга қарши кураш жараёнида барча тадбирлар қўлланганми?

6. Агар тиббий ёрдам етарли куламда кўрсатилмаган бўлса, бу ҳолат қандай оқибатларга олиб келган ва яна қандай тадбирлар бажарилиши лозим эди?

7. Асорат юзага келишини олдини олиш имкони бўлганми, асоратни даволаш учун беморга етарли ҳажмда ёрдам кўрсатилганми?

8. Беморга шифохонадан ўз вақтида жавоб берилганми?

9. Беморга бажарилган даво чораларини қўллашга қарши кўрсатмалар бўлганми ва ушбу даво чоралари бемор ахволининг оғирлашувига ва ўлимга олиб келганми?

10. Даволаш ва диагностика жараёнининг қайси босқичида хатоларга йўл қўйилган?

11. Касаллик оқибатида касалликнинг оғирлиги ва кечиш хусусиятлари асосийми ёки даволаш жараёнида йўл қўйилган хатолар асосий ҳисобланадими?

12. Операцияга кўрсатма бўлганми?

13. Операциядан кейинги даврда бемор тиббий ходимлар томонидан доимий кузатувда бўлганми?

14. Операция жараёнида ва операциядан кейинги даврда қандай хато-камчиликларга йўл қўйилган?

15. Беморга реанимацион тадбирлар тўғри бажарилганми?

16. Фуқаронинг баданида қандай тан жароҳатлари мавжуд бўлган, уларнинг етказилиш механизми қандай ва ушбу тан жароҳатлари унинг ўлимига сабаб бўлганми?

17. Марҳумнинг ўлимига нима сабаб бўлган?

Комиссион суд тиббий экспертиза ҳулосаси

Фуқаролик ва жиноят ишлари материалларига оид экспертиза жараёнида «Комиссион экспертиза ҳулосаси» расмийлаштирилади. Ушбу ҳужжат суд-тиббий ҳужжатларга қўйилган фикрларнинг тўлиқлигини, объективлиги, жамоатчилик учун тушунарли тарзда баён қилиниши каби асосий талабларни инобатга олган ҳолда тузилади.

Суд-тиббий экспертлар комиссиясининг ҳулосаси қуйидаги 3 қисмдан иборат. «Кириш қисми» дан сўнг «Текширув қисми» расмийлаштирилиб, у ҳулосасининг асосий қисми ҳисобланади. Ҳулосасининг кириш қисмида қуйидагилар қайд этилади:

- экспертиза бажарилаётган кун, ой ва йил;

- комиссиясининг номи ва етакчи эксперт ҳамда комиссия аъзоларининг, шу жумладан, маърузачининг лавозими, илмий даражаси, илмий унвони, фамилияси ва исми – шарифи кўрсатилган ҳолда комиссия таркиби;

-экспертиза ўтказилаётган жой;

-экспертиза ўтказиш учун асос-тергов органлари қарорининг санаси, уни чиқарган шахснинг фамилияси, исми-шарифи, лавозими, суд ажримининг санаси ва унинг номи;

-экспертиза юритилаётган иш, масалан, фуқаро - (фамилияси, исми ва шарифи ва ёши тўлиқ ёзилади) нинг ўлими тўғрисида иш материаллари бўйича ёки врач (фамилияси, исми ва шарифи, мутахассислиги ва ёшини кўрсатиш лозим) ни айблаш тўғрисидаги иш материаллари;

-экспертизанинг мақсади ва экспертиза ечимига қўйилган саволлар рўйхати (қарор ёки ажримдаги баёни бўйича);

-экспертизага тақдим қилинган ҳужжатлар рўйхати. Масалан, марҳум А.нинг ўлими воқеаси бўйича 120 варақда бир жилдли, жиноий иш, тиббий ҳужжатлар (беморнинг тиббий баённомалари, амбулатория тиббий баёнлари, тиббий маълумотларнинг рақамлари кўрсатилган ҳолда).

«Текширув қисми» иш моҳиятининг қисқача баёнидан иборат бўлиб, унда экспертиза ўтказиш учун аҳамиятга эга бўлган маълумотлар ифода этилади, яъни ушбу қисм экспертлар комиссияси мулоҳаза юритиши, хулосани асослаш учун зарур бўлган маълумотларни ўзида мужассамлаштириши лозим.

«Текширув қисми» да қатъиян далилий асосга эга бўлган материаллар лавҳалар тарзида қайд қилинади, айрим қисмлар шахсий фикр-мулоҳазаларни кўрсатмаган ҳолат иш бўйича маърузачининг сўзлари билан баён қилинади.

«Текширув қисми» да қуйидагилар қайд қилиниши лозим: ишнинг қўзғатилишига сабаб (жабрланувчи, айбланувчи ёки унинг қариндошларининг шикоят варақалари) мурдани топилган жойда (ҳодиса жойида) қўздан кечириш баённомасидан қўчирмалар, айбланувчининг сўроқ қилиш баённомаси, билдириш ва тушунтириш хатларидан, тергов органларининг у ёки бу қароридан, суд ҳукмлари ажримдан олинган маълумотлар, мурда экспертизасининг хулосалари ёки мурдани патологоанатомик текширув баённомаси, уларнинг рақами ва текшириш ўтказиш санаси, мурдани текширган врачнинг фамилияси, исми-шарифи, лавозимини кўрсатган ҳолда мурда экспертизаси хулосаси ёки патологоанатомик текшириш баённомасидан қўчирмалар, суд-тиббий экспертиза хулосасининг тўхтамлари ёки эпикриз билан патологоанатомик диагноз, беморнинг касалхонага тушган ёки мурожаат қилган кундаги ҳолати, шикоятлари ва мавжуд бўлган жароҳатлари, объектив текшириш натижалари, кундаликлар, текширишлар натижаларидан консултациялар- дан қўчирма келтирган ҳолда ўтказилган операциялар, анализ натижалари, ўтказилаётган даво муолажаларни албатта келтирган ҳолда тиббий ҳужжатлар (рақами ёки даволаш муассасини кўрсатган ҳолда тиббий баён ёки амбулатор беморнинг индивидуал картасидан тегншли маълумотлар: қўшимча

текширишлар (гистологик, суд-кимёвий ва бошқалар) маълумотлари, клиник-анатомик ва клиник конференциялар баённомаларидан кўчирмалар, мутахассислиги, иш стажы кўрсатилган ҳолда жавобгарликка тортилаётган ҳодимга тавсияномалар ва ҳоказолар.

Такдим қилинган ҳужжатлардаги маълумотлар текширув қисмида қайд этилиши лозим.

«Тўхтам» қисми қўйидаги жумла билан бошланиши лозим: «Иш материалларини ўрганиб чиқиб, қўйилган саволларга мувофиқ, суд-тиббий экспертлар комиссияси қўйидаги тўхтамга келинди.....». Шундан сўнг қўйилган саволларга жавоблар қўринишида тўхтамлар матни баён қилинади. Экспертлар комиссиясининг тўхтамлари мутлақо объектив ва илмий асосланган бўлиши лозим.

Фақат таҳминга асосланган, шунингдек, ўзида зиддиятли фикрларни мужассамлаштирувчи, чала, мавҳум тўхтамлар тузиш ман этилади. Тўхтамлар иш материалларидан келиб чиқиши ва уларнинг ҳар бир банди «Текширув қисми» да ўз ҳисоботини топиши лозим.

Экспертизалар комиссияси тўхтамлари тергов ва суд учун аҳамиятга эга бўлган, аммо қарор ва ажримда ечими талаб қилинмаган ҳолларни ҳам қамраб олиши лозим.

Тўхтамдаги жавоб бандлари қўйилган саволлар кетма-кетлигига мувофиқ тузилади, ўхшаш ҳамда бир хил тавсифга эга бўлган саволларга жавоблар умумлаштирилиши мумкин.

Комиссия аъзоларидан бирон бир шахс тўхтам ёки унинг маълум бир жавоб банди юзасидан эътирози бўлса, унинг фикри ҳулосага киритилиши лозим.

Иш материалларига оид экспертиза ҳулосаси 3 нусхада расмийлаштирилади. Ҳулосанинг биринчи нусхаси ва иш материаллари илова хати билан экспертизани тайинлаган муассасага юборилади. Иккинчи нусха мазкур судга оид тиббий экспертиза бюросида қолдирилади, учинчи нусха эса экспертиза бош бюросига тақриз учун тақдим қилинади.

НАЗОРАТ ТУРЛАРИ

- Оғзаки сўров;
- Саволларга ёзма жавоб бериш;
- Тест назорати;
- Графикли органайзерлар тузиш.

ТЕСТ НАЗОРАТИ САВОЛАРИ.

А, В, С, Д, Е харфлари билан белгиланган тестлардан битта жавобни белгиланг.

1. Жиноятнинг объектив томонини кўрсатинг?

- А. Ҳаракат,
- В. Ҳаракатсизлик,
- С. Ҳаракат, ҳаракатсизлик,
- Д. Далил, нсбот,
- Е. Ашёвий далил.

2. Тиббий ходим томонидан тугрукхонада болани алмаштириш содир бўулди. Бу жиноятнинг қайси турига киради?

- А. Оилага қарши,
- В. Ёшларга қарши,
- С. Ахлоққа қарши,
- Д. Соғлиққа қарши,
- Е. Ҳаётга қарши.

3. Врач томонидан бола асраб олиш ҳақидаги сирин ошкор этиш содир бўулди. Бу жиноятнинг қайси турига киради?

- А. Оилага ва ёшларга қарши,
- В. Оила, ҳаётга, ёшларга қарши,
- С. Ёшларга, соғлиққа, ҳаётга қарши,
- Д. Ҳаётга ва соғлиққа қарши,
- Е. Экологияга қарши.

4. Умумий меҳнат қобилиятининг 33% дан кўн микдорда тургун йўқолиши қандай тан жароҳатлари гуруҳига киради?

- А. Оғир тан жароҳатларга,
- В. Енгил тан жароҳатларга,
- С. Ўрта оғирликдаги шикастларга,
- Д. Соғлигини бузилишига сабаб бўлган енгил тан жароҳатига,
- Е. Соғлигини бузилишига сабаб бўлмаган енгил тан жароҳатига,

5. Ўрта оғирликдаги соғлиққа етказилган тан жароҳати мезонини кўрсатинг.

- А. Ҳаёт учун ҳавф аломатларининг борлиги,
- В. Қилмин белгилари борлиги,
- С. Эҳтиётсизлик белгилари борлиги,

Д. Ҳаёт учун ҳавф аломатларининг йўқлиги,

Е. Умумий меҳнат қобилиятининг 33% дан кўн микдорда тургун йўқолиши.

6. Енгил соғлиқни бузилишига сабаб бўлган тан жароҳати мезонини кўрсатинг?

- А. Умумий меҳнат қобилиятининг 10% дан кам йўқотиш,
- В. Умумий меҳнат қобилиятининг 12% дан кўн йўқотиш,
- С. Умумий меҳнат қобилиятининг 15% дан кўн йўқотиш,
- Д. Умумий меҳнат қобилиятининг 30% дан кам йўқотиш.

7. Соғлиқ ва ҳаётга қарши бўлган жиноятларни кўрсатинг?

- А. Таносил ва ОИТС (СПИЕ) касалликларини тарқатиш,
- В. Жинорий аборт,
- С. Қасддан ўрта ёки оғир даражадаги шикаст етказиш,
- Д. Экологияни бузиш,
- Е. Болани алмаштириш,

8. Тиббий муассасада ташқарида, санитар-гигиена қондаларига ҳилоф равишда, расмийлаштирилмай акушер-гинеколог ва бошқа мутахассис врачлар томонидан ҳомила туширилиши нима деб аталади?

- А. Ҳомиланинг суғий равишда туширилиши,
- В. Жинорий (криминал) аборт,
- С. Ҳавф остида қолдириш,
- Д. Соғлиққа қарши жиноят,
- Е. Онага қарши жиноят.

9. Тиббий фаолиятидаги мансабига совуққонлик билан қараш, мансаб сохтакорлиги жиноятлар гуруҳининг қайси турига киради?

- А. Хўжалик фаолиятида учрайдиган жиноятлари,

В. Оила, ахлоқ ва ёшларга қарши жиноятлари,

С. Бошқарувнинг белгиланган тартибига қарши жиноятлари,

Д. Ҳаётга ва соғлиққа хавф солувчи жиноятлари,

Е. Ҳаммаси тўғри.

10. Қандай ҳолларда тиббий ҳодимларни ўз касбига совуққонлик билан қараш деб таърифланади?

А. Малакасизлиги, укувсизлиги,

В. Бепарволиги, лоқайдлиги,

С. Қобилиятсизлиги,

Д. Касалликнинг атипик кечуви,

Е. Беморнинг кеч мурожаат қилиши.

11. Беморни шикоятларини, анамнезини ўз вақтида йингмаслик, ўз вақтида диагноз қўймаслик, даво диагностика чораларини тўлиқ баҳолай олмаслик, тиббий фаолиятдаги қандай ҳолат деб баҳоланади?

А. Хавф остида қолдириш,

В. Ўз вазифасини лозим даражада бажармаслик,

С. Мансабга совуққонлик билан қараш,

Д. Мансаб ҳаракатсизлиги,

Е. Мансаб ваколатидан четга чиқиш.

12. Автогравиа оқибатида бемор ҳаёт учун хавфли тан жароҳатлари олди, шу атрофда ишайдиган врач воқеа жойига чақирилди, лекин врач сабабсиз келмади. Врачга нисбатан қандай жавобгарлик қўрилиши мумкин?

А. Ўз вазифасини лозим даражада бажармаслик,

В. Хавф остида қолдириш,

С. Мансабга совуққонлик билан қараш,

Д. Мансаб ҳаракатсизлиги,

Е. Мансаб ваколатидан четга чиқиш.

13. Суд-тиббий экспертиза қандай ҳолларда тайинланади?

А. Тиббий масалаларни ҳал этиш учун,

В. Биологик масалаларни ҳал этиш учун,

С. Физиологик масалаларни ҳал этиш учун,

Д. Ботаник масалаларни ҳал этиш учун,

Е. Тиббий, биологик масалаларни ҳал этиш учун.

14. Ўзбекистон Республикасида суд-тиббий экспертиза ўтказишни белгилувчи меъёрий ҳужжатлар:

А. ЖПК ва ЖК,

В. соғлиқни сақлаш вазирлигининг 551 ва 336 буйруқлари,

С. соғлиқни сақлаш вазирлиги,

Д. факат а ва б тўғри жавоб,

Е. ҳаммаси тўғри.

15. Қандай ҳужжатлар асосида экспертиза тайинланади?

А. Қарор, ажрим,

В. Йулланма, баённома,

С. Ариза, қарор,

Д. Йулланма, баённома,

Е. Маълумотнома.

16. Суд-тиббий экспертиза турларини белгиланг?

А. Бирламчи, кушимча, қайта, комиссия, комплекс,

В. Бирламчи, ёрламчи, қайта, тулдирувчи, иккиламчи,

С. Бирламчи, кушимча, қайта, иккиламчи, учламчи,

Д. Бирламчи, иккиламчи, қайта, комиссия, комплекс,

Е. Бирламчи, қайта, комиссия, иккиламчи, учламчи.

17. Тиббий фаолият билан боғлиқ касбий ҳуқуқбузарлик содир бўлса, суд-тиббий экспертизанинг қайси тури ўтказилади?

А. Комплекс,

В. Қайта,

С. Такрорий,

Д. Комиссион,

Е. Қўшимча.

18. Тиббий муассасая даволаниш чора талбирларида ўлим содир бўлса, шикоят бўлган ҳолатларла мурда экспертизаси ўтказиш шартми?

А. Ўтказилиши шарт ва зарур.

- В. Кариндошларининг розилиги билан,
- С. Ўтказиш шарт эмас,
- Д. Тиббий муассасада тузилган баённома старли,
- Е. Умуман мумкин эмас.

19. Экспертиза хулосаси қуйидаги қайси қисмлардан ташкил топган?

- А. Кириш, текширув, тўхтам,
- В. Кириш, бажариш, текширув,
- С. Кириш, паспорт, тасвирий,
- Д. Кириш, текширув, тасвирий,
- Е. Кириш, диагностика. тўхтам.

20. Комиссион экспертиза хулосасининг кириш қисмида қайд этиладиган маълумотлар қайсилар?

- А. Экспертиза ўтказиш учун асос,
- В. Экспертлар комиссиясининг таркиби,
- С. Экспертиза ўтказадиган муассаса,
- Д. Экспертиза олдига қўйилган саволлар,
- Е. Қарор ва ажримдаги иш тафсилоти.

21. ҚВП бош врачлари ишга қабул қилишда Х. есмил шахсдан пул талаб қилди. Бу ҳолатни қандай баҳолайсиз?

- А. Ҳокимият ёки мансаб доирасидан четта чиқиб

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги харфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А - тўғри: 1, 2, 3. В - тўғри: 1, 3. С - тўғри: 2, 4. Д - тўғри: 4. Е - тўғри: 1, 2, 3, 4.

24. Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликларини кўрсатинг?

- 1. Ятрогения, тиббий бахтсиз ҳодиса,
- 2. Қасд, қилмиш, бахтсиз ҳодиса, ятрогения,
- 3. Врач ҳатоси, ҳуқуқбузарликлар,
- 4. Жиноят, қилмиш, бахтсиз ҳодиса, ятрогения,

25. Жиноятга ҳос белгиларни кўрсатинг?

- 1. Айб мавжудлиги,
- 2. Қасддан содир этиш.
- 3. Жамиятга ҳаф тугдирувчи,
- 4. Эҳтиётсизлик туфайли содир этилиши

26. Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятларни кўрсатинг?

- В. Мансабга совуққонлик билан қараш
- С. Мансаб сохтакорлиги

Д. Пора олиш

Е. Ҳаётини ҳаф остида қолдириш

22. ЎзР. Қайси кодексда тиббий ходимларнинг касбга доир жиноят кўрсатилган?

- А. Мехнат кодексда
- В. Фуқаролик кодексда
- С. Оилавий кодексда
- Д. Жиноят кодексда
- Е. Маъмурий кодексда

23. ҚВП врачлари беморга маҳаллий огриксизлантириш остида карбункулни очиб операциясини ўтказди. Операциядан кейин бемор аҳволи оғирлашиб, вафот этди. Суд-тиббий текширув натижасида бемор огрик шокдан вафот этганилиги маълум бўлди. Ушбу ҳолатни баҳоланг.

- А. Бахтсиз ҳодиса,
- В. Врач ҳатоси,
- С. Соғлиқга ва ҳаётга қарши жиноят,
- Д. Ятроген патология,
- Е. Эҳтиётсизлик натижасидаги жиноят.

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги харфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А - тўғри: 1, 2, 3. В - тўғри: 1, 3. С - тўғри: 2, 4. Д - тўғри: 4. Е - тўғри: 1, 2, 3, 4.

1. Қасддан енгил тан жароҳати етказиш (109-мод).

2. Ўрта ёки оғир даражали тан жароҳатини эҳтиётсизлик туфайли етказиш (111- мод).

3. Қасддан олам ўлдириб, (97- мод),

4. Қасддан оғир тан жароҳати етказиш (104- мод).

27. Тиббий ходимлар фаолиятида оилага, ёшларга ва аҳолига қарши бўлган жиноятлардан қайси 4 тури қўзатилади?

- 1. Фарзандликка олиш сирини ошқор қилиш (125 мод),
- 2. Инсон аъзолари ёки тўқималарини ажратиш олиш,
- 3. Болани алмаштириб қўйиш (124- мод),
- 4. Ҳақорат қилиш (140- мод),

28. Ҳаётта ва соғлиққа қарши жиноятларга мисоллар келтиринг?

1. Қасддан урта тан жароҳати етказиш, (114- мод).
2. Эҳтиётсизлик туфайли одам улдириш, (102- мод).
3. Жиноий равишда ҳомила тушириш, (114- мод).
4. Болани алмаштириб қўйиш (124 - мод)

29. Тиббий ходимлар фаолиятидаги оғла, ёшлар, маънавиятга қарши жиноятларнинг турларини айтинг?

1. Болани алмаштириш,
2. Бола асраб олганлик ҳақидаги сирни ошкор этиш,
3. Одам аъзо ва туқималарни ажратиб олиш,
4. Қабрни тақирлаш,

30. Тиббий ходим фаолиятида жамоят хавфсизлигига қарши жиноятларнинг турларини айтинг?

1. Радиактив материаллар билан ишлаш қоидаларини бузилиши,
2. Текширув ншларини олиб боришда хавфсизлик қоидаларининг бузилиши,
3. Мехнатни муҳофаза қилиш қоидаларининг бузилиши,
4. Санитария қонунчилиги ёки эпидемияга қарши кураш қоидаларининг бузилиши,

31. Бошқарув тартибига қарши жиноятларни кўрсатинг?

1. Ҳокимият ва мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш (205- мод).
2. Ёлғон гувоҳлик бериш (238- мод),
3. Мансабга совуққонлик билан қараш (207 мод)
4. Пора олиш (210- мод),

32. Соғлиққа қарши жиноятларнинг турини кўрсатинг?

- А.қасддан оғир, ўрта, енгил тан жароҳати етказиш,
В.эҳтиётсизлик оқасидан ўрта ёки оғир даражадаги тан жароҳати етказиш,
С.а ва б жавоблар тўғри,

Д.қасддан оғир, ўрта тан жароҳати етказиш,

Е.эҳтиётсизликдан ўрта, оғир тан жароҳати етказиш.

33. Қандай ҳолларда врач жиноий жавобгарликка тортилмаслиги мумкин?

1. Касаллик атипик кечган бўлса,
2. Касаллик типик кечган бўлса,
3. Касаллик яшин тезлигида кечган бўлса,
4. Врачни ўзи оғир касал бўлса.

34. Экспертизани турларини кўрсатинг?

1. Суд-тиббий,
2. Суд-графологик,
3. Суд-психиатрик,
4. Патолого-анатомик,

35. Комиссион суд тиббий экспертиза тайинланадиган ҳолатни кўрсатинг?

1. Тан жароҳатини аниқлашда,
2. Жинсий қўшилганликни аниқлашда,
3. Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари ҳолатида,
4. Зуррак ўлимга гумон қилинганда,

36. Комиссион суд-тиббий экспертиза тайинланиши зарур бўлган ҳолатларни кўрсатинг?

1. Ёшни аниқлашда,
2. Шахснинг саломатлик ҳолатини аниқлашда,
3. Тиббиёт ходимлари касб ҳуқуқбузарлик ҳолатида,
4. Мехнат қобилиятини доимий йўқотиш даражасини аниқлашда,

37. Комиссион суд – тиббий экспертизага тақдим этиладиган ҳужжатлар турини кўрсатинг?

1. Тиббий ҳужжат маълумотлари,
2. Объектив маълумотлар,
3. Жиноий ва фуқаролик иш материаллари,
4. Субъектив маълумотлар.

38. Экспертизага жалб қилинган мутахассиснинг ҳуқуқларини белгиланг?

1. Қандай мақсадда чақирилганлигини билиш,

2. Ўзи жалб этилган иш материаллари билан танишиш,

3. Тергов ҳаракатлари ва суд муҳокамасида иштирок этаётган шахсларга ишга оид саволлар бериш,

Д. Суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд устидан шикоятлар келтириш,

39. Экспертизага жалб қилинган мутахассиснинг мажбуриятларини кўрсатиш?

1. Суриштирувчи, терговчи, прокурор, суднинг чакирувига биноан ҳозир бўлиш,

2. Жиноий ишни юритишда махсус билим ва малакасидан фойдаланган ҳолда иштирок этиш,

Жавоблар жумласи алоҳида мазмунга эга бўлган икки қисмдан иборат, иккала қисм «чунки» боғловчи билан боғланган тестларда 1-чи ва 2-чи қисм жумлалари мазмунининг алоҳида тўғри ёки нотўғрилигини, кейин эса уларнинг бирлашган ҳолидаги мазмунининг алоқадорлигини аниқланг ва қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

Жавоб	1-жумла	2-жумла	Боғлам
А	Тўғри	тўғри	тўғри
В	тўғри	тўғри	нотўғри
С	тўғри	нотўғри	нотўғри
Д	нотўғри	тўғри	нотўғри
Е	нотўғри	нотўғри	нотўғри

41. Врач томонидан бола асраб олиш ҳақидаги сирни ошкор этиш ёшларга ва оилага қарши жиноят ҳисобланади, чунки тиббий ходим томонидан туғруқхонада болани алмаштириш ҳам ёшларга ва оилага қарши жиноятлар гуруҳига киради.

42. Қасддан оғир, ўрта оғир, енгил тан жароҳати етказиш соғлиққа қарши жиноятлар гуруҳига киради, чунки соғлиққа қарши жиноятлар натижасида фуқаро ҳаёт ива соғлиғига зиён етказилади.

43. Тиббий фаолиятидаги мансабига совуқконлик билан қараш, мансаб сохтакорлиги жиноятлар гуруҳининг бошқарувнинг белгиланган тартибига қарши жиноятлар турига киради, чунки бу жиноятлар ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар гуруҳига киради.

44. Тиббий ходимларнинг фуқаролар ҳаёти ва соғлиғига қарши жиноятларига қасддан одам ўлдириш, экология талаб ва нормаларини бузиш, жиноий абортлар киради, чунки улар ёшларга ва оилага қарши жиноятларга киради.

3. Суриштирув ва дастлабки тергов сирларини ошкор қилмаслик.

4. Иш буйича ҳақиқатни аниқлашга имкон берадиган ҳолатларга эътиборини қаратиш,

40. Суд таббий комиссияси экспертиза хулосасининг объективлиги ва асосланганлиги учун масъулият қимга юклатилган?

1. Даволовчи врачга

2. Экспертлар комиссияси аъзоларига,

3. Иш буйича маърузачи экспертга,

4. Етакчи экспертга,

45. Ўз вазифаларини талаб даражасида бажармаслик ҳокимият бошқарувида қарши жиноятлар гуруҳига қиради, чунки улар оилага ва ёшларга қарши жиноятларга қирмайди.

46. Врач фаолияти билан боғлиқ суд-тиббий экспертиза вақтида воқеа тафсилоти суриштирувчи, терговчи томонидан тузилади, чунки воқеа тафсилотини суриштирувчи ва терговчига маълум бўлади.

47. Врач фаолияти билан боғлиқ суд-тиббий экспертиза комиссияси таркибига даволовчи врач ҳам қиради, чунки даволовчи врач экспертиза давомида пайдо бўлиши мумкин бўлган махсус саволларга жавоб беради.

48. Суд-тиббий экспертиза комиссияси беморни даволаш вақтида йўл қўйилган хато-камчиликлар учун жазолаш масаласини ҳал қилмайди, чунки даволаш вақтида йўл қўйилган хато-камчиликлар учун жазолаш масаласини тиббий муассаса маъмурияти ҳал қилади.

49. Суд-тиббий экспертиза комиссияси бемор ўлимида тиббий ходимнинг айби борлигини аниқлай олмайди, чунки бемор ўлимида тиббий ходимнинг айби борлигини аниқлаш суд-тиббий экспертиза комиссияси компетенциясига қирмайди.

50. Врач фаолияти билан боғлиқ касбий ҳуқуқбузарликларда комиссия суд-тиббий экспертиза ўтказиш шарт эмас, чунки суд-тиббий комиссия олдида қўйилган саволларга экспертиза ўтказётган эксперт жавоб бера олади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

- ✓ Тиббий ходимлар фаолияти билан боғлиқ нохуш салбий оқибатларга нималар қиради?
- ✓ Айб-хато тушунчаси ва турларини айтиб беринг.
- ✓ Жиноят тушунчаси деганда нимани тушунасиш ва унинг турларини кўрсатинг.
- ✓ Тиббий ходимлар фаолияти билан боғлиқ нохуш салбий оқибатлар содир бўлганда қўлланиладиган жазоларнинг турларини айтиб беринг.
- ✓ Тиббий ходимлар фаолияти билан боғлиқ қандай жиноят турларини биласиз.
- ✓ Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар турларини кўрсатинг.
- ✓ Оилага, ёшларга ва ахлоққа қарши жиноятлар турларини кўрсатинг.
- ✓ Ҳокимият, бошқарув ва бошқарув органлари тартибига қарши қандай жиноятлар турларини биласиз.
- ✓ Нохуш салбий ҳолатлар юз берганда қандай тартибда суд тиббий экспертиза тайинланади.
- ✓ Комиссион СТЭ ва унинг бажарилиш тартиби қандай амалга оширилади.

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УЧУН КЎРСАТМАЛАР

- ❖ Ўқув гуруҳи ичида «Тиббий ходимлар фаолиятида учрайдиган жиноятлар» мавзусида анжуман ўтказиш.
- ❖ Мавзуга оид альбом, макет, стенд, слайд, ўқув жадвалари ва тест саволлари тузиш.
- ❖ Ўқитувчи назорати остида «Комиссион суд тиббий экспертиза ўтказиш» мавзусида мунозарали суҳбат ўтказиш.
- ❖ Мавзу бўйича янги педогогик технологиялардан фойдаланган ҳолда интерактив ўйинлар ўтказиш.

1 - илова

Гуруҳ билан ишлаш қоидалари

Гуруҳ аъзоларининг ҳар бири:

- Ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;
- Ўзларига ёрдам керак бўлганда сўрашлари мумкин;
- ёрдам сўраганларга қўмак беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолаш жараёнида иштирок этишлари лозим;
- «Биз бир кемадамиз, бирга чўкамиз ёки бирга қутиламиз» қоидасини яхши билишлари лозим.

1 - Ўқув топшириқлар

1. Саволга жавобни шакллантиринг:

- Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари турлари.
- Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари ҳолатида СТЭ масалалари ва ўтказиш тартиби.

2. Ушбу тушунчаларнинг мазмунини ёритинг:

Тиббий ходим, касбий ҳуқуқбузарлик, қилмиш, жиноят, лавозимли жиноятлар, касбий жиноятлар, комиссия СТЭ тушунчаларига изоҳ беринг.

2-ўқув топшириқлар

1. 7-мавзуда баён этилган маълумот мазмунини диққат билан ўрганиб чикинг.

2. Чизмали организаерларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг (таклиф қилинган асосий тушунчалардан фойдалансангиз бўлади).

Чизмали организаерлар	Асосий тушунчалар (калит сўзлар)
Кластер (1.1)	«Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари». «Жиноят». «Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар». «Жамоат ҳавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши жиноятлар». «Ҳокимият, бошқарув ва жамоа бирлашмалари орган фаолияти таркибига қарши жиноятлар».

Иени диатраммаси (1.5 - намуна)	- Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар - Оилага, ёшларга, ахлоққа қарши жиноятлар.
«Нима учун?» (1.6 - намуна)	- Нима учун «Тиббий ходимларнинг жиноятлари» ўрганилади? - Нима учун «Тиббий ходимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари» содир этилади? - Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар нима учун содир этилади?
«Балиқ скелети» (1.7 - намуна)	Тиббий ходимларнинг жиноятлари билан боғлиқ муаммолар.
«Т – жадвал» (1.8 - намуна) SWOT (1.9 - намуна)	- Тиббий ходимларнинг жиноятларини олдини олиш. - Ҳаётга ва соғлиққа қарши жиноятлар. - Оилага, ёшларга, ахлоққа қарши жиноятлар.
«Қандай?» (1.10 - намуна)	- Тиббий ходимларнинг жиноятларини олдини олиш мумкин? - Тиббий ходимларнинг жиноятларининг жазоланиши?

6-МАВЗУ

Тиббий фаолиятда меҳнат қонунчилиги. Ишга қирувчи ва иш берувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, ўриндошлик, ўринбосарлик. Жамоа ва меҳнат шартномаси. Иш вақти. Меҳнат муҳофазаси. Тиббий сугурта. Интизомий жазо ва уни қўллаш тартиби. Тиббий ходимларнинг маъмурий жавобгарлиги, унинг турлари, маъмурий жазо қўллаш тартиби.

Ўқитишнинг технологияси

Вақти - соат	Талабалар сони: 8 - 9 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Билимларни чуқурлаштириш, кенгайтириш ва амалда бажариш бўйича амалий машғулот.
Амалий машғулотнинг тузилиши	-Меҳнат шартномаси тушунчаси; - иш вақти ва соатлари тушунчаси; - маъмурий жавобгарлик тушунчаси; - интизомий жавобгарлик тушунчаси; - фуқаролик жавобгарлиги тушунчаси; -меҳнат интизоми.
Ўқув машғулотининг мақсади: Меҳнат қонунчилиги, меҳнат шартномаси, жамоа шартномаси, ишга қабул қилиш ва шартномани бекор қилиш шартлари, иш куни, меҳнат таътили тушунчалари ва тартиби билан таништириш.	
Педагогик вазифалар: -Меҳнат шартномаси тушунчасига таъриф бериш. -иш вақти ва соатлари тушунчасини ўргатиш; -маъмурий жавобгарлик тушунчасини ўргатиш; -интизомий жавобгарлик тушунчаси ўргатиш; -фуқаролик жавобгарлиги тушунчаси ўргатиш. -Меҳнат интизоми.	Ўқув фаолиятининг натижалари: Талаба: - Меҳнат шартномаси тушунчасига эга бўлади; - иш вақти ва соатлари тушунчасини ўрганади; - маъмурий жавобгарликка таърифини ўрганади ва мисол келтиради; -интизомий жавобгарлик, қўллаш тартибини ўрганади; -фуқаролик жавобгарлиги тушунчаси, қўллаш тартибини ўрганади ва мисол келтиради; -меҳнат интизоми талабларига изох беради.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Баҳс мунозара, «Меҳнат интизомининг бузилиши» тушунчасига «Нима учун?» органайзерини тузиш.
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, ўқув қўлланмаси, жадваллар, бур, доска. Компьютер мультимедия, дарсликлар, атлас.
Ўқитиш шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гуруҳ бўйича ўқитиш.
Ўқитиш шароитлари	Маъруза мос жиҳозланган аудитория (СТЭ объектлари СТЭ ҳужжатлари, Меҳнат кодекси ва ҳ.к.).

Амалий машғулотнинг технологик картаси

Ташунчалар вакоти	Фаолият мазмуни	
	Уқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. <i>Маъну:</i> Мехнат қонуinchилиги ва тиббий ходимлар фаолияти <i>Мақсад:</i> Мехнат қонуinchилиги, мехнат шартномаси, жамов шартномаси, ишга қабул қилиш ва шартномани бекор қилиш шартлари, иш кун, мехнат таътили тушунчалари ва тартиби билан таништириш. <i>Режа:</i> - Мехнат шартномаси тушунчасини ўргатади; -Иш вақти ва соатлари ҳақида маълумот беради; -мехнат шартномасини бекор қилиш учун асосларини ўргатади; - маъмурий жавобгарлик тушунчасига таъриф беради; -интизомий ва фуқаролик жавобгарлик тушунчасига таъриф беради; -мехнат интизоми, тартиби билан таништиради. Машғулот ҳамкорликда ишлаш технологиясини қўлаган ҳолда (организаерларлардан фойдаланиб) ўтишни маълум қилади (жадвал 1). 1.2. «Ақлий қўжум» усулидан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайергарлик даражасини аниқлайди: «Тиббий ходимлар мехнат фаолиятининг қонуinchилиги» мавзусидан қандай асосий терминлар, атамаларни биласиз? Уларнинг маъмуллари ва изоҳ беринг? Мавзунинг муҳокамаси гуруҳларда давом этишини ўзлон қилади.	1.1. Мавзунинг ёзади ва саволларга жавоб беради. Адабиётлардан фойдаланиб, организаерларини мустақил тузади, ўзаро тақослайди, тўлдирди, муаммони аниқлаш ва счим вариантларини ишлаб чиқилиш учун ижодий ёндашади.
2-босқич Асосий қисм (70 мин)	2.1. Талабаларни 3 гуруҳга булади, ҳар бирига вазифа беради: (саволларга жавоб бериш - топширик, организаер чизмасини чизилиш - 1-жадвал, тест ишлаш). Машғулот сўнгиде кутилаётган ўқув натижаларини эслатади (талаба билиши керак): -Мехнат шартномаси тушунчасини; -иш вақти ва соатлари ҳақида маълумотларни; -мехнат шартномасини бекор қилиш учун асосларини; - маъмурий жавобгарлик тушунчасини; -интизомий ва фуқаролик жавобгарлик тушунчасини; -мехнат интизоминини ва ажзлаш турларини. 2.2. Гуруҳда ишлаш қондиси билан таништиради (1-ислова). Баҳолаш методларини ҳам намоиш қилади. Вазифали бажаришда ўқув материаллари (маъруза матни, ўқув қўлланма, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Мехнат кодекс, ЖК, ЖПК...)ларидан фойдаланиш мумкинлигини эслатади. Гуруҳларда иш бошлашни тақлиф эгади. 2.4. Тайергарликдан кейин амалий ишлар бошланганини ўзлон қилади (топшириклар қўйида келтирилган). 2.5. Талабалар мехнат қонуinchилиги таъойинларини шарҳлайди, ҳулосаларга ўтибор беради, аниқлик киритади. 2.6. Талабаларга 1-жадвал бўйича фойдаланган организаерлардан намуна намоиш қилади ва шундай чизмалар тайерлашни айтади. Тушунчаларга изоҳларни тўрилайди ва саволларга жавоб қайтаради. Гуруҳлар фаолиятига умумий балл беради.	2.1. Ўқув натижаларини тақдим қилади. 2.2. Саволлар беради. 2.3. Жавобларни тўлдирди. 2.4. Жадвал устунларини тўлдирди ва муҳокамада иштирок этади.
3-босқич Якуний қисм (10 мин)	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларини рағбатлантиради. 3.2. Муостахил иш сифатида «Тиббий ходимлар мехнат фаолиятининг қонуinchилик асосларининг ҳозирги замон муаммолари» мавзусида «документ ёзишни топширади».	3.1. Эшитди. 3.2. Топширикни олади.

Тиббий фаолиятда меҳнат қонучилигининг ҳуқуқий асослари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (1992), «Фуқаролар Соғлигини Сақлаш тўғрисида»ги қонунда, Меҳнат кодексиди, шунингдек алоҳида соҳаларга тааллуқли ССВ иинг буйруклари, йўриқнома ва қоидаларида ўз аксини топган.

Конституциянинг 22 - моддасида Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида ҳам унинг ташқарисида ҳам ўз фуқароларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш ва уларга ҳомийлик кўрсатишни қаролатиши кўрсатилган бўлса, 37 – 38 - моддаларида ҳар бир шахс меҳнат қилиш, касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига, жумладан, ёлланиб ишлаётган барча фуқаролар дам олиш ҳуқуқига эга эканликлари белгиланган. Шунингдек, иш вақти ва ҳақ тўланадиган меҳнат таътилининг муддати қонун билан белгиланиши ва ҳар қим қариганда, меҳнат лавқатини йўқотганда, жумладан, боқувчисидан маҳрум бўлганда, ижтимоий таъминот олишлиги қаролатилган (39 - модда).

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари соғлигини сақлаш борасида дахлсиз ҳуқуққа эгадирлар. Давлат ёши, жинси, ирқи, тили, динга муносабати, ижтимоий қелиб қикиши, эътиқоди, шахсий маъқеидан қатъий назар фуқароларнинг соғлигини сақланишини таъминлайди. Давлат фуқароларда қасалликларнинг ҳар қандай шакллариининг борлигидан қатъий назар уларни қамситишлардан ҳимоя қилинишини қаролатлайди. Ушбу ҳолатни бузган шахслар амалдаги қонунлар талабига қўра жавобқар бўладилар.

«Фуқаролар Соғлигини Сақлаш тўғрисида» ги қонун талабига асосан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фуқаролар соғлигини сақлашнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

- соғлиқни сақлаш соҳасида инсон ҳуқуқларига риоя қилиниши;
- аҳолининг барча қатламлари тиббий ёрдамдан баҳраманд бўла олиши;
- профилактика чора – тадбирларининг устунлиги;
- соғлигини йўқотган тақдирда фуқароларнинг ижтимоий ҳимоя қилиниши;
- тиббийёт фанининг амалиёт билан бирлиги.

Ўзбекистон Республикасида тиббийёт ва фармацевтика фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқига олиий ёки ўрта махсус тиббийёт ўқув юртини тамомлаганлик тўғрисида диплом олган шахслар эга бўладилар.

Тиббийёт ва фармацевтика маълумоти тўғрисидаги дипломни хорижий давлатларда олган шахсларнинг тиббийёт ёки фармацевтика фаолияти билан шуғулланишига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳқамаси томонидан белгиланадиган тартибда йўл қўйилади.

Ўз қасби бўйича уч йилдан қўп ишламаган тиббийёт ва фармацевтика ходимларининг тегишли фаолият билан шуғулланишига тегишли ўқув юртларида қайта тайёргарликдан ўтганларидан кейин ёки Ўзбекистон

Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг аттестация комиссиялари ўтказадиган аттестация асосида йўл қўйилади.

Тиббиёт ёки фармацевтика соҳасида тугалланмаган олий маълумоти бўлган шахсларнинг тиббиёт соҳасида ўрта маълумоти бўлган ходимлар ишлайдиган ливозимларда тиббиёт ёки фармацевтика фаолияти билан шугулланишига Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган тартибда йўл қўйилади.

Олий ва ўрта махсус тиббиёт ўқув юртлари талабаларининг фуқароларга тиббий ёрдам кўрсатишда таълим дастурларига мувофиқ катнашишига тиббиёт ходимлари назорати остида Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган тартибда йўл қўйилади.

Ғайриқонуний равишда тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан шугулланувчи шахслар қонунга мувофиқ жавобгар бўладилар.

Хусусий тиббиёт амалиёти билан олий ёки ўрта махсус тиббий маълумот тўғрисида диплом ва танланган фаолият тури билан шугулланиш учун лицензия олган шахслар хусусий тиббиёт амалиёти, шу жумладан, табиблик (халқ табобати) билан шугулланиш ҳуқуқига эга.

Тиббий ёрдам кўрсатиш сифатини профессионал тиббиёт уюшмалари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек рухсатнома (лицензия) берган орган назорат қилиб боради.

Хусусий тиббиёт амалиёти билан шугулланиш хусусий тиббиёт амалиёти билан шугулланишга рухсатнома берган органнинг ёки суднинг қарори билан тўхтатилиши мумкин.

Мехнат интизоми (МК 174 - модда).

Корхонада меҳнат тартиби иш берувчи касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб тасдиқлайдиган ички меҳнат тартиби қондалари билан белгиланади.

Интизом тўғрисидаги устав ва низомлар (МК 175 - модда).

Халқ хўжалигининг баъзи тармоқларида ходимларнинг айрим тоифалари учун интизом тўғрисидаги устав ва низомлар амал қилади.

Ходимнинг бурчлари (МК 176 - модда).

Ходим ўз меҳнат вазифаларини ҳалол, виждонан бажариши, меҳнат интизомига риоя қилиши, иш берувчининг қонуний фармойишларини ўз вақтида ва аниқ бажариши, технология интизомига, меҳнат муҳофазаси, техника ҳавфсизлиги ва ишлаб чиқариш санитарияси талабларига риоя қилиши, иш берувчининг мол-мулкни авайлаб асраши шарт.

Ходимнинг меҳнат вазифалари ички тартиб қондаларида, интизом тўғрисидаги устав ва низомларда, корхонада қабул қилинадиган локал

хужжатларда (жамоа шартномаларида, йўриқномалар ва хоказоларда), меҳнат шартномасида аниқ белгилаб қўйилади.

Иш берувчининг бурчлари (МК 177 - модда).

Иш берувчи ходимлар меҳнатини ташкил қилиши, қонунлар ва бошқа норматив хужжатларда, меҳнат шартномасида назарда тутилган меҳнат шароитларини яратиб бериши, меҳнат ва ишлаб чиқариш интизомини таъминлаши, меҳнат муҳофазаси қоидаларига риоя этиши, ходимларнинг эҳтиёж ва талабларига эътибор билан қараши, уларнинг меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаб бориши, ушбу Кодексга мувофиқ жамоа шартномаларини тузиши шарт.

Иш берувчи ходимдан унинг меҳнат вазифалари доирасига қирмайдиган ишларни бажаришни, қонунга ҳилоф ёки ходим ва бошқа шахсларнинг ҳаёти ва соғлиги учун хавф тугдирувчи, уларнинг шаъни ва қадриқимматини камситувчи ҳаракатлар қилишни талаб этишга ҳақли эмас.

Меҳнат коллективи, меҳнат жамоалари, жамоа шартномаси.

Меҳнат коллективи ва унинг Соғлиқни сақлаш муассасасини бошқарган ҳолда ҳам, давлат ҳам ишчи ходимлар манфаатини ҳимоя қилади. Юзага келган муаммоларни биргаликда бартараф қиладилар.

Меҳнат жамоалари ва уларнинг вазифаси.

Меҳнат жамоаси муассасаларида, корхоналарида, корхоналардаги меҳнаткашлар йиғиндиси бўлиб, биргаликда улар давлат корхоналари, муассасаларида, жамоа ҳўжаликларида ва шахсий фирмаларда иш фаолиятини юритишади.

Меҳнат жамоасининг таркиби муассасалар структурасига қараб цех жамоаси, бўлим жамоаси, бригадалар ва бошқа қисмлардан тузилган.

Қасаба уюшмалари (МК 22 - модда).

Қасаба уюшмаларининг ва улардаги сайлаб қўйиладиган органларнинг давлат ва ҳўжалик органлари, иш берувчилар билан ўзаро муносабатларидаги ҳуқуқлари қонун, уставлар, жамоа келишувлари ва шартномалари билан белгиланади.

Жамоа шартномаси (МК 29-модда).

Жамоа шартномаси — корхонада иш берувчи билан ходимлар ўртасидаги меҳнатга оид, ижтимоий-иқтисодий ва қасбга оид муносабатларни тартибга солиувчи норматив хужжатдир.

Жамоа келишуви — муайян қасб, тармок, ҳудуд ходимлари учун меҳнат шартлари, иш билан таъминлаш ва ижтимоий қафолатлар белгилаш борасидаги мажбуриятларни ўз ичига олувчи норматив хужжатдир.

Жамоа шартномалари ва келишувлари ходимлар билан иш берувчиларнинг меҳнатга оид муносабатларини шартнома асосида тартибга солишга ва

уларнинг ижтимоий-иқтисодий манфаатларини мувофиқлаштиришга ёрдам бериш мақсадида тузилади.

Жамоа шартномасини тузиш зарурлиги ҳақида қарор қабул қилиш (МК 35-модда).

Иш берувчи билан жамоа шартномасини тузиш зарурлиги ҳақида қарор қабул қилиш ҳуқуқига қасаба уюшмаси ўз вакиллик органи орқали, ходимлар томонидан ваколат берилган бошқа вакиллик органи ёки бевосита меҳнат жамоасининг умумий йиғилишига (конференцияси) эга.

Жамоа шартномалари корхоналарда, уларнинг юридик шахс ҳуқуқи берилган таркибий бўлинмаларида тузилади.

Жамоа шартномасининг тарафлари (МК 36 - модда).

Жамоа шартномаси, бир тарафдан, ходимлар томонидан қасаба уюшмалари ёки ўзлари ваколат берган бошқа вакиллик органлари орқали, иккинчи тарафдан — бевосита иш берувчи ёки у ваколат берган вакиллар томонидан тузилади.

Жамоа шартномасининг мазмуни ва тузилиши (МК 37- модда).

Жамоа шартномасининг мазмуни ва тузилишини тарафлар белгилайди.

Жамоа шартномасига иш берувчи ва ходимларнинг қуйидаги масалалар бўйича ўзаро мажбуриятлари киритилиши мумкин:

- меҳнатга ҳақ тўлаш шакли, тизими ва миқдори, пул мукофотлари, нафақалар, компенсациялар, қўшимча тўловлар;
- нархларнинг ўзгариб бориши, инфляция даражаси, жамоа шартномаси билан белгиланган кўрсаткичларнинг бажарилишига қараб меҳнатга ҳақ тўлашни тартибга солиш механизми;
- ходимларни иш билан таъминлаш, қайта ўқитиш, ишдан бўшатиб олиш шартлари;
- иш вақти ва дам олиш вақти, меҳнат таътилларининг муддатлари;
- ходимларнинг, шу жумладан, аёллар ва ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг меҳнат шароитлари ва меҳнат муҳофазасини яхшилаш, экология жихатидан хавфсизликни таъминлаш;
- корхонани ва идорага қарашли турар жойни хусусийлаштириш вақтида ходимларнинг манфаатларига риоя қилиш;
- ишни таълим билан қўшиб олиб боровчи ходимлар учун имтиёзлар;
- ихтиёрий ва мажбурий тарздаги тиббий ҳамда ижтимоий суғурта;
- иш берувчи томонидан ўз ходимларининг шахсий жамғариб бориладиган пенсия ҳисоб варақларига қўшимча бадаллар киритиш миқдорлари ва муддатлари;

- жамоа шартномасининг бажарилишини текшириб бориш, тарафларнинг жавобгарлиги, ижтимоий шериклик, касаба уюшмалари, ходимларнинг бошқа вакиллик органларига фаолият кўрсатиш учун тегишли шароит яратиб бериш.

Жамоа шартномасида корхонанинг иқтисодий имкониятларини ҳисобга олган ҳолда бошқа шартлар, шу жумладан, конунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган нормалар ва қоидаларда кўрсатилганига қараганда имтиёзлироқ меҳнат шартлари ва ижтимоий-иқтисодий шартлар (қўшимча таътиллار, пенсияларга тайинланадиган устамалар, муддатдан илгари пенсияга чиқиш, транспорт ва хизмат сафари харажатлари учун компенсациялар, ходимларни ишлаб чиқаришда ҳамда уларнинг болаларини мактабда ва мактабгача тарбия муассасаларида текин ёки қисман ҳақ тўланадиган тарзда овқатлантириш, бошқа қўшимча имтиёз ва компенсациялар) ҳам киритилиши мумкин.

Башарти амалдаги конунларда норматив тусдаги қоидалар жамоа шартномасида албатта мустаҳкамлаб қўйилиши шарт деб бевосита кўрсатма берилган бўлса, бундай қоидалар жамоа шартномасига киритилади.

Жамоа шартномасини тузиш тартиби (МК 40 - модда).

Жамоа шартномаси, башарти уни умумий йиғилишда (конференцияда) иштирок этаётганларнинг эллик фоизидан кўпроғи ёқлаб овоз берган бўлса, маъқулланган ҳисобланади.

Агар жамоа шартномасининг лойиҳаси маъқулланмаса, тарафларнинг вакиллари уни умумий йиғилишда (конференцияда) билдирилган таклиф-истакларни эътиборга олган ҳолда ишлаб такомилга етказадилар ҳамда ўн беш кун ичида умумий йиғилиш (конференция) муҳокамасига қайта тақдим этадилар.

Умумий йиғилишда (конференцияда) маъқулланганидан кейин тарафларнинг вакиллари жамоа шартномасини уч кун ичида имзолайдилар.

Жамоа шартномасининг амал қилиш муддати (МК 41 – модда).

Жамоа шартномаси имзоланган вақтдан эътиборан ёки жамоа шартномасида кўрсатилган кундан бошлаб кучга киради ҳамда тарафлар белгиланган муддат давомида амал қилади.

Белгиланган муддат тугагач, жамоа шартномаси тарафлар янги шартнома тузгунча ёки амалдаги шартномани ўзгартиргунча, тўлдиргунча амалда бўлади.

Жамоа шартномасининг амал қилиш доираси (МК 42 - модда).

Жамоа шартномаси иш берувчига ва мазкур корхонанинг барча ходимларига, шу жумладан, жамоа шартномаси кучга кирганидан кейин ишга қабул қилинган шахсларга ҳам татбиқ этилади.

Жамоа шартномаси шартларини бажаришга жавобгарлар.

Жамоа шартномасининг матни ҳар бир ишчи ходимга мазмун моҳияти тушунтирилиб бериледи. Бир ой давомида ҳар бир янги ишга олинаётган ишчини жамоа шартномаси билан маъмурият таништириб чиқиши лозим. Жамоа шартнома шартларини бажарилишини касаба уюшмалар назорат қилиб турадилар.

Муассаса раҳбарларининг маърузаларини касаба уюшмаси комитети эшитиб, кўриб чиқади ва юзага келган муаммоларни бартараф этишни маъмуриятдан сўрайди.

Агар ишчилар жамоа шартномасига кўрсатилган шартни бажара олмаётган бўлса, бундай ҳолатда бу ишчиларга маъмурий жазо, жарима тайинланади, ҳатто ишдан бўшатилиши кўрилади.

Ўзбекистон Республикасида Соғлиқни сақлаш тизими структураси схемада илова қилинади (иловага қаралсин).

Мехнат шартномаси тушунчаси ва тарафлари (МК 72 - модда).

Мехнат шартномаси ходим билан иш берувчи ўртасида муайян мутахассислик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тарафлар келишуви, шунингдек, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир.

Ходим ва иш берувчи меҳнат шартномасининг тарафлари бўлиб ҳисобланадилар.

Мехнат шартномасини тузиш ҳақидаги келишувдан олдин қўшимча ҳолатлар (танловдан ўтиш, лавозимга сайланиш ва бошқалар) бўлиши мумкин.

Ходим ўриндошлик асосида ишлаш тўғрисида, башарти бу қонун ҳужжатлари билан тақиқланмаган бўлса, меҳнат шартномалари тузиши мумкин.

Мехнат шартномасининг мазмуни (МК 73 - модда).

Мехнат шартномасининг мазмуни тарафлар келишуви бўйича, шунингдек, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланади.

Мехнат шартномаси тарафларининг келишуви билан қуйидагилар белгиланади:

- иш жойи (корхона ёки унинг бўлини маси);
- ходимнинг меҳнат вазифаси — мутахассислиги, малакаси, у ишлайдиган лавозим;
- ишнинг бошланиш куни;
- меҳнат шартномаси муайян муддатга тузилганда унинг амал қилиш муддати;

- меҳнат ҳаққи миқдори ва меҳнатнинг бошқа шартлари.

Меҳнат шартномасини тузиш пайтида ходимларнинг қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган меҳнат ҳуқуқлари ва кафолатлари даражаси пасайтирилиши мумкин эмас.

Меҳнат шартномасининг шакли (МК 74- модда).

- Меҳнат шартномаси ёзма шаклда тузилади.

- Меҳнат шартномасининг шакли Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан белгиланган тартибда тасдикланадиган намунавий шартномани ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилади.

- Меҳнат шартномаси бир хил кучга эга бўлган камида икки нусхада тузилади ва ҳар бир тарафга сақлаш учун топширилади.

- Меҳнат шартномасида тарафларнинг манзиллари кўрсатилади.

- Меҳнат шартномаси ходим ва ишга қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган мансабдор шахснинг имзолари билан мустаҳкамланиб, имзоланган муддати қайд этиб қўйилади.

- Мансабдор шахснинг имзоси, имзонинг ҳақиқий ва ваколатли эканлигини таъкидлаш тариқасида корхона муҳри билан тасдиқланади.

Меҳнат шартномасининг муддати (МК 75 - модда).

Меҳнат шартномалари:

- ❖ номуайян муддатга;

- ❖ беш йилдан ортиқ бўлмаган муайян муддатга;

- ❖ муайян ишни бажариш вақтига мўлжаллаб тузилиши мумкин.

Агар меҳнат шартномасида унинг амал қилиш муддати кўрсатилмаган бўлса, меҳнат шартномаси номуайян муддатга тузилган деб ҳисобланади.

Номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномаси ходимнинг розилигисиз муайян муддатга, шунингдек, муайян ишни бажариш вақтига мўлжаллаб қайта тузилиши мумкин эмас.

Меҳнат шартномаси тузиш. Ишга қабул қилинадиган ёш (МК 77 - модда).

Ишга қабул қилиш ўн олти ёшдан йўлга қўйилади.

Ёшларни меҳнатга тайёрлаш учун умумтаълим мактаблари, ўрта махсус, касб-хунар ўқув юртларининг ўқувчиларини, уларнинг соғлиғига ҳамда маънавий ва ахлоқий камол топишига зиён етказмайдиган, таълим олиш жараёнини бузмайдиган енгил ишни ўқишдан бўш вақтида бажариши учун — улар ўн беш ёшга тўлганидан кейин ота-онасидан бирининг ёки ота-онасининг ўрнини босувчи шахслардан бирининг ёзма розилиғи билан ишга қабул қилишга йўл қўйилади.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларни ишга қабул қилиш ушбу Кодекснинг 241-моддасида назарда тутилган талабларга риоя этилган ҳолда амалга оширилади.

Ишга қабул қилиш вақтида талаб қилинадиган ҳужжатлар (МК 80 - модда).

Ишга қабул қилиш вақтида ишга қираётган шахс қуйидаги ҳужжатларни:

- паспорт ёки унинг ўрини босадиган бошқа ҳужжатни, ўн олти ёшгача бўлган шахслар эса, тугилганлик тўғрисидаги гувоҳнома ва турар жойидан маълумотномани;

- меҳнат дафтарчасини, биринчи маротаба ишга қираётган шахслар бундан мустасно. Ўриндошлик асосида ишга қираётган шахслар меҳнат дафтарчаси ўрнига асосий иш жойидан олган маълумотномани;

- ҳарбий хизматга мажбурлар ёки чақирилувчилар тегишлича ҳарбий билетни ёки ҳарбий ҳисобда турганлик ҳақидаги гувоҳномани;

- қонун ҳужжатларига мувофиқ махсус маълумотга ёки махсус тайёргарликка эга шахсларгина бажариши мумкин бўлган ишларга қираётганда олий ёки ўрта махсус, касб-хунар ўқув юртини тамомлаганлиги тўғрисидаги дипломи, ёхуд мазкур ишни бажариш ҳуқуқини берадиган гувоҳнома ёки бошқа тегишли ҳужжатни тақдим этади.

Ишга қабул қилиш вақтида ишга қираётган шахсдан қонун ҳужжатларида кўрсатилмаган ҳужжатларни талаб қилиш тақиқланади.

Меҳнат дафтарчаси (МК 81 - модда).

Меҳнат дафтарчаси ходимнинг меҳнат стажини тасдиқловчи асосий ҳужжатдир.

Иш берувчи корхонада беш кундан ортиқ ишлаган барча ходимларга меҳнат дафтарчасини тутиши шарт, ўриндошлик асосида ишловчилар бундан мустасно.

Иш берувчи меҳнат дафтарчасига ишга қабул қилиш, бошқа доимий ишга ўтказиш ва меҳнат шартномасини бекор қилиш тўғрисидаги маълумотларни ёзиши шарт. Ходимнинг илтимосига кўра меҳнат дафтарчасига ўриндошлик асосида ишлаган ва вақтинча бошқа ишга ўтказилган даврлар ҳақидаги ёзувлар киритилади. Меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари (сабаблари) меҳнат дафтарчасига ёзилмайди.

Дастлабки синов муддати (МК 85 - модда).

Дастлабки синов муддати уч ойдан ошиб кетиши мумкин эмас.

Вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даври ва ходим узрли сабабларга кўра ишда бўлмаган бошқа даврлар дастлабки синов муддатига киритилмайди.

Дастлабки синов даврида ходимларга меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг татбиқ этилиши (МК 86 - модда).

Дастлабки синов даврида ходимларга меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва корхонада ўрнатилган меҳнат шартлари тўлиқ татбиқ этилади.

Дастлабки синов даври меҳнат стажига киритилади.

Дастлабки синов натижаси (МК 87 - модда).

Дастлабки синов муддати тугагунга қадар ҳар бир тараф иккинчи тарафни уч кун олдин ёзма равишда огоҳлантириб, меҳнат шартномасини бекор қилишга ҳақлидир. Бундай ҳолда иш берувчи меҳнат шартномасини синов натижаси қониқарсиз бўлгандагина бекор қилиши мумкин.

Меҳнат шартномасини бекор қилиш тўғрисида ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган огоҳлантириш муддатини қисқартиришга фақат шартнома тарафларининг келишуви билан йўл қўйилади.

Ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган ёки меҳнат шартномаси тарафларининг келишуви билан белгилаб олинган огоҳлантириш муддати мобайнида ходим меҳнатга оид муносабатларни бекор қилиш тўғрисида берилган аризани қайтариб олишга ҳақлидир.

Агар дастлабки синов муддати тугагунга қадар тарафлардан бирортаси ҳам меҳнат шартномасини бекор қилишни талаб қилмаган бўлса, шартноманинг амал қилиши давом этади ва бундан кейин уни бекор қилишга умумий асосларда йўл қўйилади.

Меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари (МК 97 - модда).

Меҳнат шартномаси қуйидаги сабабларга кўра бекор қилиниши мумкин:

а) тарафларнинг келишувига кўра. Ушбу асосга биноан меҳнат шартномасининг барча турлари исталган вақтда бекор қилиниши мумкин;

б) тарафлардан бирининг ташаббуси билан;

с) муддатнинг тугаши билан;

д) тарафлар ихтиёрига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра;

е) меҳнат шартномасида назарда тутилган асосларга кўра. Меҳнатга оид муносабатларни бекор қилиш тўғрисидаги меҳнат шартномасида, бу шартнома иш берувчи томонидан корхона раҳбари, унинг ўринбосарлари, бош бухгалтер билан, корхонада бош бухгалтер лавозими бўлмаган тақдирда эса, бош бухгалтер вазифасини амалга оширувчи ходим билан тузилганда, шунингдек, қонунда йўл қўйиладиган бошқа ҳолларда ҳам назарда тутилиши мумкин.

ж) янги муддатга сайланмаганлиги (танлов бўйича ўтмаганлиги) ёхуд сайланишда (танловда) қатнашишни рад этганлиги муносабати билан.

Меҳнат шартномасини ходимнинг ташаббуси билан бекор қилиш (МК 99-модда).

Ходим номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномасини ҳам, муддати тугагунга қадар муддатли меҳнат шартномасини ҳам, икки ҳафта олдин иш берувчини ёзма равишда огоҳлантирилиб, бекор қилишга ҳақлидир. Огоҳлантириш муддати тугагандан сўнг ходим ишни тўхтатишга ҳақли, иш берувчи эса, ходимга меҳнат дафтарчасини бериши ва у билан ҳисоб-китоб қилиши шарт.

Ходим билан иш берувчи ўртасидаги қелишувга биноан меҳнат шартномаси огоҳлантириш муддати тугамасдан олдин ҳам бекор қилиниши мумкин.

Ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган ёки тарафлар қелишуви бўйича белгиланган огоҳлантириш муддати давомида ходим берган аризани қайтариб олишга ҳақлидир.

Агар огоҳлантириш муддати тугагандан кейин ходим билан меҳнат шартномаси бекор қилинмаган ва меҳнат муносабатлари давом этаётган бўлса, ходимнинг ташаббуси билан меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақидаги ариза ўз кучини йўқотади, бундай ҳолда меҳнат шартномасини шу аризага мувофиқ бекор қилишга эса йўл қўйилмайди.

Меҳнат шартномасини ходимнинг ташаббуси билан бекор қилиш ҳақидаги ариза у ўз ишини давом эттиришининг имкони йўқлиги (ўқув юртига қабул қилинганлиги, пенсияга чиққанлиги, сайлаб қўйиладиган лавозимга сайланганлиги ва бошқа ҳоллар) билан боғлиқ бўлса, иш берувчи меҳнат шартномасини ходим илтимос қилган муддатда бекор қилиши керак.

Муддатли меҳнат шартномаси ходимнинг ташаббуси билан муддатидан олдин бекор қилинганда, ушбу Кодекснинг 104-моддасида назарда тутилган тартибда ходимнинг «неустойка» тўлаши белгилаб қўйилиши мумкин.

Меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш (МК 100-модда).

Номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномасини ҳам, муддати тугагунга қадар муддатли меҳнат шартномасини ҳам иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш асосли бўлиши шарт.

Қуйидаги сабаблардан бирининг мавжудлиги меҳнат шартномасини бекор қилишнинг асосли эканлигини билдиради:

- 1) технологиядаги ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар, ходимлар сони (штати) ёки иш хусусиятининг ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг қисқарганлиги, ёхуд корхонанинг тугатилганлиги;
 - 2) ходимнинг малакаси етарли бўлмаганлиги ёки соғлиги ҳолатига кўра бажараётган ишига нолойик бўлиб қолиши;
 - 3) ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини мунтазам равишда бузганлиги.
- Амал меҳнат вазифаларини бузганлиги учун ходим интизомий ёки моддий

жавобгарликка тортилган, ёхуд унга нисбатан меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган таъсир чоралари қўлланилган кундан эътиборан бир йил мобайнида ходим томонидан такроран интизомга ҳилоф ноҳўя ҳаракат содир қилиниши меҳнат вазифаларини мунтазам равишда бузиш ҳисобланади;

4) ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузганлиги;

Ходим билан тузилган меҳнат шартномасини бекор қилишга олиб келиши мумкин бўлган меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузишларнинг рўйхати:

- ички меҳнат тартиби қоидалари;

- корхона мулкдори билан корхона раҳбари ўртасида тузилган меҳнат шартномаси;

- айрим тоифадаги ходимларга нисбатан қўлланиладиган интизом ҳақидаги низом ва уставлар билан белгиланади. Ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бузиши қўпол тусга эгалиги ёки эга эмаслиги ҳар бир муайян ҳолда содир қилинган ноҳўя ҳаракатнинг оғир-енгиллигига ҳамда бундай бузиш туфайли келиб чиққан ёки келиб чиқиши мумкин бўлган оқибатларга қараб ҳал этилади;

5) ўриндошлик асосида ишламайдиган бошқа ходимнинг ишга қабул қилиниши муносабати билан, шунингдек, меҳнат шартларига қўра ўриндошлик иши чекланиши сабабли ўриндошлар билан меҳнат шартномасининг бекор қилинганлиги;

6) корхона раҳбари, унинг ўринбосарлари, бош бухгалтер билан, корхонада бош бухгалтер лавозими бўлмаган тақдирда эса, бош бухгалтер вазифасини амалга оширувчи ходим билан тузилган меҳнат шартномаси мулкдорнинг алмашиши сабабли бекор қилинганлиги. Мазкур асос бўйича меҳнат шартномасини корхона мулк қилиб олинган кундан бошлаб уч ой мобайнида бекор қилишга йўл қўяди. Ходимнинг вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даври, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ҳамда бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган таътиллarda бўлган вақти, узрли сабабларга қўра ишла бўлмаган бошқа даврлари бу муддатга киритилмайди.

Ходим вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даврида ва меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган таътиллarda бўлган даврида меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишга йўл қўйилмайди, корхона бутунлай тугатилган ҳоллар бундан мустасно.

Меҳнат шартномасининг тарафлар ихтиёрига боғлиқ бўлмаган ҳолатлар бўйича бекор қилиниши (МК 106 - модда).

Меҳнат шартномаси қуйидаги ҳолларда бекор қилинади:

- 1) ходим харбий ёки муқобил хизматга чакирилган тақдирда;
- 2) шу ишни илгари бажариб келган ходим ишга тикланган тақдирда;
- 3) ходимни жазога маҳкум этган суднинг ҳукми қонуний қучга кирган тақдирда, башарти бунинг натижасида ходим аввалги ишини давом эттириш имкониятидан маҳрум этилган бўлса, шунингдек, ходим суднинг қарорига биноан ихтисослаштирилган даволаш-профилактика муассасасига йўлланган тақдирда;
- 4) ишга қабул қилиш юзасидан белгиланган қоидалар бузилганлиги муносабати билан, агар йўл қўйилган қоидабузарликни бартараф этишнинг имкони бўлмаса ва у ишни давом эттиришга тўсқинлик қилса;
- 5) ходимнинг вафоти муносабати билан;
- 6) қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда.

Иш вақти тушунчаси (МК 114- модда).

Ходим иш тартиби ёки графигига ёхуд меҳнат шартномаси шартларига мувофиқ ўз меҳнат вазифаларини бажариши лозим бўлган вақт иш вақти ҳисобланади.

Иш вақтининг нормал муддати (МК 115 - модда).

Ходим учун иш вақтининг нормал муддати ҳафтасига қирк соатдан ортиқ бўлиши мумкин эмас.

Олти кунлик иш ҳафтасида ҳар кунги ишнинг муддати етти соатдан, беш кунлик иш ҳафтасида эса саккиз соатдан ортиб кетмаслиги лозим.

Қорхонада иш вақтини жамлаб ҳисобга олиш жорий қилинган тақдирда, ушбу Кодекснинг 123-моддасида назарда тутилган қоидалари қўлланилади.

Иш вақтининг қискартирилган муддати (МК 116 - модда).

Айрим тоифадаги ходимлар учун уларнинг ёши, соғлигининг ҳолати, меҳнатнинг шартлари, меҳнат вазифаларининг ўзига хос хусусиятлари ва ўзга ҳолатларни инобатга олиб, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар, шунингдек, меҳнат шартномаси шартларига биноан меҳнатга тўланадиган ҳақни камайтирмасдан, иш вақтининг қискартирилган муддати белгиланади.

Иш вақтининг қискартирилган муддати қуйидагилар учун белгиланади:

- ўн саккиз ёшга тўлмаган ходимлар (242-модда);
- И ва ИИ гуруҳ ногирони бўлган ходимлар (220-модданинг учинчи қисми);
- ноқулай меҳнат шароитларидаги ишларда банд бўлган ходимлар (117-модда);
- алоҳида тусга эга бўлган ишлардаги ходимлар (118-модда);

-уч ёшга тўлмаган болалари бор бюджет ҳисобидан молиявий жихатдан таъминланадиган муассасалар ва ташкилотларда ишлаётган аёллар (228-1-модда).

Ноқулай меҳнат шароитларидаги ишларда банд бўлган ходимлар учун иш вақтининг қисқартирилган муддати (МК 117 - модда).

Иш вақтининг ҳафтасига ўттиз олти соатдан ошмайдиган қисқартирилган муддати меҳнат жараёнида соғлигига физикавий, кимёвий, биологик ва ишлаб чиқаришнинг бошқа зарарли омиллари таъсир этадиган ходимлар учун белгиланади.

Корхонадаги бундай ишларнинг рўйхати ва уларни бажаришда иш вақтининг муайян муддати тармоқ (тариф) келишувларида, жамоа шартномаларида белгилаб қўйилади, агар улар тузилмаган бўлса, иш берувчи томонидан касаба уюшмаси кўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан келишиб, меҳнат шароитларига баҳо беришнинг Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги билан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тасдиқланадиган услубияти асосида белгиланади.

Меҳнат шароити ўта зарарли ва ўта оғир ишларда банд бўлган ходимлар учун иш вақтининг муддати чегараси Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан белгиланади.

Алоҳида тусга эга бўлган ишлардаги ходимлар учун иш вақтининг қисқартирилган муддати (МК 118 - модда).

Юқори даражадаги ҳис-ҳаяжон, ақлий зўриқиш, асаб танглиги билан боғлиқ, яъни алоҳида тусга эга бўлган ишлардаги айрим тоифадаги ходимлар учун (тиббиёт ходимлари, педагоглар ва бошқалар) иш вақтининг муддати ҳафтасига ўттиз олти соатдан ошмайдиган қилиб белгиланади. Бундай ходимлар рўйхати ва улар иш вақтининг аниқ муддати Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан белгиланади.

Тунги вақтдаги ишнинг муддати (МК 122 - модда).

Соат 22:00 дан то соат 6:00 гача бўлган вақт тунги вақт деб ҳисобланади.

Агар ходим учун белгиланган кундалик иш (смена) муддатининг камида ярми тунги вақтга тўғри келса, тунги иш вақти муддати бир соатга, иш ҳафтаси муддати ҳам шунга мувофиқ равишда қисқартирилади.

Ишлаб чиқариш шароитларига кўра зарур бўлган ҳолларда, хусусан, ишлаб чиқариш узлуксиз бўлган жойларда, шунингдек, бир кун дам олинадиган олти кунлик иш ҳафтаси шароитида смена бўлиб ишланаётган жойларда тунги иш муддати кундузги иш муддатига тенглаштирилади.

Ходимларни тунги вақтдаги ишга жалб этиш ушбу Кодекснинг 220-моддаси бешинчи қисмида ва 228,245-моддаларида белгиланган чеклашларга риоя этган ҳолда амалга оширилади.

Соғлиқни сақлашда кечки навбатчилик.

Соғлиқни сақлаш соҳасида навбатчилик деганда кечки (тунги) пайт, байрам ва дам олиш кунлари ишлаш вақти ҳақида гап боради.

Тунги навбатчилик ҳар бир тиббий ходим учун мажбурий, агар иш вақти 1 ой ичида бўлса, бундан қуйидаги ҳолатларда озод этилади:

- хомиладор бўлса;
- эмизувчи боласи бўлса ва бошқалар.

Ойлик иш вақтидан юкори бўлган ишчиларга навбатчилик тайинлаш улар билан келишилган ҳолатда олиб борилади. Навбатчилик учун бир ставка ва бир ярим ставка ишловчилар ҳам жалб этилиши мумкин. Навбатчилик учун стационарда ишловчи врачлар жалб этилиши мумкин.

Навбатчилиқнинг максимал вақти 12 соатдан ошмаслиги лозим. Байрам ва дам олиш кунларида 12 соатдан ошиши мумкин.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг меҳнат ҳуқуқлари (МК 240-модда).

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар меҳнатга оид ҳуқуқий муносабатларда катта ёшдаги ходимлар билан тенг ҳуқуқда бўладилар, меҳнатни муҳофаза қилиш, иш вақти, таътиллار ва бошқа меҳнат шартлари соҳасида улар учун меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларда белгиланган қўшимча имтиёзлардан фойдаланадилар.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар меҳнатидан фойдаланиш тақиқланадиган ишлар (МК 241- модда).

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар меҳнатидан шу тоифа ходимларининг соғлиғи, ҳавфсизлиғи ёки ахлоқ-одобига зиён етказиши мумкин бўлган меҳнат шароити ноқулай ишларда, ер ости ишларида ва бошқа ишларда фойдаланиш тақиқланади.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг белгилаб қўйилган нормадан ортиқ оғир юк кўтаришлари ва ташишларига йўл қўйилмайди.

Ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган ишлар рўйхати ва ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар кўтаришлари ва ташишлари мумкин бўлган оғир юк нормаларининг чегарасини Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиғи ва Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиғи Ўзбекистон қасаба уюшмалари Федерацияси Кенгаши ва иш бевуқчиларнинг вакиллари маслаҳатини олган ҳолда белгилайди.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар учун қисқартирилган иш вақтининг муддати (МК 242-модда).

Иш вақтининг муддати ўн олтидан ўн саккиз ёшгача бўлган ходимларга ҳафтасига ўттиз олти соатдан, ўн бешдан ўн олти ёшгача бўлган шахслар учун эса ҳафтасига йигирма тўрт соатдан ошмайдиган қилиб белгиланади.

Ўқишдан бўш вақтларида ишлаётган ўқувчиларнинг ўқув йили давомидаги иш вақти муддати ушбу модданинг биринчи қисмида тегишли ёшдаги шахслар учун назарда тутилган иш вақти энг кўп муддатининг ярмидан ортиб кетиши мумкин эмас.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларга йиллик меҳнат таътили бериш (МК 244-модда).

Ўн саккиз ёшга тўлмаган ходимларга камида ўттиз календарь кундан иборат йиллик таътил берилади ва улар бу таътилдан ёз вақтида ёки йилнинг ўзлари учун қулай бўлган бошқа вақтида фойдаланишлари мумкин.

Башарти таътил берилаётган йил ходим ўн саккиз ёшга тўлгунга қадар ва тўлгандан кейинги даврларни ўз ичига олса, таътилнинг муддати ўн саккиз ёшга тўлгунга қадар бўлган иш стажи учун - ўттиз календарь кун ҳисобидан, ўн саккиз ёшга тўлгандан кейинги иш стажи учун эса умумий тартибда ҳисоблаб чиқарилади.

Меҳнат шароитини ҳимоялаш учун жавобгарлик.

Меҳнат шароитининг қоидаларининг бузилиши, техника хавфсизлигига риоя қилмаслик ўз навбатида дисциплинар, административ, жиноий ва иктисодий жавобгарликка тортлади.

Меҳнат хавфсизлиги қоидаларини бузганлиги учун ҳар бир ишчи ва хизматчи маъмурият ва қасаба уюшмаси томонидан белгиланган дисциплинар (интизомий) жазога тортлади.

Маъмурий жавобгарлик-меҳнат хавфсизлиги қоидалари бузилганлиги учун ишчилар, уларнинг бошқарувчиларига иктисодий, яъни жарима солинади. Жарима тайинлашни инспекторлар ва давлат назоратчилари томонидан амалга оширилади.

Жарима қонунбузарлик аниқлангандан сўнг, 1 ой ичида тўланиши шарт.

Жарима тўлашни бартараф этиш факат туман (шаҳар) халқ суди томонидан ундирилиши мумкин.

Жиноий жавобгарликка тортиш хавфсизлик стандартларининг бузилиши туфайли ва меҳнат хавфсизлиги бузилганда, бунинг натижасида ноҳуш салбий оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган ҳолатлар ва оғир тан жароҳати олган вақтда жорий қилинади.

Ишсизлик нафақасини тўлаш шартлари ва муддатлари (МК 65-модда).

Ишсизлик нафақаси ишсиз деб эътироф этилган шахсга у иш қидираётган шахс сифатида маҳаллий меҳнат органида рўйхатдан ўтган кундан эътиборан

тайинланади. Қарамоғида учтагача киши бўлган, ўттиз беш ёшга тўлмаган ишсиз эркакка ишсизлик нафақаси у ҳақ тўланадиган жамоат ишларида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган тартибда иштирок этган тақдирда тайинланади. Ишсиз шахснинг нафақа олиш ҳуқуқи у иш кидираётган шахс сифатида рўйхатдан ўтган пайтдан бошлаб кечи билан ўн биринчи кундан эътиборан кучга киради.

Ишсизлик нафақаси қўли билан:

- ишдан ва иш ҳақидан (меҳнат даромадидан) маҳрум бўлган ёки узок (бир йилдан ортиқ) танаффусдан кейин меҳнат фаолиятини қайта бошлашга ҳаракат қилаётган шахсга ўн икки ойлик давр мобайнида йигирма олти календарь ҳафта;
- илгари ишламаган ва биринчи марта иш кидираётган шахсга эса ўн уч календарь ҳафта мобайнида тўланади.

Ишсиз шахс нафақа олиш даврида иш кидириши ва ҳар икки ҳафтада камида бир марта маҳаллий меҳнат органида йўқламадан ўтиши керак.

Ишсизлик нафақасининг миқдори конун ҳужжатлари билан белгиланади.

Ишсизлик нафақаси тўлашни бекор қилиш, тўхтатиб қўйиш ва унинг миқдорини камайтириш (МК 66 - модда).

Қуйидаги ҳолларда ишсизлик нафақасини тўлаш бекор қилинади:

- ишсиз шахс ишга жойлашганда;
- ишсиз шахс таклиф қилинган мақбул келадиган ишни икки марта рад этган тақдирда;
- қарамоғида учтагача киши бўлган, ўттиз беш ёшга тўлмаган ишсиз эркак ҳақ тўланадиган жамоат ишларида иштирок этишни рад этган тақдирда;
- ишсиз шахс конун ҳужжатларига мувофиқ пенсия таъминоти ҳуқуқини олган тақдирда;
- ишсиз шахс суднинг ҳукми билан камок ёки озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазога ҳукм қилинган бўлса;
- ишсиз шахс ишсизлик нафақасини олиб турган даврда маҳаллий меҳнат органини хабардор қилмай вақтинча ишга жойлашган бўлса;
- ишсизлик нафақасини алдов йўли билан олаётган бўлса;
- ишсиз шахс вафот этган тақдирда.

Қуйидаги ҳолларда ишсизлик нафақасини тўлаш тўхтатиб турилади:

- ишсиз шахс касбга ўрганиш, қайта тайёрлаш ёки малақасини оширишга юборилган бўлса, стипендия олиб касб ўрганиш, қайта тайёрлашдан ўтиш ёки малақа ошириш даврида;
- ишсиз шахс ихтисослаштирилган даволаш-профилактика муассасасида даволаш курсини ўтаётган бўлса, бундай муассасада бўлган даврида;

➤ ишсиз шахс ҳақ тўланадиган жамоат ишларида иштирок этаётган бўлса, бундай ишларда иштирок этган даврида.

Ишсиз шахс узрсиз сабабларга кўра белгиланган муддатда маҳаллий меҳнат органига келмаган тақдирда, ишсизлик нафақасини тўлаш уч ойгача муддатга тўхтатиб қўйилиши ёки нафаканинг миқдори камайтирилиши мумкин.

Дам олиш вақти ва меҳнат таътили.

Дам олиш вақти — ходим меҳнат вазифаларини бажаришдан холи бўлган ва бундан у ўз ихтиёрига кўра фойдаланиши мумкин бўлган вақтидир.

Иш куни (смена) давомидаги танаффуслар (МК 127-модда).

Ходимга иш куни (смена) давомида дам олиш ва овқатланиш учун танаффус берилиши керак, бу танаффус иш вақтига киритилмайди.

Танаффус бериш вақти ва унинг аниқ муддати ички меҳнат тартиби қоидаларида, смена графикларида ёки ходим билан иш берувчи ўртасидаги келишувга биноан белгилаб қўйилади.

Ишлаб чиқариш шароитига кўра дам олиш ва овқатланиш учун танаффус бериш мумкин бўлмаган ишларда иш берувчи ходимга иш вақтида овқатланиб олиш имкониятини таъминлаши шарт. Бундай ишларнинг рўйхати, овқатланиш тартиби ва жойи ички меҳнат тартиби қоидаларида белгилаб қўйилади.

Меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан иш куни (смена) давомида бошқа танаффуслар ҳам белгилаб қўйилиши мумкин.

Кундалик дам олиш вақтининг муддати (МК 128-модда).

Ишнинг тугаши билан кейинги куни (сменада) иш бошланиши ўртасидаги кундалик дам олиш вақтининг муддати ўн икки соатдан кам бўлиши мумкин эмас.

Дам олиш кунлар (МК 129 - модда).

Барча ходимларга дам олиш кунлари (ҳар ҳафталик узлуксиз дам олиш) берилади.

Беш кунлик иш ҳафтасида ходимларга ҳафтада икки дам олиш куни, олти кунлик иш ҳафтасида эса, бир дам олиш куни берилади.

Умумий дам олиш куни якшанбадир.

Таътиллار.

Йиллик меҳнат таътиллари (МК 133 - модда).

Барча ходимларга, шу жумладан, ўриндошлик асосида ишлаётган ходимларга дам олиш ва иш қобилиятини тиклаш учун иш жойи (лавозими) ва ўртача иш ҳаққи сақланган ҳолда йиллик меҳнат таътиллари берилади.

Йиллик асосий таътил (МК 134-модда).

Ходимларга ўн беш иш кунидан кам бўлмаган муддат билан йиллик асосий таътил берилади.

Йиллик қўшимча таътиллار (МК 136-модда)

Қўшимча таътиллار:

-мехнат шaroити ноқулай ва ўзига хос бўлган ишларда банд бўлган ходимларга (137-модда);

-огир ва ноқулай табиий-иклим шарoитларида иш бажараётган ходимларга (138-модда);

-мехнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларда, меҳнат шартномасининг шартларида назарда тутилган бошқа ҳолларда берилади.

Йиллик асосий таътилни олиш ҳуқуқини берадиган иш стажини ҳисоблаб чиқариш (МК 142-модда).

Йиллик асосий таътилни олиш ҳуқуқини берувчи иш стажига қуйидагилар қиради:

-иш йили давомида ҳақиқатда ишланган вақт;

-ҳодим ҳақиқатдан ишламаган бўлса ҳам, лекин унинг иш жойи (лавозими) сақланган вақт, бундан болани парваришlash учун қисман ҳақ тўланадиган таътил ва иш ҳақи сақланмаган ҳолда бериладиган муддати икки ҳафтадан кўп бўлган таътиллار мустасно;

-меҳнат шартномаси ғайриқонуний равишда бекор қилинганлиги ёки ходим ғайриқонуний равишда бошқа ишга ўтказилганлиги натижасида қилинган ҳақ тўланадиган мажбурий проғул вақти, башарти ходим кейинчалик аввалги ишига тикланган бўлса;

-тармок келишувлари, жамоа шартномалари ва корхонанинг ўзга локал ҳужжатлари, меҳнат шартномасининг шартларида назарда тутилган бошқа даврлар.

Жамоа шартномасида, корхонанинг бошқа локал ҳужжатида, меҳнат шартномасида хусусан иш ҳақи сақланмаган ҳолда бериладиган муддати икки ҳафтадан кўп бўлган таътил вақтини ҳам йиллик асосий таътилни олиш ҳуқуқини берадиган меҳнат стажига қўшиш назарда тутилиши мумкин.

Меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатларда йиллик қўшимча таътиллари олиш ҳуқуқини берадиган иш стажини ҳисоблаб чиқаришнинг алоҳида қондалари назарда тутилиши мумкин.

Таътиллари бериш тартиби (МК 143 - модда).

Йиллик асосий таътил биринчи иш йили учун олти ой ишлангандан кейин берилади.

Иш йили меҳнат шартномасига биноан иш бошланган кундан эътиборан ҳисобланади.

Таътил қўидаги ходимларга уларнинг хоҳиши бўйича олти ой ўтмасдан олдин берилади:

➤ аёлларга ҳомиладорлик ва туғиш таътили олдидан ёки ундан кейин;

- И ва ИИ гуруҳ ногиронларига;
- Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларга;
- муддатли харбий хизматдан резервга бўшатишган ва ишга жойланган харбий хизматчиларга;
- ўриндошлик асосида ишлаётганларга асосий иш жойидаги таътил билан бир вақтда, ўриндошлик асосида ишлаган вақтига мутаносиб равишда ҳақ тўлаган ҳолда;
- ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда умумий таълим мактабларида, олий ва ўрта махсус, касб-хунар ўқув юртларида, кадрларнинг малакасини ошириш, уларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш институтлари ва курсларида ўқиётганларга, агар улар ўзларининг йиллик таътиллари имтиҳонлар, синовлар (заҳётлар) топшириш, диплом, курс, лаборатория ва бошқа ўқув ишларини бажариш вақтига тўғрилаб олишни хоҳласалар;
- технологиядаги, ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишдаги ўзгаришлар, ходимлар сонини (штати) ёки ишлар хусусияти ўзгаришига олиб келган ишлар ҳажмининг кискарганлиги ёхуд корхонанинг тугатилганлиги муносабати билан ишдан озод этилган ходимларга (100-модда иккинчи қисмининг 1-банди).

Мактаблар, олий ва ўрта махсус, касб-хунар ўқув юртлари, кадрларнинг малакасини ошириш, уларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш институтлари ва курсларининг муаллимлар таркибига биринчи иш йилида йиллик таътил уларнинг мазкур ўқув юртига ишга кирган вақтидан қатъи, назар ҳақиқий ишлаган вақтига мутаносиб равишда ҳақ тўлаган ҳолда ёзги таътил даврида тўлиқ берилади.

Таътил ҳар йили, шу таътил берилаётган иш йили тугагунга қадар берилиши лозим.

Ишлаб чиқариш тусидаги сабабларга кўра жорий йилда таътилни тўлиқ бериш имкони бўлмаган алоҳида ҳолларда, ходимнинг розилиги билан таътилни ўн икки иш кунидан ортиқ бўлган қисми, кейинги иш йилига кўчирилиши мумкин, шу йили ундан албатта фойдаланилмоғи лозим.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган ходимларга йиллик таътилни, шунингдек, ушбу Кодекснинг 137-моддасида кўрсатилган йиллик қўшимча таътилларни бермаслик тақиқланади.

Йиллик асосий таътил иккинчи ва ундан кейинги иш йиллари учун таътиллар жадвалига мувофиқ иш йилининг исталган вақтида берилади.

Таътилларни бериш вақти ва навбати (МК 144-модда).

Йиллик таътилларни бериш навбати календарь йил бошлангунга қадар иш бевури томонидан қасаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа

инкилдлик органи билан келишиб тасдикланадиган жадвалга мувофик белгиланади.

Таътил бериш вақти ҳақида ходим таътил бошланишидан камида ўн беш кун олдин хабардор қилиниши керак.

Қуйидаги ҳодимларга таътил уларнинг хоҳишига қўра ёзга ёки улар учун қулай бўлган бошқа вақтда берилиши керак:

- ўн тўрт ёшга тўлмаган битта ёки ундан ортиқ болани (ўн олти ёшга тўлмаган ногирон болани) тарбиялаётган ёлғиз ота, ёлғиз онага (бева эркаклар, бева аёллар, никоҳдан ажрашганлар, ёлғиз оналарга) ва муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларнинг хотинларига;

- I ва II гуруҳ ногиронларига;

- 1941 - 1945 йиллардаги уруш қатнашчиларига ва имтиёзлари бўйича уларга тенглаштирилган шахсларга;

- ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларга;

- таълим муассасаларида ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда ўқиётганларга (250-модда);

- жамоа шартномаси, келишувида назарда тутилган бошқа ҳолларда.

Ишлаётган эркакларга йиллик таътил уларнинг хоҳишларига биноан хотинларининг ҳомиладорлик ва туғиш таътили даврида берилади.

Таътилдан фойдаланишнинг жадвалда белгиланган вақти ходим билан иш берувчининг келишувига биноан ўзгартирилиши мумкин.

Ходимга етказилган зарар учун иш берувчининг моддий жавобгарлиги

Ходимга тўланиши лозим бўлган зарар (МК 187-модда).

✓ Ўз меҳнат вазифаларини бажариши муносабати билан ёки меҳнат қилиш имкониятидан ғайриқонуний равишда маҳрум этилганлиги натижасида ходимга, боқувчиси иш билан боғлиқ ҳолда вафот этган тақдирда эса, унинг оила аъзоларига (192-модданинг биринчи қисми) етказилган ҳар қандай зарарни (шу жумладан, маънавий зарарни) иш берувчи, башарти ушбу Кодексда бошқача ҳолат назарда тутилмаган бўлса, тўлиқ ҳажмда тўлайди.

✓ Маънавий зарар (жисмоний ёки рухий азоблар) пул шаклида ёки бошқа моддий шаклда ҳамда иш берувчи ва ходим ўртасидаги келишувга мувофик равишда, ходим меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда вафот этган тақдирда эса, иш берувчи ва вафот этган ходимнинг оила аъзолари ўртасидаги келишувга мувофик равишда белгиланган миқдорда қопланади. Маънавий зарарни қоплаш юзасидан низо келиб чиққан тақдирда, бу масала судда қўриб чиқилади.

Иш берувчининг ходим соғлигига етказилган зарарни тўлаш мажбурияти (МК 189-модда).

Ходимнинг соғлигига меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки у ўз меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда соғлигининг бошқача тарзда шикастланиши сабабли етказилган зарарни иш берувчи тўлиқ ҳажмда тўлаши шарт.

Ходимнинг иш берувчининг ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам меҳнатда майиб бўлиши, шунингдек, иш берувчи томонидан ажратилган транспортда иш жойига келаётган ёки ишдан қайтаётган вақтда шикастланиши натижасида етказилган зарар учун иш берувчи моддий жавобгар бўлади.

Меҳнатда майиб бўлиш оқибатида ёки ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлигининг бошқача тарзда шикастланиши сабабли ходимга етказилган зарарни иш берувчи, башарти зарар унинг айби билан келиб чиқмаганлигини исботлаб беролмаса тўлаши шарт.

Ўз меҳнат вазифаларини бажараётган вақтида юқори хавф манбаи натижасида ходимнинг соғлигига етказилган зарарни иш берувчи, башарти зарар уни бартараф қилиш мумкин бўлмаган кучлар туфайли ёки жабрланувчи касддан қилганлиги оқибатида келиб чиққанлигини исботлаб беролмаса тўлаши шарт.

Ходимнинг соғлигига шикаст етганлиги муносабати билан тўланиши лозим бўлган зарар миқдори (МК 190-модда).

Тўланиши лозим бўлган зарар жабрланувчининг меҳнатда майиб бўлишига қадар олган ўртача ойлик иш ҳақиға нисбатан фоиз ҳисобида, унинг касбга оид меҳнат қобилиятини йўқотганлик даражасига мувофиқ белгиланадиган ҳар ойлик тўловдан, соғлигига шикаст етиши билан боғлиқ қўшимча ҳаражатларнинг компенсациясидан, шунингдек, белгиланган ҳолларда эса, бир йўла бериладиган нафақа тўлашдан иборатдир.

Касбга оид меҳнат қобилиятини йўқотганлик даражаси ва жабрланувчининг қўшимча ёрдам турларига муҳтожлиги тиббий-меҳнат экспертиза комиссияси (ТМЭК) томонидан аниқланади.

Зарар ўринини қоплаш учун тўловларни тайинлашда жабрланувчи олаётган иш ҳақи, стипендия, пенсия ва бошқа даромадлар ҳисобга олинмайди. Бунда меҳнатда майиб бўлган жабрланувчилар ногиронларга зарарни қоплаш учун тўланадиган сумма қонун ҳужжатларида белгиланган энг кам иш ҳақи миқдорининг эллик фоизидан оз бўлиши мумкин эмас.

Давлат ижтимоий сугуртаси.

Давлат ижтимоий сугуртасининг барча ходимларга татбиқ этилиши (МК 282-модда).

Барча ходимлар давлат йўли билан ижтимоий сугурта қилинишлари лозим.

Давлат ижтимоий сугуртаси учун бадал тўлаш (МК 283-модда).

Давлат ижтимоий сугуртаси учун иш берувчилар, шунингдек, сугурта қилинган ходимларнинг ўзлари бадал тўлайдилар.

Иш берувчиларнинг давлат ижтимоий сугуртаси учун бадал тўламаганликлари сугурта қилинган ходимни давлат ижтимоий сугуртаси маблағлари ҳисобидан таъминланиш ҳуқуқидан маҳрум қилмайди.

Давлат ижтимоий сугуртаси ҳисобидан бериладиган таъминот турлари (МК 284-модда).

Сугурта қилинган ходимлар, тегишли ҳолларда эса, уларнинг оилалари ҳам давлат ижтимоий сугуртаси маблағлари ҳисобидан:

- ✓ вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақалари, аёллар эса, бундан ташқари, ҳомиладорлик ва туғиш нафақалари;
- ✓ бола туғилганда бериладиган нафақалар;
- ✓ давлат томонидан бериладиган ёшга доир, ногиронлик ва боқувчисини йўқотганлик пенсиялари;
- ✓ конун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа тўловлар билан таъминланадилар.

Давлат ижтимоий сугуртаси маблағларидан санаторий-курортларда даволаниш, дам олиш, сугурта қилинган ходимларнинг шифобахш (пархез) таомлари учун ҳақ тўлаш, болаларнинг соғломлаштириш лагерларини таъминлаб туриш, давлат ижтимоий сугуртасига доир бошқа тadbирлар учун ҳам белгиланган тартибда фойдаланилади.

Интизомий жавобгарлик.

Ўзбекистон Республикаси юридик конунларидан бири, бу интизомий жавобгарлик бўлиб ҳисобланади.

Интизомий жазони қўллашдан мақсад муассаса ичида иш унумдорлигини таъминлаш, иш мажбуриятини бажариш ва иш қоидаларини бузиш ҳолларини камайтиришга қаратилган.

Интизомий жазо фақат меҳнат интизومي бузилган ҳолларда қўлланилади.

Меҳнат интизомини бузиш бу ишчи зиммасига юклатилган вазифани ўз вақтида бажармасликдир. Ҳар бир тиббиёт ходими муассаса интизомини ёдда тутиши лозим, айниқса врач диагностика ва даво чора тadbирларини нотўғри олиб боришганида ёдда тутиши лозим. Врач интизомий қоидалар бузилган вақтда «врачлик хато»си келиб чиққани аниқланиши ёки инкор этилиши лозим бўлади. Бу ҳаракати оқибатида у интизомий, жиноий жавобгарликка тортилгани ёки айб бутунлай олиб ташланиши мумкин.

Врач хатоси врачларнинг жиддий ва актуал муаммоси бўлиб келмоқда. Врачлар хатоси (асосида) врачнинг тиббиёт соҳасини мукамал билмаслиги, малакасизлиги туфайли юзага келади. Шуларга асосланиб, врачлар интизомий,

жиноий жавобгарликка тортилиши ва вазифаларидан озод қилиниши мумкин. Тиббиёт амалиётида врачлик хатоси ёки касбий хатолар остида клиник ва анатомик ташхис орасидаги тўғри келмаслик эмас, балки даволаш вақтидаги йўл қўйилган хатолар ҳам юридик томондан қўриб чиқилади.

Врачлик хатоси деб врач томонидан ҳар бир ҳолатни қўриб чиқиб, айнан шу ҳолатда врач малакасини етишмаслиги, иккинчидан врач керакли тўлиқ текшириш имкониятига эга бўлмаслиги ва учинчидан врач ҳаракатида айби йўқлигини кўрсатиши лозим бўлади. Агар врач маълум ҳолатда хатоликка йўл қўйган бўлса ва бунинг натижасида салбий оқибатлар келиб чиқмаган бўлса, бу ҳолда врач жавобгарликдан озод этилади.

Врачлар нафакат иш вақтидаги хатолари, ишдан ташқари вақтидаги хатолари учун ҳам интизомий жазога тортилишлари мумкин. Масалан, врачлик сирини ошкор қилиш.

Шунинг учун муассаса бошлиғи врачга қуйидаги интизомий жазолардан бирини қўллаш ҳуқуқига эга: оғохлантириш, хайфсан, паст ҳакли ишга 3 ой давомида ўтказиш ва шу вақт ичида иш маошини бермаслик ҳамда 3 ойга ишдан четлаштириши мумкин.

Агар врач ишга сабабсиз кеч қолса ёки 3 соат иш вақтида ўз жойида бўлмаса, иш жойида маст ҳолатда бўлса, юқоридаги интизомий жазодан биттасини маъмурият томонидан тайинланади.

Агар оғир оқибатларга олиб келган ҳолат бўлса, бу ҳолда маъмурият қўшимча равишда ишчи ходимларга иқтисодий жазо - жарима солиши ҳам мумкин.

Интизомий жазолар (МК 181 - модда).

Ходимга меҳнат интизомини бузганлиги учун иш берувчи қуйидаги интизомий жазо чораларини қўллашга ҳакли:

1) хайфсан;

2) ўртача ойлик иш ҳақининг ўттиз фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима. Ички меҳнат тартиби қоидаларида ходимга ўртача ойлик иш ҳақининг эллик фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима солиш ҳоллари ҳам назарда тутилиши мумкин. Ходимнинг иш ҳақидан жарима ушлаб қолиш ушбу Кодекснинг 164-моддаси талабларига риоя қилинган ҳолда иш берувчи томонидан амалга оширилади;

3) меҳнат шартномасини бекор қилиш (100-модда иккинчи қисмининг 3 ва 4-бандлари).

Ушбу моддада назарда тутилмаган интизомий жазо чораларини қўллаш тақиқланади.

Интизомий жазоларни қўллаш тартиби (МК 182- модда).

Интизомий жазолар ишга қабул қилиш ҳуқуқи берилган шахслар (органлар) томонидан қўлланилади (82-модда).

Интизомий жазо қўлланилишидан аввал ходимдан ёзма равишда тушунтириш хати талаб қилиниши лозим. Ходимнинг тушунтириш хати беришдан бош тортиши унинг илгари содир қилган ножўя хатти-ҳаракати учун жазо қўллашга тўсик бўла олмайди.

Интизомий жазони қўлланишда содир этилган ножўя хатти-ҳаракатнинг қай даражада оғир эканлиги, шу хатти-ҳаракат содир этилган вазият, ходимнинг олдинги иши ва ҳулқ-атвори ҳисобга олинади.

Ҳар бир ножўя хатти-ҳаракат учун фақат битта интизомий жазо қўлланиши мумкин.

Интизомий жазо бевосита ножўя хатти-ҳаракат аниқлангандан кейин, аммо, бу хатти-ҳаракат аниқлангандан бошлаб, ходимнинг касал ёки таътилда бўлган вақтини ҳисобга олмасдан, узоғи билан бир ой ичида қўлланилади.

Ножўя хатти-ҳаракат содир этилган кундан бошлаб олти ой ўтганидан, молия-хўжалик фаолиятини тафтиш этиш ёки текшириш натижасида аниқланганда эса, содир этилган кундан бошлаб икки йил ўтганидан кейин жазони қўллаб бўлмайди. Жиноий иш бўйича иш юритилган давр бу муддатга кирмайди.

Интизомий жазо берилгани тўғрисидаги буйрук (фармойиш) ёки қарор ходимга маълум қилиниб, тилхат олинади.

Интизомий жазонинг амал қилиш муддати (МК 183-модда).

Интизомий жазонинг амал қилиш муддати жазо қўлланилган кундан бошлаб бир йилдан ошиб кетиши мумкин эмас. Агар ходим шу муддат ичида яна интизомий жазого тортилмаса, у интизомий жазо олмаган деб ҳисобланади.

Интизомий жазони қўллаган иш берувчи ўз ташаббуси билан ходимнинг илтимосига биноан, меҳнат жамоаси ёки ходимнинг бевосита раҳбари илтимосномасига кўра жазони бир йил ўтмасдан олдин ҳам олиб ташлашга ҳақли.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларни ишга қабул қилишдаги қафолатлари (МК 239-модда).

Белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан иш жойларига ишга жойлаштириш тартибида маҳаллий меҳнат органи ва бошқа органлар томонидан юборилган, ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларни иш берувчи ишга қабул қилиши шарт.

Белгиланган минимал иш жойлари ҳисобидан ишга қабул қилишни рад этиш тақиқланади ва бундай рад этиш устидан судга шикоят қилиш мумкин.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган барча шахслар дастлабки тиббий кўрикдан ўтгандан кейингина ишга қабул қилинадилар ва кейинчалик улар ўн саккиз ёшга тўлгунларига қадар ҳар йили мажбурий тарзда тиббий кўрикдан ўтказиб турилиши керак.

Якка меҳнат низолатининг тарафлари ва мазмуни (МК 259 - модда).

Якка меҳнат низолати, бу иш берувчи ва ходим ўртасида меҳнат тўғрисидаги қонунлар, бошқа норматив ҳужжатларни меҳнат шартномасида назарда тутилган меҳнат шартларини қўлланиш юзасидан қилиб чиққан қелишмовчиликлардир. Бундай ҳолларда низолатнинг ходим манфаатини ифода этувчи тарафи бўлиб ходимларнинг вакиллик органи иштирок этиши мумкин.

Якка меҳнат низолатини кўриб чиқувчи органлар (МК 260 - модда).

Якка меҳнат низолати:

➤ меҳнат низолати комиссиялари томонидан ушбу Кодекснинг 269-моддасида кўрсатилган низолат бундан мустасно;

➤ туман (шаҳар) судлари томонидан кўриб чиқилади.

Ходим меҳнат низолатини ҳал қилиш учун ўз хоҳишига кўра, меҳнат низолати комиссиясига ёки бевосита судга мурожаат этишга ҳақлидир.

Меҳнатнинг шартларини белгилаш масалаларига доир якка меҳнат низолати ушбу Кодекснинг 280-моддасига мувофиқ кўриб чиқилади.

Якка меҳнат низолатини кўриб чиқиш тартиби (МК 261 - модда).

Якка меҳнат низолатини кўриб чиқиш тартиби ушбу Кодекс билан тартибга солинади, меҳнат низолатига доир ишларни туман (шаҳар) судларида кўриб чиқиш тартиби эса, бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик-процессуал кодекси билан ҳам белгиланади.

Меҳнат низолати комиссияларини тузиш (МК 262-модда).

Жамоа шартномасида, агар у тузилмаган бўлса, иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи ўртасидаги қелишувда меҳнат низолати комиссияларини тузиш назарда тутилиши мумкин.

Меҳнат низолати комиссиялари иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи томонидан тенглик асосида тузилади.

Комиссияга касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органидан ажратилган аъзолар тегишли органнинг қарори билан иш берувчининг вакили эса, унинг буйруғи билан тасдиқланадилар.

Меҳнат низолати комиссияларининг сон таркиби ва ваколат муддати жамоа шартномасида, агар у тузилмаган бўлса, иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимлар бошқа вакиллик органининг қелишувига биноан белгиланади.

Меҳнат низолати комиссиясининг ваколати (МК 263 - модда)

Башарти ходим келишмовчиликни мустақил равишда ёки касаба уюшмаси қўмитаси ёхуд ходимларнинг бошқа вакиллик органи иштирокида иш берувчи билан бевосита олиб борган музокараларида ҳал эта олмаган бўлса, меҳнат низоси меҳнат низолари комиссиясида қўриб чиқилади.

Меҳнат низолари комиссияси яқка меҳнат низоларини қўради, қўриб чиқишнинг ўзгача тартиби белгиланган меҳнат низолари (269, 276-моддалар) бундан мустасно.

Яқка меҳнат низоларини комиссияда қўриб чиқиш тартиби (МК 264-модда)

Меҳнат низолари комиссияси меҳнат низосини ариза берилган кундан эътиборан ўн кун муддат ичида қўриб чиқиши шарт. Низо ариза берган ходимнинг иштирокида қўрилади. Ходимнинг иштирокисиз низони қўриб чиқишга унинг ёзма аризаси бўлган тақдирдагина йўл қўйилади. Башарти ходим узрсиз сабаб билан комиссия мажлисига келмаса, мазкур аризани қўриб чиқишни кун тартибидан олиб ташлаш хусусида қарор қабул қилиниши мумкин, бу эса ходимни тақроран ариза билан мурожаат этиш ҳуқуқидан маҳрум қилмайди.

Ходим, касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи меҳнат низоси қўриб чиқилишида иштирок этиш учун адвокат таклиф қилиш ҳуқуқига эга.

Меҳнат низолари комиссияси мажлисга гувоҳларни чақиртириш, мутахассисларни таклиф қилиш, иш берувчидан зарур ҳисоб-китоблар ва ҳужжатлар тақдим этишини талаб қилиш ҳуқуқига эга.

Мажлисида комиссиянинг иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимлар бошқа вакиллик органи вакиллари билан ноборат тенг миқдордаги аъзолари иштирок этишлари керак.

Меҳнат низолари комиссиясининг ҳар бир мажлисида раислик вазифасини иш берувчининг ва касаба уюшмаси қўмитасининг ёки ходимлар бошқа вакиллик органининг вакиллари навбатма-навбат бажарадилар. Бунда бир мажлиснинг ўзида раислик ва котиблик вазифасини бир тарафнинг вакиллари бажариши мумкин эмас.

Комиссиянинг ҳар бир мажлисида тарафлар томонидан кейинги мажлиснинг раиси ва котиби тайинланади. уларга мажлисни тайёрлаш ва чақириш вазифаси юклатилади.

Меҳнат низолари комиссиясининг мажлисида баённома юритилади.

Меҳнат низосининг қўришни сўраб судга мурожаат қилиш ҳуқуқи (МК 268 - модда).

Қуйидагилар меҳнат низосини қўриш ҳақидаги ариза билан судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эгадирлар:

1) ходим, касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи;

2) меҳнатнинг ҳуқуқ бўйича инспектори;

3) иш берувчи, меҳнат низолари комиссиясининг қарорига рози бўлмаган тақдирда, шунингдек унга ходим томонидан етказилган зарарни коплаш ҳақидаги низолар бўйича;

4) прокурор.

Меҳнат низосини ҳал қилишни сўраб мурожаат этиш муддатлари (МК 270-модда).

Судга ёки меҳнат низолари комиссиясига мурожаат этиш учун куйидаги муддатлар белгиланади:

ишга тиклаш низолари бўйича ходимга у билан меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ҳақидаги буйруқнинг нусхаси берилган кундан бошлаб бир ой;

ходим томонидан иш берувчига етказилган моддий зарарни тўлаш ҳақидаги низолар бўйича зарар етказилганлиги иш берувчига маълум бўлган кундан бошлаб бир йил;

бошқа меҳнат низолари бўйича ходим ўз ҳуқуқи бузилганлигини билган ёки билиши лозим бўлган кундан бошлаб уч ой.

Ушбу моддада белгиланган муддатлар узрли сабабларга кўра ўтказиб юборилган тақдирда, бу муддатлар суд ёки меҳнат низолари комиссияси томонидан қайта тикланиши мумкин.

Ходимнинг соғлигига етказилган зарарни коплашга доир низолар бўйича судга мурожаат қилиш учун муддат белгиланмайди.

Маъмурий жазони қўллаш (МК 36-модда).

Маъмурий жазони қўллаш муддати.

Фуқаролар эркинлиги ва ҳуқуқлари топталган маъмурий жавобгарлик.

40-модда. Ёлғон гувоҳлик бериш.

41-модда. Ҳақоратлаш.

42-модда. Давлат тили конунчилигининг бузилиши.

43-модда. Фуқаролар мурожаат конунчилигининг бузилиш ҳолатлари.

46-модда. Фуқарога маънавий ва иқтисодий зарар етказувчи маълумотларни ошкор қилиш.

49-модда. Меҳнат конунчилигининг бузилиши.

51-модда. Меҳнатга маъмурий мажбурлаш.

Аҳоли Соғлигини сақлаш қонунчилигининг бузилишида маъмурий жавобгарлик.

52-модда. Енгил тан жароҳати етказиш.

53-модда. Санитария қонунларининг бузилиши.

54-модда. Эпидемия билан курашиш қоидаларини бузилиш ҳолатлари.

55-модда. Радиоактив хавфсизлик қоидалари инструкцияси ва бошқа талабларнинг бузилиши.

56-модда. Гиёҳванд моддаларни ёки психотроп моддаларни тайёрлаш, сотиб олиш, сақлаш ва ўтказиш.

Иловалар.

Маъмурий қонунбузарликлар маълумотлари.

10 –модда. Маъмурий қонунбузарлик ҳақида тушунча.

11- модда. Қасддан маъмурий қонунбузарлик

12-модда. Эҳтиётсизлик туфайли маъмурий қонунбузарлик.

13-модда. Маъмурий жавобгарликка етган ёш.

15-модда. Мансабдор шахсларни маъмурий жавобгарликка тортиш.

21-модда. Маъмурий жавобгарликдан озод қилиш.

Маъмурий жазолар.

22-модда. Маъмурий жазодан мақсад.

23-модда. Маъмурий жазо турлари.

24-модда. Асосий ва қўшимча маъмурий жазолар.

25-модда. Жарима.

27-модда. Конфискация.

28-модда. Махсус ҳуқуқлардан маҳрум этиш.

29-модда. Маъмурий ҳибс.

НАЗОРАТ ТУРЛАРИ

- Оғзаки сўров;
- Саволларга ёзма жавоб бериш;
- Тест назорати;
- Вазиятли масалаларни ечиш;
- Графикли органайзерлар тузиш;

ТЕСТ НАЗОРАТИ САВОЛЛАРИ

А, В, С, Д, Е харфлари билан белгиланган тестлардан битта жавобни белгиланг.

1. Жамоа шартномаси нима?

А Корхонада иш берувчи билан ходимлар ўртасидан меҳнатга оид ижтимоий-иқтисодий ва касабага оид муносабатларини тартибга солувчи норматив ҳужжатдир.

Б Меҳнат коллективи ва унинг соғлиқни сақлаш муассасасини бошқарган ушшмадир.

С. Жамоа билан корхона раҳбарини муаммосига айтилади.

Д. Жамоа шартномаси иш берувчи ва мазкур корхонанинг барча ходимларининг ўртасидаги тузилган ҳужжатдир.

Е. Ходимларни иш билан таъминлаш, қайта ўқитиш, ишдан бўшатиш ўртасидаги ҳужжат.

2. Жамоа келишуви нима?

А. Муайян касб, ҳуқуқ ходимлари учун меҳнат шартларида иш билан таъминлаш ва ижтимоий кафолатлар белгилаш борасидаги мажбуриятларни ўз ичига олувчи норматив ҳужжатдир,

В. Жамоа иш берувчи ва мазкур корхонанинг барча ходимларининг ўртасидаги келишувидир,

С. Юридик шахс келишуви билан жамоа шартномалари ўртасидаги келишув,

Д. Юзага келадиган муаммоларни бартараф қилиш,

Е. Ихтиёрий ва мажбурий сугурта.

3. Ишга қабул қилиш вақтида қандай ҳужжатлар талаб қилинади?

А. Меҳнат шартномаси, ариза, паспорт, диплом, ҳарбий билет, меҳнат дафтарчаси,

В. Паспорт, ҳарбий билет, тиббий карта, меҳнат дафтари,

С. Паспорт, ариза, ҳарбий билет, тиббий карта, меҳнат шартномаси,

Д. Паспорт, ариза, тиббий карта,

Е. Паспорт, ҳарбий билет, диплом, ариза.

4. Мажбурий меҳнатдан озод қилиш қандай вақтда қўлланилади?

А. Шахснинг ҳарбий хизматга чақирилиши, фавқулодда ҳолатлар вазиятида, суднинг қонуний кучга кирган ҳукмига биноан,

В. Касаллик варақасини олган вақтда, суднинг ҳукми кучга кирган вақтда,

С. Фавқулодди ҳолатлар вазиятида, ногиронликда,

Д. Шахснинг ҳарбий хизматга чақирилиши,

Е. Шахснинг ҳомиладорлиги учун тўлаган нафақаси.

5. Меҳнат шартномаси қимлар томонидан тузилади?

А. Иш берувчи, ходим.

В. Иш берувчи, ходим, шартнома,

С. Иш берувчи, ургатувчи, ходим,

Д. Иш берувчи, шартнома,

Е. Иш берувчи, корхона эгаси.

6. Меҳнат шартномасини тарафлар ихтиёрига боғлиқ бўлмаган қандай ҳолатларда бекор қилиниши мумкин?

А. Ходим ҳарбий ёки муқобил хизматга чақирилган тақдирда,

В. Ишнинг қоидаларини бузганда,

С. Бир кун ишга сабабсиз келмаса,

Д. Асбоб усқуналарни бузганда,

Е. Ўғирлик қилганда.

7. Меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш қандай ҳолатларда қўзғатилади?

А. Ходимнинг малакаси етарли бўлмаганлиги ёки соғлиғи ҳолатига кўра бажаришга қўлай бўлиб қолгани,

В. Ходим вафот этса,

С. Ходим ҳарбий хизматга чақирилганда,

Д. Шу ишни илгари бажариб келган ходим ишга тикланганда,

Е. Ходим жазого тортилиб, суднинг ҳукми ўз кучига кирганда.

8. Ингизомий ҳазонинг турларини белгиланг?

А. Ҳайфсан, огоҳлантириш, қаттиқ огоҳлантириш, жарима иш ҳақидан 20% гача лавозимни пасайтириш, ишдан бўшатилш,

В. Ҳайфсан, огоҳлантириш, қаттиқ огоҳлантириш, жарима иш ҳақидан 40% гача лавозимни пасайтириш,

С. Ҳайфсан, огоҳлантириш, қаттиқ огоҳлантириш, жарима иш ҳақидан 50% гача лавозимни пасайтириш,

Д. Ҳайфсан, огоҳлантириш, қаттиқ огоҳлантириш, меҳнат шартномасини бекор қилиш

Е. Ҳайфсан, огоҳлантириш, қаттиқ огоҳлантириш, жарима, бошқа лавозимга ўтказилш.

9. Белгиланган иш муддати, вақти қанча?

А. Ҳафтасига 40 соатдан ошмаслик,

В. Беш кунлик иш ҳафтасида кунига 8 соат,

С. Олти кунлик иш ҳафтасида кунига 7 соат,

Д. Ҳафтасига 45 соатдан ошмаслик,

Е. Ҳафтасига 30 соат.

10. Аҳоли соғлигини сақлашда маъмурий ҳуқуқбузарликнинг турини келтиринг?

А. Енгил тан жароҳати етказиш,

В. Эҳтиётсизликдан одам ўлдириш,

С. Жиноий аборт,

Д. Бола алмаштириш,

Е. Хавф остида қолдириш.

11. Санитария қонучилигини бузиш, эпидемияга қарши кураш чораларини қоидаларини тиббий ходим бузса, жазонинг қайси тури қўлланилади?

А. Жиноий жазо,

В. Интизомий жазо,

С. Маъмурий жазо,

Д. Фуқаролик жазоси.

12. Маъмурий жавобгарликка тортишни негисно этувчи ҳолатларни кўрсатинг?

А. Ақли норасо,

В. Охири зарурият ҳолатида содир этилган бўлса,

С. 16 ёшга тўлмаган шахслар,

Д. 15 ёшга тўлмаган шахслар,

Е. А,Б,С жавобалар тўғри,

13. Маъмурий жавобгарлик ҳолатларида қандай ҳужжат расмийлаштирилади ва ушбу ҳолатларда қонунга риоя этиш устидан қим назорат қилади?

А. Баённома, прокурор,

В. Баённома, суд,

С. Баённома, ички комиссия,

Д. Баённома, маъмурият,

Е. Акт, прокурор.

14. Мажбурий меҳнатдан озод қилиш қандай ҳақда қўлланилади?

А. Қасб-хўжалик наракасини олган вақтда, суднинг ҳукми қучга қирган вақтда

В. Шахснинг ҳарбий хизматга қабул қилиниши, фуқароларда ҳолатлар

вазиратида, суднинг қонуний қучга қирган ҳукмига биноан

С. Фавқулодди ҳолатлар вазиратида, ноғиронликда

Д. Шахснинг ҳарбий хизматга қабул қилиниши

Е. Шахснинг ҳомилидорлиги учун тўлаган нафақаси

15. Иш олувчининг ҳуқуқларига нима қилади?

А. Маош олиш, дам олиш, курортга бориш.

В. Маош олиш, дам олиш, хавфсизлик, гигиена шароитида ишлаш, касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш, малака ошириш, ижтимоий таъминотдан фойдаланиш, касба уюшмага бориш, ўзини ҳуқуқини суд орқали ҳимоя қилиш,

С. Дам олиш, таътил, маош олиш, қўшимча таътил.

Д. Қайта тайёрланиш, касбга тайёрланиш, курортга бориш,

Е. Ишга келмаслик, курортга бориш, маош олиш,

16. Ходимнинг бурчларини кўрсатинг?

А. Иш берувчи мол-мулкни асраб авайлаш, ҳалол ишлаш

В. Вазифасини ҳалол бажариш, хайфсан олмаслик, жарима олмаслик

С. Вазифасини виждонан бажариш, интизомга риоя қилиш, қонуний фармойишларни ўз вақтида бажариш, ҳафвсизликка риоя қилиш, иш жойида мол-мулкни асраб авайлаш

Д. Вазифасини виждонан бажариш, дам олиш

Е. Вазифани ҳалол бажариш, ишга вақтида келиш

17. Меҳнат шартномаси шаклини кўрсатинг.

А. Ёзма шаклда, 2 нусхада тузилади ва иккала томонга сақлаш учун берилди

В. Ёзма шаклда, 5 нусхада тузилади

С. Ёзма шаклда, 3 нусхада тузилади, муҳр билан тасдиқланади

Д. Ёзма шаклда тузилади

Е. Оғзаки шаклду тузилади

18. ЎзР Мехнат кодексига биноан алоҳида меҳнат шартномаларидаги ишларда банд бўлган ходимлар учун иш вақтининг қисқартирилган муддати иш ҳафтасига неча соатни ташкил қилади?

А. Ходим хоҳиши билан ҳар хил бўлиши мумкин,

В. 40 соат,

С. 24 соат,

Д. 36 соат,

Е. 34 соат.

19. Қимларга 6 ой ўтмасдан меҳнат таътили бериледи?

А. Катта ҳамшира лавозимида ишлаётганларга

В. 18 ёшга тўлмаган шахсларга, катта ҳамшира лавозимида ишлаётганларга

С. Бўлим бошлиғи лавозимида ишлаётганларга,

1, 2, 3, 4 рақамлари билан белгиланган тестларга қуйидаги ҳарфли коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

А - тўғри: 1, 2, 3. В - тўғри: 1, 3. С - тўғри: 2, 4. Д - тўғри: 4. Е - тўғри: 1, 2, 3, 4.

22. Мехнат шартномаси маъносини қўрсатинг?

1. Мехнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир.

2. Мехнат шартномаси ходим билан иш бевуқини муайян мутахассислик бўйича келишувидир,

3. Мехнат шартномаси ходимнинг ташаббуси билан корхона раҳбари ўртасидаги ёзма келишувидир,

4. Мехнат шартномаси ходим билан иш бевуқини ўртасида муайян мутахассислик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тарафлар келишуви, шунингдек, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир,

Д. I ва II гуруҳ ногиронларига, 18 ёшга тўлмаган шахсларга, ҳомилдорларга, ўриндошлик асосида ишлаётганларга,

Е. Ҳар қандай шахсга берилиши мумкин.

20. Мехнат кодекси қодаларига кўра фуқаролага қайси ёшдан ишлашга рухсат этилади?

А. 19 ёшдан

В. 16 ёшдан

С. 11 ёшдан

Д. 18 ёшдан

Е. 15 ёшдан

21. Иш вақтининг давомийлиги ва Ўз Р меҳнат кодексининг қайси моддасида қўрсатилган?

А. Ҳафтасига 42 соат, 111 модда

В. Ҳафтасига 35 соат, 114 модда

С. Ҳафтасига 45 соат, 116 модда

Д. Ҳафтасига 40 соат, 115 модда

Е. Ҳафтасига 46 соат, 112 модда

23. Мехнат шартномаси қанча муддатга тузилади?

1. Номуайян муддатга.

2. Беш йил муддатга.

3. Муайян ишни бажариш вақтида мўлжаллаб тузилиши мумкин,

4. Бир йил муддатга

24. Ходимнинг ҳуқуқларига нималар қиради?

1. Маош олиш, дам олиш, ҳавфсизлик, гигиена шароитида ишлаш, касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш, малака ошириш, ижтимоий таъминотдан фойдаланиш, касба уюшмага бориш, ўзини ҳуқуқини суд орқали ҳимоя қилиш,

2. Маош олиш, дам олиш, курортга бориш,

3. Дам олиш, таътил, маош олиш, қўшимча таътил,

4. Ижтимоий таъминотдан фойдаланиш, касба уюшмага бориш, ўзини ҳуқуқини суд орқали ҳимоя қилиш,

25. Ходимнинг бурчларини кўрсатинг?

1. Вазифасини виждонан бажариш, дам олиш,
2. Вазифасини ҳалол бажариши, хайфсан олмаслик, жарима олмаслик,
3. Иш берувчи мол-мулкни асраб авайлаш, ҳалол ишлаш,
4. Вазифасини виждонан бажариш, интизомга риоя қилиш, қонуний фармойишларни ўз вақтида бажариш, ҳафсизликка риоя қилиш, иш жойида мол-мулкни асраб авайлаш,

26. Меҳнат шартномасини бекор қилиш учун асослар бўла оладиган ҳолатларни санаб ўтинг?

1. Тарафларнинг бирини ташаббуси билан.
2. Мулдатини тугатиш билан.
3. Тарафларнинг ихтиёрига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра,
4. Меҳнат шартномасида назарда тутилган ҳолатга кўра.

27. Маъмурий жазо турини санаб ўтинг?

1. Жарима, маъмурий қамок,
2. Шахсни унга берилган муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш,
3. Мол мулкни давлат ҳисобига мусодара қилиш,
4. Айбдордан зарар ўрнини ундириб олиш,

28. Маъмурий қамокка олиш қимларга қўлланилмайди?

1. 18 ёшга тўлмаганларга,
2. ҳомиладор аёлларга,
3. 1 гуруҳ ногиронларга,
4. 16 ёшга тўлмаганларга.

29. Бошқарувнинг белгиланган тартибига тажовуз қилувчи 2га маъмурий ҳуқуқбузарлик турини кўрсатинг.

1. Махсус хизматларни алдаб чақириш,
2. Давлат статистик ҳисоботларини тақдим этиш тартибини бузиш,
3. Малака оширишни йўлга қўймаслик,
4. Порухўрликнинг авж олиши,

30. Тиббий-меҳнат экспертиза натижалари:

1. Меҳнат қобилияти йўқолиш даражасини аниқлаш.

2. Ижтимоий ёрдам кўрсатиш даражасини аниқлаш.

3. Ногиронлик сабабларини аниқлаш,

4. Ижтимоий ёрдам тури, сони ёки ҳажминини аниқлаш,

31. Маънавий зарар етказилганда жавобгарликка тортиш учун шартларни кўрсатинг?

1. Етказилган ва ноқонуний ҳаракат ўртасида сабаб оқибат боғлиқлиқ мавжудлиги
2. Зарар етказилган шахсни айби мавжудлиги,
3. Эксперт ҳулосаси мавжудлиги,
4. Ноқонуний ҳаракатни аниқлаш.

32. Маънавий зарарни ҳажми қандай аниқланади?

1. Жисмоний азобланишни ҳужжатлари билан,
2. Маънавий азобланишнинг ҳусусиятлари билан,
3. Мулкий зарарни миқдори билан,
4. Ҳуқуқбузарликни тури билан (жиноят, маъмурий ёки интизомий ҳуқуқбузарлик),

33. Иш берувчининг ташаббуси билан меҳнат шартномасини бекор қилиш учун асосий сабабларин кўрсатинг?

1. Технологиялар, ишлаб чиқариш, ташкиллаштириш ва меҳнат шaroитлари ўзгарганда, иш ҳажминини қисқариши ёки муассаса йўқотилганда,
2. Ишчининг малакаси етишмаслиги ва соғлиги туфайли бажараётган ишга қўйиш қийинлигида,
3. Ишчи томонидан доимий равишда меҳнат тартиб-қоидаларини бузиши,
4. Ўриндош бўлмаган ишчини ишга қабул қилинганлиги туфайли, ишлаб турган ўриндош ишчи билан меҳнат шартномасини бекор қилиш, ҳамда меҳнат шaroитини текширилганлиги туфайли ўриндошлик бўйича.

34. Томонларга боғлиқ бўлмаган ҳолатларда меҳнат шартномаси бекор қилинади:

1. Ишчини ўлими туфайли,
2. Суд ҳукмига қўра ишчи жиноий жавобгарликка тортилганда,
3. Ишчи ҳарбий хизматга чакирилганда,
4. Ишчи узоксафарда бўлган ҳолларда,

35. Интизомий жазони турини кўрсатинг?

1. Ҳайфсан,
2. Ўртача ойлик маошнинг 20%дан кўп бўлмаган миқдорда жарима солиниши,
3. Қаттиқ ҳайфсан,
4. Огоҳлантириш.

36. Қайси ҳолатларда синов муддати белгиланмайди?

1. Ўридошлик бўйича ишга олинганда,
2. Ҳомилалар аёлларда,
3. Корхона квота ҳисобидан юборилганлар учун,
4. Ҳамама учун қўйилиши шарт.

37. Интизомий жазоларни муддатга қўра ҳусусиятини кўрсатинг?

1. Айб-хато аниқланган кундан бошлаб 1 ой ичида,
2. Айб-хато аниқланган кундан бошлаб 6 ой ичида,
3. Айб-хато аниқланган кундан бошлаб, 1 ҳафта ичида,
4. Айб-хато аниқланган кундан бошлаб 6 ҳафта ичида,

38. Ишчи меҳнат интизомини бузганда ёки технологиялар ўзгартирилганда меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақида огоҳлантириш муддати қанча?

1. Уч кун,
2. 2 ой,
3. 3 ой,
4. 1 йил.

39. Маъмурий ҳибегга олиш қачон қўлланилади?

1. 14 ёшга тўлмаган шахсларга,
2. Ҳарбийларга,
3. 1 гуруҳ ногиронларига,

4. 18 ёшга етмаганларга,

40. Маъмурий жазо турларини кўрсатинг?

1. Маъмурий ҳибс,
2. Қаттиқ ҳайфсан,
3. Огоҳлантириш,
4. Маъмурий камок,

41. Аҳоли соғлиғини сақлашда кузатиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликларни кўрсатинг?

1. Енгил тан жароҳати етказиш,
2. Эпидемияга қарши қўрашиш қоидаларини бузиш,
3. Санитария қўрашчилигини бузиш,
4. Радиацион хавфсизлик бўйича қоидалар, нормалар, йўриқномалар ва талабларни бузиш,

42. Тадбиркорлик, савдо ва молия соҳасида маъмурий ҳуқуқбузарлик турини кўрсатинг?

1. Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш тартибини бузиш,
2. Фуқароларни қўражаат қўрашчилик талабларини бузиш,
3. Савдо ва хизмат кўраатиш қоидаларини бузиш,
4. Санитария ва гигиена қоидаларини бузиш,

43. Тиббий-меҳнат экспертиза вазиқалари:

1. меҳнат қобилияти йўқолиш даражасини аниқлаш,
2. ижтимоий ёрдам тури, сони ёки ҳажминини аниқлаш,
3. ногиронлик сабабларини аниқлаш,
4. ижтимоий ёрдам кўраатиш.

44. ЎЗР Меҳнат кодексига биноан қандай меҳнат шароитларидаги ишларда банд бўлган ходимлар учун иш вақтининг қисқартирилган муддати белгиланади?

1. Ўқитувчилар,
2. Тиббий ходимлар,
3. Шахта ишчилари,
4. Завод ишчилари,

45. Қўшимча ишнинг уч турини кўрсатинг?

1. Ўриндош,
2. Ёрдамчи,
3. Ўринбосар,
4. Посбон,

Жавоблар жумласи алоҳида мазмунга эга бўлган икки қисмдан иборат, иккала қисм «чунки» боғловчи билан боғланган тестларда 1-чи ва 2-чи қисм жумлалари мазмунининг алоҳида тўғри ёки нотўғрилигини, кейин эса уларнинг бирлашган ҳолидаги мазмунининг алоқадорлигини аниқланг ва қуйидаги ҳарfli коддан фойдаланган ҳолда жавоб белгиланг:

Жавоб	1- жумла	2-жумла	Боғлам
А	тўғри	тўғри	тўғри
В	тўғри	тўғри	нотўғри
С	тўғри	нотўғри	нотўғри
Д	нотўғри	тўғри	нотўғри
Е	нотўғри	нотўғри	нотўғри

46. Тиббий ходимлар меҳнат таътилининг минимал муддати 25 кунни ташкил этади, чунки тиббий ходим 30 кун таътил олишга ҳақлидир.

47. Меҳнат шартномасини бекор қилиш учун тарафлар розилиги асос бўлади, чунки меҳнат шартномасини бекор қилиш учун иш берувчининг хоҳиши асосий рол ўйнайди.

48. Меҳнат шартномаси ходим билан иш берувчи ўртасида муайян мутахассислик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тарафлар келишуви, шунингдек, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир, чунки меҳнат шартномаси иш берувчи ва ишчи ўртасида тузилади.

49. Меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиниши мумкин, чунки ходимнинг малакаси етарли бўлмаганлиги сабабли ўз вазифасини қониқарли даражада бажаролмаса иш берувчи уни ишдан озод этиш ҳуқуқига эга.

50. Меҳнат интизомига риоя қилиш тиббий ходим вазифаларига қирмайди, чунки меҳнат интизомига иш берувчилар риоя қилиши лозим.

ВАЗИЯТЛИ МАСАЛАЛАР

1-масала.

Фукаро Л.И. шаҳар шифохонаси хирургия бўлимида врач лавозимида ишлайди. Иш давомида тунги навбатчилик вақтида ўз вазифасини лозим даражада бажармаганлиги, яъни муолажалар вақтида қўйилган хато ва камчиликлари учун беморлар томонидан шикоятлар тушганлиги туфайли бўлим бошлиғи томонидан бир марта ҳайфсан берилди. Кейинги бир ой ичида ушбу ҳолат яна такрорланди.

Савол:

-Фукарога меҳнат кодексининг қайси моддасига асосланиб жазо тайинланди?

-Қандай жазо турлари қўлланилади?

2-масала.

Фукаро Х.А. 2-гуруҳ ногирони туман марказий шифохонасининг хирургия бўлимида врач лавозимида ишлайди. Йил давомида ҳеч қандай таътиллрсиз намунали равишда иш фаолиятини олиб борган. Бўлим бошлиғи ҳузурига ўз хоҳиши билан май ойига таътил олиш мақсадида мурожаат қилди. Лекин бўлим бошлиғи бу мурожаатни рад этди.

Савол :

-Ушбу ҳолат юзасидан фукаро кимга мурожаат қилиши керак?

- Фукарони ҳимоялаш меҳнат кодексининг қайси бандида келтирилган?

3-Масала.

Фукаро Ш.Б. Болалар поликлиникасида врач лавозимида фаолият кўрсатиб келган. 13 январ куни бахтсиз ҳодиса туфайли зинадан йиқилиб чап оёқ болдир суягининг синиш ҳолати кузатилди.

Савол:

-Фукаро меҳнат кодекси бўйича қандай ҳуқуққа эга?

4-масала.

Фукаро М.Э. 15 йил давомида шаҳар шифохонаси реанимация бўлимида врач лавозимида ишлаб келмоқда. Фукаро А. 20 май куни катта ҳамширанинг хонасига сўроқсиз кирган ва тақиқланган дорилар шкафини очган.

Савол:

-Ушбу ҳолатга меҳнат кодексининг қайси бандига биноан жазо берилади?

5-масала.

Фукаро А.А. врач лавозимида 30 йилдан бери фаолият кўрсатиб келмоқда “шифо» Хусусий фирмаси мудири ўз фирмасига ишга таклиф қилди ва улар ўртасида шартнома имзоланди. Шартнома муддати тугагач, фирма мудири қелишилган иш ҳақки миқдорини камайтирилган миқдорда тўлади.

Савол:

-Бу ҳолатда фуқаро қайси орган вакиллариға мурожаат қилиши керак?

Меҳнат кодексига биноан фуқаронинг ҳуқуқлари

6- масала.

Фуқаро Т.М. 14 ёшда оилавий шароити коникарсизлиги сабабли шаҳар шифохонаси бош врач ҳузуриға кардиология бўлимида санитарлик лавозимида бўш иш ўрни борлиги учун иш сўраб мурожаат қилди. Шаҳар шифохонаси бош врач фуқароға уни меҳнат қилишға ёши етмаслигини айтиб илтимосини рад этди.

Савол:

- Фуқаро меҳнат кодекси бўйича қандай ҳуқуқларға эга.

7-масала.

Фуқаро О.И. 30 йилдан бери шаҳар шифохонасини неврология бўлимида иш юритиб келмоқда. Сўнгги ойлар давомида ишға кечикиб қилиши ва иш вақтида ўз ўрнида бўлмаслиги туфайли бўлим ходимлари томонидан бўлим бошлиғига шикоят хати тушган.

Савол:

- Бу ҳолатда ҳамшираға нисбатан қандай жазо тури қўлланилади?

8- масала.

Фуқаро Н.Н. 6 йилдан бери болалар поликлиникасида фаолият кўрсатиб келмоқда, тўсатдан 30 март куни кеч соат 16 да ишдан қайтаётиб автохалокатға учраб бош миясидан жароҳат олди, текширувлар натижасида беморда руҳий бузилишлар аниқланди. Руҳий касалликлар шифохонасига даволаш мақсадида ётқизилди.

Савол:

- Фуқаро меҳнат кодексига асосан қандай ҳуқуқларға эга?

9-масала.

Фуқаро А.Б. 10 йилдан бери туман марказий шифохонасида ишлайди. Сўнгги 6 ой давомида бронхиал астма диагнози асосида даволаниб келмоқда касаллик шу ердаги химик моддаларға нисбатан аллергия сабабли юзага келганлиги врачлар комиссияси томонидан тасдиқланган.

Савол:

-Бу ҳолатда фуқаронинг меҳнат кодексига биноан қандай ҳуқуқлари белгиланган?

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

- ✓ Меҳнатга вақтинча лаёқатсизлик экспертизасининг вазифаси.
- ✓ Тиббий – меҳнат экспертизасининг вазифаси.
- ✓ Ишга қабул қилишда талаб қилинадиган ҳужжатларни айтиб беринг.
- ✓ Меҳнат шартномаси қачон бекор қилинади?
- ✓ Иш берувчининг ходим соғлиғига етказилган зарарни тўлаш мажбуриятларини кўрсатинг.
- ✓ Тиббий фаолиятда интизомий жавобгарлик деганда нимани тушунаси?
- ✓ Яқка меҳнат низоларини кўриб чиқувчи органлар ва уни ўтказиш тартиби.
- ✓ Иш вақти тушунчаси, иш вақтининг нормал ва қисқартирилган муддатини айтиб беринг.
- ✓ Соғлиқни сақлашда кечки навбатчилик қандай ташкиллаштирилади?
- ✓ Дам олиш вақти, иш куни давомидаги танаффуслар, кундалик дам олиш вақтининг муддати, дам олиш кунларини айтиб беринг.
- ✓ Йилнинг меҳнат таътиллари, йилнинг асосий таътили, таътиллари бериш тартибини айтиб беринг.
- ✓ Маъмурий жазолар ва уларни бериш тартиби, маъмурий жазолар билан шуғулланувчи органлар.
- ✓ Иш вақтининг қисқартирилган муддатлари нечанчи моддаларда келтирилган.
- ✓ Ишсизлик нафақаси қандай шахсларга берилади?
- ✓ Кундалик дам олиш вақтининг муддатини нечанчи моддада келтирилган ва унинг қисқача мазмуни?
- ✓ Врачлар нафақат иш вақтидаги хатоликлари, балки ишдан ташқаридаги хатоликлари учун ҳам жазоланадими?
- ✓ Агар оғир оқибатларга олиб келадиган сабаб бўлса, қандай тартибда жазоланади?
- ✓ Ишсизлик нафақасини тўлаш шартлари.
- ✓ Маъмурий жазо турлари.
- ✓ Жамoa шартномасини амал қилиш муддати.
- ✓ Врач хатоликка йўл қўйганда қандай ҳолларда жавобгарликдан озод қилинади.

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УЧУН КЎРСАТМАЛАР

- ❖ Ўқув гуруҳи ичида «Мехнат қонунчилиги» мавзусида анжуманлар ўтказиш;
- ❖ Мавзуга оид альбом, макет, стенд, слайд, ўқув жадваллари ва тест саволлари тузиш.
- ❖ Ўқитувчи назорати остида «иш берувчи ва олувчининг бурчлари» мавзусида мунозарали суҳбат ўтказиш.
- ❖ Мавзу бўйича янги педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда интерактив ўйинлар ўтказиш.

1 - илова

Гуруҳ билан ишлаш қоидалари

Гуруҳ аъзоларининг ҳар бири:

- Ўз шерикларининг фикрларини ҳурмат қилишлари лозим;
- берилган топшириқлар бўйича фаол, ҳамкорликда ва масъулият билан ишлашлари лозим;
- Ўзларига ёрдам керак бўлганда сўрашлари мумкин;
- ёрдам сўраганларга қўмақ беришлари лозим;
- гуруҳни баҳолаш жараёнида иштирок этишлари лозим;
- «Биз бир кемадамиз, бирга чўкамиз ёки бирга қутуламиз» қоидасини яхши билишлари лозим.

1 - Ўқув топшириқ

1.Саволга жавобни шакллантиринг:

- Ишга қабул қилишда қандай ҳужжатлар талаб қилинади.
- Қискартирилган иш вақти қимларга қўлланилади.

2. Ушбу тушунчаларнинг мазмунини ёритинг: Тиббий ходимлар, меҳнат фаолиятининг қонунчилик асослари тушунчаларига изох беринг.

2-Ўқув топшириқ

1. 1-мавзуда баён этилган маълумот мазмунини диққат билан ўрганиб чиқинг.
2. Чизмالي органиайзерларни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг (таклиф қилинган асосий тушунчалардан фойдалансангиз бўлади).

Чизмالي органиайзерлар	Асосий тушунчалар (қисқарт. сўзлар)
Кластер (1.1)	«Мехнат шартномаси». «Жамоа шартномаси». «Ходимлар бурчлари». «Иш берувчи бурчлари». «Мехнат жамоалари вазифаси».
Б.Б.Б. жадвал (1.2 - намуна)	- Иш куни. - Мехнат таътили, унинг турлари.

Тоифали жадвал (1.3 – намуна) Инсерт жадвали (1.4 – намуна)	- Мехнат шартномасини бекор қилиш учун асослар. -Жамоа шартномалари. -Вояга етмаганларни иш билан таъминлаш.
Венн диаграммаси (1.5 – намуна)	- Мехнат шартномаси. - Жамоа шартномаси. -Иш уринлари.
«Нима учун?» (1.6 - намуна)	- Нима учун «Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асослари»фани ўрганилади? Тиббий фаолиятнинг ҳуқуқий асосларини билмаслик қандай оқибатларга олиб келади.
«Т – жадвал» (1.8 - намуна) SWOT (1.9 - намуна)	- Жамоа шартномаси -Мехнат шартномаси. -Қискартирилган иш кунни
«Қандай?» (1.10 - намуна)	- Жамоа шартномаси қандай тузилади? -Мехнат интизоми.

ОРГАНИЗЕРЛАР ТАЙЁРЛАШ УЧУН НАМУНАЛАР.

1. «КЛАСТЕР»

Кластер - тутам, боғлам, ғунча маъноларини билдиради. Маълумот харитасини тузиш воситаси бўлиб, барча фикр конституциясини фокуслаш ва аниклаш учун қандайдир асосий омил атрофида ғояларни йиғиш тушунилади. Ихтиёрий муаммо, мавзулар хусусида эркин, очик ўйлаш ва шахсий фикрларни бемалол баён этиш учун шароит яратади. Билимлар фаоллашишини таъминлайди, мавзу бўйича фикрлаш жараёнида янгича ассоциация тақдим этишга эркин ва очик кириб боришга ёрдам беради.

Калит сўзлар билан ассоциация бўйича ён томонидан кичкина ҳажмдаги айланага «йўлдошлар» – ушбу мавзу билан алоқадор сўз ёки сўз бирикмаси ёзилади. Улар чизик билан «бош» сўзга боғланилади. Ушбу «йўлдошлар»да «кичик йўлдошлар» ҳам бўлиши мумкин ва бошқалар. Ёзув ажратилган вақт тугагунча ёки ғоя якунлангунча давом эттирилади.

Кластерни тузиш қоидалари билан танишади. Синф доскаси ёки катта қоғоз варағи марказида калит сўзлар 1 - 2 сўздан иборат мавзу номланиши ёзилади.

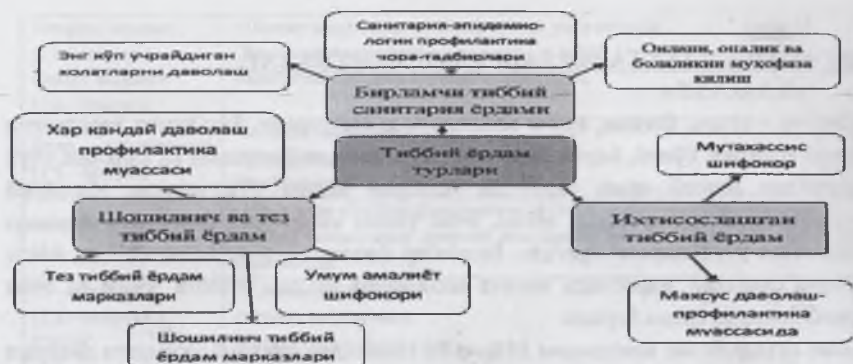
Мулоҳазалар учун кластерлар алмаштирилади.

Кластерни тузиш қоида:

1. Ақлингизга келган барча ўйлаганларингизни ёзинг.
2. Ғоя сифатини муҳокама қилманг, уларни оддий ҳолда ёзинг.
3. Орфография ва бошқа омилларга эътибор берманг.
4. Ажратилган вақт тугагунча ёзувни тўхтатманг. Агарда ақлингизга ғоялар келиши бирдан тўхтаса, у ҳолда қоғозга расм чизинг, қачонки янги ғоялар пайдо бўлмагунча.
5. Муайян тушунча доирасида имкон қадар кўпроқ янги ғояларни илгари суриш ҳамда мазкур ғоялар ўртасидаги ўзаро алоқадорлик боғлиқликни кўрсатишга ҳаракат қилинг.
6. Ғоялар йиғиндисининг сифати, сони, улар ўртасидаги ўзаро алоқаларни кўрсатишни чекламанг, чегараламанг.

1.1 – намуна

1. «КЛАСТЕР» - Тиббий ёрдам турлари.



1.2 - намуна

2. «Б.Б.Б.» УСУЛИ-Тиббиёт ҳукуки фани.

Тушунча	Биламан "4+", Билмайман "→"	Билдим "4+", Билма олмадим "→"
Бинар номенклатура:		
ФССТ конун ҳужжати		
ФССТ конуннинг вазибалари		
ФССТ конуннинг принципи		
Давлат соғлиқни сақлаш тизими		
Хусусий соғлиқни сақлаш тизими		
Бошқа соғлиқни сақлаш тизими		
Тиббий амалиёт билан шугулланиш ҳуқуқи		
Фуқароларнинг соғлиқни сақлаш ҳуқуқи		
Фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг соғлиқни сақлаш ҳуқуқи		
Фуқароларнинг соғлиқка таъсир этувчи омиллар ҳақида ахборот олиш ҳуқуқи		
Фуқароларнинг тиббий-ижтимоий ёрдам олиш ҳуқуқи		
Онла соғлиқни сақлаш		
Вояга етмагандларнинг ҳуқуқлари		
Пенсия ёшидаги фуқароларнинг ҳуқуқлари		
Ҳарбий хизматчиларнинг ҳуқуқлари		
Ноғиронларнинг ҳуқуқлари		
Беморнинг ҳуқуқлари		
Тиббий аралашувга розилик бериш		
Тиббий аралашувни рад этиш		
Фуқароларнинг розилигисиз тиббий ёрдам кўрсатиш		
Бирламчи тиббий-санитария ёрдами		
Шошилинч ва тез тиббий ёрдам		
Ихтисослашган тиббий ёрдам		
Тиббий экспертиза турлари		

Тиббиёт ва фармацевтика фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқи		
Хусусий тиббиёт амалиёти билан шуғулланиш ҳуқуқи		
Ўзбекистон Республикаси шифокорининг касамёди		
Шифокор сир		
Фуқароларнинг соғлиғига етказилган зарарни қоплаш		
Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастурлари		
Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат дастурларининг мақсад ва вазифалари		

3. «ТОИФАЛИ» ЖАДВАЛ.

Ўрганилаётган ходиса, тушунча, қараш, мавзу ва шу кабиларни икки ва ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослаш имконини беради. «Тоифали жадвал»:

- Тизимли мушоҳада қилиш, маълумотларни таркиблаштириш ва тизимлаштириш қўникмасини ривожлантиради.
- Концептуал жадвал тузиш қодалари билан танишилади. Таққосланадиган нарсани аниқланади, таққослаш амалга ошириладиган тавсифлар ажратилади.
- Яқка тартибда ёки минимал - гуруҳларда концептуал жадвал қурилади ва у тўлдирилади.
- Жадвалнинг вертикали бўйича: таққослаш талаб этиладиган нарсалар (қарашлар, назариялар) жойлаштирилади.
- Горизонтал бўйича - таққослашни амалга оширишдаги ҳар хил тавсифлар жойлаштирилади.

Тоифали жадвал шарҳини тузиш қодалари.

1. Тоифалар бўйича маълумотларни таққослашнинг ягона усули мавжуд эмас

2. Битта минимал - гуруҳда тоифаларга ажратиш, бошқа гуруҳда ажратилган тоифалардан фарқ қилиши мумкин.

3. Ўрганувчиларга олдиндан тайёрлаб қўйилган тоифаларни бериш мумкин эмас, бу уларнинг мустақил танлови бўла қолсин.

4. Тоифали шарҳини яратиш яқиний махсус сифатида эмас, балки жараён сифатида муҳим.

Тўлдирилмаган жадвал.

Вертикал бўйича - таққослаш талаб этиладиган нарсалар (қарашлар, назариялар) жойлаштирилади	Горизонтал бўйича - таққослашни амалга оширишдаги ҳар хил тавсифлар жойлаштирилади. (Тавсифлар, тоифалар, ажралиб турадиган белгилар ва шу кабилар)							

Тўлдирилган жадвал - Тиббий ёрдам турлари.

Вертикал бўйича - такқослаш талаб этилаган нарсалар жойлаштирилади	Горизонтал бўйича - такқослашни амалга оширишдаги ҳар хил тавсифлар жойлаштирилади.			
	Жойи	Вақти	Мутахассис	Таъминот
Бирламчи тиббий-санитария ёрдами	КВП, поликлиника, амбулатория	Режа асосида	УАШ	Давлат гомонидан
Шошилиш ва тез тиббий ёрдам	Воқеа жойида, ШПТЁМ, Филиаллари, пунктлари.	Дарҳол, зудлик билан	Воқеа жойида бор бўлган шахс лар, ШПТЁМ, филиаллари, пунктлари мутахассислари	Давлат гомонидан
Ихтисослашган тиббий ёрдам	Ихтисослашган шифохоналар, илмий марказлар.	Режа асосида	Топ мутахассис ликлаги шифокор	Нодавлат ва хусусий секторлар томонидан

4. «ИНСЕРТ» ЖАДВАЛИ.

Инсерт – самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгилашнинг интерфаол тизими ҳисобланиб, мустақил ўқиб-ўрганишда ёрдам беради. Бунда маъруза мавзулари, китоб ва бошқа материаллар оддиндан талабага вазифа қилиб бериледи. Уни ўқиб чиқиб, «В; +; -; ?» белгилари орқали ўз фикрини ифодалайди.

Матнни белгилаш тизими

«в» - мен билган нарсани тасдиқлайди.

«+» - янги маълумот.

«-» - мен билган нарсага зид.

«?» - мени ўйлантирди. Бу борада менга қўшимча маълумот зарур.

Инсерт жадвали

В	+	-	?

5. «ВЕНН» ДИАГРАММАСИ.

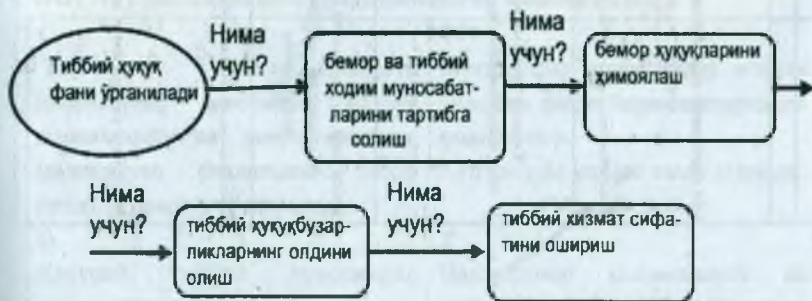
«Венн» диаграммаси - 2 ва 3 жиҳатларни, ўзаро ҳамда умумий томонларини солиштириш ёки такқослаш ёки карама-карши қўйиш учун қўлланилади. Тизимли фикрлаш, солиштириш, такқослаш, таҳлил қилиш қўникмаларини ривожлантиради.

Шошилич ва Тез тиббий ёрдам



«НИМА УЧУН?» СХЕМАСИ.

«Нима учун» схемаси-муаммонинг дастлабки сабабларини аниқлаш бўйича фикрлар занжири. Тизимли, ижодий, таҳлилий фикрлашни ривожлантиради ва фаоллаштиради. Алоҳида кичик гурҳларда муаммони ифодалайдилар. «Нима учун» сўроғини берадилар ва чизадилар, шу саволга жавоб ёзадилар. Бу жараён муаммонинг дастлабки сабаби аниқланмагунча давом этади.

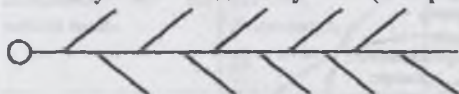


7. «БАЛИҚ СКЕЛЕТИ» ЧИЗМАСИ.

«Балик скелети» схемаси - муаммонинг бутун доираси (майдони)ни ифода этиш ва унинг ечимини топишга имконият беради. Тизимли, ижодий, таҳлилий мушоҳада қилиш қўникмаларини ривожлантиради.

Тузиш қоидалари. «Суяк»нинг юқори қисмига муаммо ичидаги муаммо ёзилади, пастки қисмига эса — ушбу муаммо ичидаги муаммоларни амалда мавжуд эканлигини тасдиқловчи фактлар ёзилади.

Муаммо ичидаги муаммо (назарияда)

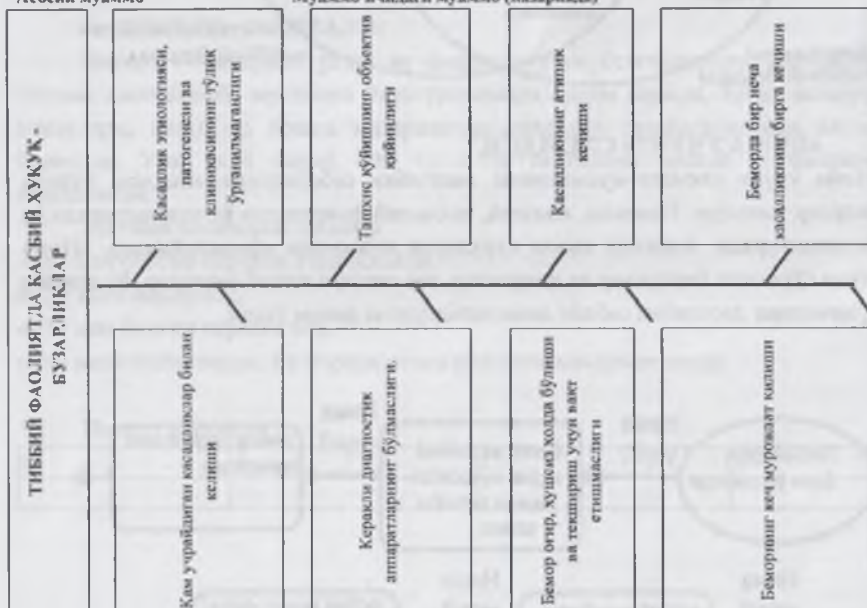


Ушбу муаммо ичидаги муаммоларни амалда мавжуд эканлигини тасдиқловчи фактлар (амалиётда).

«Балик скелети» схемаси - Қонунларнинг амалдаги ижроси билан боглик муаммоларнинг намоён бўлиши.

Асосий муаммо

Муаммо ичидаги муаммо (назарияда)



**Муаммоларни амалда мавжуд эканлигини тасдиқловчи фактлар
(амалиётда).**

8. «Т – ЖАДВАЛ»

Т – жадвал - битта концепция (маълумот)нинг жиҳатларини ўзаро солиштириш ёки уларни (ха/йўқ, ҳа/қарши) таққослаш учун танқидий мушоҳадани ривожлантиради. Ажратилган вақт оралигида тўлдирилади, унинг чап томонига сабаблари ёзилади, ўнг томонига эса чап томондаги ифодага қарама – қарши ҳолатлар, омиллар ва шу қабилар ёзилади.

Т – ЖАДВАЛ – Ихтисослашган тиббий ёрдам.

Ижобий томонлари	Салбий томонлари
Топ мутахассисликдаги шифокорлар даволайди	Топ мутахассисликдаги шифокорлар етарли эмас
Махсус марказларда ва шифохоналарда	Фақат шаҳарларда имкони бор
Индивидуал ёндашилади	Кўп қойқа ва вақт талаб этилади
Танлаш имкони ва даволаш сифати юқори	Кўп маблағ талаб этилади (қиммат).
Режа асосида олиб борилади	Тезда амалга ошмайди.

9. «SWOT» ТАҲЛИЛИ.

SWOT - таҳлил номланиши инглизча бош ҳарфлардан олинган:

Стренгтхс - қучли томони, ҳолатда ички имкониятлар мавжудлиги назарда тутилади;

Weakness - қучсиз томони ёки ички муаммолар мавжудлиги;

Оппортунитиес - имкониятлар; ижобий ривожланиши учун ташқаридан таъсир этувчи мавжуд имкониятлар;

Тхреатс - ҳавфлар, юзага келувчи мавжуд ҳавф - хатарлар.

SWOT-таҳлил жадвали – “Ихтисослашган тиббий ёрдам.»

С Топ мутахассисликдаги шифокорлар даволайди, махсус марказларда ва шифохоналарда, индивидуал ёндашилган ҳолда сифатли даволаш ўтказилади	W Мутахассис шифокорлар етарли эмас ёки фақат йирик шаҳарларда имкони бор. Кўп вақт ва маблағ талаб этилади.
О Хусусий тиббий муассасалар сонини кўпайтириш	Т Назоратнинг қийинлашуви ва тиббий ҳуқуқбузарлик ҳолатларининг ортиши.

10. «КАНДАЙ?» ДИАГРАММАСИ.

1. Кўп ҳолларда муаммоларни ҳал этишда «Нима қилиш керак?» лигини ўйлашга ҳожат бўлмайди. Муаммо асосан «Буни қандай қилиш керак?» қабилда бўлади. «Қандай?» - муаммони ҳал этишда асосий савол ҳисобланади. «Қандай?» иерархия диаграммаси муаммо ҳақида бутунлигича умумий тасаввурга эга бўлишга имкон берадиган саволлар мантикий занжири кўринишида бўлади. Кетма-кет равишда «Қандай?» саволини қўйиш орқали фақат муаммони ҳал этишнинг барча имкониятларини тадқиқ этибгина қолмай, балки уларни амалга ошириш усуллари ҳам ўрганади. Диаграмма стратегик даражадаги савол билан иш бошлайди. Муаммони ҳал этишнинг пастки (қуйи) даражаси биринчи навбатдаги ҳаракатлар рўйхатига мос келади.

2. Ўйламай, баҳоламай ва уларни ўзаро солиштирмай тезликда барча
ғояларни ёзиш лозим бўлади.

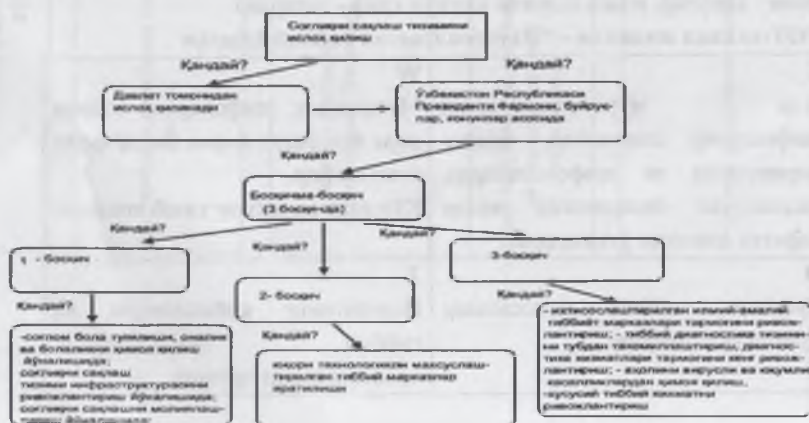
3. Диаграмма ҳеч қачон тугалланмайди: унга янги ғояларни киритиш мумкин бўлади.

4. Агарда савол схемада бир канча «шоҳлар»да кайтарилса, демак у нисбатан муҳимдир. У муаммони ҳал этишнинг муҳим қадами бўлиши мумкин.

5. Янги ғояларни график кўринишда қайд этишни ўзингиз хал этинг: дарахт ёки каскад кўринишида, юқоридан пастга ёки чапдан ўнга. Энг муҳими эсда тутинг: нисбатан кўп миқдордаги фойдали ғоялар ва муаммо ечимларини топишга имкон берадиган усул энг мақбул усул ҳисобланади.

6. Агарда сиз туғри савол берсангиз ва оптимистик бўлсангиз, у ҳолда диаграмма (техника) ҳар қандай муаммо ечимини топиб беришни кафолатлайди.

«Қандай?» диаграммаси - ЎзР СС тизимини ислох қилиш.



11. «КУЧЛАР ТАХЛИЛИ» ЧИЗМАСИ

«Кучлар тахлили» чизмаси - нокулайлик, кийинчиликлар ва усуллар ажратилган ҳолдаги SWOT – тахлилининг соддалаштирилган ва график кўриниши ўзгартирилган варианты. Тизимли мушоҳада қилиш, таққослаш, солиштириш, таҳлил ва синтезни амалга ошириш кўникмаларини ривожлантиради.

«Кучлар тахлили» графигини тузиш қоидаси:

Координат ўқи чизилади, чапда стрелка (кучлар) билан ҳолатни ижобий ривожланиши ёки муайян лойиҳани амалга оширишга (касаликлар диагностикаси, даво - профилактикасига) ҳалакит берувчи тўсиқлар жойлаштирилади. Ушбу стрелкалар катталиги жиҳатдан у ёки бу муаммага таъсири ҳамда жиддийлигига мос қилини лозим бўлади. Сўнгра қарама-қарши томонга ушбу кучларни енгиб ўтиш воситалари стрелка кўринишида акс эттирилади. Улар сони график ўнг томонидан натижа чиқара оладиган даражада бўлиши лозим.

Умуман олганда, бу келгусида аниқлаштиришни ва бўлақларга ажратишни талаб этадиган кучларни нисбатан баҳолаш ҳисобланади.

«Кучлар тахлили» - Тиббий ходимлар тиббий ҳуқуқбузарликларининг келиб чиқиш сабаблари.

Тўсиқлар		Енгиб ўтиш воситалари	
1	Аҳолининг тиббий саводхонлигининг пастлиги	Бирламчи звенодаги тиббиёт ходимларининг сергак бўлиши, ўз вазифа ва мажбуриятларини сидқидилдан бажариши, аҳоли ўртасида санитар-оқартув ишларини кенг тарғибот этиши	1
2	Аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигининг пастлиги	Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари юридик асосларини оммавий ахборот воситаларида даврий равишда ёритиб бориш	2
3	Тиббий ходимларнинг малакасизлиги ёки ўзига ҳаддан зиёд ишонувчанлиги	Ҳар бир тиббий ходимларга лицензия берилганда аттестациялардан ўтказиш ва даврий равишда аттестациядан ўтказиб туриш, ССВ томонидан самарали назорат турини ишлаб чиқиш	3

12. «НИЛУФАР ГУЛИ» ЧИЗМАСИ

«Нилуфар гули» чизмаси - муаммони ечиш воситаси ўзида нилуфар гули кўринишини намоён қилади. Унинг асосини тўққизта катта тўрт бурчаклар ташкил этади. Тизимли фикрлаш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради ва фаоллаштиради.

Тўрт бурчак марказида аввал асосий муаммони (ғоя, вазифа) ёзадилар. Унинг ечилиш ғояларини эса марказий тўрт бурчакнинг атрофида жойлашган саккизта тўрт бурчакларга ёзадилар. Марказий тўрт бурчакнинг атрофида жойлашган

саккизта тўрт бурчакларга ёзилган ғояларни, атрофда жойлашган саккизта тўрт бурчакларнинг марказига ёзадилар, яъни гулнинг баргларига олиб чиқадиладар. Шундай қилиб, унинг ҳар бири ўз навбатида яна бир муаммодек кўрилади.

“«НИЛУФАР ГУЛИ» чизмаси

	Касалликнинг атипик кечиши	Касаллик этиологияси, патогенези ва клиникасининг тўлиқ ўрганилмаганлиги	Ташхис қўйишнинг объектив кийинлиги		
	Беморнинг кеч мурожаат қилиши	<u>ОБЪЕКТИВ МУАММОЛАР</u>	Беморда бир неча касалликнинг бирга кечиши		
	Беморнинг анатоми – физиологик хусусияти	Керакли диагностик аппаратларнинг бўлмаслиги.	Бемор оғир, ҳусмиз холда бўлиши ва текшириш учун вақт етишмаслиги		

Соғлиққа ва ҳаётга қарши		<u>ОБЕКТИВ МУАММОЛАР</u>		Фуқаролик	
<u>ЖИНОЯТ</u>	<u>ЖИНОЯТ</u>	<u>ТИББЕЙ ФАОЛИЯТДА КАСБЕЙ ХУҚУҚ - БУЗАРЛИКЛАР</u>	<u>КИЛМИШ</u>	<u>КИЛМИШ</u>	Илтимосий
Оилага ва ёшларга қарши		<u>ТИББЕЙ ХОДИМ ХАТОЛАРИ</u>		Маъмурий	

	Даволаш усулларини танлаш ва даволашдаги	Врачнинг тайёргарлиги ва амалий тажрибаси етишмаслиги	Диагностик хатолар		
	Тиббий ёрдамни ташкиллаштиришдаги хатолар.	<u>ТИББЕЙ ХОДИМ ХАТОЛАРИ</u>	Техник хатолар		
		Тиб ҳодим деонтологиясига боғлиқ хатолар	Тиббий ҳужжатларни тўлдиришдаги хатолар		

Адабиётлар:

Асосий адабиётлар

1. “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш тизимини ислох этиш Давлат дастури тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 10 ноябрдаги 2107-сонли Фармони.
2. “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш тизимини янада ислох этиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 26 февралдаги 3214-сонли Фармони.
3. “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш тизимини янада ислох этиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 19 сентябрдаги 3923-сонли Фармони.
4. “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш тизимини ислохатлаштиришни янада чуқурлаштириш ва ривожлантириш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 28 ноябрдаги Фармони.
5. Акопов В.И., Бова А.А Юридические основы деятельности врача. М. 1997.
6. Гиёсов З.А. - Врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари. Т. 2010.
7. Искандаров А.И., Қўлдошев Д.Р. Врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари. Тошкент, 2005.
8. Попов В.Л., Попова Н.П. Правовые основы медицинской деятельности. Издательство «Деан», 1999.
9. Судебная медицина: Учебник /В.Н. Крюков, Л.М. Бедрин, В.В. Томилин и др.; Под ред. В.Н. Крюкова. — М: Медицина, 1990, 1998.
10. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги Қонуни (1996).

Қўшимча адабиётлар

11. Деонтология в медицине, в 2 т. Под ред. Б.В. Петровского, М: Медицина, 1988.
12. Мухамедова З., Биозтика, Тошкент, 2006.
13. Пиголкин Ю.И., Попов В.Л., Дубровин И.А. Судебная медицина: Учебник.- М.: ООО «Изд.мед.инф.агентство, 2003, 2011.
14. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.
15. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.
16. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси.
17. Ўзбекистон Республикасининг истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонуни.
18. Ўзбекистон Республикасининг меҳнат кодекси.
19. Ўзбекистон Республиканинг маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Тошкент, «Адолат», 1995 й., 304 бет.
20. Ўзбекистон Республикаси “Суд экспертиза тўғрисида” ги қонуни, 2010.

21. Соғлиқни сақлаш тизимида оид Ўзбекистон Республикаси қонунлари:

- ❖ «Давлат санитария назорат тўғрисида», 1992.
- ❖ «Одам иммун танқислиги вируси (ОИВ) билан касалланишнинг олдини олиш тўғрисида», 1999.
- ❖ «Наркотик воситалар ва психотроп моддалар тўғрисида», 1999.
- ❖ «Аҳолини сил касаллигидан муҳофаза қилиш тўғрисида», 2001.
- ❖ «Психиатрия ёрдами тўғрисида», 2002.
- ❖ «Қон ва унинг таркибий қисмлари донорлиги тўғрисида», 2002.
- ❖ «Йод етишмовчилиги касалликлари профилактикаси тўғрисида» 2007.

МУНДARIЖA

Қирин

3

I.Фукаролар соглигини сақлашнинг қонунчилик асослари. Ўзбекистон Республикаси фукаролар соглигини сақлаш туғрисидаги қонуни. Соғлиқни сақлаш соҳасига оид қабул қилинган бошқа қонунчилик ҳужжатлари. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни Сақлаш тизимини ислох қилиш босқичлари (ҳар бир босқичнинг мақсад ва вазифалари) давлат дастури. _____

5

II.Тиббий этика ва деонтология, биоэтика. тиббий ҳодимларнинг ҳуқуқий ҳолатлари. Тиббий этика ва деонтология. биоэтиканинг асосий тамойиллари. Тиббий биологик эксперимент, ўтказиш қоидалари тартиби. Клонлаштириш мисоллари, тиббий ҳуқуқий асослари. Трансплантация унинг турлари, ўтказиш тартиби. Эвтаназия тушунчаси, моҳияти, турлари. Тиббий ёрдам турлари: бирламчи, шошилинч, тез, ихтисослашган. Бемор ҳуқуқлари, тиббий ва фармацевтика фаолияти билан шугулланиш ҳуқуқлари. _____

46

III.Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуқсонлар. Тиббий ёрдам кўрсатишдаги нуқсонлар тушунчаси. таснифи, нуқсонларнинг моҳияти. қелиб қиқиш сабаблари. Тиббий ёрдам нуқсонларининг оқибати. Тиббий хизмат сифатини оширишда тиббий ёрдам нуқсонларининг ўрганишнинг аҳамияти. _____

66

IV.Тиббий ҳодимларнинг қилмишлари (айб-хатолари). Соғлиқга етказилган зарар. Тиббий ҳодимларнинг ноҳуя хатти-ҳаракатлари, турлари. врач хатолари турлари қелиб қиқиш сабаблари. Тиббий амалиётда бахтсиз ҳодисалар. Ятроген касалликлар ва шикастлар. Тиббий ҳодимларнинг фуқаролик-процессуал жавобгарлиги. Соғлиқга етказилган зарар, уни аниқлаш, ўлдириш тартиби ва воситалари. _____

83

V.Тиббий ҳодимларнинг касбий ҳуқуқбузарликлари. Тиббий ҳодимларнинг касбий ҳуқуқбузарликларининг суд тиббий экспертизаси. Комиссион суд тиббий экспертизаси ўтказиш тартиби ва қоидалари. тиббий ҳодимларнинг жиноий жавобгарлиги. Тиббий ҳодимларнинг касбий жиноятлари уларни аниқлаш тартиби ва қоидалари. _____

101

VI.Тиббий фаолиятда меҳнат қонунчилиги. Ишга қирувчи ва иш берувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, уриндошлик, уринбосарлик. Жамоа ва меҳнат шартномаси. Иш вақти. Меҳнат муҳофазаси. Тиббий сугурта. Интизомий жазо ва уни қўллаш тартиби. Тиббий ҳодимларнинг маъмурий жавобгарлиги, унинг турлари, маъмурий жазо қўллаш тартиби. _____

117

Фойдаланилган адабиётлар _____

169

Индиаминов
Сайит Индиаминович
Тиббиёт фанлари доктори
Самарканд Давлат тиббиёт институти суд тиббиёти
ва патологик анатомия кафедраси мудири

ВРАЧ ФАОЛИЯТИНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Ўқув кўлланма

Мухаррир: М.Р. Расулова
Мусахҳиҳ: М.З. Якубов
Дизайнер: И.Б. Шопўлатов
Саҳифаловчи: Д.Жўракулова

Лицензия: № 220-056

Босмага рухсат этилди: 09.06.2014. Бичими 60x84 1/16
«Times New Roman» гарнитураси. Офест усулида босилди.
Шартли босма тобоги 10,7 . Адади 200 нусха.
Буюртма №12/1

«Optima print plus» МЧЖда чоп этилди.
Самарканд шаҳри. Фарход кўчаси, 4-уй